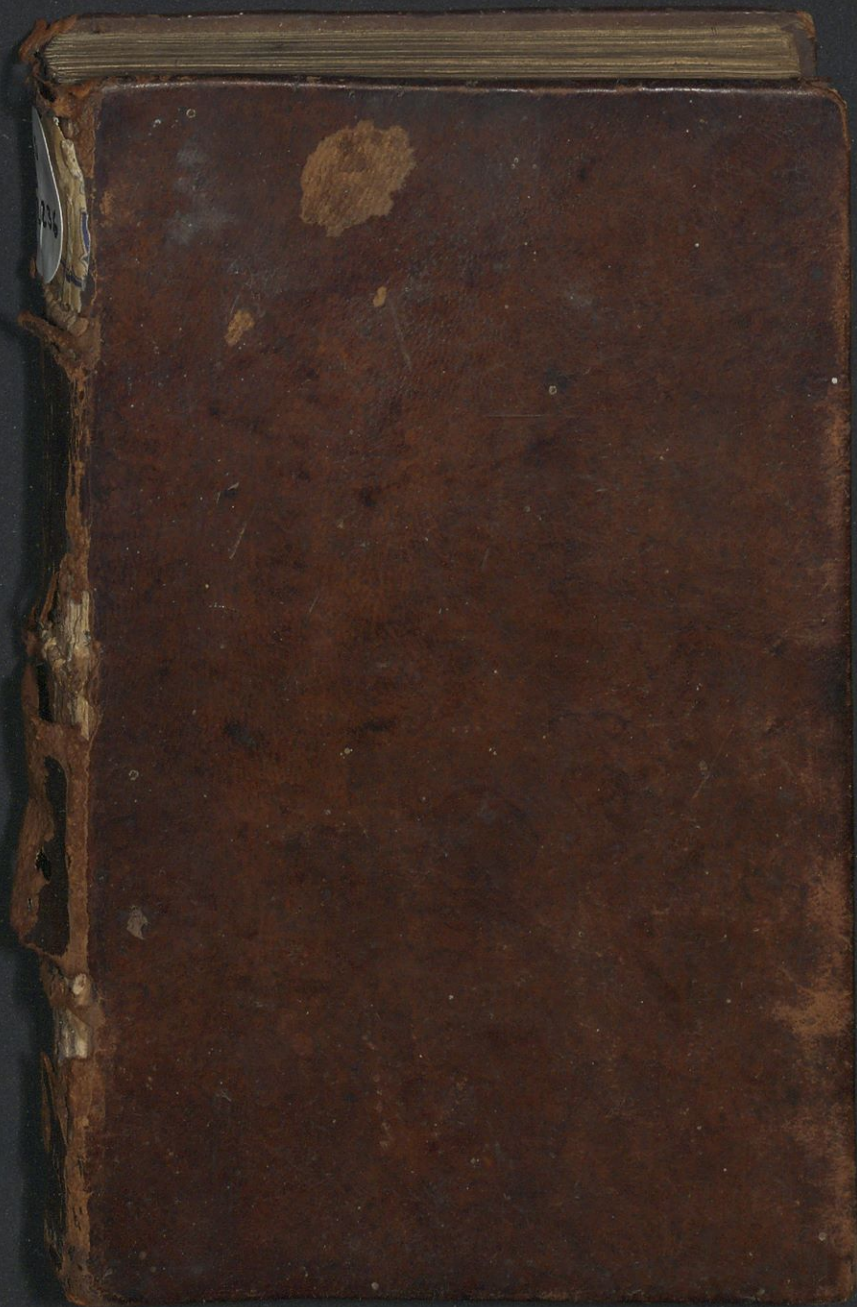

Ar^o 180

712236

(N)

IESUS CHRISTI

S. 350

Ioannis Maistrizi
Anno 1756.

DISCIPLINA
POPULI DEI,

IN

STRENAM OBLATA
D.D. SODALIBUS
CONGREGATIS

SUB TITULO

B. MARIAE
VIRGINIS

IN COELOS ASSUMPTÆ,
IN

Archi-Ducali Soc. JESU
Collegio Labacensi.

ANNO

AB INSTAURATA SALUTE
M.DCC. XLIII.

Vienna, Typis Leopoldi Joannis Kaliwoda,
Universitatis Typogr.

DISCIPLINA
POPULI DEI
STATVM ORIENTIS
DE SODALITATIBUS
CONSTITUTIS
SUB TITULO
B. MARIAE
VERGINE
IN COMITATU
ALBANIAE

202502189

PARTITIO TOTIUS OPERIS.

Quatuor partibus Dissertationem hanc absolvam. Prima mores referet Christianorum Hierosolymæ degentium, usque ad urbis hujus sub Vespasiano excidium. Primus iste Christianismi status, etsi perexigui spatiō temporis circumscriptus fuit; meretur tamen ob insignem suam perfectionem separatim ab aliis considerari. Altera pars tria Ecclesiæ prima sæcula complectetur, Tyrannorum vexationibus famosa. Tertia imaginem proponet Ecclesiæ, à sæculo Christi quarto pace, ac libertate publicâ fruientis. Postrema Dissertationis pars causas afferet mutationum ac vicissitudinum, quæ in Ecclesia Christiana subinde acciderunt.

PARS I.

CAPUT UNICUM.

Ecclesia Christi Hierosolymitana.

Religio Christiana quemadmodum divinò planè, non humanò consiliò & virtute fundata fuit; ità initiò statim sui ortùs undequaque perfectà extitit; perinde ac rerum ista universitas, simul atque à Deo procreata fuit, valde bona, id est, numeris omnibus absoluta prodiit. Nec quisquam nisi per summum errorem opinetur, in rebus, quæ ad mores, vitàmque rectè componendam pertinent, subsecutis temporibus utilius aliquid, sapientius, atque sublimius excogitatum fuisse, quàm quod Redemptor noster primùm Apostolos suos, Apostoli verò deinceps primos Christianos docuere. Quanquam hæc ipsa Evangelii tam excellens doctrina pro diversa animorum habitudine, & gratiæ dispari mensura, diversos item effectus in animis mortalium produxit. Nam ad Israëlitas quod attinet, veros illos quidem ac genuinos, ipsa veri Dei notitia, & legis antiquæ observantia, quâ inde à teneris annis imbuti erant, præsertim Majorum tradirione, & SS. Scripturarum lectione
acce-

accedentibus, ipsos proximè expeditos reddebant ad Evangelicam legem quàm perfectissimè observandam, ubi primùm illius perfectionem ritè edocti essent, intelligeréntque, quodnam regni genus, quæ salus, & libertas esset à Messia sibi afferenda. Longè operosius erat, ad hanc Novæ Legis perfectionem Gentiles adducere, qui ad id usque temporis *sinè* Ephes. 2, Deo & lege vixerant, ultrò se passi pecu- v. 12. dum more duci ad *simulacra muta*, soliti- i. ad Cor. que in cæno flagitiorum omnium sese vo- 12, v. 2. lutare. Igitur à Christianis Hierosolymi- tanæ Ecclesiæ petendum nobis ante omnia exemplum est, ac prototypon vitæ illius, quâ perfectiorem, & quod hinc consequens est, beatiorem in terris frustra requiras.

Eam verò S. Lucas describit in hæc verba: *Erant perseverantes in doctrina Apostolo-* Act. 2, rum, & *communicatione fractionis panis, &* v. 42. *orationibus.* Paulò post ista subjungit: *Omnes etiam, qui credebant, erant pariter, &* Ibid. v. *habebant omnia communia.* Possessiones & sub- 44. Sc. stantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat: quotidie quoque perdu- rantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Et alibi: AE. 4. Multitudinis, ait, credentium erat cor unum v. 32.

& anima una : nec quisquam eorum , quæ possidebat , aliquid suum esse dicebat ; Sed erant illis omnia communia. . . . Neque quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum , aut domorum erant , vendentes afferebant pretia eorum , quæ vendebant , & ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis , prout cuique opus erat. Denique alio in loco hæc habet : Per manus Apostolorum fiebant signa , & prodigia multa in plebe , & erant unanimiter omnes in porricu Salomonis ; cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis , sed magnificabat eos populus. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum , ac mulierum.

Act. 5.
v. 12.

Summa perfectionis Christianorum hætenus descriptæ , erat catechesis , oratio , Eucharistiæ usus , animorum conjunctio , bonorum temporalium communio , gaudium interius exteriusque , reverentia deum , existimatio & amor universi populi. Constabat Ecclesia hominibûs cujuscunque ætatis & ordinis , ac utriusque sexûs , brevissimoque tempore mirum in modum adolescebat. Siquidem unius Petri geminâ prædicatione hominum facile octo millia Christo nomen dederunt , quem ad numerum novam indies recens converforum accessionem factam fuisse , non uno loco Acta Apostolorum perhibent.

bent. Erant isti novelli Fideles maximam partem matrimoniô juncti ; nam perfectæ continentiæ rara ad eam diem exempla extabant. Ad hæc privatis ædibus inter sese discreti habitabant ; hoc enim S. Lucas indicare voluit, cùm scripsit, ipsos fregisse circa domos panem, hoc est : in suismet ædibus Christi corpus consecrâsse, ac distribuisse. In communi tamen omnes vivebant, bonis, quæ quisque possideret, dividendis ; pecuniam verò ex eorum venditione redactam, primùm quidem Apostoli, deinde septem Diaconi tantâ fide & prudentiâ dispertiebantur, nemo ut in illa multitudine inops esset.

Atque hæc erat insignis illa, & opere ipso luculenter expressa idea æqualitatis bonorum, vitæque perfectè socialis forma, quam antiqui Legislatores ac Philosophi statuebant esse certissimam ad felicitatem viam ; etsi eandem reipsâ consequi nequicquam adlaborârint. Huc spectabat lex illa Minöis, publicas in Creta insula mensas instrui jubentis. Huc Lycurgi collimabant edicta, quidlibet agentis, ut divitias & luxum è Lacedæmonia proscriberet. Denique modum hac in re prætergressus Plato, dum omnia voluit esse communia, familias ipsas, sublato earum discrimine, exæquari inter sese voluit. Intelligebant isti nimirum, ad incundam

*Arist. Pol.
lib. 2.*

vitæ perfectam societatem inprimis opus esse, ut è medio tollantur *meum & tuum*, atque privatorum commodorum respectus procul arceantur: hoc illi pœnarum metu extorquere, hoc ratiocinando persuadere hominibus frustra conati sunt; solius enim divinæ per Christum gratiæ opus id futurum erat, utpote quæ sola flectere hominum voluntates, & naturæ corruptionem sanare valet.

Igitur terrenorum bonorum inter primos Christianos communio, haud ex alio fonte, quàm ex charitate manavit; hâc inter se juncti Fideles, fratrum adinstar in unam quodammodo familiam coaluere, in qua eadem ex penu liberi omnes ab uno eodémque Patre aluntur; qui, cum singulos ex æquo diligit, nemini quidquam deesse patitur. Nimirum ob oculos perpetuò versabatur præceptum illud mutuae fraternæque dilectionis, à JESU Christo, cum persæpe aliàs, tum in nocte, quæ passionem ipsius proximè præcessit, gravibus verbis inculcatum, ut adeò

*Jom. 13. disertè diceret: In hoc cognoscet omnes, quia
v. 35. discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Porro ad vendenda bona sua eosdem aliud Christi præceptum induxit, quod nos jubet renunciare omnibus, quæ quisque possidet. Hanc illi legem observare statuerunt non tantum ani-
mi

mi promptitudine; nam eatenus Christiani omnes eâdem tenentur; sed re etiam ipsâ, & operis executione implere illam decreverunt, secuti Redemptoris consilium: *si vis perfectus esse, vade, & vende, Matthe. quæ habes, & da pauperibus. . . . & veni 19. v. 21. sequere me.* Securiores enim sumus, animis ea non adhærescere, quæ re ipsâ jam dimisimus, quàm quæ adhuc possidemus. Præterea non ignorabant Fideles celebrem Christi vaticinationem de urbe Hierosolymitana, antequam generatio hac præteriret, id est: suâ adhuc ætate funditus evertenda. Quare ultro abjicere voluerunt, quidquid animum affigere infelicissimæ urbi, ac regioni poterat, cui tam certa vastitas & ruina immineret.

Erat igitur hæc vitæ communis ratio Christianorum Ecclesiæ Hierosolymitanæ propria, maximèque illis & personis & temporibus accomodata. Nam si humanis rem istam rationibus exigas, fieri vix potuit, ut diu admodum staret hominum tanta multitudo nullis certis redditibus & bonis constabilita. Sanè illam ipsam Ecclesiam Hierosolymitanam aliarum Ecclesiarum ope frequenter indiguisse, multaque & magna pecuniæ subsidia eidem reliquis è provinciis submissa fuisse, ex Actis *Act. 24. v. 17.* Apostolorum, & Epistolis D. Pauli perspicuum fit. Et tamen S. Chrysostomus, *1. Cor. 16. v. 3.* qui

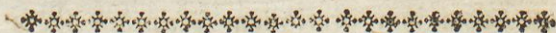
Chrysoſt. qui tanto poſt tempore floruit, non dubi-
hom. 11. tavit, hoc vitæ communis institutum ſui
in Acta temporis Fidelibus proponere tanquam
&c. exemplum imitabile, mediũque efficax
 adducendi ad Chriſtum quoscumque infi-
 deles. Credere fas eſt, Sanctos illos Hie-
 roſolymis operatos manibus ſuis fuiſſe,
 Chriſti Domini, & Apoſtolorum imitatione;
 cur enim hanc quoque perfectionis
 partem illis negemus, qui perfectiſſima
 quæque conſectati ſunt; præſertim cùm
 hâc ratione defectum proventuum magna
 ex parte ſupplere poſſent?

Suprà demonſtratum eſt, Fideles per-
 ſeveraſſe in doctrina Apoſtolorum; iidem-
 que *Discipuli* perſæpe appellantur, quibus
 verbis ſignificatur, ipſos, quæ ad ſalutem
 ſcitu, factũque neceſſaria eſſent, flagranti
 ſtudiõ addidiciſſe; partim Apoſtolos au-
 diendo, qui, quæ ipſi à Divino Præcepto-
 re ſuo didicerant, nunc publicè, nunc
 privatis in congreſſibus affiduè explana-
 bant; partim lectitando Sacras literas, de-
 que iisdem inter ſe mutuâ collatione
 agendo. Dicuntur etiam perſeveraſſe
 unanimiter in oratione; aſcendiſſe quo-
 tidie in templum, & in porticu Salomo-
 nis orandi cauſâ conveniſſe. Accedit
 Sanctorum Petri, & Joannis exemplum,
Act. 3. qui *aſcendebant in templum ad horam ora-*
tionis nonam; quæ res verosimile reddit,
 tunc

tunc temporis observatas jam fuisse statas *Baron.*
 precum horas, quas postmodum Ecclesia *an. 34.*
 Christiana constanter, & perpetuò com- *n. CCL,*
 plexa est. Demum vitæ ratio exterior *Ec.*
 Christianis initiò cum Judæis communis
 erat, eadèmq; utriusque sacrificiorum, & *Actor. 21.*
 ceremoniarum antiquæ legis observatio; *v. 26,*
 qui mos, quàm diu tenuerit, incertum;
 sunt, qui non nisi cum Templo ipso Hie-
 rosolymitano abolitum tandem fuisse ve-
 lint: & hoc erat, quemadmodum Patres
 loqui solebant, *sepelire Synagogam cum honore.*

Secundùm orationem Scriptura sacra
 mentionem facit *fractionis panis*; quo no-
 mine in Actis, uti sæpe alibi in Novo Te-
 stamento, Eucharistia intelligitur. Augu-
 stum hoc mysterium nequaquam in Tem-
 plo frequentabatur, ubi non satis libe-
 rum erat Religionis exercitium, & Judæis
 insuper mixti Christiani; sed privatis in
 ædibus, ubi soli fideles aderant, usurpa-
 ri solebat. Eucharistiam tunc, uti olim
 victimas & sacrificia pacifica, convivium
 excipiebat, à charitate *Agape* dictum, cu-
 jus usus diu inter Christianos viguit. Hoc
 genus epularum, uti eadem Acta comme-
 morant, celebrabatur cum *exultatione*, &
simplicitate cordis; revera enim parvulis
 quàm simillimi Fideles erant animi cando-
 re, & demissione; cùmque divitias & spes
 sæculi caducas sponte suâ abjecissent, libe-

ri, ac soluti vivebant fomentis cupiditatum, & curis hujus vitæ supervacuis; solâ cœlestium bonorum expectatione, regni-que Christi, quod propediem affuturum credebant, dulci desiderio se sustentantes. Jam si nos paucula hæc, quæ de primis illis Christianis Sacræ literæ testantur, sine admiratione legere non possumus; nihil mirum videri debet, ab hominibus, qui ista, & istis majora corâ spectârant, talem, tantumque cœtum in amore juxta & honore habitum fuisse.

P A R S II.

*Ecclesia Christi persecutionibus
exagitata.*

C A P U T I.

*Gentilium ante suam conversionem
status.*

Nterea temporis aliæ super alias passim succrescebant Fidelium congregationes, ex Judæis, & Gentilibus conflatae; quæ licet infra summam illam Ecclesiæ Hierosolymitanæ perfectionem consisterent, non desinebant tamen prodigii adinstar suspici ob insignem virtutis & sanctimonie splendorem, præcipuè

cipue spectato Gentilium, in quo prius versabantur, statu. Solent ferè in historiis peregrini homines sibi persuadere, mundum abhinc sedecim sæculis, nostro longè dissimilem fuisse, hominésque tunc extitisse majori, atque nunc integritate, innocentia, & docilitate præditos; præsertim cum sæpe audiantur nonnullorum voces, mundum quotidie in deterius ruere lamentantium; extentque etiamnum vestigia quædam priscae bonitatis, & simplicitatis Majorum nostrorum. Verùm longè aliter hac de re sentiunt, quotquot Græcorum, ac Romanorum transmissa ad nos monumenta studiosius evolvunt. Initium Evangelii prædicatio sumpsit Imperatoribus Claudio, & Nerone: horum aulæ quantis, quàmque infamibus vitiis sorderent, Tacitus locuples testis est; ejusdem sæculi mores perstringunt Horatius, Juvenalis, Martialis, & Petronius. Isti omnes nefanda ejus sæculi crimina publicè infectari non dubitârunt, eò quòd publicè illa perpetrare nemo veritus fuerit. Profectò non sinè sapientissimo æternæ Providentiæ consilio factum fuisse videtur, ut Auctorum ejusmodi libri, etsi æterroquin in vulgus noxii & pestilentes, ad nostras manus pervenirent, quòd nimirum ex iis disceremus, quanta ex abyssu depravationis & corruptelæ JESUS Christus

Aug. l. 2.
de Civ.
c. 4. Sc.
Tertull.
Apolog.
adv.
Gent.
Cypria.
ep. 1. ad
Donat.
Clem.
Alex.
Pædag.
l. 2.

stus humanum genus extraxerit. Eandem temporum improbitatem confirmant in suis libris Suetonius, Auctoresque Historiæ Augustæ, qui duo proximè secuta sæcula describunt; Apulejus item & Lucianus; verbò, quotquot de moribus peculiariter differunt. Ipsi adeo Patres Ecclesiæ temperare sibi non poterant, quin vocem, ac stylum in eorum temporum mores acerrimè & palàm stringerent; quos inter præcipui fuère S. Augustinus, Tertullianus, SS. Cyprianus, & Clemens Alexandrinus; quorum scripta, qui attentò animò perlegat, mirari, credo, desinet, potuisse ab Apostolo, initiò suæ ad Romanos epistolæ, catalogum pertexi eorum criminum, quibus nihil infamius, nihil horribilius cogitari possit.

Tam perditì mores ex Græcia, Ægypto, & Oriente ad Romanos fluxerunt. Unum Aristophanem legat, qui Græcorum effusam licentiam perspicere volet. Porro tantùm abest, ut post Aristophanis tempora meliores effecti sint Græci, ut nova indies incrementa luxus, & molities caperent. Jam de Macedonia, Ægypti, & Syriæ Regibus, quæ monstra flagitiorum, Scriptores antiqui memoriæ non prodiderunt? Quàm parùm honorifica posterorum judicia de Alexandria, de Antiochia & Corintho? Quàm famosæ effœminatiss-

tissimo vitæ genere Jonii, Asiæque minoris civitates? & tamen has inter sordes purissima Christi Religio effloruit, inque pessimis civitatibus optimi Christianorum cœtus extiterunt. Neque solum universo Romanorum Imperio communis erat tanta morum perversitas, sed etiam publica, omnibusque perspecta, imò religionis quodam obtentu veluti sacrosancta habebatur. Nôrunt eruditi, quid sibi voluerint ritus nefandi in sacrificiis Bacchi & Cybeles adhiberi soliti. Ubique Veneres, Adonides, Ganymedes, ubique Jovis fura & Metamorphoses prostabant: nullus hortus suô Priapo carebat: nullus locus Deorum decantatis amoribus non personabat: Spectacula ipsa maximam partem aut crudelia, aut impura edebantur.

Ludorum genus uti frequentissimum, ita populo Romano maximè jucundum erant hominum in amphitheatris miserandæ cædes, nunc infestis armis mutuò sese appetentium, nunc à bestiis, cum quibus pugnam committebant, fœdum in modum dilaniatorum. Quotidie servi & mancipia equuleis addicebantur, levissimas ob culpas atrocibus tormentis afficiendi. Præsides Provinciarum in eos, qui cives Romani non essent, crudeliter animadvertabant. Imperatores ipsi, nullâ judicii servatâ legitimâ formâ, quos vel-

lent,

lent, capite damnabant; hinc tantum Patritii etiam sanguinis in Urbe effusum fuit. Par crudelitati avaritia erat. Omnia plena fraudibus, mendaciis, perjuriis, violentis oppressionibus. Argumento esse possunt solæ Ciceronis orationes. Sane si Verres unus homo, quo tempore Roma adhucdum Respublica fuit, in una duntaxat Provincia, triumque non amplius annorum curriculò tot crimina perpetravit; quid non ausuri erant sub Nerone, aut Domitiano, Præfecti & Præsides Provinciarum complures, quibus, præterquam quòd ne accusari quidem ultrà metuerent, ipsa etiam Imperatorum exempla peccandi impunitatem, ac stimulum afferebant? Sed vereor, ne longior sim in re nota omnibus, & pervulgata.

*Furven.
Sat. 8.*

Ita ferè comparati homines erant, ex quibus Christiani, quales nunc describam, efficiebantur. Hi, ubi semel *abluti & sanctificati* essent, derepentè in alios homines, sibi que planè dissimiles evaserunt. Quamquam non sunt dissimulandæ hoc loco quædam animorum dotes, ac veluti semina bonæ mentis, quibus instructi Græcorum, & Romanorum complures, haud planè inepti regno Dei videbantur. Ac primò quidem moribus, quoad hi exteriùs sese proderent, perpolitati erant; quare unâ multa continentur, quæ etiam virtutes

*1. Cor. 6.
v. 11.*

tes non sint, virtutum tamen imagines nominari rectè possunt. Hujusmodi erant gravitas, tolerantia, lepos, affabilitas in colloquendo, in gratificando alacritas, & reverentiæ, atque amoris, teneræ, vividæque significationes; denique lux quædam urbanitatis ac decentiæ, quam in omni actione sua Græci consuebantur. Sunt ista quidem naturâ suâ talia, quæ haberi finè solida virtute possunt, & quibus qui careat, non continuò malus, aut vitiosus est; attamen à perfectâ virtute nunquam abesse solent, quippe quam exterior ille cultus & splendor amabiliorem reddit, ut virtus ipsa blandiùs se in animos hominum insinuet. Ad hæc abundabant illa tempora veris, ac genuinis Philosophis, hominibus, inquam, qui id unice ac seriò *Recognit. Clem. intit.* spectabant, in id tota animi contentione *Justin. in Tryphon. imit.* incumbabant, ut invenirent, quo sibi beatè vivere liceret; horum omne studium in eo versabatur, ut veritatem agnoscerent, agnitâsque virtutes opere ipso exercerent. Uni huic studio ut liberiùs vacarent, cæteris sese negotiis, curisq; omnibus, quæ ex arbitrio fortunæ pendent, ultrò expediebant, nec sumptibus ullis, nec labori, molestiisq; itinerum, & peregrinationum parcentes, dummodo, quod ipsi optimum judicarent, aliquando tandem addiscerent. Sed neque Romani
omnes

omnes per ea tempora usquè adeo depravatis moribus erant, ut nihil admodum retinerent de prisca magnanimitate, constantiâ, cæterisque virtutibus, quibus Majores ipsorum quondam insigniter flourerant.

Animis in hunc modum comparatis, ubi primùm Evangelii gratia illuxit, fieri non potuit, quin maximi, præsentésque fructus progignerentur. Testis ejus rei est Cornelius Centurio Romanus, primusque inter Ethnicos, cui is favor divinitus obtigit: testes Martyrum complures atque insigniores, ut SS. Laurentius, Vincentius, & Sebastianus: testes denique Episcopi benè multi, longèque celeberrimi, ut Cyprianus, Ambrosius, Leo, in quibus omnibus Romanæ generositatis expressa, atque eminens imago relucebat. Porro gravitatis illius, quæ Græciæ Philosophos tantopere commendabat, exempla nobis suppeditant Acta S. Polycarpi & S. Pionii Presbyteri Smyrnenfis, ac S. Clementis Alexandrini, quorum volumina, præter reconditam eruditionem, à styli elegantia mirum in modum commendantur. Compressâ nimirum per Christianam humilitatem Romanorum feritate, & Philosophorum fastu, veri tandem Sapientes formari cœperunt, qui, ubi semel fidei nostræ magisteriô didicerant, quis

finis,

finis, quæ meta hominibus proposita esset, ad hanc unam vitæ actiones omnes dirigebant. Tam egregiè exculsi, atque ad summa omnia à natura, & institutione facti, formatique homines, simul atque à voluptatibus, & lucri cupiditate abstraxère animum, continuò etiam mansueti, faciles, simplicesque effecti sunt; illo nimirum simplicitatis genere, quæ dolum omnem tanquam generosò animò indignum averfatur.

Accedit, quòd Religio Christiana in ipso Imperii atque adco Urbis Romanæ meditullio tum temporis nata fuit, & stabilita, cùm Romanorum res maximè florerent, sæculumque ageretur, quò nullum antea, si ingeniorum præstantiam spectes, illustrius, nullum, si morum pravitatem attendas, inquinatius fuit; neque magis efferre se, suamque mortalibus divinam planè vim ac virtutem luculentiùs probare lex Evangelica potuit, quàm cùm de duabus sibi maximè oppositis animorum dispositionibus, veluti de juratis hostibus, quendam quasi triumphum egit. Pugnat enim cum simplicitate legis Christianæ, fideique humilitate multiplex scientia, & mentis elatio; ejusdem porrò legis puritati, & in genere morum severitati, summa sæculi perversitas, cordisque humani depravatio extremè adversabantur: id quod animadver-

B

tere

tere hoc loco necesse fuit, ne quisquam sibi persuadeat, nonnisi cum indocta, levissiméque credula multitudine Apostolis decertandum fuisse.

CAPUT II.

Institutio ad fidem, & Baptismus.

PRædicandi Evangelii ratio, varia & multiplex erat, pro diversa discen-
tium indole. Judæi convinceban-

*Ambros.
in Luc.
c. 21.*

tur ex libris Prophetarum, aliisque argu-
mentis è Vetere Testamento, & Traditio-
nibus ipsorum petitis. Ethnici verò ad-
ducebantur rationum momentis, nunc pla-
niùs magisque populariter, nunc subtiliùs
doctiùsque, ut cujusque ferebat ingenium,
propositis, ex autoritate cum Poëtarum,
tum Philosophorum inter ipsos Gentiles
insignium. Utriusque generis homines
prodigiorum frequentia & magnitudine

*Athen. 2.
14. v. 3.
12. v. 13.
16. v. 14.
14. v. 17.
Ec.*

commovebantur. Exempla tam variæ in-
structionis ex Actis Apostolorum multa
suppetunt. De Deo, rebùsque divinis non
priùs agebatur, quàm cum attentus &
quietus auditor esset; quod si fortè, uti

*Clem.
Recogn.
1. mo
Just. in
Tryph.*

sapè usuveniebat, in cachinnos solvi, aut
contractiore vultu fastidii aliquid præse-
ferre Infideles inciperent, illico Christia-
ni, ne profanationi, verborumque impie-
tati anam darent, sermonem abruperunt.

Pro-

Progrediente die libri vulgabantur nonnulli, ad demonstrandam falsæ Religionis inanitatem, atque ad deducendos à præjudiciis suis Infideles, conscripti; hujusmodi erant SS. Justin Martyris, & Clementis Alexandrini Monita ad Gentiles. Sed nihil æquè Christum Ethnicis persuasit, ac miraculorum copia, & Christianorum in vita probitas, in morte constantia.

Qui Christianis accenseri cupiebat, Episcopo, sive Sacerdotum alicui sistebatur, qui continuò Candidatum examinabat, ut dispiceret, verane & sincera hominis vocatio esset. Non enim deerant impostores, qui per speciem amplectendæ fidei Fideles ipsos Tyrannis proderent. Aliunde verò metuendum erat, ne, nullo delectu habito, admitterentur homines varii, *Origen.* atque inconstantes, qui primâ quâque *cont. Cel-* ortâ tempestate, defectione suâ, Ecclesiæ *sum 8. in* fraudi & dedecori essent. Hâc præmissâ *fin.* cautelâ Catechumenus accuratè instituebatur fidei dogmatis, morumque præceptis, quibus disceret à suscepto baptismo Christianè vivere. Hujusmodi institutiones morales, sunt argumentum libri S. Clementis Alexandrini, quas *Pedagogum* inscripsit.

Posteaquam Episcopi judiciò, sufficienter instructi, tentatîque erant Catechumeni, ab Episcopo ipso salutaribus aquis tin-

gebantur, & quidem in pervigilio Paschatis, aut Pentecostes, siquidem integrum erat, certum diem huic rei statuere. Cæterum ubi proximè imminens, cœptæ jamjam persecutio, vel alia urgens necessitas moram non ferebat, quovis anni tempore Baptismus conferebatur. Hunc in finem fontes aliqui ex Ecclesiæ disciplina consecrabantur, & Catechumenus, quò se meliùs disponderet, jejunare totum diem, ad quæsitæ respondere, & fidei suæ rationem reddere priùs debebat. Statim à Baptismo Episcopus Confirmationis Sacramentum, deinde re divina peractâ, Eucharistiam impertiebatur; denique lac & mel à se ritè benedictum, manducandum præbebat, quò intelligeret novus homo, tunc demum veram se Terram Promissionis, Christi videlicet Ecclesiam, intrâsse. Liberis parentum Christianorum etiam ante usum rationis, imò ante Octavum à nativitate diem, simul atque à parentibus offerebantur, Baptismi copia fiebat, nominâque ut plurimum imponebantur, vel ab Apostolis derivata, vel certè talia, quæ pium aliquid redolerent. Adultorum verò nomina, in Baptismo non videntur in alia fuisse commutata; cum Sanctorum complures videamus è falsorum Deorum nominibus composita retinuisse vocabula, cujusmodi erant nomina Dionysii, sive Bacchi,

Bacchi, Martini item, & Demetrii, quo ultimo nomine Ceres appellabatur. Recens baptizatis praesto erant cum ii, quorum opera ad sacrum fontem perducti fuerant, tum verò Presbyteri, qui diu, multumque in vitam & mores novorum Christianorum excubabant, ut ipsos in benè coeptis magis magisque confirmarent, atque perficerent.

CAPUT III.

Vita novorum Christianorum, & speciem precandi ratio.

Vitam igitur novelli Fideles ordiebantur planè novam, internam atque ad rationes coelestes penitus exactam. Prima ipsorum ac praecipua occupatio ea fuit, quam principe loco Apostolus commendat, fervens, inquam, oratio; istam cum *sine intermissione* fieri idem Apostolus ex Christi praecepto velit, nihil non agebant Christiani, ut ferme continens esset, neque nisi brevissimo tempore interrupta precatio, rerumque commentatio divinarum. In communi, quoad licebat, preces fundebant, probe gnari, eò plus efficaciae ad obtinenda Dei dona habere orationem, quò major in terris ad comprecandum multitudo conspiraret, ipsomet Christo Domino id as-

1. ad

Tim. 2.

v. 18.

1. Thess.

5. v. 17.

S. Ignat.

ep. ad

Ephes. &

alibi.

Matth. severante : Si duo ex vobis consenserint super
 18.v.19. terram, de omni re ; quamcunque petierint, fiet
 20. illis à Patre meo , qui in cœlis est. Ubi enim
 sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi
 sum in medio eorum. Præterquàm, quòd
 præsentia Pastoris major precibus autho-
 ritas accedat, & congregatorum in oran-
 do fervor ac modestia, devotionem mu-
 tuis exemplis soleat incendere.

Publicæ preces, quibus maximè fre-
 quens populus intererat, eæ potissimùm
 fuère, quæ manè & vespèri persolveban-
 tur, quâsque Catholici nos *Laudes & Ve-*
Constit. *speras* hodièque nominamus. Admone-
Apost. 1. bantur Fideles, ut diei exordium juxtà ac
 2. c. 19. finem Deo consecrarent, caveréntque ab
 hac pia occupatione sese eximere terreno-
 rum obtentu negotiorum, ut quæ servire
 solùm spiritualibus, & in postremis curis
 haberi à Christiano debeant. Preces illæ
 matutinæ, quas nos *Laudes* appellamus,
 eò, quòd ad laudandum sacris carminibus
 Deum pertineant, videntur subrogatæ
 fuisse in locum sacrificiî matutini Anti-
 quæ Legis, & inter nobiliores divinæ
 psalmodiæ partes jure merito numerari
 debent; id quod demonstrant commemo-
 rationes Sanctorum, cereorum ardentium,
 & Incensi usus in iis adhiberi solitus.
 Porro Vesperæ nostræ sacrificio vesper-
 tino

tino successerunt, spectantque ad nocturnum tempus piè sanctèque auspicandum. Eadem quandoque *Lucernarium* appellabantur, quòd sub id tempus lucernæ accendi inciperent, & nos hodiedum hymnos aliquot in Vesperis cantamus*, qui lampadum & cœnæ mentionem faciunt. Qui ad publicas preces convenire non poterant, ut ægroti, captivi, & in itinere constituti, privatis in congressibus, quanti quanti erant, sacrum illud pensum Deo Baron. an. 34. exsolvebant; imò vel cum soli agerent, non cessabant sua orationi destinata tempora impendere.

Etenim præter matutinum ac vespertinum tempus, horis diei tertiâ, sextâ & nonâ, denique concubiâ nocte precationi vacabatur; id quod Tertullianus, S. Cyprianus, & S. Athanasius non modò discretè affirmant; verùm etiam rationibus, atque exemplis è Vetere & Novo Testamento adductis, neque auctoritate, neque arcanâ, plenâque mysteriis significatione carere eam precandi consuetudinem ostendunt. Horæ istæ numerabantur ex more Romanorum, qui diem tum ab ortu solis ad occasum dividebant in duodecim horas inter se quidem æquales, sed tamen pro

die-

Tertul.
advers.
Psych.
c. 10.
Cyprian.
de orat.
Dom.
Atham.
de Virg.
adde S.
Hieron.
ad Eu-
stoch. de
custodiâ
virgin.
Tom. I.

B 4

*. O Lux beata Trinitas &c. Lucis Creator optime &c. Creator almæ siderum &c. Vergente mundi vespere &c. Ad cœnam Agni &c.

dierum longitudine, aut brevitate, nunc majore, nunc minore spatiô definitas. Duodecim item horis, & quatuor partibus, quarum quælibet tres horas explebat, nocturnum tempus includebatur. Quatuor istæ noctis partes *Vigiliæ* sive *Stationes* nominabantur; quatuor enim vicibus mutari belli tempore excubiæ solebant. A diebus æquinoctialibus exemplum cape: ab hora apud nos sexta matutina usque ad septimam *Prima* nominabatur: quæ nona nobis est, ipsis *Tertia* erat: quæ nobis duodecima, apud ipsos *Sexta* numerabatur; porro quam nos horam à meridie tertiam nominamus, ipsi *Nonam* dicebant; denique hora apud nos sexta vespertina ipsis *Duodecima* seu *Vespera* audiebant; ut adeo quovis die, tertiâ quâque horâ, orationes ad Deum funderentur.

Præterea nocturno tempore, imò dimidiâ nocte surgebatur ad confitendum Domino, exemplô Davidis in suis psalmis, & Sancti Pauli ac Silæ, qui virgis prius cæsi, tum in interiorem carcerem compacti, *mediâ nocte orantes laudabant Deum*. Agit de hac nocturna prece Tertullianus, & multis eam Sanctus Cyprianus commendat; eandem orandi nocturno tempore consuetudinem Patres omnes vehementer probant, velut aptissimam ad castigandum corpus, animûmque per noctis silentium ad

ad divinas res erigendum. Ad hæc admonebantur Fideles, ut noctis minimas etiam partes, quas fortè insomnes ducerent, benè, utilitèrque collocarent, psalmorum sive Dominicæ orationis piâ meditatione. Symboli quoque usus inculcabatur, appetente die, & quolibet ingruente periculo recitandi.

Ad extremum, iidem, quò frequentius Deum cogitarent, cùmque ipso, quantum mortalibus fas est, assidue, ac perpetuò agerent, quamlibet actionem peculiari precatatione veluti condiebant. Seu domi, seu in agro faciendum opus esset, laboris initium, & finis oratio erat: sinè ista nec ædes ædificari. nec primùm incolæ cœptæ; neque nisi præmissa oratione ad texendum pannum, ad vestem concinnandam, corporive accommodandam, verbò, ad quamcunque licèt obviam & usitatam occupationem sese conferebant. Juvat hìc audire S. Hieronymum, qui in Epistola, quâ Marcellam ad rus Bethlehemiticum invitat, ità loquitur: *Quocunque te verteris, arator siliam tenens Alleluja decantat: sudans messor psalmis se advocat, & curvâ attondens vites falce vinitor aliquid Davidicum canit. Hæc sunt in provincia carmina, hæc, ut vulgò dicitur, amatorie cantiones.* Idem de domesticis occupationibus in eandem sententiam alibi ita scribit: *Nec cibi* Ep. ad Eustoch.

de Cu- mensa, nisi referatur Creatori gratia. . . egredien-
 stod. Virg. tes de hospitio armet oratio; regredientibus de pla-
 tea oratio recurrat antequam sessio; nec prius
 corpusculum requiescat, quàm anima pascatur.
 Exempla ejusmodi precum varia videre
 est in variis benedicendi formulis, quæ
 in Ritualibus hodieum extant. Saluta-
 Chrysost. tiones initio literarum, & in fortuito,
 hom. 1. mutuòque occursum adhibitæ, præter ami-
 in Ep. ad citiæ significationem aliquid piæ preca-
 Tbes. tionis continebant. Crucis signò tan-
 Tertul. quam compendiariâ formulâ benè pre-
 de Cor. candi, ad minima quæque utebantur. Eò
 c. 3. frontem suam identidem, & in momenta
 S. Cyp. propè singula muniebant, videlicet quo-
 Sc. ties egredi domò, aut eodem reverti,
 aut naturæ necessitatibus in capiendo ci-
 bo & quiete satisfieri, aut demum alia
 id genus curari, agique necesse foret.
 Hier. Ep. Ad omnem actum, inquit Hieronymus, ad
 ad Eu. omnem incessum manus pingat crucem.
 stod. ubi
 sup.

CAPUT IV.

Studium sacrarum scripturarum.

PRecum hætenus descriptarum veluti
 corpus ex psalmis semper constabat,
 qui disertè & graviter recitati mirum
 quantum ad instituendos homines facie-
 bant.

bant. Compendiò enim referunt, quid-
quid sacris Codicibus continetur, normam-
que præbent eorum dictaminum, quæ te-
nere & sequi in variis humanæ vitæ con-
ditionibus probus Christianus debeat.
Cum psalmis aliorum sacrorum Codicum
lectio nunquam non conjungebatur, ex
qua *Capitula*, ut nos loqui solemus, in
Horis Officii Sacerdotalis originem suam
duxere. Nocturnæ preces uti prolixio-
res erant, ita plus sacrae lectionis contine-
bant; & quoniam Missæ Sacrificium in
toto divino Officio primatum tenet, plu-
rima hoc etiam suppeditabat, quæ ad in-
stituendos Fideles pertinebant. Nullæ
scripturæ pro divinis lectitabantur, præ-
terquam eæ, quæ in *Canone* haberentur,
id est, quæ Ecclesiæ perpetuâ traditione
veluti publicâ auctoritate insignes & pro-
batæ essent. *Apocrypha*, sive quod idem
significat, occulta & incerta nominaban-
tur ea, quæ adungere privatus aliquis co-
nabatur.

Erat igitur Ecclesia Dei non solum Do-
mus orationis, verum etiam schola salutis.
Evangelia, cæterosque sacros Codices Epi-
scopi exponebant, assiduitate nihilò mi-
nore, quam Professores Ss. Literarum as-
solent, auctoritate verò longè etiam ma-
jore; ex quo factum fuit, ut Doctoris no-
men ferè solis Episcopis ab Antiquis Scri-
ptori-

ptoribus tribueretur. *Docebant autem publice & per domos*, quemadmodum Apostolus loquitur: docendi porrò methodum cuicunque statui accomodabant, uti in Epistolis ad Titum & Timotheum observatum cernimus. Illud maximè cavebant, ne quid suomet ingenio excogitarent, ac veluti de suo in medium afferrent; sed satis habebant, bonâ fide retulisse, quidquid ipsi à Patribus suis spiritualibus, hoc est, ab antiquioribus se Episcopis & Presbyteris acceperant, Traditione usque ad tempora Apostolorum nunquam interrumpâ. Idem Episcopi Fidelium animos imbuebant ingenti odiô quarumcunque novitatum, præsertim in doctrina fidei, ut adeo, siqui fortè Christianorum contraria suæ fidei dogmata proponi audirent, ii obturatis ambabus auribus è vestigio fugam arriperent, nihil solliciti de refutandis erroribus, quippe quam curam Pastoribus suis integram relinquerent. Ea res fecit, ut hæresum multæ, per priora sæcula excitatæ, sinè Conciliis, sinè judiciorum celebritate condemnarentur. Etenim Pastores omnes Traditionibus Apostolorum, populus autem universus doctrinæ Pastorum admirabili cùm sententiarum, tum voluntatum consensione inhærebant. Ad hæc Fideles, pro se quisque, divinæ Legis studio vacabant, càmque diu noctûque vigili

*Aff. 20.
v. 20.*

*S. Ign.
Ep. ad
Polycarp.
Tertull.
de præ-
script.*

*S. Clem.
Alexand.
Strom. 1.
init.*

*Ignat.
Ep. ad
Trall.*

gili curâ meditabantur. Domum reversi, quæ in Ecclesiis audierant, ipsi relegabant, & familiari de iisdem rebus inter sese collato sermone Pastorum explanationem memoriæ mandabant. Inprimis verò Patres-familias hoc genus privatæ repetitionis domi suæ diligenter curabant, erântque singuli eorum quasi totidem peculiare Pa-stores, qui precationi & lectioni domesticæ præerant, qui conjugem, liberos, famulosque erudiebant, & ut erant ipsi Moderatoribus Ecclesiæ addictissimi, ita suos etiam in officio, & obedientiâ Ecclesiæ debitâ continebant. Tam laudabilem Patrum de suis familiaribus curam ex eo haud obscurè probare licet, quòd in tota retrò antiquitate ne vestigium quidem extet aliqujus Catechismi in usus parvulorum conscripti, aut alterius cujusdam publicæ instructionis, quæ in baptizatis parvulis, qui rationis necdum plenè compotes erant, usui esse posset. Erant tunc nimirum, Divo Chrysostomo teste, privatæ ædes veluti totidem Ecclesiæ.

Constit.
Apost. l.
4. c. 19.

Chrysost.
Hom. 36.
in Ep. ad
Cor.

Multos videre erat etiam laicorum, qui sacras literas memoriâ tenerent; adeo in iisdem pervolvendis erant assidui. Easdem secum ferè gestabant, multique Sanctorum reperti sunt, qui cum Evangelio supra pectus collocato terræ mandati fuerant, Fœminis etiam familiaris sacra le-

Baron.
ad An.
304.
n. 46.

otio fuit. Cujus rei præclarum exemplum habemus in Actis Sanctarum Martyrum Agapes, Chionæ & Irenes, quæ cum Diocletiani sæviante in Christianos furore, domum cum desertis montibus & cavernis commutare cogerentur, charis omnibus libenter relictis, eâ re solâ *magnopere agebantur*, quod prohibitæ domo secum efferre divinos Codices, non possent nocte & die illis operam dare, sicut à principio consueverant. Episcoporum etiam & Presbyterorum scripta, ut quæque celeberrima erant, & judicio Ecclesiæ approbata, ita à Christianis diligentissimè perlegebantur. Sed rara ad eum diem scripta erant. Et enim conscribendi volumina neque otium, neque stimulum Episcopi tunc habebant, gravioribus distenti curis, & ab omni gloriæ humanæ cupiditate alienissimi; præterquam quod metuerent, editis in lucem publicam libris, qui in omnium manus facilè incidunt, mysteria Religionis temerè evulgare.

Constit.
Apost.
l. 1.
cap. 6.

Prohibita Fidelibus erat lectio librorum Gentilium, utpote qui nondum benè confirmatis in fide sæpè ad nocendum apti, aliàs verò inutiles forent. *Nam quid in lege Dei desideras*, inquit Antiquus Scriptor, *ut ad illa Gentilium scripta animum velis appellere? sive enim historias legere cupis, habes libros de Regibus: sive sophistica, id est, quæ argute ad sapien-*

pien-

scientiam referuntur, & poëtica; habes Prophetas, Job, & Proverbia, in quibus plus acuminis, quàm in omni poësi, & sapientia Sophistarum reperies, quòd is, qui solus sapiens est, illa effatus est: sive cantilenas expetis, habes psalmos: sive vetustas rerum origines, habes Genesim: sive leges & præcepta, habes legem Domini celebrem. Episcopi tamen & presbyteri profana volumina læditabant; indèque veluti ex hostico arma petebant, ad Gentilium superstitiones propriis ipsorum telis, Philosophorum, inquam, & Poëtarum Ethnicorum auctoritate configendas; cùmque discipulos sese profiterentur Verbi divini, ac Primæ Veritatis, nihil antiquius habebant, quàm ut Veritates omnes, ubi ubi eas reperirent, toto animo complecterentur.

S. Clem.
Alex. 1.
strom.

CAPUT V.

Officia, opificia, & consuetæ occupationes Christianorum.

Divinitibus potissimùm assidua Scripturarum lectio commendabatur, quòd curiositatem, & otium, geminas virtutis pestes à se arcerent. Reliqui Fidelium opificia exercebant, ut se ipsi commodè sustentare, satisfacere creditoribus, & stipem indigentibus erogare valerent.

Const.
Ap. 1. 1.
cap. 4.

Opi-

Opificia porrò ejusmodi deligebant sibi, quæ & essent maximè innocua, & à strepitu, fastuque Christianos quàm longissimè prohiberent. Multi cæteroquin abundantes, præsertim persecutionis fervente æstu, voluntariam paupertatem amplexi sunt, fortunis omnibus in pauperes distributis, cæque re ad Martyrium ritè subeundum se comparabant; non pauci etiam, etsi divites essent, labori manuum intenti erant, desidiæ vitandæ causâ. Nam cætera inter vitia otium inprimis à Christianis proscriptum erat, & quæ otii comites individuae solent esse, animæ nimirum inquietudo, curiositas, convitiandi libertas, otiosæ circumcursitationes, supervacuae salutationes, ac demum alienæ vitæ censoria observatio. Ex adverso admonebantur Fideles, ut in quiete ac silentio se continerent, cùm aliis honestis negotiis, tum operibus maximè charitatis occupati, quibus infirmos, mendicos, aliterque suâ ope indigentes sublevarent.

Tota igitur Christianorum vita oratione, lectione, & manuum labore constabat, fermè nunquam interruptâ serie, sibi succedentibus, quoad per necessarias sustentandæ vitæ curas licebat. Quidquid negotii præ manibus haberent, id omne salutis suæ negotio postponebant, veluti negotiorum omnium principi, maximèque digno,

2. *Tbess.*3. *v. 6.**Constit.**Ap. 1. 4.**1. 2. c.**ult.**Clem.**Alex.**pædag. 3.**c. 10.**Constit.**Ap. 1. 2.**c. 61.**63.*

digno, in quo curando vita omnis collocetur. Hoc agebant, & profitebantur universi, ut Christiani nomine, ac re essent; alios titulos extra istum aucupabantur nullos; interrogati etiam à Judicibus, quinam, undève essent, quid nominis, quid officii haberent, breviter ad omnia respondabant: *Christianus sum.* Omnium instar Euseb. Hist. Eccl. lib. 5. c. 1. in Ep. Vienn. Eccl. exemplo esse potest Diaconus ille, **SANCTUS** nomine, de quo Eusebius in hæc verba: *Cum scelerati carnifices propter assiduitatem, & magnitudinem tormentorum, quæ ei infligebant, sperarent se aliquid, quod indecorum, & ejus professioni parum consentaneum videretur, ab eo audituros; Ipse tantâ animi celsitate, & constantiâ ex adverso resistit, ut ne nomen quidem suum, vel gentis, vel civitatis, unde fuit, neque utrûm servus, vel liber esset, illis vellet dicere; sed ad omnia rogata ita latino sermone responderet: Christianus sum, istudque pro nomine, pro civitate, pro genere, & denique pro re quacunque iterum, ac sæpius eloqueretur: aliam autem vocem Gentiles ab eo elicere non poterant.*

Abhorrebant porrò ab illis artibus, vitæ Orig. cont. Cels. l. 8. in fine. quæ institutis, quæ animum plûs justo avocant, implicântque; cujusmodi sunt mercatura, Causarum forensium procurationes, & Magistratuum, munerûmque publicorum administratio. Nihilò tamen 1. Cor. 7. v. minùs 20.

minùs in Officio, quod ante susceptum Ba-
 ptisma gerebant, dummodo id Christianæ
 legi non adversaretur, persistebant. Sanè
 constat, militum neminem, qui Christo
 auctoratus fuit, ad deserenda profana ca-
 stra fuisse compulsum; solummodò Evan-
 gelii præceptum illis inculcabatur, ut suis
 contenti stipendiis nihil per vim, malum-
 ve dolum ab hominibus extorquerent.
 Et fuisse ingentem Christianorum militum
 numerum, testantur duæ integræ legio-
 nes, altera *Fulminatrix* sub Marco Aure-
 lio, *Thebaea* altera, quæ tota unà cum Tri-
 buno suo Mauritio mortem pro Christo
 fortiter oppetiit. Vigebat etiam tum apud
 Romanos militaris disciplina, cujus præ-
 cipuæ partes erant frugalitas, obedientia,
 tolerantia, & laborandi assiduitas; quæ
 omnes ipsis etiam Christianis familiares
 erant virtutes. Quandoque tamen studio-
 sè defugiebant recentes Christiani militiæ
 nomen dare, imò eandem deserebant,
 veriti, nequâ superstitionum labe infice-
 rentur, vescendo victimarum carnibus,
 signa militaria idolorum figuris distincta
 venerando, per Genium Imperatoris de-
 jerando, aut florum fertis in profanis, &
 militaribus festis capita coronando.

CAPUT VI.

Jejunia Christianorum.

Jejuniorum apud Christianos per id tempus frequens usus erat, Christo ^{Matth. 9.v.15.} Dominò id vaticinante, cùm diceret, futurum aliquando, ut, Magistrò ex oculis sublatò, Discipuli jejunent. In memoriam tam acerbæ jacturæ, & cruciatuum Servatoris nostri, sua erant Christianis inde à nascente Ecclesia jejunandi statuta tempora. Singulis quidem annis per Quadraginta dies, singulis item hebdomadis feriâ quartâ & sextâ, inediâ corpus macerabant. Præterea cùm initiandi Ecclesiæ ministri essent, aut publicæ calamitatis deprecatio communiter facienda, Pastorum jussu à cibis abstinebant; his accedebant non raro alia jejunia, vel privatâ devotione, vel poenitentiae agendæ necessitate suscepta.

Quo die jejunandum erat, semel tantum, & quidem sub vesperum cibum sumebant; in Quadragesima post Vesperas, sive appetente jam nocte, aliis verò diebus ^{V. Epist. Canon. Dion. Alex.} post Nonam; hæc Christianorum consuetudo erant jejunia, præter quæ majora alia per annum incidebant, ut in hebdomada sancta, quæ à multis tota, vel certè dimidiâ suâ, & extremâ parte sine cibo exigebatur. Alii quoque, ut privatæ pietati facerent satîs, præsertim cùm martyrii su-

beundi opportunitas , aut alia quædam gravis causa id postulare videbatur , ad duos trêsvè dies continuos cibis omnibus sibi interdicebant. Vinô , & carnibus , quotquot jejunabant , abstinebant omnes , plurimique ipsorum pane , & leguminibus contenti erant , quibus nonnulli pisciculos aliquot addebant ; cæterum lautitia omnis & gulæ irritamenta procul à mensis aberant. Victus parabilis , & quoties jejunabatur , solitô tenuior erat. Alii ipsorum *Homophagi* erant , qui crudis ; alii *Xerophagi* , qui siccis duntaxat esculentis , nucibus , inquam , amygdalis , aliisque id genus fructibus victitabant ; denique erant , qui solo pane , & aquâ , famem ac sitim sedarent.

Equidem non sum nescius , istarum rerum commemoratione parùm commoveri nostrâ hac ætate Christianos. Putant isti nimirum , majora esse antiquæ austeritatis exempla , quàm ut imitari ea nobis liceat. Debilitata , inquiunt , tot sæculorum decursu , magis in dies deficit natura : nec vita miseris mortalibus tam longa , nec corporis tam robustæ vires , uti olim suppetunt. Utinam verò , quàm confidenter ista jactantur , tam facile , solidèque probari possent ! Unde enim , aut à quo tempore tanta naturæ nostræ facta inclinatio est ? non quæro hic de temporibus illis heroicis Græcorum , nec de Patriarcharum

rum vita, hominúmque ante diluvium ætate; sed de temporibus loquor primorum Romæ Imperatorum, quæ noti in vulgus Auctores Græci, & Latini descripsêre; hos tu volve, & revolve, & vitam hominum abhinc sedecim sæculis nihilò quàm nunc longiorem fuisse perspicies. Etenim tum quoque temporis, multóque antè, mortaliùm vita annis solùm septuaginta, aut octoginta circumscripta jam erat. Fuêre quidem sub prima illa Ecclesiæ tempora, Græcorum & Romanorum nonnulli, qui Gymnasticis exercitiis corpora consolidarent; sed longè major eorum numerus erat, qui corporis vires intemperantiâ suâ labefactarent, illo potissimùm intemperantiæ genere, quod valetudini plurimùm obest, & ante diem nostrâ etiam tempestate Orientis populos facit senescere. Et tamen ex Ægypto, & Syria, quæ regiones vitio hoc præ cæteris laborabant, Christiani prodiêre abstinentissimi, iidémque maximè omnium longævi. Non nego calidioribus in terræ plagis minùs molesta accidere, quàm apud nos, jejunia; sed tamen in Galliis etiam, & Septentrioni subiectis provinciis non desunt exempla mirandæ prorsus abstinentiæ, etiam post mille annos, eoque ampliùs ab ætate Apostolorum.

2. Cor.
7. v. 10.

Christiani jejunia sua, quemadmodum ante ipsos Judæi, ad luctûs & mœroris significationem referebant; hoc tamen à Judæis discrimine, quòd Judæi in jejunando, naturali solùm dolori suo obsecundarent, quem bonorum terrenorum, vel chari cujusdam capitis jactura expresserat; Christiani autem jejunia sua ad eam unicè tristitiam dirigebant, *quæ secundùm Deum est, & pœnitentiam in salutem stabilem operatur*: id est, ad cordis compunctionem, & expiationem peccatorum. Ad hæc ut tentationibus materiam, & fomenta subtraherent, extenuabant corpora, & spiritui subesse cogeabant. Qui ità jejunabant, consequens erat, ut à voluptatibus cæteroquin minimè vetitis temperarent; hinc conjugatorum eo tempore continentia: hinc solitudinis, & silentii solitò severior observatio: hinc major in Ecclesiis frequentandis assiduitas: hinc denique preces, & sacra lectio multò quàm aliàs productiora,

CAPUT VII.

Convivia Christianorum.

E Pulæ Christianorum, etiam extra jejunii tempora, frugalitate semper & modestiâ condiebantur; multi erant in iis cohortandis Pastores, ut ne cibi plus caperent, quàm quantum opus esset

esset ad sanitatem tuendam, virésque cor-
 poris labori necessarias instaurandas: non
 esse homini vivendum, ut edat, sed eden- *S. Clem.*
 dum, ut vivat: exquisitiora dapum fercula, *Alex. 30.*
 & conviviorum ingentes apparatus à men- *pedag. l.*
 sis Christianorum penitus exulare debere. *2. c. 1.*
 Plures ipsorum solis herbis, fructibus, *Prudent.*
 lacticiniis vivebant; si quidquam aliud *Hymn.*
 præter ista manducandum erat, piscium *ante cibo*
 & altilium, quam quadrupedum carnes,
 utpote succi pleniores, nimumque ad nu-
 triendum factas, manducare malebant;
 complures etiam semel tantum de die sub
 Vesperum cibo se reficiebant. Primis Ec- *Tertul.*
 clesiae sæculis, ac diu post, sanguine & suf- *ad Psycb.*
 focatō abstinebatur, uti ab Apostolis in *c. 9. Act.*
 Concilio Hierosolymitano lege cautum *15. v.*
 fuerat. Tanta in victu parsimonia minùs *29.*
 per ea tempora quàm nunc, nova & inso-
 lens videbatur. Etsi enim mensarum lu-
 xus & nidor tunc quoque modum exce-
 deret, id quod ex Græcis, Latinisque Scri-
 ptoribus, præsertim ex Athenæo discere
 licet; longè tamen inferior erat nostrorum
 temporum plùs æquo lautis, magnificisque
 conviviis. Ægyptii, & Orientalium po-
 pulorum pars major adhuc frugalitatem
 suam propè ad superstitionem usque reti-
 nebant; Pythagoræorum porrò in cibo
 sumendo temperantia passim celebratur,
 quam Apollonius Thyanæus exemplō suō,

& Porphyrius editis libris confirmârunt.

Lib. 1. Horatius, quamlibet Epicuræis moribus
Epist. 4. esset, seseque ipse nominet *pinguem & nitidum Epicuri de grege porcum*; nihilominus familiaria sibi esculenta enumerat *olus ac far*, quæ ipse, quanti valerent, percontaturus, forum obibat.

Sat. 6. *Inde domum me (inquit)*

Lib. 1. *Ad porri & ciceris refero, laganique catinum.*

Epist. 5. Neque lautius aliquid amico ad cœnam invitato appositurum sese pollicetur. Quid? Augustus Imperator pisciculis ferè, caseo, ficibus, dactylis, uvis & pane cibario vitabat. Similibus exemplis abundant eorum temporum historiæ. Sola ferme cœna iusti convivii formam præseferbat; eâ, diurnis negotiis expediti mortales, ac domum quique suam reversi, corpora curabant; nam quod ipsi prandium vocabant, id jentaculis nostris, quàm prandio similis erat, eoque spectabat unicè, ut ne prorsus jejuni diem agerent, quemadmodum de se Horatius canit,

Lib. 1.

Sat. 6.

*Præsus non avidè, quantum interpellet
 inani*

Ventre diem durare.

Quamquam hoc quoque, licèt pertenui prandiolo, multi abstinebant: Vitellio sanè Suetonius inter alia illud etiam vitio vertit, quòd ter quotidie, & sæpè quater epulari soleret.

Con-

Constat autem Christianos tum temporis ut minimùm sapientioribus inter Ethnicos temperantiâ suâ pares fuisse, ac proinde cibus potiùs vesci solitos obviis, & Simplicissimis, quàm iis, ad quos paraudos condiendòsque igne, & multâ hominum industriâ opus esset; quare duabus ut summùm vicibus per diem, cibi aliquid capiebant, damnatis penitus ex Apostolica disciplina commensationibus, quas quidam Gulones à Vespera in multam noctem producebant. Non pauci illorum, Fœminæ præsertim & juniores natu, à vino abstinabant; cæteri eodem quàm parcissimè, & frigidâ temperatō utebantur. Epulis quantumvis moderatis, ac brevibus longæ preces initiō, & sine addebantur, quarum formulas nobis exhibent Ecclesiasticæ orationes hodiedum usitatæ; extant etiam in hanc rem compositi à Prudentio hÿmni, quibus primorum sæculorum pia indoles graphicè describitur. Solebat tunc ferè ad mensam liber aliquis prælegi; hanc consuetudinem Plinius accuratè retinuit, & Juvenalis Amicum ad cœnam invitans, eidem veluti condimenti locò promittit Homeri, & Virgilii lectionem à se curandam.

Galat. 5.

v. 31.

Rom. 13.

v. 13.

1. Pet. 4.

v. 3.

Clem.

Alex. 2.

Pædagog.

2. Path.

Hym. 3.

S. 4.

*Nostra dabunt alios hodie convivia ludos;
Conditor Iliadis cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.*

Sat. 11.

Clem.
Alex. 2.
pædagog.
c. 4.

Christiani verò divinas literas ad mensam legebant, & pro impuris, profanisque cantionibus, quibus epularia festa Gentiles animabant, pia ipsi & cœlestia carmina gravi modulatione decantabant; neque enim musicam Fideles, & hilaritatem omnem planè rejiciebant, si modò sancta esset, animúmque ad Deum erigeret. Nec cum hæreticis, nec cum excommunicatis, ac ne quidem cum Catechumenis Christiani mensæ accumbebant; Ethnicorum tamen epulas non omnino defugiebant, ne prorsus omne cum illis commercium, & consuetudinem rescidisse viderentur.

CAPUT VIII.

Modestia, & gravitas Christianorum.

Clem.
Alex. 2.
pædag.
c. 3.

QUemadmodum in victu, sic in omni reliqua actione mira elucebat Christianorum modestia. Nobilitatis & dignitatis, nisi quæ interior esset, animúmque perficeret, nullam habebant rationem, nec alias, quàm spirituales divitias magni ducebant. Mensas ex ebore factas, argenteos lectos, aurò & purpurâ interlucentibus telis ornatos, vasa aurea, atque argenteaque gemmis distincta, operum publicorum insanas substructiones, lautam & pretiosam suppellectilem, verbò, quidquid luxûs, & magnificentiae, Romanorum immensæ opes in Occidentem

tem invexerant, id omne Christiani excelsô animô despiciebant. Universa res familiaris, quam in conclavi S. Domnæ, nobilis, & copiosæ Virginis Nicomedien-
 sis gentilis Præfectus invenit, erant duæ sto- Act. SS.
 reæ in nudo solo stratæ - - - fictile præterea thu- Mart.
 ribulum, & lucerna, & lignea arcula, in qua re- Nicom.
 posuerat sacram oblationem; præterea Divinæ apud
 Crucis figuram, & librum sacrosanctum, nimi- Baron.
 rum Apostolorum Deo gratas actiones, id est, A. 293.
 Acta Apostolorum. In cultu etiam cor- n. 2.
 poris modum Christiani tenebant: mun-
 dum muliebrem, & vestimenta exquisitè
 concinnata, colores nimirum vividos,
 pannos subtiliores, præsertim bombycinos,
 auro ipsi tum temporis suppare, balneo-
 rum plùs æquô frequentem usum, puti-
 dam, & puerilem in crispandis capillis,
 in reliquo pingendo, ungendóque corpo-
 re diligentiam, denique quidquid tene-
 ros, parúmque castos amores provocare
 posset, longè à se amandabant. Sanè in-
 ter primas conversionis S. Cypriani notas
 Prudentius eam recenset, quòd depositô
 suî ornandi studiô habitum exteriorem
 mutaverit,

Jámque figura alia est, quàm quæ fuit oris Peri.
 & nitoris, Steph.

Exiit tenui vultus cute; transit in severam: bym. de
 Destina cæsaries compescitur ad breves capillos. S. Cy-
prian, M.

Huc

Huc etiam spectat S. Martyris Torquati præclara vox, & hoc loco ex Actis SS. Sebastiani, & Sociorum ipsius commemoranda. Is, ut Torquatum Apostatam, qui pro Christiano sese venditabat Judici, manifestæ imposturæ convinceret, talibus Judicem affatus est: *Credisne vir illustrissime, hunc esse Christianum, qui in sui lenocinio moliendo capitis fimbrias admittit, qui tonsorem diligit, qui scapulis molliter gestit - - - qui neglectis viris, fœminas curiosius intuetur? nunquam tales pestes Christus dignatus est habere servos suos.* Veri igitur Christi servi severitatem quandam, suique negligentiam, vel certè simplicitatem, & gravitatem in tota exterioris hominis compositione præferebant. Lufuum, & oblectationum per pauca erant genera, quibus vacare, ac frui Christianis liceret. Theatrorum, Amphitheatri, ac Circi spectacula fugiebant omnia. In Theatris Tragædiæ, & Comædiæ, in Amphitheatro gladiatorum inter se, hominûmve cum bestiis commissæ pugnæ, in Circo denique currulia certamina spectabantur. Omnes hi ludi falsæ, & idololatricæ Religionis pars quædam erant, & vel ideo apti ad arcendos inde Christianos, qui eos ludos præterea detestabantur, tanquam bonis moribus infestissimos. Et erant profectò Theatra impudiciæ, Amphitheatra verò crudi-

*Constit.
Apost. l.
2. c. 62.
Tertull.
de spec.
Cypria.
Epist. 2.*

delitatis quædam quasi scholæ; imò cupiditatum, pravarumque affectionum omne genus his veluti pabulis nutriebatur. Ipsius adeo Circi spectacula, quæ minimè omnium insidiari probis moribus videbantur, mirum, in quas reprehensiones apud SS. Patres incurrerint, propter factionum diversa studia, quæ spectatorum animos nunquam non ad furiosam animositatem, persæpè etiam ad cruenta certamina concitabant. Ad hæc in iisdem ludis jure merito Patres damnabant sumptuum profusionem, otii materiem, hominumque utriusque sexûs promiscuos concursus, & in vivendo, colloquendoque inter sese periculosam nimis libertatem.

August.

6. Con.

jes. c. 7.

Clem. 3.

Pædag.

gog. 11.

Cypr.

de oper.

& Eleem.

mos.

Clem.

Alex. 3.

Pædagog.

c. 11.

Ambros.

t. 1. vit.

Constit.

Apost.

s. c. 9.

Horrebant præterea Christiani aleas, tesseras, & quoscunque ludentium abacos, qui si non graviora vitia, certè otium inter vitia minimè levissimum foveant, ac nutriunt. Ad hæc effusos cachinnos, gestus & verba ad ciendum risum composita, fabellarum narrationes, comicos sales & facetias, multoque magis, quidquid in gestu petulans, & in sermone procax, parumque castum esset, cane pejùs, & angue fugiebant. Nihil in omni vita sua ne indecens quidem, nihil humile, abjectum, & ingenuò virò minùs dignum patiebantur: procul erant otiosi, atque inficeti sermones

Epheſ. 5.
v. 4.

mones, ſive ut Apoſtolus ait: *multiloquium, & ſcurrillitas, quæ ad rem non pertinent, familiaria nimium infimæ plebi, & loquacibus mulierculis vitia; Sermo omnis ex*

Coloſſ. 4. v. 6.

Apoſtoli præcepto *in gratia ſale conditus erat; utque omnium linguæ vitiorum fontem obſtruerent, ſilentiô nihil antiquius, magisque ſibi commendatum habebant.*

Prov. 3.
v. 34.
c. 9. v.
7. Sc.

Hujusmodi vitæ ratio noſtræ ætatis Chriſtianis haud dubiè nimis auſtera, & inamœna videbitur; ſed mirari eam deſinet, quiſquis ſecum ipſe reputaverit, quàm ſeverè Divinæ Literæ genus omne illiberalium jocorum infectentur, quàmque plena decoris & gravitatis, Chriſti, & Diſcipulorum ipſius vita fuerit. Accedit, quòd recensita hætenus animorum oblectamenta nec periculô, nec culpâ vacant; Chriſtianos autem fas eſt, recreationibus etiam minimè malis, aut periculofis moderatè uti. Certè vita noſtra in eo unicè verſari, exigique tota debet, ut & commiſſa peccata ritè expiemus, & alioqui committenda præpediamus, id quod conſequimur, pravis animi cupiditatibus edomitis, atque compreſſis. Ut enim à ſeiſpo pœnas ex ordine ſumat, qui voluptatibus ad illicita abusus fuit, ante omnia licitis etiam & permiſſis privare ſe debet; neque ad reſtinguendam, vel certè ſopiendam concupiſcentiæ flammam quid-

quidquam ità valet, quàm fomentum,
& pabuli, quanta maxima fieri potest,
subtrahit. Imò alienum à perfecti Chri-
stiani moribus est, dedità operâ delicias,
& commoditates corporis confectari; quæ
verò à vitæ mortalis usu abesse prorsus
nequeunt, cujusmodi sunt cibi, & quietis
capiendæ necessitas, ea non nisi obiter &
veluti aliud agendo, attingere oportet.
Cæterum ubi recreationis aliquid nonnun-
quam admittere convenit, curandum est,
ut vera sit ea recreatio, hoc est, talis, quæ
cessationem à labore, animique remissio-
nem afferat; neque alio fine illâ fruendum,
quàm ut natura refocilletur, quæ corpo-
ris & mentis nunquam intermissâ conten-
tione citò frangitur, onerique succumbit.
Cæterum gaudere velle tantummodò, ut
gaudeas, inque sensu ipso quantumvis
honestæ voluptatis conquiescere, quàm
plurimum abhorret ab obligatione renun-
tiandi sibi metipsi; quæ tamen res virtutum
Christianarum veluti anima est.

Ipsæ adeo hæreses primorum tempo-
rum perspicuum faciunt, quàm severa
Christianorum vivendi disciplina tunc es-
set. Eæ maximam partem ex immodera-
to amore pœnarum, odióque proprii cor-
poris pullulârunt. Marcionistæ primum,
deinde Manichæi carnem malam esse, ma-
lôque

lóque ortam principiò dicebant, eáque propter nefas esse, carnibus vesci, liberorum procreationi operam dare, aut corporum anastasin expectare. Corporum iste contemptus, & abstinentiæ, continentiaque amor, admodum in speciem illustria videbantur; ac proinde nihil hujusmodi erroribus fingi tunc speciosius poterat. Montanistæ non contenti Ecclesiasticis jejuniis, alia complura insuper addebant: secundas etiam nuptias damna-
bant: Semel in crimen lapsos, ad poenitentiam non admittebant amplius, sique enorme illud crimen esset, atque à Baptismo commissum, negabant ejus condonandi potestatem penes Ecclesiam esse. Qui similia istis dogmata nostrò ævò in vulgus jactare auderet, næ is perpaucos, imò verò nullos sectatores inveniret.

Quantumvis autem severa nobis, & inamabilis ea Christianorum vita fortasse videatur, tristitiæ tamen, & mœroris aliquâ nube obductam fuisse, nemo sibi persuadeat. Profectò nihil factu non possibile Apostolus jubet, cùm Christianos gaudere, iterum atque iterum jubet. Si voluptatibus, quibus hominum pars potior tam avidè inhiat, ultrò se privabant Fideles; simul etiam mille molestiis, pravisque cupiditatibus sese liberabant, quibus voluptatum amatores cruciari solent ac discerpi.

Vacui

ad Phil.

3. v. 1.

Ec. 4.

v. 4.

Vacui enim ab ambitione, avaritiâ, & rerum caducarum amore, fruebantur pace ac testimoniô bonæ conscientiæ, suisque actionibus, quibus Deo placere unice studebant, præsentem veluti fructum perpetui gaudii decerpebant. Sed tamen nihil eorum animos magis erigebat & solabatur, quàm melioris & æternæ vitæ, quam propediem adfuturam credebant, spes & expectatio. Noverant enim, citò nimis præterire figuram hujus mundi, & persecutionum in se concitatas procellas tanquam extremi judicii prævia signa excipiebant.

Nec prolium ipsos, nepotumve cura multum sollicitos habebat. Si fortè, quod persecutionum tempore non rarò usuveniebat, martyriô coronati Parentes, ante liberos vitâ excederent, non ignorabant superstitem esse, ac semper fore optimam matrem, Ecclesiam videlicet, quæ suum orphanis amorem nulla in re unquam deesse patiatur. Inde factum est, ut complures Christianorum in diem viverent, sive manuum labore, sive certis redditibus, quorum usum cum pauperibus divisum opulentiores habebant, vitam tolerantes, procul negotiis, procul anxietudine, atque ab omni non solum turpis, aut suspecti lucri cupiditate, sed à desiderio etiam cumularum opum longissimè remoti. Siqui fortè Christianorum, quo tempore bre-

D

ves

ves veluti induciæ à Tyrannis dabantur, fundos, & possessiones coëmerent, vehementer in eam rem tanquam Christiano indignissimam Patres invehebantur. Et miramur adhuc, homines toto mundo superiores parùm affici sensuum, & corporum lenociniis potuisse? profectò degeneres Christiani sumus, nisi imitandi eos sincerò saltem desiderio accendamus.

CAPUT IX.

Connubia Christianorum.

Tacit.
Annal. 3.

ET si à terrenorum omnium amore abstracti essent Christiani, matrimoniis tamen maximam partem juncti erant. Non probabatur ipsis Gentilium cælibatus, in quo isti licentiæ majoris, vagæque libidinis causâ manebant; cui proinde statui pellendo, abrogandoque, civiles etiam leges constitutæ fuerant, partim pœnis adversus cœlibes intentatis, partim propositis præmiis, qui ad augendum civium numerum legitima inirent matrimonia. Duos solum status Christiani agnoscebant, matrimonii alterum, alterum perfectæ continentiæ; nec deerant, qui utrumque conjungere didicissent; nam conjugatorum non pauci virgines usque permanferunt. Cæteri omnes à conjugii usu temperabant Festis quibus-

v. tit.
Cod. de
infirm.
pœn. cap.
lib.

Baron.
anno 57.
n. 44.
Sc.
Tertul. 2.
ad Ux.
6. 6.

busque celebrioribus, & jejunii tempore;
demum ex Apostoli consilio, quoties li- *1. Cor. 7.*
berius vacare communicationi cum Deo *v. 5.*
animus erat.

Secundas nuptias mollis, fractique ani-
mi argumentum esse usque adeo reputa-
bant, ut nonnullis in locis ecclesiasticæ
pœnæ decretæ essent, iterum nubentibus
subeundæ. Tantus amor continentiae non
impediebat, quò minùs matrimonio suus
apud Fideles honos constaret, qui illud *V. orat.*
interiore mentis oculò suspiciebant, tan- *in bene-*
quam *Sacramentum magnum*, & imaginem *dict.*
intimæ conjunctionis JESU Christi cum Ec- *spons.*
clesia sua. Facultatem porrò generandæ *Clem.*
prolis, benedictionem esse credebant, à *Alex. 2.*
Creatore ipso etiam post peccatum & pec- *Pad. 6.*
cati pœnas Mortalium generi relictam. Ad *10.*
hæc parentes reverebantur, ut qui singu-
lari quadam ratione Dei referrent imagi-
nem, eò quòd Creatoris in producendis
hominibus veluti quidam administri essent.

Inter præcepta bonæ educationis illud *Constit.*
etiam erat, ut tempore ad conjugium maturo, *Apost. 1.*
matrimonio liberi conjungerentur, ne in ipso flo- *4. Co 10.*
re, ætate fervescente, luxuriæ se dedant.
Idem commendabatur Christianis, qui
pro sua charitate pupillos enutriebant,
utque eos uni suorum liberorum potiùs,
quàm alteri extraneo, nuptui collocarent,
admonebantur. Ex quo videre licet,

S. Ignat.
Ep. ad
Polyc.
Tertull.
2. ad
Ux. in
fine.
Clem.
Alex.
l. 3.
Pædag.
c. 11.

quàm parùm in procurandis Fidelium con-
nubiis avaritia, & ambitio in consilium
adhiberentur. Imò Episcopus præcipuè
consulebatur, cùm de matrimonio agere-
tur, magni utique momenti negotio, ut
secundùm Deum, non secundùm concupiscentiam
iniretur, quemadmodum S. Ignatius lo-
quitur. Decretò semel matrimoniò nu-
ptiæ ipsæ publico & solenni ritu in Eccle-
sia celebrabantur, Pastore ipsas benedi-
cente, & divini oblatione sacrificii confir-
mante. Dexteras mutuò jungebant novi
conjuges, & sponsæ sponsus anulum do-
nabat, cui crucis signum, vel aliud quod-
dam virtutis symbolum, ut columbæ, an-
choræ, aut piscis imago insculpta erat.
His annulis more Veterum Christiani pro
sigillo uti solebant.

CAPUT X.

Concordia Christianorum.

Act. 19.
v. 31.

HActenus de moribus Christianorum
separatim viventium: nunc de eo-
rum cœtibus agendum est. *Eccle-*
sie nomen Græci suis in civitatibus pro
congregatione populi accipiebant, quæ in
theatris ad publica tractanda negotia ha-
beri ferè solebat. Profanæ hujusmodi Ec-
clesiæ, five congregationis Ephesiorum,
mentio fit in Actis Apostolorum, Chri-
stia-

Christianorum verò quævis congregatio, sive Ecclesia, ut à cæteris distingueretur, *Ecclesia Dei* appellabatur. Utriusque generis Ecclesias Origenes, contra Celsum disputans, *Cont. Celsum lib. 3.* inter sese confert, & tanquam rem omnibus exploratam defendit, etiam remissiones, minúsque ferventes Christianos, qui tamen reliquorum comparatione perpauca erant, tantum præstare cæteris hominibus, meritò ut ipsorum Ecclesiæ totidem astra lucidissima nominari possint. Itaque singulis in civitatibus Christiani in unum quasi corpus colligebantur. Quæ res inter præcipuas ipsos exagitandi causas ab Ethnicis prætendebatur. Illiciti enim hu- *Tertull. Apol. c. 29.* jusmodi conventus habebantur, quòde eos nulla lex civilis, & politica confirmaret. Imò crimini vertebatur Christianis mutua unio, quæ solâ virtute charitatis coaluerat, & animorum inter eos conjunctio conjunctionis notam subibat.

Quotquot eadem in civitate, aliòve loco degebant Fideles, probè se omnes inter sese nôrant, si non aliunde, certè ex quotidiano ferè usu, multâque consuetudine, cùm ad preces, aliâque religionis exercitia convenire omnes solerent. Aliàs quoque coetus sæpe agebant, uti locò, ità sententiis conjunctissimi, etiam in rebus naturâ suâ indifferentibus. Communia ipsis gaudia, communis tristitia erat; siquid à Deo bene-

beneficii, gratiæque singularis uni concessum esset, id omnes tanquam sibi exhibitum accipiebant; si noxarum pœna uni suscipienda, misericordiam omnes implorabant; dixisses sanguine junctos inter se omnes, adeo usitata illis, cùm alii alios mutuò compellarent, nunc Patrum, & filiorum, nunc fratrum, ac sororum, pro ætatis ac sexûs discrimine, vocabula erant.

Hanc animorum concordiam fovebat Patrumfamilias in suos auctoritas, & Fidelium erga Presbyteros, & Episcopos submissio, tantopere à Sancto Ignatio suis in epistolis commendata. Præcipuè tamen Episcoporum mira erat consensio; operam ipsi dabant, ut nomine saltem & famâ inter se noti essent, literarum ad hoc commerciò diligenter utentes, id quod tunc temporis factu proclive erat, Imperiò Romano in immensum patente, cujus tantam amplitudinem ad propagandum maximè Evangelium suum Deus permisisse videtur. Imò cùm longè amplioribus Ecclesia Dei, quàm ipsum Imperium Romanorum, finibus contineretur, multò etiam admirabilior fuit tot inter, tàmque varias gentes fidei, & morum æqualis ratio, quam, morum barbarie correctâ, Christi fides in animos suorum Sectatorum induxerat. Denique universa Ecclesia, quanta quanta erat, verissimè unum duntaxat

*Barde-
san. ap.
Euseb. 6.
præp. c. 8.*

taxat corpus erat, cujus omnia membra non modò fidei, sed charitatis etiam arctissimò vinculò copulata, inter sese cohærebant.

CAPUT XI.

Christianorum Cætus, & Liturgia.

Conveniebant Fideles Dominico quoque die, quem à Sole Ethnici nominant, & Christiani ob memoriam conditæ lucis, & Christi gloriosæ Resurrectionis nunquam non honore persecuti sunt. Locus, ubi conventus isti celebrabantur, erat privata domus, in cujus superiore parte Aula esset, quam Latini *Cenaculum* nominant. Sæpè sæpiùs Tyrannorum vexatione compulsi Fideles, extra civitates abdere se in cryptas & cæcāntra debebant, cujusmodi adhuc Romæ *Baron.* supersunt dignæ visu Catacumbæ. Si plusculum libertatis daretur, ad publica loca confluebant, ubi Christianorum Ecclesias esse, passim constabat. Cujus rei exemplum suppetunt sub Imperio Alexandri, & Gordiani Cæsarum. Neque aliter quàm dirutis ejusmodi ædificiis, tanquam datò signò bellum à Diocletiano in Christianos moveri cœptum est. *An. 57. n. 99. Item An. 124. n. 3. An. 245. An. 302. Euseb. Hist. l. 8. c. 3.*

In his cœtibus præter statas diurnas, nocturnasque preces, à Sacerdotibus, quibus

bus solis ea potestas data est, sacrificium ritè fiebat, quod vocabulis in Novo Testamento usitatis ac receptis nominari solebat *Cæna*, *Fractio panis*, *Oblatio*, *Synaxis*, sive *Collecta*, *Dominicum*, *Eucharistia*, sive *Gratiarum actio*, *Liturgia* denique, sive publicum ministerium. Interdum Gentilium urgente metu, summò manè res divina peragebatur, ne interpellari, turbarive ab hostibus posset. Unicum tantùm in quavis Ecclesia, seu Diocèsi sacrificium Deo offerebatur, idque vel ab Episcopo, vel à Sacerdotum aliquo, si Episcopus abesset. Attamen sacrificanti Episcopo Presbyteri aderant semper, & unà cum eo offerebant. Varius erat pro temporum & locorum varietate Liturgiæ usus, ritibus aliquot per se minimè necessariis, nunc additis, nunc detractis; summa tamen rei eadem ubique, ac semper fuit. Juvat hìc recensere, quæ in istam rem inde à primis Ecclesiæ temporibus memoriæ prodita sunt.

*S. Just.
Apolog.
in fin.*

Nonnullis precibus præmissis, è Veterè primùm, deinde Novo Testamento aliquid recitabatur; postrema lectio semper ex Evangelio petenda erat; quod Episcopus continuò exponebat, exhortatione, quæ maximè è re foret audientium, subjunctâ. Subinde ad Orientem conversi omnes, manibus in cælum sublatis, preces ordi-

ordine fundebant pro quibuscunque hominum generibus, pro Christianis, & Gentilibus, pro summis, & imis, præcipuè verò pro ægrotis, calamitosis, & Christi causâ quidpiam perferentibus. Diaconus *Cyprian. Epist. 63.* ad comprecandum reliquos cohortabatur: tum Sacerdos in preces præibat, populo consentiente, cum *Amen* responderet. Secundùm ista Panis, & vinum aquâ modicè permixtum offerebantur, tanquam sacrificiî futuri materia. Qui aderant, viri viris, & foeminæ foeminis mutua pacis oscula figebant ad perfectæ concordie publicam significationem. Mox sua singuli dona Sacerdoti offerebant, & Sacerdos omnium verbis Deo illa sacrabat. *S. Cyp. de orat.* Tum denique ad actum sacrificandi propius ventum est. Sacrificans admonitis præsentibus, ut ad Deum corda erigerent, ut Deo gratias agerent, ejusque majestatem cum Angelorum, omniumque beatorum Spirituum choris demissè adorarent; *S. Just.* cætera persequeretur usque ad institutionis Eucharistiæ narrationem, & formulæ consecratorie pronuntiationem. Hanc Dominica precatio excipiebat, communiter recitari solita. Ad extremum Sacerdos sacrâ communionem sumptâ, eandem Diaconorum ministeriò universis, qui sacrificio intererant, impertiebatur; qui verò interesse non poterant, iis à Diaconis, vel Acolythis

lythis domum deferre batur. Semper etiam pro viatico aliquid reservabatur, quò ad ineundum longum iter æternitatis morientes munirentur. Licebat etiam Fidelibus

Tertull. secum ferre Eucharistiam, eamque manè
1. ad Ux. jejunos accipere quot diebus, vel certè im-

c. 5. minente vitæ periculo, aut cùm ad Martyrium comparare se vellent. Neque enim per ea tempora integrum erat, populò quotidie congregatò, sacris operari.

Cyprian. Solæ tamen panis sacræ species aliò aspor-
de laps. tabantur, etsi præter parvulos, quibus vini duntaxat consecratæ species modicâ quantitate instillabantur, adulti omnes, qui aderant, sub utraque specie ut plurimum Sacramenti participes fierent. Sumptò hoc divinò cibo primis Ecclesiæ temporibus eodem in cœnaculo epulæ communes apponebantur, quas Agapen vocari, suprâ commemoratum est. Progrediente verò die, solis viduis & pauperibus cibi aliquid dabatur. Ex eo convivio Pastori, quamvis non adesset, primitiæ ciborum seponebantur. Ad hæc duplicata portio Presbyteris, & Diaconis, unica solum Lectoribus, Cantoribus, & Ostiariis præscripta erat.

Constit.

Apost. 2.

6. 28.

CAPUT XII.

Occultatio Myſteriorum Fidei.

PRæter Euchariftiam, de qua ſuperiore capite, iisdem in Congregationibus reliqua etiam Sacramenta, quoad fieri poterat, diſpenſabantur, Gentilibus eam ob cauſam ſollicitâ curâ inde excluſis. Studiosè nimirum Redemptoris noſtri præceptum Chriſtiani obſervabant, prohibentis *dare ſanctum canibus*, & *Matth. mittere margaritas ante porcos.* Eandem ob 7. v. 5. cauſam Novæ Legis Sacramenta alio vocabulo *Myſteria*, id eſt, *Arcana* nominabantur, quæ Chriſtiani non tantùm Ethnicos, verùm etiam Catechumenos celatum ibant; nec ſolùm ea frequentare illis inſpectantibus verebantur, ſed etiam, quid clam ipsis fieret, referre, aut ſolennes Sacramentorum formulas coràm enunciare, religioni ducebant ſibi; multò etiam minus editis libris publicare myſteria audebant. Siqua interdum neceſſitas urgeret, ſive pro concione ad populum, ſive ſcriptò editò, quod facilè ad profanas manus diſtrahi poſſet, de Euchariftia, aliòve Myſterio differendi, verborum involucris, & ænigmaticis locutionibus omnia tegebantur. Sic in novo Testamento, *frangere panem*, idem ſonabat, quod conficere, & diſtribuire Euchariftiam, phraſi ab Ethnicis nun-

Act. 2.

v. 42.

S. 46.

S. alibi.

nunquam intelligendâ. Mos iste plura etiam sæcula tenuit, postquam asserta jam in libertatem Ecclesia Dei fuit.

Minimè verò novum & insolens videri Gentilibus poterat istud Christianorum in celandis fidei arcanis studium; quandoquidem ipsi etiam Gentiles in profanis suis ceremoniis idem observabant. Qui ad Isis, Osiris, Cereris Eleusinae, ac Cybeles curanda sacra initiabantur, ad eadem clam aliis tenenda, summâ religione, & Dirarum omnium proposito metu obligatos se se credebant, & siquid aliquando proderent, pro impiis & sceleratis habebantur. Exemplum ejus rei perspicuum Apulejus affert, & Herodotus de diversis ritibus religionis Aegyptiorum, aliarumque Gentium agens, sæpe, ait, rei quidem rationem haud se ignorare, sed in medium proferre non audere.

Apul.
Afin.
l. 11.

OBSERVATIO AD HOC CAPUT.

Magni momenti argumentum est in isto capite ceteroquin brevi pertractatum. De eo Schellstraius singularem dissertationem instituit, Romæ typis vulgata, quam inscripsit: De Disciplina Arcani; eò autem doctrinâ hæc, de occultatione rituum, ac dogmatum nostræ fidei spectat, ut & complures Patrum, de Sacramentis præcipuè obscure loquentium sententiæ, quas Heterodoxi con-

contra nos afferunt, commodè, ac genuinè exponantur, & ſolida ratio afferatur, cur primis Eccleſiæ ſæculis nulli Tractatus de ſeptem Eccleſiæ Sacramentis conſcripti fuerint. Dicunt quidem Proteſtantes, antiquiores Patres à Commentariis de ſeptem Sacramentis abſtinuiſſe, eò quòd numerum illorum Sacramentorum non admiferint. Verùm id ex Orientalis Schiſmaticæ, & Occidentalis Orthodoxæ Eccleſiæ hac ſuper re conſenſione facilè refellitur. Neque enim Orientales Schiſmatici cum Orthodoxis Latinis in unam eandemque ſententiam ab octingentis annis & ampliùs conſpiràſſent, niſi illam à Majoribus accepiſſent. Alia itaque ratio quærenda eſt: nimirum cùm Tractatus de ſeptem Sacramentis eduntur, neceſſe eſt eorum ritus exponere, materiam & formam, quibus conſciuntur, determinare, dogma ipſum de omnibus ad Sacramentorum conſecrationem, & miniſtrationem ſpectantibus diſertè proferre; quæ tamen omnia vetus Eccleſiæ diſciplina auribus, & oculis non modò Gentilium ac Judæorum, verùm etiam Catechumenorum religioſè occultabat, ne, quod prudenter metui debebat, myſteria ipſà ſui evulgatione profanarentur. Contrà verò poſtquam ſextò Eccleſiæ ſæculo, fide Chriſtianà longè latèque jam propagatà, & conſtabilità, metus iſte, ac mos ceſſàſſet, frequens Sacramentorum mentio apud Græcos, & Latinos poſtmodum facta eſt; ità ferme ad verbum Antonius Pagi in Criti-

ca ad Annum Christi 118. num. IV. &c. ex
Schelstratio *suprà* laudato.

CAPUT XIII.

Odiorum in Christianos causa.

SÆpè tamen hæc ipsa Mysteriorum occultatio ansam Gentilibus præbuit, criminandi Fideles ; frequentius enim vitii, quàm virtutis amore latebras homines quærunt. Aliunde verò nota res, & apud omnes pervulgata erat, quàm plurima Mysteria, quæ aliis in religionibus studiosissimè celarentur, eadem omnium maximè turpia, & infamiæ plena esse ; quemadmodum in ritu colendæ Cereris, & Cybeles, item in sacrificiis Bacchi usueniebat, quæ prohiberi tandem propter multa, quæ ibidem crudeliter, & nefandum in morem fiebant, Senatûs edictô

*Liv. 39.
c. 9.*

oportuit, annô ab Urbe condita quingentesimo sexagesimo octavo. Cùm itaque præconceptis pridem sinistris opinionibus, malè affecti erga Christianos Ethnici essent, nihil proclivius erat, quàm ut in sacris Christianis, tantô studiô celari solitis, similia probra admitti suspicarentur. Augebant porrò suspicionem istam, Gnostico-

sticorum, Carpocratianorum, aliorumque Baron. An. 120. num. 11. Epiph. heres. 26. & 27. Iren. l. 1. c. 24.
 hæreticorum flagitia, qui, cum Christiano-
 rum nomine censerentur omnes, tam in-
 digna hoc nomine suis in conventiculis
 perpetrabant, ut fidem superare prope-
 modum videantur, quæ de hoc argumen-
 to Patres literis consignarunt. Nec de-
 erant inter ipsos Catholicos perditii ho-
 mines, qui à vera religione desciscerent,
 seu animi levitate, & inconstantia abducti,
 seu expiandorum publicè criminum metu
 deterriti, seu tormentorum acerbitate tem-
 pore persecutionis fracti, & superati. Id
 genus homines, ut de infamia sacrilegæ de-
 fectionis, multitudini sese purgarent, par-
 tim nova in Christianos scelera commi-
 niscebantur, partim vulgò jam notas cri-
 minationes confirmabant ipsi, atque ex-
 aggerabant; quorum testimonia, ut qui
 nostra sacra intimè nòssent, pro indubita-
 tis admittebantur.

His Auctoribus fabula percrebuit, so-
 lere Christianos in nocturnis conventibus
 infantem occidere, cujus sanguine panem
 suum illinant; imò carnibus pueri assatis,
 & farinà respersis vesci; quam calumniam
 ex Eucharistiæ Mysterio perperam intelle-
 cto natam fuisse, nemo non videt. Alia
 quoque de Christianis fabula narrabatur,
 nimirum sublati mensis, in quibus cibò
 sese

*Minut.
Fcl.*

Tertull.

Apol.

c. 7. §. 9.

Origen.

cont.

Cels. 6.

sefe immodicè ingurgitârint, objicere solitos frustum aliquod cani ad candelabrum alligato, qui prædæ captandæ aviditate profiliens, candelabrum, à quo religatus erat, locò excussum, humi prosternat; tum verò candelâ, quam unam accensam tenuerant, extinctâ, tenebrisque invitantibus, viros, fœminâsque, quotquot adessent, digna æternis tenebris flagitia patrare. Nihil equidem istis mendaciis excogitari absurdius poterat; sed tamen credula in vitium turba fidem iis adhibuit, ut adeo necesse esset, accuratis ea confutationibus diluere. Nimirum ex quo in Bacchanaliorum festis, ducentos ante ea tempora annos, horrenda quædam & infanda crimina detecta fuerant, passim existimatum est, nullum tam immane facinus esse, ad quod committendum homines, religionis veluti prætentò velò, induci se non patiantur.

*Luc.
Philop.*

Ad hæc multa alia in Christianos contumeliosè jactabantur: hominum genus id esse toti humano generi, ac Romanorum præcipuè potestati infestum; delectari publicis calamitatibus, contrà verò secundis rerum successibus indolere; Romani denique Imperii everSIONem votis omnibus expetere. Non alio ista fundamentò nitebantur, quàm quòd multa Christiani de bonorum terrenorum fluxa & inani

con-

conditione, multa de Judicii extremi natura, mundique interitu passim dicerent. Fortasse etiam ipsorum nonnemo seu parum consultò, seu malâ fide quædam eorum narravit, quæ de castiganda Gentili Roma, deque Martyrum vindicando sanguine in Apocalypsi continentur. Ad ejusmodi confirmandas calumnias illud etiam non parum momenti attulit, quòd nihil publicæ hilaritatis Christiani cum Ethnicis commune vellent habere; quippe quorum profana gaudia sacrificiis, conviviis, & spectaculis constarent, impietate ac dissolutione plenis. Quin potius festos Gentilium dies Christiani in luctu, & poenitentia transigebant, consideratione innumera bilium peccatorum, quæ tunc committebantur; ex adverso quos dies Gentilium superstitio pro luctuosis, & nefastis habebat, eos Christiani potius materiam ducebant esse lætandi. Ipsas adeò nundinas Fideles devitabant, lusuū ibidem usitatorum odiò; siqui tamen ad publicos mercatus sese conferrent, non alio fine id faciebant, quàm ut necessaria coemerent, aut mancipium aliquod redimerent, ad veram fidem traducendum.

Denique ad vocandos in comunem invidiam Christianos, illud plurimum valebat, quòd Religionem profiterentur, quæ una cæteras omnes ad eam diem re-

*Tertul.
Apol. c.
35.*

*Constit.
Apost. 5.
c. 9.
Clem. 2.
Pædag.*

*Constit.
Apost. 2.
c. 26.*

ceptas, & stabilitas prohibet ac damnat. Nec quidquam proderat ipsis, palàm asseverare, quòd colant & adorent in spiritu Deum, Cœli terræque effectorem, eique precum suarum continua offerant sacrificia. Nimis enim peregrinus, & supra Idololatrarum captum is loquendi modus erat, sæpèque Gentiles instabant, ut nomen Dei sui Christiani proferrent; cùmque isti nec Simulacrum aliquod ex iis, quæ in fanis prostabant, ostendere possent, nec altaria flammis corusca, cruentave sacrificia haberent, pro Atheis passim traducebantur. Atque hæc populorum in Fideles odia mirum quantum fovebant, magisque inflammabant Augurum, Aruspicum, & quorumcunque Ariolorum turbæ; verbò, ii omnes, quibus quæstui erant capti superstitione animi. Huc ipsi falsa prodigia à se in speciem patrata, huc publicas calamitates, bella, inquam, morbos, sterilitatem agrorum, aliàque his similia, quæ subinde accidebant, spectare mentiebantur. Horum malorum Auctores Christianos faciebant; utpote qui talia ab iratis Diis in eorum capita accerferent, qui invisam cœlo gentem adhuc vivere patiebantur. Existimant, Tertullianus agebat, omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tyberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in

Arnob.
inib.

Tertull.
c. 39. &
alib. in
Apolog.

arva,

arva, si cœlum stetit, si terra mota est, si fa-
mes, si lues; statim (conclamatur) Christia-
nos ad leonem, id est: ad bestias pestes ho-
minum condemnate.

Animis ità præoccupatis, ipsæ adeo
Christianorum virtutes in deteriore par-
tem accipiebantur, inque argumentum vi-
tuperationis, & calumniarum detorqueri
solebant. Odiosa nimirum erat mutua
ipsorum dilectio: fratrum & sororum usita-
ta inter ipsos vocabula, in sequiorem sen-
sum explicabantur, eò maximè, quòd illis
vocabulis Gentiles re ipsâ abuterentur ad
intemperantiam, & libidinem: eleemosy-
narum largitionem aliàs interpretabantur
esse occultam artem, pervertendi egentio-
res, & ad suas partes adjungendi; aliàs
verò à Præsulum avaritia proficisci aiebant,
exhaustis privatorum hominum crumenis
suas Ecclesias locupletantium. Ipsa mi-
racula præstigiis diabolicis tribuebantur;
& erant profectò tum temporis omnia
præstigiatoribus, & circumforaneis plena,
qui divinationum multiplici genere, fasci-
nis etiam, characteribus, barbaris nomi-
nibus, & exoticis figuris usi, pro vatidicis,
& thaumaturgis vulgò sese venditabant,
imò mira, & stupenda sive occultò artifi-
ciò, sive Dæmonis ministeriò signa ede-
bant, ut miraculo esse desinerent ipsa mi-
racula, quæ passim vel audirentur, vel

Aſa SS.

Hippol.

Ec. ap.

Baron.

An. 259.

n. 13.

Prudent.

Peristoph.

bym. de

S. Lau-

rentio.

oculis cernerentur. In tanta rerum perturbatione vera prodigia cum falsis confundebantur; & qui ea patrare dicebantur, ex æquo omnes contemptui erant. Regionum etiam indoles errorem hunc augebat; nam impostorum illorum pars maxima ex Ægypti latebris, & Orientalibus provinciis emerferant.

Ipsæ quoque persecutiones in Christianos motæ, odiorum nova in eosdem flabella erant. Sceleratos esse nemo non judicabat, in quos tanquam sceleratos passim animadverti omnes videbant; atque ex suppliciorum atrocitate, criminum magnitudinem quisque metiebatur. Omnes tanquam devota neci capita, pestesque hominum igne, & crucibus excindendæ vulgò aspiciebantur; hoc ipsum significabant contumeliosa adversus Christianos excogitata cognomenta, cum eos nunc *Bioethanatos* (melius *Biorhanatos*) id est violentâ morte occubituros: nunc *Sarmenicios*, & *Semaxios* nominabant; id est, ut Tertullianus explicat, homines, qui ad stipitem dimidii axis revincti, Sarmenorum ambitu exurendi essent. Has imperitæ plebis opiniones Suetonius, & Tacitus secuti sunt; ille de Claudio Imperatore scribit; *Judæos impulsore Christo assidue tumultuantes Româ expulit*; quasi verò Christus etiam tum in terris superstes, & cujusdam

Baron.
Anno
138. n.
6.

Tertul.
Apol. c.
50.

Sueton.
in Claud.
num. 25.

dam inter Judæos factionis caput fuisset. Idem inter res à Nerone laudabiliter, & præclarè gestas recenset, quòd affecti sup- Idem in Nerone num. 16. plicis ab ipso fuerint Christiani, genus ho- minum superstitionis novæ, ac maleficæ. Por- rò Tacitus ubi de incendio agit Urbis Ro- manæ, à Nerone per ludum, animique causâ excitato, testatur, eundem Impera- torem incendii Auctores insimulasse ho- mines, quos per flagitia invisos, vulgus Christia- Tacit. 15. Annal. nos appellabat. Tum ista subjungit: Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio af- fectus est. Repressaque in præsens exitialis su- perstitio rursus erumpebat non modò per Judæ- am, originem ejus mali, sed per Urbem etiam, quò cuncta undique atrocità, & pudenda con- fluunt, celebranturque. Igitur primò correpti, qui fatebantur; deinde indicio eorum multitudo ingens haud perinde crimine incendii, quàm odio humani generis convicti sunt. Hæc Tacitus, qui, ut paucis multa complecteretur, Chri- stianos vocat fontes, & novissima exempla me- ritos.

Etiam cordatiores Gentilium, quique res hominum paulò altiùs rimantur, non- nullas abalienationum à Christianis cau- sas invenisse sibi videbantur. Isti enim par- tim Græci, partim Romani erant, soliti cæteras nationes familiari sibi fastu despi- cere, barbarosque appellare; præ cæteris

Horat. in
Satyr.

tamen Judæi superstitionis, & putidæ credulitatis notâ apud ipsos laborabant. *Cre-*
dat Judæus Appella, non ego, dicebat Hora-
tius, de re portentosa, & incredibili lo-
quens. Præter hæc Sapientes isti audie-
bant, esse inter Judæos, qui pro Filio Dei
adorent hominem in crucem actum; to-
tiusque inter istos, & reliquos Judæos con-
troversæ caput in eo versari, utrum etiam
post mortem suam homo ille viveret, at-
que ipsorum verus, ac legitimus Rex esset;
quàm absurdum Gentilibus tale genus al-
tercationis videretur, facilè quisque existi-
mârit. Animadvertabant etiam, novam
hanc hominum sectam cæterorum odiis
Judæorum usque adeo appeti, ut seditio-
nes ab istis non rarò in illos concitarentur;
quâ ex re nequiores haud dubiè aliis om-
nibus esse, argumentabantur.

Audiebant insuper de Christianis refer-
ri, ipsos ad persuadendum nec ratiocina-
tionibus uti, nec petitis ab eloquentiæ ar-
te præsidiiis; imò simpliciter ad creden-
dum ea, quæ dicerent, alios hortari, nec
nisi miraculis ostensis, ea, quæ narrabant,
confirmare solere; homines etiam esse ut-
plurimum illiteratos, in Judæorum vol-
vendis libris operam omnem collocare,
discipulos sibi quærere, & instruere non
alios ferè quàm indoctos, fœminas, deque
infima plebe homines, eò quòd istos ma-
gis

gis, quàm sapientiores ad sua dogmata percipiendi idoneos existimarent; quæ omnia nimis quàm nova, insolitâque auditu accidebant. Nulla enim apud Ethnicos rudis populi institutio, nulla de Officiis, nisi apud Philosophos tractatio usitata tunc erat, quorum disceptationes materiam Religionis non attingebant. Denique, cùm hæretici omnes communi Christianorum nomine appellarentur, toti Ecclesiæ tribui solebat, quidquid aut Valentiniani, aut his similes visorum cœlestium fictores proferebant, quos S. Irenæus acriter impugnavit; horum inepta mendacia à Catholicorum sana doctrina Gentiles minimè secernebant, eoque factum est, ut Christianismus universus nihil aliud videretur, quàm hominum imperitorum, suæque opinioni obstinatè insistentium colluviës.

Pura quidem, & sanctissima erat Christianorum de moribus doctrina, nec vita ipsorum à doctrina dissidebat. Sed abundabant ea tempora Philosophis, qui virtutem ipsi quoque profitebantur, aliósque docebant. Complures etiam primis Ecclesiæ sæculis fuère, qui Christianos fortasse imitaturi, provincias obibant, generis humani, si Superis placet, futuri reformatores, càmque ob rem aspera quædam, & adversa perpeti non dubitabant; hujus-

Orig. in
Cels.

August.
de vera
relig.
initio.

Baron.
An. 179.
num. 17.
§ 28.

Baron.
An. 75.
num. 6.
Orig. in
Cels.

hujusmodi erant Apollonius Tyanæus, Musonius, Damis, Epictetus, & nonnulli alii. Inde à pluribus retrò sæculis Philosophorum longè latèque celebris erat fama: nihil ab his ignoratum, nihil prætermissum fuisse in ipsorum libris, passim existimabatur; nec adduci quisquam poterat, ut Pythagorâ, Socrate, Platone, aut Zenone sapientiores esse Barbaros crederet; è contrario judicabant, homines, si quid isti sapientiæ, & bonæ institutionis haberent, id omne ipsos ab antiquis Sapientibus mutuatos esse.

Ex altera verò parte longè indulgentiores hominum geniis Philosophi illi, quàm Christiani erant. Complures enim eorum voluptatem non damnabant: nonnulli beatitatem hominis in ea collocabant; omnes suis quemque opinionibus inhærere, suò arbitriò vivere patiebantur, contenti interim ridere inter se familiariter, & explodere alios, qui Philosophorum è Secta non essent. Illud verò studiosissimè cavebant Sapientes isti, ne quid adversùs religiones pridem introductas, usùque longo firmatas, graviùs, asperiusque loquerentur: imò aliqui eorum ineptissimas quasque fabulas Gentilium admittebant, & reconditis rerum significationibus plenas interpretari conabantur; alii in cognoscendo rerum omnium Principio

cipio pro se quidem elaborabant ; superstitiones tamen illis hominibus relinquebant, qui per ingenii infirmitatem eniti ad sapientiam non poterant. Ipsi adeò Epicuræi, qui apertius, quàm reliqui Philosophorum, popularem errorem de Deorum natura & cultu insectabantur, sacrificiis nihilominus interesse, & ritus cujusque loci peculiare observare non dubitabant; istorum è numero unus de se affirmat: *assisto Divinis*. In eo omnes conveniebant, quòd mores hominum longâ die, & legum insuper autoritate roboratos impugnare non auderent.

Eò uique stulta credulitas Ethnicorum processerat, ut non modò plures universim Deos, sed etiam singulis nationibus, civitatibus, familiis proprios esse putarent, qui nimirum de commissis sibi locis speciatim solliciti essent, cultumque in iis locis singularem sibi exposcerent. Imò quamcunque Religionem saltem in loco, ubi jam pridem recepta fuerat, bonam esse homines credebant. Nec veteribus contenti infirmioris sexûs homines, rudisque, & instabilis multitudo, in novas quotidie religiones propendebant, quòd existimarent, ut quisque plurimos Deos, ac Deas diversis ritibus veneraretur, ità maximè religiosum fore. Nihil à viris gravibus, & politicis intentatum relictum fuit, ut

hâc animorum repressâ levitate, novari quidquam in materia Religionis prohiberent; peregrina inprimis sacra damnabant, eâque in re politices totius versari summam Romani statuebant. Suis enim Tutelaribus Diis debere se Imperii tantam amplitudinem arbitrabantur, nec posse illos aliarum Gentium Diis non præstare, qui alias Gentes propè universas suæ ditio- ni subjecissent; cùmque processu tempo- ris latè propagata, ac demum constabilita esset Christiana Religio, non deerant Gen- tiles, qui huic uni rei ruinam Romani Im- perii adscriberent paulò pòst consecutam; ut planè Augustinô opus esset, qui divi- nis illis libris de civitate Dei conscriptis, Ethnicorum calumnias obtereret, ac pro- fligaret.

Nec magnopere mortis generoso con- temptu, quem Christiani præseferebant, Gentiles movebantur; ut qui soliti erant spectare gladiatores, qui perexigui, imò nullius lucri propositâ spe, in amphithea- tro animas temerè projicerent suas; quo- tidiana insuper ante oculos versabantur funera hominum haud infimæ fortis, qui animi ægritudine levissimis ex causis con- tractâ, suismet manibus mortem sibi con- sciverant; idem, jureconsultis testantibus, insanæ ostentationis causâ quidam Philo- sophorum fecerunt, quos inter Peregri- nus

nus Lucianus memorabili exemplo est. Imò, cùm animadverterent Gentiles, Christianos spe melioris vitæ, præsentis vitæ commoditates, & delicias defugere, vehementer admirabantur, quî tandem fieri posset, ut violentas à se ipsis manus abstinerent. *Ne quis dicat, ita S. Justinus, Justin. omnes igitur vobis ipsi mortem consciscite, & ad Apol. 1. Deum jam profisciscimini, nec nobis negotium initio. ultra facessite.* Haud absimili modò Antoninus Asiæ Proconsul, ut vidit, magnò numerò, ac certatim offerre se ad mortem Christianos, in hujusmodi voces prorupit: *Ah miseri! si certum est mori, Tertull. præcipitia, & restes habetis.* *ad Scap. c. ult.*

Itaque plebs æquè ac Magistratus, docti, & rudes, omnium denique ordinum homines communiter oderant Christianos. Alii eos tanquam impostores, impios, & sceleratos execrabantur; alii tanquam misanthropos, visorum nundinatores, simulatè Melancholicos, & per summam animi obstinationem in mortem præcipientes deridebant. Ne alloquiò quidem cæterorum hominum digni habebantur, tàmque altè infederant animis præconcepta de iis sinistra judicia, ut ad condemnandos illos præter Christiani nomen nullo alio examine opus esset: hoc unum nomen quantalibet ipsorum laudes obscurabat, & familiaris Gentilibus ea vox erat, quam de
C. Sc.

Tertul.
Apol. c.
3.

C. Sejo nonnemo pronuntiavit: *Bonus vir, malus tantum, quod Christianus.*

CAPUT XIV.

Persecutiones, Judiciorum forma, & supplicia de Christianis sumpta.

EX hoc tam communi odio mirum non est, concitatas in Christianos fuisse persecutiones; illud potius admirationem nonnullis moveat, potuisse Romanos, hominum genus cæteroqui à sapientia, & humanitate commendatum, in alios Romanos, vel certè in homines ratione præditos, tam dirum, ac propè ferinum in modum desævire, id quod ex Actis Martyrum plùs nimiò elucet. Illud etiam mirum, & à consuetudine nostrorum temporum longè alienissimum erat, quòd Judices, cùm ipsi adessent, in foris, & comitis celebrioribus, inspectante populi universâ multitudine in Christianos animadverterint, eaque adhibuerint suppliciorum genera, quæ merè arbitraria, primùmque excogitata videri poterant.

Sed adnotare hìc juvat Romanorum hac in re antiquum morem. Solebant isti actiones omnes judicarias, seu capitales essent, seu civiles, sive cognoscenda solum Causa, sive post ejus cognitionem sententia proferenda foret, propalam, & in publico

blico hominum conventu exercere, quod in foro semper fiebat. Qui convenerant sub porticu Quæsitores, editiore in loco pro tribunali sedebant; hos liëtorum, & militum manus circumstabant, illi fascibus & securibus, hi armis suis instructi, utrique ad exhaurienda sine cunctatione iudicium mandata expediti; neque enim juris solum dicendi, sed armorum etiam potestas penes Magistratum erat. Suæ cuique crimini à Legibus constitutæ pœnæ erant, diversæ tamen pro personarum differentia. Severiùs in mancipia, quàm in liberos, in exteros, quàm in cives Romanos animadvertebatur. Eò factum, ut S. Paulus, quòd Civis Romanus esset, capite plexus: S. Petrus, quòd Judæus, in crucem actus fuerit. Hoc supplicium maximè infame habebatur, & ut plurimum, qui illud subituri erant, eorum & terga priùs virgis cædi, & latera candenti ferrò, facibusque aduri solebant. Tormenta etiam publicè admovebantur, atrocia illa quidem, sed non aliis ferè, quàm mancipiis, vilissimisque homuncionibus pertimescenda. Ad huiusmodi quæstiones maxima ex parte referendi sunt SS. Martyrum acerbi cruciatus; nam extra ea tempora legibus Romanorum, uti nostra etiam ætate fit, prohibitum erat, cum reis, aut primùm de crimine postulatis, duriùs agere. Itaque

Cicero
Verr. 4.

L. 6. §.
2. ff. de
pæn.

L. 9. §.
11. L.

10.
L. 28.

Sc. ib.

Cicero
Verr. ult.

*Tertull.
Apol. c. 3.*

que eâdem ratione, quâ alii ad confitenda vera crimina, Christiani ad ejurandum existimatum crimen suæ religionis adigebantur.

L. 8. §. 4.

5. Sc. §.

11. ff. de

pæn.

Infimi quique homines ad metalli fodinas, quemadmodum nostrô ævô ad triremes, damnari solebant; aliàs oblectandi populi gratiâ in Amphitheatrum producti bestiis objiciebantur; fortassis etiam certa singulis in provinciis suppliciorum genera in usu erant, præter quæ nova interdum contra Christianos excogitata fuisse, præsertim ultimis in persecutionibus, nemo negaverit; neque enim existimo exemplum aliquod suppetere, quô demonstretur, alias unquam personas, præter Christianas virgines, in Lupanaria per vim abduci, ac prostitui universis solitas fuisse. Fecerat nimirum castitatis apud Christianos insigne studium, ut novum hoc pœnarum genus contra ipsos Ethnici invenirent. Tale enim illud erat, de quo S. Hieronymus, Martyris cujusdam tormentum, quem supra mollem lectum amœno in loco alligatum inverecunda muliercula ad flagitium sollicitavit, cui is præmorsam suismet dentibus linguam, cum alia tela vibrare non posset, in perfrictam frontem expuit. Ad extremum plurimi Martyres modis omnibus excarnificati, ac demum occisi fuerunt, nullo legitimi judicii ser-

*Hier. in
vita S.
Paul.*

vato

vato more, seditiosi tantummodo populi concursu, aut privatorum rabie inimicorum.

Cæterum persecutiones hunc ferè in modum coeptæ sunt. Promulgatò palàm edictò, Christianorum conventus interdicebantur, certis in eos propositis pœnis, qui Diis sacrificare abnuerent. Eo veluti classico exciti Episcopi, datis ultrò citro-^{Cypr. Epist. 15. &c.} que literis, de periculo alii alios certiores reddebant, atque ad congeminandas preces, populùmque in fide confirmandum mutuò sese cohortabantur. Nec mora: ^{Matth. 10. v. 23.} Christianorum complures Redemptoris nostri consilium secuti, fugâ se subducere, Pastorum, & Sacerdotum alii in tutum etiam ipsi se recipere, alii commissi gregis amore in statione permanere. Pastores animarum, & Præsules præcipuâ curâ abdere se cogebantur; eò quòd persecutores his conquirendis maximè intenti essent, utpote quibus de medio sublatis, grex totus facilè dispergi posset. Quidam nomina sua permutabant; nonnulli numeratâ pecuniâ redimebant periculum, & hoc ipsum erat in bonis propriis aliquid pro Christo pati, eâque re Ethnicis Fideles demonstrabant, pluris se animas, quàm fortunas suas facere. Non licebat per Ecclesiæ leges ultrò se aut ad Martyrium sistere, aut Gentiles, idolis
eorum

^{Baron. An. 254. n. 10. V. Can. 14. Petri Alex. To. 1. Conc. Orig. in Cels. 8.}

eorum dejectis, fanis incensis, superstitionibus publicè impugnatis, aut ullâ re aliâ de industria irritare. Non desunt quidem Exempla Martyrum, qui similia ausi fuere, maximè verò Christianos se esse, multi etiam non rogati, iudicibus sponte suâ denunciârunt; sed ista speciali gratiæ divinæ instinctu gesta fuere. De reliquo celebre illud Ecclesiæ placitum erat, Deum tentandum non esse; sed patienter unicuique, & modestè, dum deprehensus ab hostibus ad Iudicem duceretur, præstolandum. Quâ de re duæ inter se oppositæ hæreses vitandæ erant. Gnostici quidem, & Valentiniani Martyrium tanquam inutile explodebant, propterea, quòd Christus, ut nos à morte redimeret, mortem ipse jam perpeffus fuerat; non animadvertēbant videlicet, mortis genus, quò liberati à Christo sumus, animos, non corpora spectasse. Imò injuriam hæretici illi Deo inferri exantlatò Martyriò dictitabant, nec verosimile videri, Deum, cum jam pridem sanguinem hircorum, & taurorum rejece- rit, humanum sanguinem probaturum esse. Contrà verò Marcionistæ, carnis, malique Principii, à quo productam carnem dicebant, odiò incensi, periculis omnibus caput objectabant. Has ad regulas examinabatur accuratè mortuorum pro fide causa, ut Martyrum honores decerni

occi-

Constit.

Apost.

5. c. 5.

Baron.

An. 145.

n. 3. &

10.

An. 205.

n. 12. & c.

Tertul.

in Scor-

piaco c.

4.

Baron.

An. 146.

num. 12.

Item

Anno

302. n.

126.

occisis tutò possent; eaque Canonizationum, ut nos vocamus, origo fuisse videtur.

Comprehensi semel Fideles Judici sistebantur, qui pro tribunali, ut supra dictum fuit, sedens, eos ritè interrogabat. Siqui Christianos se esse negarent, ut plurimum dimittebantur, nullà alià quàm proprii ipsorum testimonii desideratà probatione. Vulgò enim notum erat, veros Christianos fidem minimè negare; sique aliquando negarent, continuò Christianos esse desinere. Interdum tamen, qui fidem negabant, ad fidem aliis majorem faciendam, eo ipso in loco jubebantur, seu verbò, seu factò illudere. Sin verò Christianos se esse liberè pronunciabant, machinæ omnes admovebantur ad ipsorum labefactandam constantiam. Rationibus primùm, deinde pollicitationibus, tum minis, ac denique tormentis sollicitabantur ad defectionem; fraudibus etiam, & dolis suus erat locus, ut saltem ab invitis, & imprudentibus actionem aliquam Gentiles elicerent, quæ speciem idololatriæ haberet, quâ commissâ Fideles existimarent, non posse se amplius pedem referre, & quæ facta jam essent, infecta reddere. Itaque cum in foro, locisque publicis, ubi judicia exercebantur, nunquam idola, & altaria deessent; eò adductis Chri-

F

stia-

stianis Thus, & ardentes prunæ in manus imponebantur, quas supra aram extensas tenere per vim debebant, ut sic doloris sensu permoti, excussis supra aram prunis, & thure, falsis Diis adolevisse viderentur: & erant, qui comburi manus malebant, quàm scandali vel umbram pusillilis præbere. Aliàs ore diducto frustum carnis, aut vini guttæ aliquot, quæ prius dæmonibus oblata erant, immittebantur; verùm probè nôrant Christiani, non quod intrat in os, sed quod procedit de ore, & de corde exit, coinquinare hominem.

Can. 14.
Petr. Ale-
xandr.
Tom.
Conc.
Matth.
15. v. 11.
18.

Tormentorum consueta genera hæc ferme erant. Extensîs supra equuleum corporibus, manus pedesque funibûs ligabantur, qui funes trochleis hinc atque hinc inferti, adduci in altum, & demitti poterant; aliàs manibus sublimè protensis, pedibûsque ferri, aut lapidum pondere prægravatîs, mediî cœlum inter, & terram suspendebantur; aliàs virgîs, fustibûs, loris, scorpionibus, & plumbatis cædebantur. *Scorpiones* dicebantur flagella, quæ in ferreos aculeos desinebant; *Plumbatæ* autem nominabantur scuticæ, quarum extimæ parti plumbea pila insuta erat. Hâc verberum grandine complures oppressi, & extincti fuerunt. Alii porrò facibûs, & laminis ardentibus, alii uncis, & ferreis pectinibus fœdum in morem

rem ità dilaniabantur, sæpè ut nudatæ carnibus costæ, & costis diffractis, intestina ipsa prominerent; hoc etiam tormenti genere, in interiora grassante, non pauci exanimati sunt. Ad augendum doloris sensum sale, & acetô cruda vulnera interdum condiebantur, siquæ cicatricem ducere inciperent, infestis unguibûs refricari solebant.

Inter hæc tormenta Christi Confessores perpetuis interrogationibus urgebantur. Quidquid sive Judex rogaret, sive interrogati responderent, à tabellionibus ad verbum excipiebatur, multò accuratiùs, quàm à publicis Notariis in causis capitalibus hodiedum fieri soleat. Artem enim Veteres callebant, notis compendariis scribendi, quarum singulæ, totidem voces, imò sententias integras referebant; hâc instructi, loquentes ipsos calami celeritate assequebantur; hâc de arte vide Baronium doctè dissentientem, ubi etiam ex Martiale de Notario Epigramma affert:

Currant verba licet, manus est velocior illis;

Nondum lingua, suum dextra peregit opus.

Verba ipsa, Dialogi in modum literis consignabant, contrà quàm nostri Scribæ assolent, cùm summatim, & veluti de tertia persona loquentes, ejusmodi causas in acta referunt,

V. Baron.

ad An.

238.n.2.

&c.

Mart.

l. 14.

Epigr.

179.

Lib. Pon-
tif. in
Clem.

Codices isti *Acta* nominabantur, quorum Exempla Christiani sollicitè conquirebant, ut partim ex iis, partim ex circumstantiis, quas ipsi suis oculis, auribusque acceperant, instrumenta publica conficerent, quæ ad perennem memoriam certaminum SS. Martyrum in Ecclesia conservarentur. Id Romæ præsertim in more positum erat; & S. Clemens Papa septem Notarios Apostolicos delegerat, quorum singulis duæ urbis regiones attributæ erant, ut res ibidem gestas scripto mandarent. Potissima pars ejusmodi Actorum in persecutione Diocletiani periit; etiam Epitome Eusebii Cæsariensis, qui eorum complura collegerat, interiit. Nomina tamen illustriorum Martyrum in Menologiis, & Martyrologiis conservata fuere, adnotatis ibidem locis, ac diebus, in quibus coli quemlibet Martyrum, moris esset. His Martyrologiis progressu temporis alii Sancti, licet Martyres non essent, adjuncti fuerunt.

In hujusmodi quæstionibus sæpè Christiani ad complices denunciandos, & proferendos sacros Codices compellebantur. Complicum nomine, cum cæteri Christiani, tum maximè Episcopi, Presbyteri, & illorum individui comites, Diaconi intelligebantur. Diocletiani potissimum tempore

pore sacris Libris bellum ab Ethnicis indictum fuit, credentibus, certissimam viam abolendæ Christianæ fidei esse librorum illorum jacturam. Hos igitur libros Ethnici summô studiô indagabant, Ecclesiis etiam, ac privatis ædibus excussis; denique repertos flammis exurebant. Verùm hæc omnia Christiani perinde, ac suæ fidei mysteria, altissimis tenebris, ac silentiô involuebant; ne tamen nihil omnino ad quæ sita responsi darent, nullo hominum nominato, præcisè dicebant, Deo Præceptore, & adjutore se in complectenda fide usos fuisse, Scripturas verò sacras pectori suo insculptas frustra alibi perquiri. *Traditores* appellabantur, quotquot aut divinos Codices, aut fratres suos, Pastoresque Ecclesiæ Gentilibus proderent. Demum paucula verba, quæ Christianis atrocissimi cruciatus interdum exprimebant, non alia erant, quàm quæ Dei laudem, & misericordiæ, atque opis divinæ implorationem sonarent.

*Affa Cir-
ten, Anno
303.*

*Affa.
Mart.
Alutin.
ap. Ba-
ron. An.
203. n.
25.
Et Anno
204. n.
10.*

CAPUT XV.

Carceres Christianorum.

SECUNDUM eas interrogationes, qui in fide Christiana persistebant, ultimis suppliciis addicebantur. Sæpiùs tamen in carcerem denuò conjecti, morâ ipsâ

ipsâ temporis, & tormentorum iteratione ad nova certamina reservabantur. Quamquam ipsi carceres ejusmodi erant, ut pro tormenti novo genere haberi possent: nihil illis obscurius, nihil graveolentiùs; eò compingebantur JESU Christi Confessores, manibus, pedibùsque ferrò constrictis; lignò etiam ex collo suspensò, pedicisque injectis, aut cruribus divaricatis supini jacebant, atque à sese mutuò sejuncti. Interdum carceris solò, fictilium vasorum ac vitri fragmentis confito, nuda corpora, plagisque recentibùs hiantia imponebantur; aliàs plagis ipsis in ulcus degenerare, & computrescere permissis, squallore, & inediâ conficiebantur; aliàs è contrario sollicitè curabantur, reficiebanturque, ut ad nova poenarum genera superstites essent. Ut plurimùm nulli hominum, ac sæpè ne custodibus quidem loqui cum captivis licebat; experimentò quippe Gentiles dicerant, suorum multos à Christianis eo in statu converti solitos esse. Denum subinde carcerem intrare, & alloqui captivos illi jubebantur, qui ipsos à sententia, animique firmitate dimovere possent; hujusmodi erant parentes, liberi, conjuges, quorum lacrymæ, & singultibùs interruptæ perorationes, novum tentamenti genus erant, multoque ipsis cruciatibùs periculosius.

Prud Pe-
risleph.
Hymn. 4.
de S. Vinc.
Salibi.

Acta SS.
Perpetua
& Felici-
tatis.

Interca

Interea temporis Ecclesia Dei præcipuâ *Tertull.*
 curâ fovendos suscipiebat Sanctos in car- *c. 1. ad*
 cere detentos, *de uberibus suis*, quemad- *Mart.*
 modum Tertullianus loquitur, ipsis mini-
 strans. Ad eos frequenter invisebant Dia- *Constit.*
 conî, ut necessaria vitæ subsidia, solatiâ- *Apost. 51*
 que afferrent, atque internuntiorum partes *c. 2.*
 obirent. Alii quoque Fideles, siquidem *Cyprian.*
 integrum esset, ad eos accedere, conso- *Epist. 11.*
 lari, animos addere, felices illorum pœ-
 nas deprædicare, partem sibi illarum ali-
 quam expetere, osculari vincula, vulnera
 obligare, lectis, vestibûs, cibariis, omni-
 bus denique vitæ commoditatibus usque
 adeò recreare, ut Tertullianus aliquando *Tertull. 2.*
 conquestus fuerit, lautè nimium, & delica- *ad Ux.*
 tē in custodiis vivi. Nec sumptibus ullis, *c. 4.*
 nec solertiæ parcebatur in juvandis capti- *Idem de*
 vis: si intrò penetrare aliter non licebat, *jejun. c.*
 argentò aditum sibi Fideles aperiebant, *18.*
 nec verbis asperioribus, nec verberibus in-
 de submoveri se patiebantur; noctes per-
 sæpè integras ante vestibulum carceris ex-
 cubabant, intenti in omnem occasionem,
 incredibili suæ charitati faciendi satîs. Ubi
 demum subeundi carceris facta copia erat,
 tum illi locum, tanquam præsentîâ tot San-
 ctorum veluti consecratam, Deoque dica-
 tam venerati Ædem, precationibus ibi- *Epist. 5.*
 dem, atque adeò sacrosancto Missæ Sacri- *89.*
 ficio operam dabant, partim ad consolando

dos Christi Confessores ; ne videlicet Corporis , & Sanguinis Christi præfidiô destituti , vitâ excederent ; partim suâmet causâ , ut nimirum Episcopi , aut Sacerdotis captivi operâ , divinæ Eucharistiæ participes fierent , illâmq; in suas quisque ædes deferre possent. In ejusmodi rerum articulo nihil non adhibebatur , quod ad propositum finem pietatis utrumque faceret. Fuêre Episcopi , qui altari destituti , supra manus Diaconorum Christi Corpus conficerent ; & insignis ille Martyr S. Lucianus Antiochenus , cùm ferrô gravis , vinculisque impeditus , commovere se locô non posset , suomet pectore pro Altari usus fuit. Quanta porro exhortationum , quæ inter Divina ibidem fiebant , vis , & efficacia esset , facîle quivis existimaverit. Universa Ecclesia Sanctos illos captivos , veluti demissâ cœlitus in vertices ipsorum coronâ jamjam insignes suspiciebat ; apud Episcopos etiam plurimùm valuit ipsorum auctoritas , ad postulandam nonnullis veniam , qui suppliciorum acerbitate fracti , ad sacrilegos ritus defecerant ; adeoque ita invalûere istiusmodi deprecationes , ut modum illis poni , propter aliquorum in intercedendo nimiam facilitatem , necesse fuerit.

Acta a-
pud Ba-
ron. An-
nô 311.
Cypria.
Epist. 10.
11. & 12.

CAPUT XVI.

*Cura sacrarum Reliquiarum. Item de
Confessoribus.*

NEc solùm ad carceres, verùm etiam ad supplicii locum Christiani, victos in Domino, intrepidè sequebantur per fora, & compita, imò extra portas urbis, ubi plerumque extrema de condemnatis sumi supplicia solebant. Sanè Martyrum quàm plurimi, tormentis, seu naturali, seu divinâ virtute superatis, capitis amputatione vitam finiêrunt. Ad hoc spectaculum Fideles, ubi ubi ederetur, turmatim confluebant, ut precibus suis, & præsentia Martyres erigerent, animosque pro se quisque ipsorum exemplò majores fumerent. Sollicitè inprimis manantem ex vulneribus cruorem linteolis, spongiisque subjectis excipiebant, quem subinde in phialas collectum, propè ossa ipsorum in sepulchris conservabant. Constat ex Martyrologio Romano, septem pias fœ- *Martyr.*
minas, quæ distentò supra equuleum Di- *Rom. 3.*
vo Blasio, sanguinis guttas collectum ibant, *Febr.*
eam ob rem morte mulctatas fuisse; con- *Paul.*
stat præterea, Sancti Cypriani abscisso ca- *Diac. in*
pite, lintea à Christianis circumposita *vita.*
fuisse, quæ pretiosum sanguinem combiberent. Fidenter etiam, nec sinè præsentis capitis periculo, Martyrum corpora de

V. Aetha terra levabant, vel potiùs corporum col-
SS. Tha- lectas reliquias; sæpè enim corporibus seu
racii &c. flammâ consumptis, seu bestiarum furore
An. 290. discerptis, voratisque carnibus, præter os-
Et S. Bo- sa & cineres reliquum erat omnino nihil.
nifac. An.
505. Nec impensarum habita est ratio, quò
 tam pretiosa lipsana, à liëtoribus redem-
 pta, cum honore conderentur.

Incredibile dictu est, quantum ea cura
Euseb. in Reliquiarum inflammârit Gentilium furo-
Ep. Eccl. rem, ad dissipanda, exterminandâque Mar-
Vienn. tyrum cadavera, præsertim, quòd crede-
l. 5. c. 1. rent, iis dispersis plurimùm imminutum
 iri spem resurrectionis. Sustentatis vos
 equidem, inquiebant ad Fideles Ethnici,
 blandâ spe, futurum aliquando, ut cor-
 pora vestra animis denuò conjungantur,
 intereâque foëminarum operâ, quas præsti-
 giis vestris fascinâstis, corpora contra ta-
 bem, & putredinem aromatîs condienda,
 & sericô, aurôque involvenda esse speratis.
AE. SS. Nos verò spes istas præclarè scilicet fove-
Thara. bimus. Et sanè corpora Martyrum Genti-
&c. An. les modò bestiis devoranda objiciebant,
290. n. modò cum gladiatorum, aut reorum cada-
30. veribus permiscebant; aliàs verò suspen-
Prudent. sis è collo prægrandibus faxis in aquas de-
Hymn. de mergebant; denique combustis interdum
S. Vinc. corporibus, cineres ipsos in aëra disper-
 gebant. Verùm nequicquam adhibita
 multiplex hæc cautela fuit, Martyrum Re-
 liquiis

liquiis partim Christianorum diligentia, partim Dei ipsius prodigiosa ope maximam partem ab interitu vindicatis.

Reliqui captivi, qui supplicio mortis affecti non fuerunt, vel alio quocunque relegabantur, vel illo exilii genere mulcebantur, quæ *Deportatio* à Romanis dicebatur, & mortem civilem afferre solebat. Amandabantur autem in insulas propè inhospitas, aut in barbaricas regiones Romano Imperio confines. Primi generis *Cyprian. serm. ad Mart.* relegatio ad personas illustris conditionis spectabat; deportatio verò ad inferioris notæ homines, qui ad opus faciendum, & præcipuè ad fossorum labores condemnabantur. Isti publica erant mancipia, compedibus vincti, ac victu, & vestitu pessimè instructi, verberibus sæpè etiam crudeliter accepti; verbò, damnatis ad triremes calamitate, & ærumnis ut minimùm pares. His etiam à Christianis peculiari charitate subventum est, alleviatæque, quoad *Const. Apost. 5. c. 1. & 3.* licebat, exilii molestiæ. Quotquot eo in statu vitâ defungebantur, inter Martyres numerabantur; qui verò exilio, aut servitute liberati, ad suos sese recipiebant, Confessorum inferebantur Albo. Nominis hæc prærogativa illis omnibus communis erat, qui propter fidem dura, & aspera pertulerant, vel certè fidem ipsam palàm ac liberè coram Iudice professi erant; istos

cate-

cæteri Fideles summis honoribûs, quoad viverent, prosequabantur, sacris non rarò Ordinibûs in præmium constantiæ ipsis collatis.

CAPUT XVII.

Excommunicationis, & Pœnitentiarum usus.

Qui persecutionum durante procellâ fidem abjecerant, sive animi imbecillitate, sive tormentorum intolerantiâ id fecissent, nisi crimen suum publicis pœnis expiarent, ab Ecclesia excommunicabantur. Isto anathemate perculsi, non solùm à Sacramentorum usu, sed etiam ab ingressu Ecclesiæ, & Fidelium consuetudine penitus excludebantur. Cum talibus nec cibum sumere Christiani, nec sermones miscere sustinebant, sed tanquam peste infectos devitabant; imò studiosius id hominum genus à suo consortio remove Christianos Apostolus jubet, quàm ipsos infideles, quorum omnem planè consuetudinem, nisi qui mundò, vitæque exire vellet, tunc temporis fugere Christianus neutiquam poterat. In hunc modum agebatur non modò cum Apostatis, verùm etiam cum hæreticis, & schismaticis, ac publicis peccatoribus. Solis prope modùm Episcopis, ac Presbyteris fas erat cum

*Constit.
Apost. l.
5. c. 4.*

*1. Cor. 1.
v. 9.*

cum ipsis agere, ut ad pœnitentiam sacrilegæ defectionis, si qua spes affulgeret, illos excitarent; cæteri tamen Fideles non intermittebant, lapsos in suis precibus Deo accuratè commendare. Sic tractabantur, qui pœnis Ecclesiasticis ultrò se submittere abnuebant.

Qui verò facti pœnitentiâ ducti, ad expianda ritè peccata sese paratos offerebant, magna cum charitate, nec minori circumspèctione admittebantur. Primò quidem proponebatur illis beneficii hujus magnitudo, haud ità facilè, promiscuèque omnibus conferendi; deinde ad faciendum periculum sinceræ, solidæque pœnitentiæ ipsa admissio datâ operâ protrâhebatur; tum demum in Ecclesia omnibus inspectantibus certæ pœnæ injungebantur. Peccator pœnitens ciliciò indutus, & cinere conspersus, in media Fidelium corona mœstus, ac sordidatus humi provolvebatur, *Tertull.* pedésque Christianorum complexus, oscu- *de pud.* la illis figebat, quò ipsos ad commiserationem, Deique conciliandam sibi misericordiam flecteret; his Episcopi ardens, & accommodata temporis cohortatio subjungebatur. Varia erant, & diuturna, quibus subinde exercebantur, pœnitentiæ opera; jejunia nimirum aliàs quotidiana, aliàs sæpiùs iteranda, non alio quàm panis, & aquæ permissu usu, aliòve abstinentiæ genere

nere imperato, pro mensura virium corporis, delicti, & fervoris, quem pœnitens palàm ostendebat. Prolixæ etiam preces, de genibus, aut prono in terram corpore persolvendæ; eleemosynæ, item vigiliæ, brevîsque, & supra pavimentum carptim libandus somnus præcipiebantur. Quamdiu status iste luctus, & pœnitentiæ tenuit, abstinendum erat à congressu hominum, à negotiis, à consuetudine, cum ipsis Christianis, non omnino necessariâ, multoque magis ab omni genere oblectationum. Ecclesiam intrare, nisi doctrinæ audiendæ, & orationis causâ, non licebat; Sacrificio enim Missæ toto illo tempore abesse jubebantur.

*Constit.
Apost. l.
2, c. 61.*

Interea Episcopus pœnitentem per se ipse invisere, vel Sacerdotem aliquem ad eos mittere solebat, qui hominem examinaret, ejusque arcanis animi sensus accuratè pertentatis, non uno quemlibet, eodémque modò tractare sciret. Nam ad fiduciam aliqui excitandi erant; alii salutarî timore concutiendi; alii denique consolatione aliquâ permulcendi; medicamentis ad ægrorum, & ægritudinum rationes accommodatis. Revera enim hæc publicæ pœnitentiæ opera, tanquam animorum, pharmaca Episcopi tractabant, minimè nescii, ad curandos animi morbos, si non majori, certè nihilo minori, quàm ad san-

nanda corpora circumspeditione, scientiâ,
 patientiâ, & solitudine opus esse; neque
 aliter quàm diuturnô, & diligenti magiste-
 riô depravatas hominum affectiones cor-
 rigi posse. Jam inde à primis illis sæculis, *Epist.*
 certi pœnitentiæ gradus constituti erant, *Can. S.*
 & temporis, quod in singulis ponen- *Greg.*
 dum erat, definita spatia; cæterùm Epi- *Tbaum.*
 scopi prudentiæ relinquebatur, ratio- *Cyprian.*
 ne pœnitentis habitâ, tempus hoc laxare, *Epist. 10.*
 aut contrahere. Illud præcipuè cautum *Epist.*
 erat, ne priùs Ecclesiæ communioni pe- *Can. Pe-*
 nitus restituerentur ejusmodi homines, *tri Alex.*
 quàm fructus dignos pœnitentiæ fecissent,
 suæque conversionis specimina, quantum
 quidem humana conditio patitur, certa,
 exploratâque edidissent. In universum
 tamen, pœnitentiæ præscriptum tempus,
 benè longum esse solebat, nisi peculiaris
 quædam, & gravis causa, uti pœnitentis *S. Cyp.*
 singularis fervor, morbus lethalis, aut in- *Epist. 51.*
 gruens nova persecutio, aliud postularet.
 Illud verò nunquam non curabatur, ut
 ne quis Sacramentis destitutus, mori per-
 mitteretur. Porro gratiæ hoc genus, quô
 pœnitentiæ assignatum tempus contrahi
 solebat, Christiani *Indulgentiam* appella-
 bant, quam sæpenumero Confessorum in
 carceribus, aut Sanctorum in exilio com-
 morantium deprecatio impetravit.

Quod si eo durante statu, novo scelere
 se

se alligabat pœnitens, à capite retexenda erant pœnitentiæ opera; si ne tunc quidem proficere in melius, morésque corrigere observabatur, in statu pœnitentiæ permanendum usque erat, quin Sacramentorum copia ipsi fieret. Si denique semel à crimine absolutus, aliud perinde enorme, publicâque pœnitentiâ dignum admitteret, à pœnitentia iteratò agenda excludebatur; qua de re Augustinus monet; cautè, salubritérque provisum esse, ut locus pœnitentiæ ejusmodi exterioris semel tantùm in Ecclesia concederetur: ne medicina vilis minùs utilis esset ægroto; quæ tantò magis salubris est, quantò minus (ipsâ videlicet iteratione) contemptibilis fuerit: non desinebant tamen Fideles pro talibus preces fundere, & ad seriam emendationem cohortari. Erant quædam crimina, quorum publica expiatio, quantumvis accuratè facta, totam vitam durabat, quâ exactâ, nonnisi in articulo mortis, Eucharistia pœnitentibus impertiebatur. Qui semel pœnitentium ordini adscripti erant, etsi absoluti ab ea in gratiam cum reliquo cœtu Fidelium rediissent, nihilominus ad Ordines sacros, & munera Ecclesiastica perpetuò inhabiles erant; Clerici autem propter sua flagitia solùm deponebantur, ipsâque depositione veluti in ordinem laicorum redacti, nullâ aliâ pœnâ castigari sole-

August.

Epist.

54. ad
Maced.

Canon.

Apost. 17.

ap. Tur-
rian.

solebant, partim Sacramenti Ordinis reverentiâ; partim ne bis in idipsum animadverteretur.

Siquis fortasse antiquissimam hanc Ecclesiæ disciplinam mirari volet, is secum, quæso, reputet, crimina, quæ publicâ Ecclesiæ animadversione digna essent, rarò admodum per ea tempora commissa fuisse. Quemadmodum enim perrarò accidit, ut ingenuè educati homines, auctoritate insuper, & opibus florentes capitalem fraudem admittant; ità nihil infrequentius apud Fideles erat, tanto delectu ad fidem admissos, tam diligenter institutos, & excultos, quàm adulteria, homicidia, aliâque morte pianda scelera perpetrare. Sanè Tertullianus fidenter, & palàm Gentilibus exprobrat, habere ipsos ergastula, plena hominibus suî similibus, Ethnicis nimirum, & facinorosis; qui verò inter captivos Christiani essent, nullius veri sceleris infimulari posse, vel certè, si sceleris alicujus rei forent, Christianos haud amplius censerì debere: *De vestris* (sicariis, prædo- *Apolog.*
nibus, corruptoribus, nocentibus, verbò, *c. 44.*
idololâtris) *semper æstuat carcer; de vestris* *in fine.*
semper metalla suspirant; de vestris semper bestię
saginantur, nemo illic Christianus, nisi hoc
tantum (id est: nisi solo Christiani titu-
lo accusatus) *aut si & aliud, jam non Chri-*
stianus. Hucusque Tertullianus, qui ca-
G

pite

Ibidem
c. 45.
initio.

pite proximè sequenti necessariam Christianis innocentiam esse asserit, rationemque affert his verbis : *Innocentiam à Deo edocti, & perfectè eam novimus, ut à perfectò Magistro revelatam; & fideliter custodimus, ut ab in contemptibili dispectore*) hoc est, à *Judice summè verendo*) *mandatam.*

CAPUT XVIII.

Ascetæ, Virgines, Viduæ, Diaconissæ.

1. Tim.
4. v. 7.
1. Cor.
9. v. 26.

ERant inter Christianos, qui voluntariis corporum susceptis afflictationibus omnia pœnitentiæ munera obirent, etsi ad ea neque obligabantur, neque propter illorum usum à sacrorum communione arcebantur. Isti Prophetas, & magnum pœnitentiæ Præconem Joannem Baptistam imitaturi, de Apostoli consilio castigabant corpora, & in servitutem redigebant, exercentes se ipsi ad pietatem, eamque ob causam *Ascetæ*, id est, *exercitati* nominabantur. Hi domi ut plurimum se tenebant, solitudinis mirè amantes; ibidem abditi, & abstrusi, ad consuetam Christianorum frugalitatem, severiorem in cibis abstinentiam, & crebra jejunia ultro adjungebant, Xerophagiâ, sive aridi panis, fructuumque siccorum esu se sustentantes, biduò triduoque, interdum etiam

etiam hebdomade integrâ soliti inedia
tolerare: ad hæc ciliciô se nunquam exue-
bant, humi cubabant, vigilias produce-
bant; sacros Codices assiduè volutantes,
& propè indefinenter precibus fundendis
occupati. Hujusmodi vitæ institutum *Euseb.*
Origenes aliquamdiu secutus fuit, multi-
que ex ea disciplina prodiere, cum Sanctis-
simi Antistites, tum celeberrimi Doctores. *l. 6.*

Ascetæ omnes continentiam colebant,
reliqui verò Christianorum virtutem hanc
pro eo, atque commendata Fidelibus à
Christo, & Apostolis erat, plurimi facie-
bant. Antonino Pio Imperatore, Alexan-
driæ adolescens quidam erat, qui supplice
oblato libello à Gubernatore Urbis petiit,
ut chirurgi operâ liceret sibi Eunuchum
fieri. Similia huic complures facere non
dubitabant, ut adeò speciali lege, in Con-
cilio Nicæno sancitâ, inconsiderato huic
zelo occurrendum denique fuerit. Præ-
terea innuptarum ingens numerus erat,
quæ Virginitatis suæ florem Deo ritè sa-
crabant, seu parentum hortatu, seu animi
sui voluntariâ inductione. Hæ quoque
asceticam vitam degebant; nihili enim Vir-
ginitas ipsa ducebatur, nisi eam silentium,
secessus, paupertas, labores, cæteraque su-
perius recensita pœnitentiæ opera, uti ro-
sam spinæ, armarent; nec virginum Albo
illæ inscribebantur, quæ oblectamentis

*Justin.
orat. ad
Anton.
pium.*

*Can.
Nicæ.
1.*

quantumlibet noxâ vacuis affici, hominum frequentare congressus, verborum lepores, officiosâsque in agendo blanditias affectare, denique elegantem, & experfectam indolem, muliebriter ostentare solerent. Multò etiam longiùs à veræ virginitatis laude aberant, quæ in forma corporis castiganda, limandâque identidem occupatæ, unguentis, trabeatis vestibus, molli, fractoque incessu adhuc delectabantur. Divus Cyprianus ad Virgines Christianas scribens, nullam ferè aliam rem illis commendat, & inculcat, quàm ut vanis ornamentis, quæ ad illustrandam muliebrem pulchritudinem facerent, nuncium penitus remittant. Noverat videlicet vir sapientissimus, quàm in eam levitatem naturâ suâ proclivis ille sexus esset, quàmque multorum ea vanitas malorum esse radix, & origo soleat. Sub prima illa tempora Deo dicatæ Virgines paterna in domo habitabant, aut omnino solitariae, aut duabus, tribùsve Virginibus associatæ. Inde pedem efferebant nunquam, nisi cùm adeunda esset Ecclesia, in qua separatò ab aliis locò morabantur; siqua illarum interdum nuptiarum causâ à proposito suo resiliebat, publica ipsi pœnitentia imprecabatur.

Jam Viduæ, quæ primo conjugè elato, secundis nuptiis valedixerant, haud aliter ferè,

Cypria.
ad Vir-
gin.

ferè, quàm Virgines ipsæ reliquam vitam exigebant, jejuniis, orationi, cæterisque asceticæ vitæ exercitationibus intentæ. Publicò tamen non perinde ùt Virgines abstinebant, propter opera, & ministeria externa, in quibus earum in proximos charitas plurimùm versabatur; vidisses illas, nunc ægrorum lectulis assistere; nunc captivos, maximè verò Confessores, aut Martyriò coronandos visitare; aliàs pauperibus subvenire, hospitio peregrinos excipere, sepelire mortuos, omnia denique misericordiæ opera complecti. Nuptæ etiam mulieres in partem tam pulchri laboris veniebant, nunquam fermè domo egredi solitæ, quàm ad preces in Ecclesia communiter persolvendas, aut ad bene de proximis merendum. Viduæ tamen, quòd ab aliis curis magis solutæ, ac liberæ essent, charitatis huic officio totas se impendebant; si opibûs abundarent, easdem in pauperum usus erogabant; si verò ipsæ indigerent, ab Ecclesia sustentabantur.

*Tertul.
ad Ulx.
l. 2. c. 4.*

In Diaconissas eligebantur *Viduæ non minus sexaginta annorum*, & quod supra excurrit; quæque sapientiæ, & in proximos beneficentiæ famâ cæteris præstabant. Nonnunquam Virgines huic eidem muneri præficiiebantur. Solebant autem *Diaconissæ* appellari, non quòd inter Clericos

*1. Tim.
5. v. 9.
Const.
Apost.
l. 3.
Item l. 6.
c. 17.*

numerarentur; nullius enim vel remoti gradûs ad Sacerdotium, capax iste sexus est; sed quòd erga fœminas Diaconorum ipsorum partes aliquas obirent. Singuli enim sui sexûs personas adibant, quas inopia, ægritudo, aliâve calamitas, Ecclesiæ curâ speciatim dignas fecerat. Porro Catechumenas instituebant, vel potiùs Catechistæ institutionem repetebant, easdem ad sacrum deducebant fontem, inque ponendis vestibus, ac subinde recipiendis operam suam conferebant: recenter Baptismo tinctas apud se aliquamdiu tenebant, quòd eas ad vitæ Christianæ normam magis, magisque excolerent. In Ecclesiis, quâ parte fœminæ intrabant, fores à Diaconissis custodiendæ erant, suus singulis assignandus locus, in quo cum silentio, modestiâque unaquæque versaretur. Officii quoque sui rationem Episcopo, vel Episcopi jussu Presbyteris, aut Diaconis reddere debebant; quod eò potissimum spectabat, ut certiores ipsos redderent de reliquarum mulierum statu, & quod commodè per se ipsi facere viri Ecclesiastici propter sexûs discrimen non poterant, id vicariâ operâ ipsæ effectui darent.

Multâ profectò patientiâ, & circumspeditione Præsulibus Ecclesiæ opus erat, ut fœminæ istæ omnes in officio continerentur; curandum, ut Diaconissæ moderatè omnia,

omnia, & contrà, quàm provectior ætas ferret, alacriter agerent; prospiciendum etiam, ne vel credulæ nimis, & plùs justò indulgentes, vel ex adverso nimium tetricæ, difficiles, turbulentæ, curiosæ, atque litigiosæ essent; ne Catechismi obtentu pro sapientibus, ac spiritûs Magistris sese gererent; ne mysteria fidei temerè divulgarent; verbò, ut in loquendo, & agendo modum tenerent. Magnâ item charitate opus erat, ad cæterarum Viduarum, aliarumque defectus mulierum, sive corrigendos, sive perferendos; cujusmodi erant tristitia, livor, æmulationes, querimonix, obtreccionibus in ipsos etiam Ecclesiæ pastores; denique quidquid malorum, ac turbarum sexûs, & ætatis infirmitas progignere poterat; præsertim ubi morbi, paupertatis, aut alterius cujusdam ærumnæ incommodum accederet.

*Chryst.
de Sacer.
dot.
Constit.
Apost. l.
3. c. 5.*

CAPUT XIX.

Pauperum cura.

Liberaliter Ecclesia pauperibus, cujuscunque denum ætatis, ac sexûs essent, prospiciebat; pauperum tamen in numero non censebantur malè feriatii homines, qui victum manu quærere, si vellent, possent. Istis enim per vires adhuc vegetas licebat, non tantum à se amoliri

*Constit.
Apost.
l. 2. c. 4.
c. 1. 2.
Sc.*

liri paupertatem, sed aliorum etiam inopiam levare. Nam boni Christiani munus illud esse credebatur, ut non contentus quilibet labore manuum ad semet sustentandum necessariò, aliis etiam, qui laborare non valebant, operam suam utiliter commodaret. Aliunde etiam lex civilis robustos, & benè valentes mendicos non ferebat. Hujusmodi homines, si liberi erant, servitute impositâ, quæ tum temporis plurimùm in usu erat, ad opus ruri faciendum, tanquam Reipublicæ mancipia admovebantur; sin verò servi essent, venum ibant. Idem infantibus expositiis fiebat, quos, qui alendos in se suscipiebat, hoc ipso faciebat suos. Igitur mendici nulli fermè occurrebant, quàm mancipia, & servi seniò confecti, quos ad solitum laborem ultrà ineptos, dominorum inclementia destituerat; cæci item, aut aliâ corporis parte mutilati, malève affecti. Hos omnes verè pauperes, Christianorum charitas complectebatur, quorum feriem non ineleganter Prudentius describit, cùm eos veluti Ecclesiæ thesauros, Præfecto Urbis Romanæ à S. Laurentio præsentatos, in medium affert. Nec minor Christianos infantum cura tenuit, orphanorum nimirum, quorum parentes Christiani, atque adeò Martyres erant; item expositorum, & reliquorum omnium, quot-

S. Basil.

reg. fus.

interp.

42.

L. 7.

Cod. de

Mend.

Val.

L. 11.

Prudent.

Peristeph.

Constit.

Apost.

l. 4. c.

I. 2.

quotquot acquirere poterant, ut eos in fide Christiana educarent. Hoc unum videlicet propositum Fidelibus erat, ut occasione, servandi corpora, bene utentes, animos Christo lucrarentur. Eandem ob causam in ipsis misericordiæ operibus exhibendis certus ordo servabatur: Ethnicis enim Christiani, & inter ipsos Christianos probiores cæteris præferebantur, improbis, quorum desperata erat emendatio, sibi relictis. Ne eleemosynæ quidem promiscuè ab omnibus admittebantur; oblata enim ab excommunicatis, usurariis, adulteris, aliisque publicis peccatoribus subsidia, Christiani recusabant, satius ducentes, exponere pauperes periculo alicujus in rebus cæteroqui necessariis indigentiae; seu potius divinæ providentiæ innixi, quàm aliunde allatum iri necessaria sperabant, quàm ut à perditis hominibus stipem acciperent. Quælibet Fidelium Congregatio ingentem pecuniæ vim, certosque redditus collegerat alendis pauperibus, peregrinis excipendis, mortuis sepeliendis, cæterisque impensis publicis faciendis, quas Clericorum sustentatio, & templorum sacra suppellex, aliæque id genus exposcebant. Quo tempore S. Cornelius Papa Ecclesiæ Romanæ præerat, Clerici in Urbe centum & quinquaginta quatuor, pauperes verò, & ægro-

Constit. Apost. l. 4. c. 5.

Baron. An. 44. n. 68.

Esc. Tertul. Apol. c. 39.

Euseb. l. 6. hist. c. 35.

Epist.
Dionys.
Corint.
apud.
Euseb.
l. 4. hist.
c. 22.

Prudent.
Perist.
hymn. 1.
Baron.
An. 34.
v. 227.

ægroti sesqui mille, & ampliùs à Fidelibus sustentabantur. Imò ex quo fundata jam erat Romana Ecclesia, quamdiu persecutiones durârunt, nunquam destitutum est, cùm aliarum Provinciarum laborantibus Ecclesiis, tum ad metalla damnatis Confessoribus, mirâ sollicitudine, magnisque pecuniæ subsidiis subveniri. Ista Ecclesiæ communia bonâ primis tribus sæculis non aliis fermè rebus constabant, quàm domesticô instrumentô, annonâ, vestibûs, & numeratâ pecuniâ, partim collectis, partim coëmpis ex eleemosyna Fidelium, quam isti singulis hebdomadis, mensibus, aliâsve, quoties liberet, sponte obtulerant. Nam erogandæ stipis neque modus præscriptus erat, neque vi, aut imperiô ad ejusmodi collectas Christiani adigebantur. Cæterùm fundi, prædia, & possessiones tempore persecutionum neque acquiri poterant, neque olim acquisita diu conservari. Atque hi erant Ecclesiæ thesauri, quibus tam avidè inhiabant Gentiles, ut eorum cupiditate incensi, ingentes adversùs Christianos turbas moverent, quemadmodùm in vita Divi Laurentii prolixè describitur. Diaconis eorum bonorum commissa erat cura. Hi pro munere suo tenebantur, quidquid communibus Ecclesiæ procurandis commodis afferebatur, recipere, saponere, custodire, & ex Episcopi arbitrio, ad

ad quem de privati cujusque indigentia referendum erat, distribuere. Illud etiam Diaconorum munus erat, ut in aliorum inopiam ipsi inquirerent; ut Clericorum, Virginum, Viduarum, pauperum denique omnium nomina in commentariis, quos matriculas vocant, descripta haberent; istorum enim omnium cura ad Ecclesiam pertinebat: porro ut eos, qui in supradictorum numerum admitti flagitabant, prius examinarent, admissorum autem mores & vitam diligenter observarent. Verbò, in omnem partem prospiciendum erat, ne indignis tanta Ecclesiæ beneficentia impenderetur; néve peregrinis hospitia, & piorum hominum liberalitas deesset. Siquid Laici Episcopo significare, aut ab eodem efflagitare vellent, quem tamen personæ reverentiâ, aut molestiæ creandæ metu coram alloqui verebantur, Diaconos adire solebant, iis pro internunciis usuri; ex quo liquet, Diaconorum provinciam oppidò negotiosam fuisse; sæpè enim per compita civitatum ultrò citròque commeandum, interdum etiam in alias civitates suscipienda profectio erat, eâque ob causam nec palliò, nec alio in terram usquè defluente vestitu, uti Sacerdotes, sed brevioribus vestimentis, & Dalmaticis utebantur, quò expeditiores ad actionem essent,

Constit.
Apost. l.
3. c. 19.

Constit.
Apost.
l. 2. c.
28.

Constit.
Apost. l.
2. c. 57.

CAPUT XX.

Hospitalitas Christianorum.

v. lib. de
teff. bo-
spit.

Ipsis adeò Gentilibus commendata, & familiaris hæc virtus fuit. Apud Græcos, & Romanos diversoria publica solis ferme pauperum usibus serviebant; honestiores enim, & abundantes viri in singulis propè civitatibus, ad quas negotiorum causâ per annum aliquoties eundem erat, amicos habebant suos, à quibus privatis in ædibus excipiebantur; quosque illi, cum ad suas civitates divertere contingeret, mutuâ hospitalitate excipiebant, eratque veluti jus quoddam hospitalitatis, quod in certis familiis perpetuabatur; unumque inter præcipua vincula, quibus Græciæ civitates cum Italicis arctâ consuetudine copulabantur: quæ consuetudo successu temporis per universum Romanorum Imperium propagata fuit, & tanquam Religionis quædam pars à Gentilibus accuratè observata. Isti enim Jovem suum, Hospitem Deum faciebant, qui huic rei unice præesset; hospitem verò ipsum, mensamque, cui is accumbere solebat, pro re sacra habebant.

Minimè igitur mirum videri cuipiam potest, si Christiani quoque in ea colenda virtute multi essent; quippe qui se mutuò tanquam amicos, & fratres diligerent, sci-
rént

réntque, inter opera, quibus luculentum à Deo præmium propositum esset, hoc etiam misericordiæ in peregrinos genus in Evangelio numerari. Itaque peregrinus, quicumque demum is esset, dummodo fidem Christianam profiteretur, inque Ecclesiæ versaretur communione, passis ulnis excipiebatur; nam illum ab ædibus arcere, perinde videbatur esse, ac Christum ipsum excludere; sed tamen cognoscendos se prius præbere peregrini debebant, & quinam essent, certis argumentis comprobare. Hunc in finem aliò profecturi Fideles, litteras ab Episcopo accipiebant certis notis insignitas, quas soli Christiani intelligerent. Hujusmodi litteris peregrini hominis status, & mores descripti erant, an videlicet Catholicus, an Ecclesiæ communioni, si fortè prius per hæresim, aut apostasiam inde exciderat, restitutus: an Catechumenorum, Poenitentium, aut Clericorum è numero unus, & quonam in gradu Ecclesiastico constitutus esset. Nunquam enim Clerici absque litteris, quas *Dimissoriales* vocant, itineri se dabant; præter istas litteræ quædam commendatitiæ in usu erant, ad secernendas à reliqua multitudine Fidelium personas, de Ecclesia benè meritas, cujusmodi erant Confessores, Doctores, aliique Ecclesiæ peculiari curâ indigentes.

Matth.
25. 34.

Baron.
Anno
142. n. 2.

Primus hospitalitatis actus erat pedes
hospitum lavare. Multis ea consuetudo
v. Tom. exemplis sacrarum literarum confirmatur,
2. c. & modus ille, quo veteres pedes tegere,
ac vestire solebant, necessarium reddebat
1. Tim. illud solatii, & refrigerii genus. Inde
5. v. 10. etiam est, cur pedum abluitionem cum
hospitalitate conjunctim enumeret Apo-
stolus. Quod si peregrinus in commu-
nione Fidelium perfecta esset, omni hono-
ris domestici significatione excipiebatur;
nam cæteris ipse in preces præire, supra
alios omnes accumbere, ac domesticos
instruere permittebatur. Felicem se tali
hospite Paterfamilias reputabat, & cibi ab
eodem gustati, nescio quid sanctitatis sa-
pere videbantur. Clerici peregrini pro suo
quisque gradu in amore, & veneratione
erant omnibus. Si Episcopus peregrè ad-
veniebat, passim ad rem divinam, verbá-
Constit. que ad populum facienda invitabatur, quò
Apost. 1. perspecta fieret Sacerdotalis statûs, cum
1. c. 58. reliquis Ecclesiæ membris consensio. Ne
Ethnici quidem, aut ii, quibuscum cibum
sumere, aut orationi communiter vacare
nefas erat, à Christianis hospiciò prohibe-
bantur. Imò Principum sæcularium hac
in re mandatis accuratè morem gerebant
Fideles; quando nimirum aut milites, aut
præfectos, propter negotia publica aliò
commigrantes, recipere jubebantur. Ac-
cidit

cidit aliquando, ut S. Pachomius admo- *In vita*
dum adolescens, militiæ Romanæ adscri- *S. Pa-*
ptus, unâ cum cæteris suæ centuriæ com- *chom, &*
militonibus navi veheretur; istâ ad por- *4.*
tum civitatis appulsâ, vidit Sanctus, & ob-
stupuit tam honorificè se, sociósque suos
accipi, tam lautè haberi, ut veteres mili-
tum amiei, cives illius Urbis esse videren-
tur; cùmque idem rogaret, quodnam ho-
minum genus id esset, erga peregrinos tam
liberale, & beneficum? responsum ipsi fuit,
homines esse, qui singularem quandam Re-
ligionem, quam Christianorum nomina-
bant, profiterentur. Quare ex eo tem-
pore accuratiùs inspicere novum hoc in-
stitutum, & examinare Pachomins incepit,
fuitque hoc conversionis ipsius fundamen-
tum.

CAPUT XXI.

Infirmi, & Sepultura Christianorum.

Ægris invisendis, quod Evangelium *Matth.*
graviter inculcat, sollicitè Christi- *25. v.*
ani operam dabant. Sacerdotes *36.*
inprimis hoc genus misericordiæ diligen-
ter curabant; illi enim infirmos adire,
consolari, pro eorum salute Deum depre-
cari, & oleô sacrô, ex Apostoli Jacobi *Jacob. 5.*
doctrina à Christo acceptâ, ritè inungere;
idem sæpè aliud quoddam oleum bene-
dictum

Vide Ba-
ron. fusi
hæc tra-
ctantem
ad ann.
63. n. 13.
14. 15.
¶

dictum adhibebant, quò delibuti pristinae sanitati restituebantur; postremum hoc genus Unctionis cuilibet à quolibet impertiri solebat; nam præter Clericos etiam Laici, quibus donum miraculorum divinitus obtigerat, non tantum Fidelibus, verum etiam Ethnicis Unctionem illam impendebant; nonnunquam oleum adhibebatur, haustum ex lampadibus, quæ ante Martyrum sepulchra ardebant.

Gentiles, qui post fata nihil amplius sperabant, mortem ipsam considerabant vel tanquam malum, per quod bonis omnibus præsentis vitæ homo spoliatur, vel tanquam bonum, cujus ope calamitosi in hac vita homines, malis, ac miseriis suis denique liberantur. Vix unus inter eos erat, qui, quæ de suppliciis, præmiisve alterius vitæ Poëtæ narrabant, credere sustineret. Sanè Cicero de hujusmodi rebus, aut, ut ipse putabat, commentis agens: *adeone, inquit, me delirare censes, ut ista credam?* & Juvenalis nec pueros credere affirmabat. Ea causa fuit, ut morituri Ethnicos nemo ex suis hortaretur, nemo piam aliquam melioris vitæ cogitationem injiceret; quin potius aliò divertere morientium animos studebant; quare mirum non est, vitæ conservandæ usquè adeò studiosos fuisse miseros Gentiles, ut nimirum caducis vitæ voluptatibus, post

Tusc.
quest.
c. 1. n. 6.

post quas aliud nihil expectabant, diutissime fruerentur. Princeps totius vitæ ipsorum regula, & norma ea erat, quam post Isaiam Apostolus commemorat. *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur*; ad hunc scopum Ethnicorum moralia documenta referebantur, quæ fermè in singulis suis odibus Horatius inculcat; hoc etiam Petronius Poëta, sub Nerone Imperatore, luculentò exemplò demonstravit. Cæteri, quorum major erat gravitas, vitæque moderatio, vitæ præsentis solatia ex Philosophia petebant, id præcipuè curantes, ut tranquillè, & pacatè mortalitatem aliquando explerent.

Contrà verò Christiani, melioribus imbuti placitis, mortem veluti aditum ad æternitatem considerabant; cùmque plerique ipsorum sanctissime viverent, mortem ipsam potius in votis habebant, quam ut eam extimescerent; minùsque doloris ex Parentum, & amicorum jactura capiebant, quàm voluptatis, & gaudii, quò perfundeabantur; partim propter æternam ipsorum felicitatem, partim propter spem, certamque fiduciam, illos olim in cœlo revisendi. Itaque mortem Christiani soporem quendam interpretabantur esse, ex modo loquendi sacris litteris familiari; inde etiam sepulturæ locum græcâ voce *cæmeterium* nominabant, quod latine dor-

mitorium significat. Idem, ut testatiorem facerent suam de resurrectione corporum fidem, exquisitâ curâ, majoribûsque impensis, quàm ad reliquas actiones solerent, defunctorum cadavera sepeliebant; non cremabantur ista corpora, qui Græcorum, & Romanorum mos erat; sed neque Ægyptiorum plûs æquò solertem industriam Christiani probabant, cadavera aromatis condita, & supra pretiosos lectos publicè exposita domi suæ asservantium, quam consuetudinem S. Antoninus suâ tempestate adhuc durantem, gravibus verbis insectatus est.

*Baron.
Anne
Christi
34. n.
169.*

*Vita S.
Anton.
cap. 34.*

*Tertull.
Apol. c.
42.*

Igitur suorum cadavera Christiani, more apud Judæos recepto, sepeliebant. Primum ea lavabant, tum odoriferis herbis condiebant, soliti pio huic ministerio majorem aromatum vim adhibere, quàm Ethnici superstitionis sacrificiis impenderent. Subinde mundissimâ syndone, pannove bombycino corpora obvolvabantur; interdum etiam pretiosis vestibûs indui ea mos erat. Hoc ornatu tridui spatiò cadavera prostabant, juxtaque illa Fideles, cum ad corporum defensionem, tum ad fundendas preces, veluti excubias agebant; denique ad sepulchrum cadaver deportabant, prosequentes funus inter cereos, facèsque, perpetuò longoque ordine collucentes; nec sine

psal-

psalmorum, & hymnorum pio modula-
mine, quo & Dei laudes celebrarent, &
beatæ resurrectionis expectationem face-
rent perspectam. Ad hæc preces pro
mortuis exsolvi, offerri sacrificia, pau-
peribus epulæ, quas Agapas nominabant,
apparari, aliæque eleemosynæ erogari
solebant. Annò unò à morte exactò de-
functorum instaurabatur memoria, quæ
etiam per reliqua tempora, anniversaria
solebat esse, præterquam quòd ipsorum
in sacrificio Missæ quotidiana fieret com-
memoratio.

Certos Ecclesia homines alebat, sepul-
turæ ministerio destinatos, qui *fossarii*, &
laborantes, vulgò appellabantur, eosque in
Clericorum numero interdum fuisse, Ba-
ronius ex epistola S. Ignatii ad Antio-
cheneses ostendit. Non rarò cum defun-
ctorum ossibus, nonnulla alia tumulo in-
ferebantur, partim honoris ergò, partim
ad conservandam in posteris piè mor-
tuorum memoriam. Hujus generis fue-
rant dignitatum, quibus olim effulse-
rant, varia insignia, pœnarum item in-
strumenta, ampullæ, spongixve, Marty-
rum sanguine impletæ, Acta authentica
Martyrii, Epitaphia, vel certè nomina de-
functorum, numismata eorum temporum,
lauri, sive aliarum perpetuò virescentium
arborum folia, & rami, cruces, Evange-

Const.
Apost. 6.
cap. ult.
& alibi.
Prudent.
Hymn.
in exeq.
Tertull.
de cor.
Mil. c. 3.
Orig. in
Jobum
Hom. 3.
Cyprian.
Epist. 66.

Baroni.
Anno
Christi
34. num.
287. in
sine 288.

liorum codex, interdum etiam ipsamet Divina Eucharistia. Cadavera, quantum fieri poterat, supina in sepulchris collocabantur, vultu ad Orientem converso. Cum Gentilium mos esset, asservandis mortuorum cineribus magnifico apparatu facta sepulchra moliri, quæ maxima ex parte, extra mœnia urbis, secundum vias publicas, quâ frequens viator transibat, & alibi passim in agris, & fundis ipsorum exstructa erant; Christiani è contrario terræ corpora mandabant, nunc humo, quantum satis esset, egestâ, nunc in cryptis ex ordine illa collocando, cujusmodi postea in urbe Romana fuerunt, quas *tumbas, catatumbas, catacumbas* nominabant.

V. Tho-
masi. in
Discipl.
Editio

lat. p. 3.

l. 1. c. 65.

66.

Loca hæc subterranea, partim rupibus incisa, partim effossô sabulô in venis, ac visceribus terræ præparata erant. Eò per gradus descendebatur, infrâque subtus humum longissimi excurrerant vici, duplici, triplicive ordine loculamentis instructi, in quibus corpora quiescebant, altè in terram depressa. Per certa intervalla videre erat spatiosas cameras solido opere exædificatas, quæ circumquaque suos habebant forulos, condendis corporibus excavatos. Camerarum ejusmodi pars potissima perinde, ac totidem sacella, varias ex Vêtere, Novôque Testa-

stamento historias penicillô expressas referebant ; Imò in aliquibus hujus generis profundis cæmeteriis Ecclesiæ subterraneæ adhuc visuntur. In multis catacumbis repertæ fuerunt urnæ marmoreæ, quæ cœlato, elegantique opere easdem, quas picturæ, Camerarum historias representabant ; sepulchra hæc erant personarum supra vulgus eminentium. Quodlibet istorum cæmeteriorum veluti per amplum suburbium erat, sub terrâ altè recedens ; quorum aliqua duas, trêsvē contignationes altitudine exæquabant. Persecutionum tempore tutissimum ea loca perfugium Christianis præbebant, ubi Martyrum reliquias custodire, cœtus frequentare, divinis operari, & assistere possent ; quid ? quod de Pontificum compluribus memoriæ proditum est, ibidem commorari, & habitare solitos fuisse. Plura de catacumbis legere licet in Libro, qui *Roma subterranea* inscribitur. Eæ diu admodum, saltem maxima ex parte posteris ignotæ fuerunt, aditu ad easdem injuriâ temporum, aut hominum voluntate obstructo, præclusoque ; nec nisi sæculô Christi sextô decimô ad finem vergente, observari, ac recludi cœperunt.

Mira semper Christianorum pietas, & cura fuit, ut proximè sanctorum Martyrum ossa requiescere sibi post mortem li-

*Constit.
Apost. 6.
& ultimo.*

ceret ; eaque re factum est , ut frequentia sepulchra progressu temporis in Ecclesiis exstruerentur , etsi prioribus sæculis consuetudo humandi corpora non alibi , quàm extrà civitates , diu admodum retenta fuerit . Reliquiarum veneratio , & resurrectionis ad meliorem vitam certa fides , Christianis exemerunt inanem illum terrorem , qui veteres passim omnes , ipsosque adeò Israëlitas à corporibus , & sepulchris mortuorum absterrebat .

CAPUT XXII.

Episcopi , Presbyteri , cum reliquo Clero.

UT imagini primorum Ecclesiæ temporum hætenus adumbratæ , suprema tandem manus accedat , paucis hoc loco agendum est de Pastoribus animarum , cæterisque Ecclesiæ ministris . Origenes , ubi civiles conventus cum Ecclesiis Christianorum comparat , citra omnem dubitationem asserit , & pro re omnibus nota defendit , Ecclesiarum sacros Præsides re ipsâ ornatos esse virtutibus illis , ac meritis , quæ civici magistratus solo nomine tenus habebant ; quodque observatu dignum est , Origenes ista asseverat in libris contra Celsum , ubi Gentiles impugnat , quibus sanè deridendum se præbuisset , si à vero alienum aliquid ad ipsos resel-

*Orig.
cont.
Cels. 1. 3.*

refellendos assumere vellet. Etiam Alexander Severus Imperator, ut suos doceret, quanto delectu, quàmque diligenti de moribus præmissâ inquisitione, Rectores Provinciarum constitui oporteret, Christianorum hac in re exemplum proposuit. Ergò inter Fideles ii eligebantur ad Ecclesiastica munera, quos hætenus describere conatus sum, viri inquam, quorum & spectatissima erat vitæ sanctimonia, & virtus quàm plurimis experimentis diu, multùmque probata. Hæc veluti mercede remunerabantur Christi Confessores, quorum constantia in perferendis suppliciis supra alios enituerat. Hujusmodi erant Aurelius, & Celerinus, quos Divus Cyprianus Anagnostas, sive Lectores ordinavit; horum postremis pluribus in corpore cicatricibus Christi causâ acceptis ornatus erat, præterquam, quòd Aviam, Patruumque, & Avunculum haberet Martyrii palmâ illustres. Talis item Numidicus, ab eodem S. Cypriano Sacerdotum numero adscriptus, qui hortatu suo copiosum Martyrum numerum lapidibus, & flammis necatum, ante se misit: quique uxorem adhaerentem lateri suo concrematam, . . lætus aspexit, ipse semi ustulatus, lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus.

Clericos Episcopi legebant, populi sæpè rogatu, vel certè populò neque ignarò, ne-

Com-
pid. in
Alex.

Tertull.
Apol. c.

39.

Orig.

contra

Cels. l. 2.

Cyp.

Ep. 33.

34.

Idem.

Ep. 35.

S. Cyr.

Ep. 38.

initio.

que invitò, maximè verò totius Cleri eâ super re consilium exquirebatur; cæterum voluntatis ipsorum ordinandorum parva ratio habebatur; non solum enim expectari non solebat, usque dum Ordinis aliqujus collationem Candidatus peteret; verum etiam ingratis sæpè suis, aut piâ fraude, aut vi propemodum adducti, Sacris initiabantur; ut adeò nonnulli essent, qui nunquam in animum inducerent, functionum suo ministerio propriarum aliquam, in tota vita exercere. Porro Episcopus ipse præsentè populo ab Episcopis illius Provinciæ, in Sede vacante congregatis, eligebatur; quorum duo ut minimum, aut tres aderant; ægrè enim tum temporis fieri poterat, ut numerosa cogerentur Concilia, nisi cùm aliquanto temporis intervallò persecutionum furor conquiesceret; nonnunquam Episcopales Sedes Præsulibûs diu orbæ, viduæque remanebant.

Cyprian.
Ep. 68.
Canon.
Apost. 1.
Const.
Apost. 8.
c. 4.

Act. 13.
v. 2. & 3.
v. Baron.
Ann. 44.
n. 4.

Ordinationes, præmissò semper jejuniò, nec sinè conceptis ritè precum formulis fieri solebant. Stata illarum tempora, notes fermè erant Dominicam diem præcedentes; his inter sacras vigilias exactis, Ecclesiæ ministri consecrabantur; actus verò Consecrationis præcipuus, in manuum impositione nunquam non consistebat; hanc Divinæ hostiæ in Altari facta litatio exci-

pie-

piebat. Non plures Episcopi Sacerdotes, neque Diaconos, neque inferiorum munerum Clericos ordinabant, quàm quantum ipsis ad suæ Diceceſeos rectam administrationem opus eſſet, quorum proinde numerus haud adeò frequens erat; nam tempore S. Cornelii Papæ, sub annum ſalutis ducentefimum quinquageſimum, Romana Eccleſia ſex tantum ſupra quadraginta Presbyteros, & Clericos univerſe centum quinquaginta quatuor numerabat, etſi tunc innumerabilis propè jam eſſet Fidelium multitudo. Omnes iſti Clericali ex Ordine, Episcopo ſuo pleniffimè ſubjecti erant, tanquam Diſcipuli, quos ipſe ingenti curâ erudire, formare, & gradatim promovere ſolebat, ut illos pro cujuſque ingenio, & habilitate, ad varia obeunda miniſteria applicaret. Non licebat illis Episcopò inconfultò, invitòque, alterius Episcopi obſequiis ſeſe addicere; quique ſic abeuntem Clericum recepiffet, tanquam furti, aut plagii cujuſdam reus, in aliorum incurrebat reprehensionem.

*Euseb. l.
6. Hist.
c. 43.*

Etſi verò Episcoporum in Clericos tanta eſſet authoritas, nihil ut ab imperio abſoluto, ſummâque poteſtate videretur diſtare; univerſa tamen gubernandi ratio lenitate, & charitate continebatur: Clerici ipſi Episcopalis poteſtatis parte aliquâ fruebantur; ſiquidem abſque ipſorum con-

filio nullum majoris momenti negotium Episcopi suscipiebant; Presbyterorum præcipuè, ut qui Ecclesiæ veluti Senatores erant, sententias prius exquirebant. Sane Sacerdotum tanta passim reverentia, & Antistitum tanta animi modestia erat, ut

Thomass. extimâ specie parum inter utrosque dif-
Tam. 1. l. ferentiæ notaretur. Imò ipsis Episcopis
2. c. 100. verendi aliquâ ratione Clerici erant, ut-
101. 102. pote doctrinæ, & morum Episcopaliū
de synod. perpetui, oculatīque testes. In publicis
lit. functionibus Episcopo Clerici tanquam
magistratuum administri, aut potius more
discipulorum magistro suo adhærentium,
semp. 8. semper assistebant. Si quid unquam Epi-
c. 12. scopus aut docere populum, aut facere
 ipsemet ausus fuisset, quod à Traditionibus Apostolicis abhorreret, Presbyteri, & Diaconi seniores nequaquam id ferendum, dissimulandumque existimabant; quin potius Episcopum modestè primū, ac leniter admonebant; subinde si admonitionibūs nihil profectum esset, causam totam ad alios Episcopos, ac demum ad Patres in aliquo Concilio congregatos deferrebant.

Clericorum potior pars Asceticam vitæ rationem sequebatur, leguminibūs, siccisve cibis ut plurimū vescētes, sæpè inediā, sæpè voluntariis poenīs, quoad per gravissimos munerum suorum labores licebat,

cebat, corpus afflictautes. Præcipuè verò
Continentiæ virtus Episcopis, Presbyteris,
& Diaconis commendata erat. Nihilominus
ad sacros Ordines sæpè promovebantur viri
matrimonio ligati; quomodo enim inter
Judæos, & Gentiles, qui magnò numero
quotidie Christo se dabant, homines semper
invenires, qui annis jam maturi, & graves,
in Cœlibatu perpetuò vixerint? Imò non
parùm erat, aliquos ex illis reperire, qui
unâ uxore contenti fuissent; cùm propter
eorum temporum licentiam, quæ Judæis, cæterisque
Orientalibus populis Polygamiâ permittebat,
tum verò propter Divortii usum, passim
tunc, & communiter receptum; quæ res
novis identidem contrahendis nuptiis
ansam præbebat. Cæterùm is, qui Episcopus
ordinabatur, si Matrimonio junctus erat,
statim à suscepta illa dignitate, uxorem
suam sororis locò deinceps habere incipiebat,
eâdemque lege Presbyteros, & Diaconos
Ecclesia Romana perpetuò voluit obstrictos.
Nam in Græcia, & reliquo Oriente, processu
temporis remissius hac in re agi cœptum
est. Nusquam tamen, per universam, quâ
latè patet, Ecclesiam Catholicam, permissum
erat, ut Sacerdos post Ordinationem
Matrimonium primò iniret; qui id
attentabat, continuò gradu suo dejectus,
inque Laicorum re-

dactus

dactus classem, poenas dabat suæ incontinentiæ. Jam ad inferioris notæ Clericos quod attinet, cujusmodi sunt Lectores, & Ostiarii, hi plerumque uxorati erant, & uxoribus suis cohabitabant. Multi eorum hisce in muneribus vitam omnem transigebant, vel certè per plures annos in iisdem durabant; quo tempore facile accidere potuit, ut vel uxores suas mortis fatali necessitate amitterent, vel vitæ perfectioris studiò incensi, ab ipsarum consuetudine sensim sese extricarent. Verùm utcunque ista se haberent, Matrimonii status per ea tempora apud veros, ac genuinos Christianos, eò majori in pretio, & honore fuit, quantò impudentius contra illum hæretici nonnulli declamabant; quorum alii Matrimonium planè execrabantur, alii secundas saltem nuptias crimini vertebant.

Clerici omnes, atque adeò ipsimet Episcopi vitam pauperem, vel certè simplicem ducebant, ut si de reliqua Fidelium multitudine forent, à qua habitu, cultūque corporis nihil differebant. Nam cum persecutionum coortâ in Fideles tempestate, primi omnium Ecclesiæ Pastores, & Ministri conquirerentur, non erat, cur isti seu vestitu, seu quâ aliâ statûs sui exteriori notâ, quinam essent, ultrò manifestarent; Gentilium Philosophos ut summum

mum habitu, vultuque referebant. Multi patrimonium suum in pauperes prius erogabant, quam sacris Ordinibus initiarentur; plures etiam Apostolum imitati, post acceptos Ordines pergebant manuum labore victum comparare, etsi cæteroquin publicis Ecclesiæ sumptibus vivere possent; ista enim de suis opibus abunde suppeditabat, quidquid ad sustentandos Clericos necessarium esset. Quilibet istorum in menses, aut hebdomadas singulas, certa veluti stipendia, sportulasque recipiebat,* sive in numerata pecunia, sive in natura, ut loqui solemus, pro cuiusque gradu, & indigentia distribui solitas. Nam sportulæ, sive ut eas Cyprianus nominat, *S. Cypri. divisiones mensuræ*, id est, mensuræ, & *Ep. 34. hebdomadariæ Clericorum*, qui & majori dignitate aliis præstabant, & plus laborum, quos dignitas illa major afferebat, exantlare debebant, ampliores cæterorum portionibus erant ex Apostoli præcepto, cum ait: *qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur.* *1. Tim. 5. v. 17.* Honoris enim vocabulô, phrasi Sacræ Scripturæ, & Patribus usitatâ, victus, & vitæ subsidia *V. Pamel. lii notant 20. in Epist. Cyprian. 60.* hic intelliguntur. Erant etiam nonnulli, qui patrimonium suum retinerent. Divus Cyprianus, imminente jamjam Martyrii tem-

* Eam ob rem appellantur *Sportulantes Fratres.*
Ep. 66. S. Cyprian.

tempore casam, aut prædiolum * possidebat, quod unum ex maximis bonis pridem abjectis ipsi reliquum erat. Nec solum auctoritate venerabiles, verum etiam utilitate publicâ omnibus amabiles erant sacri Pastores, ac reliqui Clericorum. Nunquam Episcopus non præsidebat publicis precibus; Sacras item Scripturas explanare, Missæ sacrificium Dominicis, & Stationum diebus assiduè peragere solebat. Vidisses ipsum cum Presbyteris suis perpetuò occupatos, nunc Catechumenis instruendis, nunc consolandis ægrotis, nunc poenitentibus cohortandis, nunc componendis inter sese dissidentium animis. Quidquid controversiarum, & litium oriretur, id omne Episcopus decidebat. Neque enim Christianis fas erat, lites suas contestari ad Gentilium Tribunalia, quod S. Paulus pridem prohibuerat; Siqui verò Episcopi sententiâ stare nollent, ii tanquam obstinati in malo, desperatæque emendationis peccatores, Fidelium communione privabantur. Verum ejusmodi forenses controversiæ rarò admodum inter Fideles suscitabantur, quippe qui à lucri cupiditate alieni, humilitate insuper, & in adversis tolerantiam præditi erant. Cognoscent-

V. Baron.
ad Ann.
57. n. 37.
Ec.

1. Cor. 6.
v. 1.

* Pont. Diag. in vita S. Cypriani hortum nominat.

scendis causis Episcopi plerumque secundam cujusque hebdomadis feriam destinant, quò videlicet litigantes, si fortè judicio non statim acquiescerent, moræ adhuc satís haberent ad controversias suas componendas, meritave causæ ante insequentem Dominicum diem Episcopo proponenda; quo die convenire omnes ad publicas preces, & divinam, pacificamque hostiam communiter recipere tenebantur. Porro judicii exercendi hæc fermè ratio erat. Episcopus cum corona Presbyterorum veluti pro tribunali sedebat, Diaconis circumstantibus; medium locum adversæ litigantium partes obtinebant. His primùm attentè auditis, Episcopus in id potissimum contentò studiò incumbibat, ut ante sententiæ pronunciationem dissidentes ad concordiam, & amicam compositionem adduceret. Eodem in loco admittebantur querelæ, & delationes contra eos factæ; qui, cum Christiani essent, vitam Christianò indignam agebant.

Bonorum Ecclesiasticorum libera absolutaque dispensatio penes Episcopum erat; nec quisquam metuebat, ne iisdem aliquando Præsul abuteretur. Sanè si vel minima suspicio, aut diffidentia de probitate, & æquitate Episcopi, Fideles sollicitasset, nunquam isti regimena animarum suarum.

*Constit.
Apost. l.
2. c. 24.
25.*

suarum, quæ utique infinitis thesauris præstant, curæ, & fidei ipsius credidissent. Erat igitur Episcopus veluti communis quidam calamitosorum, & egentium Portus, sive publicus omnium Parens, in cuius auribus suas miseri preces, & lamenta deponebant, & à cuius providentia, ac benignitate medelam suis quisque malis afferendam sperabat.

Et mirabimur adhuc, Episcopos, ac Presbyteros, maxima passim in veneratione à Fidelibus habitos fuisse? Hi, ubi coràm agere cum ipsis vellent, humi abjiciebant sese, pedesque illorum exosculati, faustam ab iis precationem supplices, ac venerabundi præstolabantur; Sacerdos autem non priùs sermonem cum iis miscebat, nisi oratione præmissâ, cujusmodi fermè Collectæ nostræ in Missa, & Officio Sacerdotali esse solent. Felicem se reputabat, qui Presbyterum, aut Diaconum domo suâ, mensâve excipere posset. Nemo negotium gravioris momenti suscipiebat sine Pastoris consilio, qui gregis totius unicus moderator erat, & veluti homo quidam divinus, Christique Vicarius honorabatur; ut adeò nihil sic Episcopis, & Sacerdotibus metuendum esset, quàm, ne vanitate elati, alios præ se contemnerent, maximè propter donum Prophetiæ, & miraculorum, quæ per ea tempora satis frequentia erant.

Tota

Vide Acta
S. Susan-
næ apud
Baron.
An. 294.
n. 10. &
II.

Tota igitur basis Imperii, & potestatis illius, quâ Pastores animarum valebant, in ista populi veneratione, & filiali amore consistebat. Etenim ad exigendam à suis obedientiam, non aliis præsidis, ac veluti armis sacri Præsides instructi erant, quàm efficaciam sermonis in persuadendo, pœnarumque spiritualium impositione: nec alia ratio suppetebat, compellendi ad officium subditos, quàm Religio animis injecta. Cæterum qui eò improbitatis venerat, ut censuras Ecclesiasticas nihili faceret; is nullâ aliâ temporali inflictâ pœnâ noxas suas eluebat.

CAPUT ULTIMUM

*Christianorum primis tribus Ecclesiæ
æraunosis seculis Prudentia, atque Pa-
tientia.*

TAles fermè Christianorum erant mores, quamdiù Idololatria dominabatur, & persecutiones aliæ ex aliis succrescebant. Status iste in universum omnes, ac singulos obligabat, ut magnâ ubique vigilantiam agerent, perpetuèque Deum, ac semetipsos ante oculos mentis haberent. Ubi primum cœpta persecutio est, nihil Christiani aliud in horas expectabant, quàm ut Iudici nomina sua deferrentur, etiam à propriis uxoribus,

I

aliis-

aliisve sanguine sibi conjunctissimis, quos partim bonorum alienorum cupiditas, partim falsæ Religionis zelus, in suos exstimulabat. Nullum debitoribus certius medium erat, ære alieno, quo Christianis obstructi erant, sese liberandi; nulla etiam Christianorum mancipiis expeditior ad libertatem obtinendam via, & ratio erat, quàm Dominorum, aut creditorum facta ad Judicem denunciatio. Si quando Gentilem Christianæ alicujus virginis amore capi contingeret, continuò is virginem in miseram necessitatem conjicere poterat, ut corpus suum, aut hominis libidini, aut Judicis quæstioni, ac tormentis offerre cogeretur. Etiam, cum nonnihil pacata fluerent Ecclesiæ tempora, adhuc in dies singulos meritò timendum erat, ne antiqua bella recrudescerent; nec ulla Ecclesiæ illis temporibus tam secura, integrâque pax affulset, quin multa tunc quoque Christianis perferenda essent, seu populari tumultu, seu quâ aliâ, eos divexandi excogitatâ causâ; constat enim Martyrum benemultos sub iis Imperatoribus passos fuisse, qui cæteroquin Ecclesiam Christi deditâ operâ minimè exagitârunt. Fac etiam cessâsse ad tempus supplicia; odia quidem certè, & contemptus nunquam cessârunt, impunè semper, & petulanter Ethnicorum convitiis, atque injuriis Christiani appetebantur;

bantur; hos voce, & stylo proscindere, hos in theatris per jocum ridere, ac traducere, non modò licebat, sed honori etiam ducebatur. Sanè unius Celsi relatæ ab Origine criminationes sufficere possunt, ad demonstrandam indignitatem, summamque licentiam, quâ Fideles tum temporis accipi solebant. Præterea non poterant non Christiani multa quotidie videre, atque audire, quæ proximè enumeratis incommodis multò erant deteriora; quotidie, & passim sacrilegi Ethnicorum ritus, turpes statuae, & publica lupanaria in oculos incurrebant; aures verò sermonum undique obstrepentium obscœnitas, impietâsque identidem vellicabat. Profectò, qui in tantis fluctibus nihil unquam in fide vacillet, nihil inter has sordes à morum, vitæque integritate dimoveri se patiatur, nâ is incredibili, & propè divinâ virtute, animique excelsitate præditus sit, necesse est.

Nec minori Christianis Prudentiâ, & circumspèctione opus erat, ut intra cancellos suos tenerent libertatem illam filiorum Dei, & magnanimitatem, non aliunde, quàm ex testimonio bonæ conscientiae ortam. Noverant illi futes improborum cavillationes contemnere, noverant objecta per summam contumeliam maledicta, adeò concoquere, ut neque concitatis in calumniatores seditionibûs, neque regeſtis

Rom. 12. in ipsos convitiis, neque inclusis saltem
v. 17. odiis illatas injurias ulciscerentur. Dili-
Ec. genter admodum sibi cavebant, ne quid
 unquam facerent, quod persecutionem,
 aut primum accendere, aut jam antè ac-
 censam magis inflammare posset. Pacem,
 & concordiam, quoad ejus fieri poterat,
 cum omnibus studiosè conservabant; de-
1. Petr. nique ità vivebant, ut *benefacientes obmutes-*
2. v. 15. *cere facerent imprudentium hominum ignorantiam.*
 Eandem ob causam, quidquid ad pietatem
 necessarium non esset, Gentiliùmque
 animos magis exulcerare posset, omit-
 tendum sibi putabant, ipsorùmque ani-
 mos, quibus possent officiis sibi devin-
 ciendos. Multa Christiani suo statui pe-
 culiaria habebant exercitia, per quæ ab
 Ethnicis necessariò secernebantur, ut a-
 deò minimè opus esset, in exteriori vi-
 ta, nova quædam, & supervacanea affe-
 ctare. Itaque vitæ ratio, quæ omnium
 oculis subjecta erat, nihil à Romanorum,
 nihil à Græcorum, aliarùmque nationum,
 inter quas versabantur, instituto diffide-
 bat, nisi cùm aliquid aut castæ Religioni,
 aut bonis moribus manifestè repugnaret.
 Nec magnopere laborabant Fideles, ut
 disputando, & concionando minùs rectè
 dispositos, affectòsque convincerent; sed
 satis habebant, Deo illos in oratione com-
 mendare, & partim tolerantiae exemplò,
 partim

partim rectè factorum luce ædificare, bonum pro malo perpetuò reddentes.

In primis erga Principes, Magistratus, & sæcularem Potestatem Christianorum elucebat Patientia. Nunquam auditi fuere, de publica administratione conqueri, aut de sæculari Potestate quidquam per contemptum dicere. Nihil honoris, & obedientiæ, dum ne ad idololatriam spectaret, ipsis denegabant: tributa pendebant non solum absque repugnantia ulla, sed etiam sinè questibus, & lamentis aliàs usitatis; tantumque aberat, ut fraudare aliquâ re Magistratus vellent, ut potius manuum labore ipsis subvenirent. Seditio-
num, & tumultuum popularium neque authores Christiani, neque participes, aut conscii erant conjurationum primis tribus sæculis contra Imperatores factarum, quantumvis impii, & in persecutendis Fi-
delibus crudeles isti essent. Solis Chri-
stianis propria ea laus fuit, quòd nunquam Neronis, Domitiani, Commodi, Caracallæ, aliorumque complurium Tyrannorum Imperiò, ac jugò liberare se conati fuerint; cumque per summum nefas, inauditamque barbariem in extremas angustias reducti essent, nunquam tamen in mentem venit, ad justam suâ defensionem arma corripere, etsi soli Christiani singulis nationibus, quæ Romanis bellum infe-

*Tertul.
Apol. c.
35. 36.
37.*

rebant, número longè præstarent. Imò plurimi Fidelium, qui sub Romanis signis militabant, armis, quæ in manibus habebant, non aliter quàm ex præscripto Imperatorum, ac Ducum suorum uti volebant, ut adeò Legiones integræ, qualis illa Sancti Mauritiî erat, potiùs imbellium ad instar ovium contrucidari se paterentur, quàm ut juratam Deo, ac Cæsari fidem violarent.

*Origen.
contra
Celsum
initio.*

*2. Petri
2. v. 23.*

Ægrè imperare sibi Christiani poterant, ut paucula quædam verba proferrent, quibus modestè se purgarent, editisque in lucem responsis objecta per summam injuriam crimina diluerent. Toto ferme primo Ecclesiæ sæculo pati, quàm loqui, aut agere maluerunt, divini Præceptoris sui exemplò, qui accusatus tacuit, & injustè se judicanti ultrò sese tradidit. Totam videlicet innocentiae suæ probationem in testimonio bonorum operum suorum reponebant; neque priùs quàm sub Adriani Imperatoris tempora Apologiæ quædam vulgari cœptæ sunt, tantâ modestiâ, & veneratione, tantâque soliditate, ac gravitate conscriptæ, faciliè ut animadvertere quivis posset, solo veritatis amore compositas fuisse.

Tam invicta Christianorum in adversis tolerantia ad extremum Potestates omnes mundanas Evangelio subjugavit. Non-
dum

dum tyrannicarum persecutionum defer-
buerat æstus, & jam Fidelium multitudo
ad miraculum usque aucta erat. Horum
complures inter domesticos Alexandri Im-
peratoris, nonnulli in ipso Diocletiani pa-
latio versabantur; fuitque aliquando tem-
pus, cum hoc ipsum sævissimi Tyranni pa-
latium fortissimis Christi Confessoribus,
qui tunc in Urbe degebant, asyli ac rece-
ptaculi locò esset. Sanctus Cajus Papa,
& Divæ Susannæ parens S. Gabinus, Dio-
cletiani ex fratre Maximo, sive Maximino
nepotes erant. Nimirum virtutibus Chri-
stianorum, & miraculis, quæ frequenter
ab ipsis patrabantur, commotus tandem,
& conciliatus populus, æquiores se ini-
que vexatis præbere incepit, palàmque ma-
gnum Christianorum Deum, & innocentes
Christianos pronunciare. Nonnunquam
evenit, ut, quo tempore suppliciis excru-
ciabantur Martyres, populus, quem ea
spectacula exciverant, Martyrum partes,
quamlibet invitis ipsis, susciperet, & saxo-
rum grandine petitos Judices tribunalibus
exturbaret suis. Sæpè etiam qui aderant,
publici Scribæ, carcerum custodes, & ap-
paritores, animis repentè, ac divinitus mu-
tatis, se quoque Christianos esse unanimi-
ter exclamabant, seseque Martyribus in-
ferendis suppliciis socios adjungebant.
Quid? Comœdi quoque, & histriones eo
ipso

Baron.

Anno

294. n.

5.

Acta S.

Bonif.

Anno

305. n. 1.

Marty-

rolog. 1.

Febr.

S. Evilas.

M. 20.

Sept.

Acta SS. ipso tempore, quò in theatris sacrosancta
40. Mar- Mysteria per ludum imitabantur, conti-
tyrum 9. nuò ex vilissimis homuncionibus Marty-
Mart. res evasere illustrissimi; cujusmodi sub
Baron. Diocletiano Ardelion, & Genesius fuere.
an. 393. Atque hinc ultimæ illius, longèque imma-
n. 118. nissimæ persecutionis origo extitit; vide-
 bant enim Gentiles totum mundum abire
 post Christum, quemadmodum olim Pha-
 risæi loquebantur. Veruntamen ista quo-
 que omnium dirissima vexatio nihilò plùs,
 quàm præteritæ omnes, profecit, eoque
 solùm valuit, ut malis suis Religio Chri-
 stiana cresceret, atque stabiliretur; pro-
 inde quartò Christi sæculò ineunte, cùm
 Constantinus Magnus patrociniū nostræ
 fidei palàm susceperet, jam omnia secun-
 da, votisque suis faventia experti sunt
 Christiani.

P A R S III.

Ecclesia Christi in libertatem asserta.

AD tertiam operis hujus partem ordine perventum est, in qua Ecclesiæ mores, ex quo illa pace, & libertate frui cœpit, describendi sunt. Hoc videlicet tempus illud erat, inde à tribus sæculis expetitur; hanc sibi quisque veluti auream ætatem, statumque Fidelibus, ad servandum finem metu, & obstaculis Divinæ Majestati, opportunissimum animò effingebat; verum experientia nimis quàm clarè docuit, longè utiliores Christianæ rei superiorum temporum persecutiones fuisse. Nihilò tamen minùs iidem mores, quos superiori parte retuli, diu post incorrupti permansere; ut adeò nihil novi, quod isto loco afferam, reliquum sit, quàm ut differentiam novi hujus Christianorum statûs describam, quæ ex fidei nostræ deinceps, ac publico exercitio nata fuit.

CAPUT I.

Prævium Examen, cæteraque ad Baptisimum præparatio.

Quanquam singularis semper adhibita cura est in examinandis, periclitandisque iis, qui sacri fontis gratiam expetebant; multò tamen majori hac in re circumspèctione opus fuit, ex quo Christianum fieri impunè licebat; prætereaque temporalis commodi, aliorumque pravorum finium respectus ad profitendam hanc legem inducere mortales poterant. Ergo qui ad nostra sacra transiturus sisteret sese, continuò de causis hujus suæ voluntatis rogabatur, quæ quæ item hominis conditio, liberane, an servilis, quimores, quæ vitæ antè actæ ratio esset. Quorum seu professio apertè flagitiosa, seu inveterata peccandi consuetudo deprehendebatur, ii nunquam inter Religionis Christianæ Candidatos admittebantur, nisi re ipsa è cœno emerisissent suo. Hujus generis erant prostibula, lenones, comœdi, gladiatores, quique seu in circo cursu decertabant, seu choreis, & cantu populum tenebant; verbò, qui spectaculis vel per se ipsi serviebant, vel certè iis palàm addicti erant; præterea circumforanei, præstigiatores, Divini, & qui caracteribus, nescio quibus

*Constit.
Apost.
l. 8. c.
32.*

quibus, populo traditis, depellere se morbos, vel impedire posse jactabant; denique quisquis superstitionum quaecunque genus publicè profitebatur. Procul isti omnes à Religione arcebantur Christiana, nisi priùs pravam consuetudinem posuissent, ac ne tunc quidem, nisi aliquamdiu diligenter probati essent, fidendum ipsis Christiani putabant.

Jam verò qui sacris nostris idoneus judicabatur, Catechumenis primùm accensebatur impositione manuum, vel ab Episcopo, vel à Sacerdote ex Episcopi commissione factâ. Hic signò crucis tyronis fronti impressò, Deum orabat, ut bene precari Catechumeno vellet, quò fructum caperet ex instructionibus, dignumque se redderet Baptismatis cœlesti munere. Hoc in statu Catechumenus longo tempore, verbi gratiâ, triennii spatiò, permanebat, quo tempore Capitibus nostræ fidei scitu maximè necessariis imbuebatur.

Primùm Dei Unius, ac Trini mysterium, *Constit.*
Universi creationem, seriem Providentiæ, *Apost.*
finemque rerum à Deo conditarum accu- *1. 7. c.*
ratè docebatur; item quæ hominis na- *10.*
tura, cur civis mundi constitutus, quibus,
& præmiis, & suppliciis, generis humani
gubernationem, Deus per omnia retro
sæcula, temperârit; his articulis alii de
Incar-

Incarnatione, ac reliquis vitæ, & operum
Jesu Christi mysteriis subjungebantur.

De Cate-
chizand.
Rud.

Divus Augustinus luculentum Tracta-
tum conscripsit, quô Catechistas edoce-
ret modum ritè instituendi novellos Chri-
sti milites, formamque, ac veluti ideam
adeò fructuosæ functionis ipse præberet.
Tempus huic instructioni destinatum, aliàs
contrahi, aliàs produci solebat; pro eo
ac tyrones progressum in discendo citiùs,
tardiùsve facerent. Nec solùm ad hujus-
modi progressum in addiscendis fidei dog-
matis, verùm etiam ad morum, quos ex
Paganismo attulerant, emendationem at-
tendebatur, nec nisi perfectâ Catechume-
norum observatâ conversione, statu illo
egredi licebat. Eâ re factum est, ut com-
plures Baptismi susceptionem ad mortem
usque differrent. Nulli enim nisi ultro
petenti, Sacramentum hoc impertieba-
tur. Etsi non cessarent Pastores anima-
rum, hujusmodi Catechumenos, ut eam
gratiam flagitarent, frequenter adhor-
tari.

August.
l. de fide
& oper.
c. 6.

Qui admitti ad Baptismum desidera-
bant, & favore illo digni judicabantur,
nomina sua dabant, Albo *Comperenium* si-
ve *Illuminatorum* inscribenda; multò etiam
diligentiùs, & instantiùs Quadragesima-
li tempore instruebantur, sæpiùsque ad
Ecclesiam juebantur convenire, cùm
ad

ad examen in rebus fidei subeundum, tum ad Exorcismos, ac preces supra ipsos in corona Fidelium ritè pronuntiandas. Ea functio *scrutinium*, & assignata illi tempora, *scrutini die* appellabantur, ad quos Dominicâ proximè præcedente, universa Fidelium congregatio invitari solebat, his fere verbis: *Scrutini die dilectissimi Fratres, quò electi nostri divinitus instruuntur, imminere cognoscite, adeoque sollicitâ devotione sequenti quartâ feriâ circa horam nonam convenire dignemini.* Constanter mos iste, ac per complura sæcula tenuit, pròque ipsis etiam parvulis observatus fuit; ejus vestigia quædam adhuc extant in officio Ecclesiastico. Sub finem magni Jejunii Symbolum Apostolorum iisdem exponebatur, cujus expositionis paradigmata habes in Catechesi Sancti Cyrilli Hierosolymitani, & in multis S. Augustini sermonibus.

*Cod. Sacram.
Eccel.
Rom. 680.*

*Ord.
Rom.
Miss. fer.
4. post.
Dom. 4.
Quadrages.
Diorand.*

Post tot, ac tantas prævias dispositiones solenni demum ritu Catechumeni baptizabantur, aut in pervigilio Paschatis, ut nempe cum Christo in novam vitam resurgerent; aut in Vigilia Pentecostes, ut cum Apostolis Spiritum Sanctum acciperent; nam statim à Baptismo, Confirmationis Sacramentò impertiebantur. Extra duo proximè commemorata per annum tempora, Baptismus ordinariò modò non

conferebatur: si verò periculum in mora esset, nunquam non illius facta est copia. Recens baptizati octo ipsos dies candidam vestem portabant in Baptismo acceptam, ad denotandum innocentiae candorem, quem ad exitum vitae suae conservare in-contaminatum quisque debeat; tum verò universis Ecclesiasticis officiis interesse licebat.

Dubitari neutiquam potest, fuisse per ea tempora publicae pacis, & tranquillitatis, solitò plus assiduos, ferventesque Christianos, in publicis comprecationibus obsecundis, in cætibus majore frequentia habendis, ubi statis horis diurnis, nocturnisque divinum officium peragebatur. Accedebat Ecclesiarum, & Oratoriorum major opportunitas, utpote quæ passim tunc aut ædificabantur, aut majori magnificentia, sumptuque ornabantur. Fortasse non abs re fuerit, unam aliquam ex antiquis Christianorum Ecclesiis hoc loco describere, quantum quidem partim ex idoneorum Scriptorum libris, partim ex antiquiorum, quæ hodiedum supersunt, ædificiorum structura in hanc rem colligere licebit.

CAPUT II.

Ecclesiarum Christianarum forma,

& ornatus.

Christianorum Ecclesiæ, quoad fieri poterat, à profanis quibuscunque ædificiis separatæ erant, atque à strepitu, & concursatione hominum remotæ, atriis etiam, hortis, aut ædificiis, ad Ecclesiam ipsam pertinentibus circumdatæ. Primo statim aditu peristylum erat, sive atrium quadratum, porticibus undique inclusum, quos circumpositæ columnæ sustentabant, eo ferme modo ac formâ, quam hodie in monasteriis, claustris & cœnobiis ambitus quadrati repræsentant. Sub illis fornicibus mendiculorum greges morabantur, quibus licebat pro foribus Ecclesiæ stipem rogare. Medio in atrio unus, aut plures prostabant fontes, manibus, vultuque ante orationem abluendis idonei; in quorum locum subinde vasa lustralis aquæ subrogata fuerunt. Duplex atrio vestibulum contiguum erat, ex quo per plures portas ingressus patebat in Basilicam, quæ totius sacræ ædis capacior pars, & veluti corpus erat. Dixi, duplex fuisse vestibulum; nam alterum eorum extra templum erat, alterum ad templum pertinebat, proximè majorem Ecclesiæ portam existens, & à Græcis

v. Euseb. Hist. Eccl. l. 10, c. 4.
In vernac. lingua. Creutz, Gang.
Idem de vita Constan. l. 3. c. 34. 35. Eccl. l. 4. c. 58.
Paulin. Ep. 12.
Nar.

Narthex appellatur. Porro Basilicæ ipsi duo plerumque ædificia adjuncta erant; Baptisterium videlicet in ipso templi aditu extrinsecus situm, &, quâ parte Ecclesia terminabatur, Vestiarium, sive Sacristia, ubi sacra Supellex asservabatur, qui locus *Secretarium*, vel *Diaconium* aliàs dicebatur; non rarò etiam juxta templum ædiculæ, sive cellulæ in longum procurrebant, privatim orantium, & meditantium commoditatibus exstructæ, quas nos *Sacella*, vulgò *Capellas* nominaremus.

Tota Basilica in tres partes secundum latitudinem suam divisa erat, per duplicem columnarum ordinem, quibus ex utroque latere porticus incumbebant, inter quos medium interjectum spatium templi navis erat, quemadmodum in antiquis omnibus Ecclesiis hodieum observare licet. In extrema templi parte Orientem versùs altare se attollebat, & post altare Presbyterium, sive Sanctuarium, quæ secretior templi pars erat solis Sacrorum ministris pervia; quippe in qua divini officii tempore Presbyteri ex ordine assidebant, medium inter ipsos locum obtinente Episcopo, cujus exedra in extremitate sacrae ædis collocata, intrantium per principem portam Fidelium obtutus, veluti totius sacrae structuræ meta terminabat. Altari septum *Clathratum*, sive cancellis translucidum
pro-

protendebatur, quod chorum appellare liceat; ad ejus ingressum, aut in medio illius pulpitem eminebat, aliàs *Ambo* nominatum; eò gradibus ex utraque parte ascendebatur ad sacras lectiones publicè obcundas. Nonnunquam duo id genus suggesta hinc atque illinc disposita erant, ut spatio, quod intermedium erat, vacuò relictò, liber ad altare ipsum prospectus esset. Unum ex hisce suggestis, quod ad dexteram Episcopi, & ad sinistram populi adversi stabat, legendo Evangelio, alterum è regione oppositum recitandæ Epistolæ serviebat. Porro spatium, quod inter Ambonem, sive pulpitem, & altare medium erat, Cantores occupabant, qui simplices Clerici erant, ad id muneris speciatim destinati.

Jam Altare ipsum mensa erat ex materia pretiosa, ut argento, auròve facta, gemisque distincta; marmore ut minimum aut prophyrite constabat, supra Martyris alicujus tumulum, quoad per loci naturam liceret, erectum. Cum enim ad Martyrum sepulchra cogi Fidelium coetus solerent, ibidem etiam Ecclesiæ exstruebantur, vel certè ad Ecclesias alibi exstructas, Sanctorum Corpora transferebantur. Hinc lex illa Ecclesiæ ortum habuit, prohibentis altare aliquod dedicari, nisi inclusis in illud Sanctorum lipsanís. At-

que hæc Martyrum sepulchra vulgò *Mémorie* aut *Confessiones* nominabantur ; Ea subtus humum erant, ad quæ ante Altare illis superædificatum, descensus patebat. Extra sacrificii tempus nihil omninò Altari impositum erat, nihil quod illud proximè contingeret ; quatuor solùm columnis, ad totidem angulos erectis, ara circumdabatur, columnis verò quoddam quasi tabernaculum imminebat, quò totum Altare operiebatur, quod proinde *Ciborium* veteres nominabant, à forma videlicet sua, quæ crateri inverso similis erat.

Post Altare, uti suprà dicere institui, Presbyterorum locus, ac regio erat propria, reliquâ æde sacrâ aliquantò humilior, & supernè in angulatum fornicem desinens ; pars ista Ecclesiæ *Concha* appellabatur, eò quòd superiùs conchæ in modum clauderetur ; *Absis* etiam, propter figuræ suæ cum conchyliis, & arcu similitudinem, dici solebat. Denique hæc ipsa templi postrema pars, *Tribunal* etiam nominabatur, propterea quòd in Basilicis profanis, id est, in Principum, & Judicum palatiis hujusmodi locum Magistratus occuparet, à ministris publicis stipatus. Editiore etiam locò Basilicæ ista pars sita erat, ut adeò Altari appropinquaturum Episcopum, per gradus ex ea descendere deberet.

Uni-

Universa moles hæcenus descripta, ad omnem magnificentiam exornata erat. Ciborium sive tegmen, & umbraculum Altaris unâ cum quatuor columnis, quibus innitebatur, sæpè solido ex argento conflatum erat; erantque eorum nonnulla, quæ ter mille marcas pondere æquarent; columnis siparia ex tela magni pretii interfecta erant, ad Altare omni ex parte cingendum. Ciborium imaginibus illustratum splendebat, cujus supremam partem Crux, aut alia quædam pia imago solido ex auro facta terminabat; idem ornatus erat sacræ Pyxidis, in qua divinissima Eucharistia ægrotorum in usus asservabatur; eam nos hodie *Ciborium* vulgò appellamus. Suspensas item ex Altaribus videre erat columbas aureas, argenteasve, Sancti videlicet Spiritus symbolum, in quibus ipsum adeò Altaris augustissimum Sacramentum interdum reponebatur. Nonnullam tota Absis argentò convestita erat, marmore quidem certè, cum Absis, tum Concha nunquam non obducta erant. Columnæ etiam, quæ duplici ordine dispositæ Basilicam intersecabant, marmoreæ erant, cum capitellis æneis inauratis; denique marmore stratum erat ipsum pavimento, & non rarò eleganti opere incrustatum. Musivum illud opus vocant, cujus ad ornanda templa frequens usus

Anast. in Sylvest. & in Leon. III. Sc.

Idem in Steph. IV.

Concil. Constantin. An. 536. Act. I.

fuit, posterioribus præsertim sæculis; genus id est tessellati, seu vermiculati operis, ex frustis vitri diversicoloribus, ex quibus omnis generis figuræ, & imagines concinnantur, quæ ætatem ita ferunt, nullâ ut temporum injuriâ deleantur. Sed neque

Vid. Rom. subter-
ran. l. 4.
c. 6. 7.
Ec.

aliæ picturæ in Ecclesiis desiderabantur, quibus Ecclesiarum parietes maximam partem ornatae erant. Vidisses ibidem coloribus expressas Veteris Testamenti complures historias, eas in primis, quæ mysteriorum Novæ Legis umbræ erant, ut Arca Noëmi, Abrahami sacrificium, transitus maris rubri, Jonas in altum dejectus, & Daniel in lacu leonum conclusus. Pluribus in locis Servatoris nostri, aut miraculorum ab ipso patratorum imago quædam se offerebat, qualia sunt multiplicatio panum, & Lazari ad vitam suscitatio. Demum qualibet in Ecclesia repræsentabantur Martyris illius, cujus Reliquiæ ibidem positæ erant, res pro Christo fortiter gestæ, & exantlatæ. Duo in hanc rem illu-

Prud. Pe-
risteph.

stria sanè exempla Prudentius nobis suppeditat in hymnis de SS. Cassiano, & Hippolyto Martyribus. Picturæ istæ eò præcipuè spectabant, ut rudium hominum ingeniis librorum loco servirent, quemadmodum Gregorius II. Pontifex in Episto-

Greg. II.
Ep. 2da

la secunda ad Imperatorem Leonem Iconoclastarum auctorem scribit: *Viri ac mulieres,*

lieres, inquit, pueros parvulos nuper baptiza- in Con-
 tos in ulnis tenentes, icémque florentes atate cilio
 juvenes, & ex gentibus diversis profectos, in- Nican.
 dicatis digito historiis, eos ædificant, eorúmque 2do
 mentes & corda sursum ad Deum erigunt. Ne- Oecum.
 que portis Ecclesiarum sua decrant ex VII.
 ebore, argento, auróque ornamenta; Anastaf.
 semper verò templi foribus cortinæ præ- in Leon.
 tentiæ erant. III.

Diaconium, five Sacristia, insignis stru-
 ctura erat, ipsi Ecclesiæ contigua. Hic
 sacra vasa, hic libri, & vestimenta Sacer-
 dotum, hic cætera Ecclesiæ sacra, & pre-
 tiosa supellex custodiebantur; Fidelium
 quoque oblationes, ipsaque interdum
 Eucharistia ibidem reponebatur. Eodem
 ad causas Ecclesiasticas secretò tractan-
 das, Clerum suum Episcopus convocabat;
 idem eò se referebat interdum, ut ad rem
 divinam ritè faciendam sese compararet:
 quemadmodum de S. Martino Severus In vita
 author est, qui tres ipsas horas in Sacri- Ipsius.
 stia abditus, orationi ante Missam vacare
 solitus erat. Inde est, cur ei loco *Secre-*
tarii nomen inditum fuerit, cujus spatium
 nonnunquam adeò capax erat, ut Conci-
 liis ibidem celebrandis sufficeret. In non-
 nullis Ecclesiis geminæ ad supra dictos Paul. ep.
 usus aulæ erant, quarum altera sacro in- 12.
 strumento asservando, altera meditatio-
 ni, & consultationi attribuebatur.

Lib. Pont.
in Mar.
& alibi
passim.

Hieron.
in Vigil.
c. 3.

L. 1. Sa-
tyr. 5.
v. 34.
Sc.

Calicum, & Patenarum vis ingens erat; illi sub prima Ecclesiæ sæcula sæpè quidem vitrei solùm erant, sæpè tamen persecutionum etiam durante tempore, argentei, aureique adhibiti sunt. Calices isti pocula erant, quibus Romani ad bibendum ferè utebantur; Patenæ autem lances, five catini erant, quibus escæ mensis inferebantur. Calices templorum maximam partem pondus trium marcarum habebant; Patenæ verò utpote prægrandes pelves, five polubra, non raro quinque, & quadraginta, semper verò triginta marcas graves erant. Jam inde ab iis temporibus cereorum in Ecclesiis usus receptissimus erat, quorum bene multi, quamlibet adultâ die, accendi solebant, interlucentibus magno numerò lampadibus. Luminum hic tam creber usus tum temporis, multoque ante, publicæ lætitiæ, & venerationis significatio habebatur. Nam Magistratibus Romanis ignis, seu potius prunæ in foculis præferri solebant, ad odores nimirum incendendos; id quod Horatius adnotavit, vanitatem, & insaniam exagitans Prætoris cujusdam, vel potius Scribæ, qui *Fundis* in parvo, & ignobili oppido magnos honores sibi fumebat; hujus enim

*Prætextam, & latum clavum, prunæq;
batillum*

falsè

falsè Poëta irridet. Præterea in *Notitia Imperii* præter cæteras notas, symbolâque, plurimorum Magnatum, & Procerum, mensa proponitur, in qua liber pulvinari impositus est, aliàs omnibus conspicuus, aliàs oblongo velò coopertus, candelis duabus supra candelabra ardentibus, quæ figura nostris Altaribus admodum affinis est. Inventa fuere candelabra ex auro, *Anast. in Sylvest.* Ecclesiis sub prima Christianismi tempora donò data, quæ septem supra triginta marcas adæquabant; argenteorum verò pondus, ad quadraginta quinque ascendit. Usus item cereorum odoratorum, ad suffitum videlicet faciendum, in aliis etiam extra Italiam Provinciis deprehenditur, *Gregor. Turon.* quemadmodum in Baptismo Clodovæi observatum fuisse accepimus. *l. 2.*

Baptisterium figuræ plerumque rotundæ erat, aditumque habebat, ex quo per aliquot gradus descendebant immergendi in aquam; nam locus iste re ipsâ balneum quoddam erat. Consecutis post temporibus satis visum fuit, ingens aliquod labrum balnearium ex candido, rubrovè marmore huic mysterio destinare; ad extremum verò tota Baptisterii ratio ad pelvim sive polubrum redacta est, uti nostrâ adhuc ætate fontes baptismales extant. Jam Baptisterium suis quoque, huic Sacramen- *Paulin. Ep. 12.* to maximè consentaneis, picturis illustratum,

*Lib. Pen-
tis. in In-
noc. I. &
alibi.* tum, vasisque aureis, & argenteis complu-
ribus ad sacrum Oleum asservandum, &
aquam superfundendam locupletatum erat.
*Psal. 41.
v. 1.* Vasa hæc modò agnelli, modò cervi re-
ferebant figuram, illa sanguinem Agni Di-
vini, quo à sordibus peccatorum lavamur,
ista animarum desideria repræsentabant,
Deum, & Cœlestia sitientium. Interdum
etiam S. Joannis Baptistæ imaginem vi-
dere erat, cum columba aurea, vel ar-
gentea sacro fonti imminente, quò sic eò
luculentiùs exprimeretur universa Christi
in Jordane baptizati historia, & virtus
Spiritus Sancti super aquas baptismales de-
scendentis; quæ etiam ratio fuit, cur
nonnulli aquam ipsam, seu fontem baptis-
malem *Jordanem* appellarent.

*Conc.
Constan-
tinop. an.
535.*

Hunc fermè in modum exstructæ erant
veteres Ecclesiæ, & ædificia illis adjuncta;
cætera enim, quæ huc referri deberent,
prætereo: hujusmodi sunt Episcopale pa-
latium, & Clericorum habitatio, ex quibus
progressu temporis Canonicorum septa, &
Monasteria exorta sunt; item hospitales
domus diversi generis, quæ maximâ ex
parte propè sacram, & principem ædem
exstructæ erant.

Et tamen Gentiles eorum temporum Fi-
delibus exprobrabant, quòd neque tem-
pla, neque altaria, neque statuas, neque
sacrificia, festaque ulla haberent; quibus
Chri-

Christiani, ut objecta diluerent, non aliud ferè respondebant, quàm fana illa, & aras, cruentaque Sacrificia nimium quantum indigna esse Dei Majestate. Deum non aliam habere suū imaginem, quàm Filium Unigenitum suum, & animas rationales, quæ filii Dei imitatione Patri ipsi efficiantur similes; nec deesse sibi ullō aut locō aut tempore altaria, & sacrificia, laudes nimirum divinas, quas ex animis charitate inflammatis, veluti fumantibus aris identidem offerant; denique veros, ac genuinos Christianos nullum diem non habere festum, perpetuumque gaudium gaudere, propter caducarum rerum despicientiam, propter securæ conscientiae tranquillitatem, ac cœlestium bonorum expectationem, limpidissimæ voluptatis plenam. Hæc aliâque his similia ad Gentilium obtundendas criminationes Christiani reponebant; quin præterea disertius responderent, dicerentque, esse sibi omnino templa, & altaria etiam materialia, perinde atque Ethnici habeant, licet figurâ ab istis diversâ.

Aliud nimirum Gentiles, aliud Christiani cogitabant, cùm templa, aut altaria nominarentur. Gentilibus enim altare nihil aliud erat, quàm focus quidam è lapidibus in foro aliquo ante templum, aut idolum, & quidem sub dio exstructus, in quo

victimarum carnes cremari, vinumque, lac, mel, & alia libationum genera effundi mos erat. Idem templum accipiebant pro ædificio singulari, figuræ aliàs rotundæ, aliàs oblongæ; in cuius structura proportio, certaque ornamenta, pro diversitate divinitatum, diversa etiam ipsa erant; quemadmodum apud Vitruvium legere est. Generatim tamen id genus templa maximam partem angusta erant, fenestris aut planè destituta, aut modicâ luce per illas admittâ subobscura; nec quidquam aliud in iis, præter Deorum simulacra, & donaria illis facta, visebatur; populus enim intrò succedere non solebat, sed pro templi foribus altare ipsum circumstabat. Contrâ verò Christianorum Ecclesiæ aulis quàm fanis similiores erant, cuiusmodi videlicet Basilicæ fuerunt à Vitruvio descriptæ, aut scholæ publicis usibus apertæ. Eminebat in illis tribunal cum suggestu sive cathedra, quam totius conventûs Præses occupabat; præterea offerebant sese pulpitem pro lectoribus, scamna pro auditoribus, libri, armaria, lampades, candelabra, mensa denique, cuius quis usus esset, Gentiles ignorabant, nisi quòd scirent epulas interdum Christianos inter se communes habere. Accedit, quòd coetus suos, & loca, ubi coetus cogeant, Christiani frequentius translatis vocabulis effere-

*Vitruv.
l. 4. c. 1.
Baron.
ad Marti-
tyrol.*

re solebant, nominando illos Ecclesiam, Basilicam, Oratorium, Domum Dei, *Dominicum*, sive quod idem ex Græco sonat *Kyriacum*, ex quibus ultimis vocabulis voces Germanicæ *Dom* & *Kirch* ortum duxere; rarò ea loca templum, nunquam verò, quòd legere meminerim, delubra aut fana appellabant; sæpè etiam Altaris locò *sacram mensam* dicebant. Progrediente tamen die ipsa Gentilium fana ad veri Numinis cultum adhibita fuerunt, siquidem ad Religionis nostræ functiones idonea haberentur. Quemadmodum Romæ Pantheon, Minervæ, Fortunæ, aliæque Deorum, Dearumque Fana in Ecclesias Christianas conversæ sunt.

Non amplæ solùm, ornataque erant Christianorum Ecclesiæ, verùm etiam, ut mundæ essent, ac probè custoditæ, sollicitè curabatur. S. Hieronymus Nepotianum Presbyterum laudat, cujus curâ, diligentiaque factum fuit, ut Ecclesiæ ipsius altare perpolitum, muri à fuligine, pavementum à pulvere, & fordibus defensum, sacristia nitida, vasa pellucida conservarentur, assiduusque ad Ecclesiæ fores janitor excubaret. Hujus generis ministeriis, inferioris ordinis in Ecclesia ministri deputati erant, quocunque demum nomine illos appellare libeat; nam Janitores, Mansionarii, Cubicularii, Aeditui vocaban-

Baron.

Anno 58.

n. 102.

Dial. 1.

c. 5. §

Dial. 3.

c. 24.

bantur, ingénsque semper in majoribus Ecclesiis numerus eorum erat. Ex formula Ordinationis colligitur, officium Janitorum fuisse, ut dato signò statis horis Fideles ad comprecationem advocarent, sive campanarum pulsatione, ex quo earum usus receptus fuit, quod sæculo sexto exeunte contigisse creditur, sive aliâ quâdam ratione id fieret; præterea portam Ecclesiæ referare, ad eandem excubare, infideles, atque excommunicatos inde prohibere, claves perpetuò asservare, denique ne quid per negligentiam deperiret, cavere Ostiarii debebant. Ex Dialogis S. Gregorii discimus, lampadum curam Mansionariis demandatam fuisse; hi ipsi ex inferiore Clero ministri, festis ac solemnibus per annum diebus Ecclesias pro suo munere exornabant, aliàs peristromatis ex serico, alióve pretioso opere contextis, alias floribus & virentibus ramis sacros parietes scitè vestiendo; verbò, in adornando, curandoque sancto loco, nihil ab ipsis prætermittebatur, quod ad ingenerandam hominibus Domûs Dei reverentiam, & pietatem necessarium esset. Porro id genus functiones tanti fiebant, ut Laicis eas obire non permetteretur; càmque ob causam consultius visum fuit, ad Diaconorum sublevandos labores, novos Clericorum ordines qui muneribus illis præficerentur, constituere.

CA-

CAPUT III.

*Religionis exterior apparatus, ejusque
necessitas.*

ET si Christiana Religio, tota spiritua-
lis sit, atque ad interiorem homi-
nem præcipuè spectet; nihilo tamen
minùs Christiani homines utique sunt cæ-
teris mortalibus similes, perindèque, ac
reliqui, sensuum, & phantasiæ objectis affi-
ci, ac moveri solent. Imò dicere ausim,
quàm plurimos ipsorum in omni actione
sua, vitæque totius ratione, sensibilibus
rerum ductum, ac veluti magisterium uni-
cè sequi. Quotus enim quisque est, qui
animali hominis parte prorsus superior,
totus sit in operationibus merè internis &
intellectivis? Imò qui tales sunt, quoties
ab iis distrahi, & avocari non solent? Igi-
tur rerum externarum adminiculis fulciri
pietatem nostram, & adjuvari omnino ne-
cesse est. Si, quæ Angelorum natura est,
puri spiritus essemus, ab omni corporum
concretionem semoti, perinde in uno, at-
que in alio loco animum per orationem
ad Deum erigere nullo negotiò possemus;
nec fori, aut compitorum strepitus, nec
militarium tumultus stationum, nec po-
pinarum nidor, & hellionum in illis te-
mulentæ voces, nec ullius denique cloacæ
sordes, ac foetor ab orando Deo animum

avocarent nostrum. Cur autem omnia hæc loca nimium quantum ad colligendum animum inepta evitamus; nisi ut sensuum nostrorum, ac phantasiæ lubricitati, & naturali ad exteriora effusioni utcunque occurramus? Nobis profectò, non Deo, Templis, & Oratoriis opus est. Is enim locis omnibus ex æquo præsens adest, semperque ad nos audiendos paratus; nos verò ad colloquendum cum ipso haud perinde quovis tempore, ac locò expediti sumus. Frustra igitur certa quædam loca divino cultui sacramus, nisi eadem à nobis ita curentur, exornenturque, ut ad ingenerandam pietatem opportuna sint. Nos ipsi nonne indies experimur, quàm difficile sit orationi vacare in Ecclesia locò tam incommodò sita, ut vicini fori, aut frequentatæ ab hominibus plateæ strepitus è propinquo exaudiatur, tam pulverulentâ insuper malèque perpurgatâ, vix ut invenias, ubi pedem figere, ubi consistere, aut ponere genua commodè liceat; in Ecclesia denique, ubi unda populi ultrò citròque comeantis nunc in latera, nunc in pedes orantium incurrat; ubi infantium ejulatu, exactorum pro stipe corroganda, omnisque generis mendicabulorum clamoribus perpetuò interpelleris? E contrario Ecclesiam cogita à turba, & tumultu semotam, structuræ

in-

insuper elegantia, & sacri instrumenti apparatu, ac nitore præstantem, in qua bene coordinatus Clericorum chorus divini officii partes omnes ingenti cum modestia, ac dignitate obeat; sanè ad assistendum tali in loco rei divinæ, & ad preces non tantum linguâ, sed intimo animi affectu, quod Apostolus monet, fundendas, nullum efficacius asferri posset invitamentum. 1. Cor. 14. v. 15.

Probè ista animadverterant primorum Ecclesiæ sæculorum sapientissimi Præsules. Erant isti partim Græci, partim Romani, sæpè quidem philosophicis disciplinis, semper verò urbanitatis, & decen-tiæ præceptis egregiè imbuti; intelligebant, ad excitanda in hominum animis præclara sensa, honestissimâque de rebus sacris, ac divinis judicia, momenti plurimum habere ordinem, dignitatem, & munditiam rerum, quæ sensibus objiciuntur; necessariò etiam ex hac rerum æstimatione voluntatem tenerè commoveri, & colliquescere; Sed neque illud eos latebat, ægrè admodum fieri posse, ut ad sublimia, seseque digna hominis animus assurgat, quamdiu corpus ipsum impeditur, & phantasia externarum rerum imaginibus veluti sauciata languet. Interim tamen pietatem tanti æstimabant, ut eam, quoquo modò possent, adju-

vandam curarent. Quare illud inprimis agebant, ut tota publici, Divinique Officii ratio, præcipuè verò augustum Altaris Sacrificium, quantâ maximâ fieri posset, majestate, & splendore perageretur; utque populus eidem quàm commodissimè interesset, quò sic suus domui Dei amor, debitâque veneratio constaret. Procul tamen à Sacris Ædibus fastum omnem profanum, procul effœminatum luxum, & quidquid denique lenocinari animis, & sensus externos ferire poterat, proscribebant; neque enim ad permulcendos moliter sensus, sed ad eosdem, ut divinis vacare possent, sublevandos exterior in templis pompa spectabat. Clariùs ista percipientur, ubi totam antiquorum Liturgiam ordine enarravero.

CAPUT IV.

Liturgiæ Ordo.

Singulis Dominicis, Festisque Sanctorum Martyrum, & jejuniis dicatis diebùs, denique sæpiùs per annum pro diversa cujuscunque peculiaris Ecclesiæ consuetudine, divinum sacrificium offerebatur; votivæ etiam Missæ pro publicis, & privatis necessitatibus fiebant. Dominicis, ac festis diebùs res divina peragebatur finitâ Tertiâ; diebus verò jejunii tardiùs pro eo, ac refectio corporum

rum nunc post Nonam, nunc à Vesperis præscripta erat. Ubi primum hora rei sacræ destinata illuxit, Fidelium multitudo ad ædem principem confluebat, indeque unâ cum Episcopo, & Clero universo ad locum, in quo statio illius diei indicta erat, se conferebat; hunc enim in modum Episcopus Ecclesias omnes suæ curæ creditas, per se ipse obiens lustrabat; atque ex hujusmodi visitationibus, cum collectus in unum corpus omnis populus ordinatim procederet, Processionum ut vocant, sive supplicationum apud Christianos mos, & nomen fluxit. Interea temporis intrante populo, singulisque locum occupantibus, à choro psalmus aliquis cum Antiphona sua decantabatur; cui proinde Introitus nomen in Ecclesia inditum, hodièque manet. Diaconi, & qui his juvandis subrogati erant, Subdiaconi videlicet, atque Ostiarii certum singulis, ut quisque templum ingrediebatur, locum assignabant; ut adeò in tanta multitudine confusionis esset omnino nihil. Hoc ordine collocati, ac veluti in stationes suas distributi Fideles, preces aliquamdiu taciti fundebant: tum Episcopus toto cœtu salutato, clara, & elatâ voce comprecationem illam oratione quâdam concludebat, quæ Collectæ nomen eâ re sortita est.

*Ord.
Rom.*

2. Petr. 5. v. 3. Secundum hæc in folio suo Episcopus
 affidebat, quod in extrema, & eminentiori
 Basilicæ parte collocatum, veluti centrum
 ac scopus erat, in quem conversi totius
 multitudinis obtutus collinearent. Hæc
 ratione Pastorum quilibet visibilis quæ-
 11. v. 1. dam Dei imago, &, ut sacre pagine lo-
 quuntur, forma gregis sui erat, perinde
 ac Christus ipse iplendor est, & imago
 ad Tit. 2. Dei Patris. Episcopum Presbyteri ad
 v. 7. dexteram, & sinistram medium in orbem,
 quæ Absidis figura erat, ipsi quoque se-
 dentes circumdabant, Diaconis in pedes
 erectis. Ecclesiæ ista facies paradisi refe-
 4. rebat imaginem à S. Joanne in Apoca-
 lypsi descriptam. Episcopus cum volu-
 mine in manu, quò modò Ecclesiæ Pa-
 tres depingi solent, throno insidens vi-
 cem, ac personam sustinebat ipsius Dei,
 sub habitu, & specie humana in Throno
 sedentis, librûmque manu tenentis intus,
 & foris scriptum. Porro Presbyteri vi-
 ginti quatuor Seniorum augustum Sena-
 tum repræsentabant; Diaconi cum reli-
 quis Sacrorum ministris Angelos expri-
 mebant, administratorios videlicet Spiri-
 tus, ad Dei capeffenda jussa perpetuò
 expeditos. Ante solium Episcopale se-
 ptem candelabra cum Altari posita erant,
 in quo primùm incensa multa, quæ sunt
 orationes Sanctorum, tum verò Agnus
 finè

finè macula offerebatur, etsi aliis, ac peregrinis speciebus panis propositus. Denique turmæ Fidelium, quibus Basilica tota replebatur, non ineleganter turbam illam magnam referebant, quam dinumerare nemo potest, Beatorum inquam Cœlitum, *qui stant ante Thronum, & Apoc. 7. in conspectu Agni amicti stolis albis, & palmæ in v. 9. &c. manibus eorum: & clamant voce magnâ dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno.* Hæc ferme cœtuum in Ecclesiis agi solitorum forma erat.

Ubi quisque certò locò constitit, Lectorum unus aliquis Ambone conscenso è Verere primùm, subinde è Novo Testamento partem aliquam recitabat, nimirum ex Actis, aut Epistolis Apostolorum; nam Evangelii lectio Sacerdotibus, aut Diaconis reservata erat. Quò suavior auditu sacra hæc lectio esset, otiumque, & opportunitas daretur tum audientibus, attentius lecta meditandi, tum Lectoribus, à contentione vocis sese colligendi, Psalmorum, Antiphonarum, & festivo vocis Alleluja interposito concentu, lectio ipsa condiebatur. Omnes hujusmodi lectiones peragebantur in lingua vulgari, id est, in ea, quâ honestiores illius Provinciæ homines utebantur. Etsi enim Augustini ætate lingua Punica apud plebejos in Africa homines in usu erat, nul-

libi tamen legitur, ad Ecclesiasticum Officiū adhibitam fuisse. Contrā verò in Thebaide lectiones sacras Ægyptiaco sermone obitas fuisse necesse est, quandoquidem S. Antonius, qui præter hanc linguam, nullam aliam callebat, auditā Evangelii lectione ad Deum conversus fuit. In Syria superiore Episcoporum pauci admodum Græcè docti erant, nec alio, quàm Syriaco sermone ipsi utebantur; id quod ex Conciliis, quibus interfuere, comprobatur, ubi interprete indigebant.

*Vid. S.
Anton.
c. 1.*

*Conc.
Eph.
Conc.
Chalced.
Aët, 10.*

CAPUT V.

Conciones.

Lectionem sacram Concio excipiebat. Antistes Evangelium, aut aliam Divinæ Scripturæ partem explanabat, ex qua librum persæpè integrum à capite ad calcem sumebat exponendum; argumenta quidem certè talia inde seligebat, quæ plus in vulgus utilitatis, & momenti haberent; exempla hujusmodi expositionum continuarum, in Homiliis bene multis Chrysostomi, & in Tractatibus S. Augustini in Psalmos, in Joannem, & Epistolas Paulinas occurrunt. Selectiora verò è libris sacris decerpta argumenta, in operibus Divi Ambrosii sese offerunt, qui Sanctum Basilium imitatus, primùm quidem de opere sex dierum,

tum

tum verò de Noëmi, Abrahæ, aliorum-
que in sacra historia sanctitate insignium
Virorum rebus gestis tractat. Disserta-
tiones istæ Patrum, & Commentarii in sa-
cras literas maxima ex parte, nihil aliud
ferè sunt, quàm conciones, vel ab ipsis
Patribus subinde literis mandatæ, vel ab
aliis, qui concionibus intererant, notis
compendiariis, de quibus suprà egi, ca-
lamò exceptæ. Nimirum non erant Pa-
tres illi de genere malè feriatorum sophi-
starum, aut declamatorum, qui pravâ con-
tradicensi mutuò æmulatione, aut alios
superandi studiò incensî, nunc in scholis
publicè disputabant, nunc ad eruditionis
suæ, præstantisque ingenii ostentationem
in Musæis abditi, volumina per otium
conscribebant. Sed Pastores animarum
erant, infinitis negotiis distenti, quæ pro-
ximi charitas exigebat, maximè verò sub-
ditorum componendis litibus occupati;
qui tamen non omittebant quàm fre-
quentissimè ad populum verba facere, ut
muneris sui partem illam explerent,
quam ministerio suo maximè omnium
propriam esse, ac necessariam judicabant.
Etenim sub prima Ecclesiæ sæcula Epi-
scopi omnes, extrâque illos fermè nulli
concionabantur. In Oriente primùm ac-
ciri ad habendas conciones nonnulli ex
Presbyteris cœperunt, qui ad id genus

V. Aug.
de opere
Monach.
c. 29. &
Ep. ad
Diosc.

V. Synes.
Ep. 57.

functionis singularibus naturæ, & gratiæ præfidiis instructi erant, qualem S. Joannem Chrysoftomum fuisse constat; in Occidente verò inter primos, qui ex Ordine Presbyterorum ad Populum de suggestu agerent, S. Augustinus fuit.

Atque hæc causa est, cur nostri ævi concionatoribus Patrum sermones usque adeò alieni videantur ab idea, & methodo concionandi, quam sibi hâc ætate sequendam proposuerunt. Sunt illi nimirum planò, simplicique stylò conscripti, in quibus neque artificium, neque partitiones oratorias deprehendas: absunt subtiliores ratiocinationes, absunt curiosarum pigmenta eruditionum: sinè motu vehementiore affectuum nonnulli, plerique autem oppidò breves sunt. Fateor equidem, non id spectâsse sanctos illos Episcopos, ut clari, perfectique oratores, aut concionatores haberentur; sed illud spectabant unicè, ut familiariter cum suis, quemadmodum magistri cum discipulis, cum liberis patres, agerent. Eandem ob causam exhortationes ipsorum, homilias græcè, latinè sermones nominamus, id est, familiaria colloquia. Docere populum cupiebant, exponendo Scripturas Sacras, non per criticas, curiosasque rerum indagationes, ac quæstiunculas, uti Homerum, & Virgilium Gram-

Grammatici in scholis explicabant, sed per Traditiones Patrum antiquas, ut tam fidem stabilirent, quàm morum efficerent emendationem. Commovere quidem, & flectere Auditorum animos studebant; hoc ipsum verò non tam eloquentiæ vi, adhibitâque in declamando contentione, quàm veritatum, quas proponebant, magnitudine, proprii muneris majestate, vitæ totius sanctimoniâ, promptâque in omnes charitate consequi allaborabant.

Dicendi genus Auditorum captui accommodatum erat. Inter omnia Augustini opera, ipsius ad populum Sermones, omnium simplicissimi, humillimique sunt, atque adeò brevior, facilioreque stylo, quàm ejusdem Epistolæ, conscripti; hos enim Sermones in oppido angusto, atque obscuro ad institores, ad rusticam, nauticamque turbam habuit. Cæterùm idem S. Doctor in Polemicis libris, iis præsertim, quos contra Julianum edidit, luculenter demonstrat, nequaquam se Rhetoricæ artis, quam olim publicè ac longo tempore docuerat, oblitum fuisse. Contrà verò Sanctorum Cypriani, Ambrosii, & Leonis conciones, utpote in civitatibus peramplis habitæ, longè elegantiores, atque ad regulas oratorias magis exactæ sunt; diverso tamen stylô exarata, pro cujusque Patrum privata indole, temporumque, in

quæ quisque inciderat, varia consuetudine. Neque enim rerum piarum, quæ à Patribus tractabantur, argumentis adscribi possunt, quæ humaniorum literarum periti, in voluminibus Patrum censorio stylo configunt; cum modò latini sermonis puritatem in iis desiderant, modò probationum haud satès firma momenta, & exor- nationum juveniles flosculos, allegorias inquam longiùs accersitas, verborum argutias, & locutionum, ac vocum veluti rhyth- micos concentus reprehendunt. Temporum ista, non personarum, aut materia- rum vitia erant; nec dubium est, quin Patres, si Ciceronis, aut Terentii ætate vixissent, cum Cicerone etiam, & Teren- tio locuti fuissent.

Minor est Patrum Græcorum ab anti- quis, optimisque suæ nationis Scriptoribus in stylo differentia; minùs enim Orientis lingua mutationi, & corruptelæ obnoxia fuit, studiis literarum in ea orbis parte, majori curâ, diligentiaque conservatis. Patrum istorum opera maximam partem solidè conscripta, lectûque in paucis amœ- na sunt. Chrysostomus ante alios omnes concionatoris, omnibus numeris absoluti, exemplum mihi semper visus fuit. Is Ho- milias suas orditur ab expositione Divinæ Scripturæ, dilucidando versus alios ex aliis, eo ordine, ac numerò, quò priùs à Lector
re

re fuerant recitati; in iisque explicandis sensum investigat maximè genuinum, & formandis moribus aptiorem; ad extremum Perorationis locò adhortationem subnectit moralem, quæ sæpè non tam argumento præmissæ expositionis, quàm Auditorum præsentì necessitatì convenit; quippe quam vigilantissimus juxtà, & sapientissimus Pastor probè perspectam habebat. Illud etiam in ejusdem Sermonibus animadvertas, vitia ipsum speciatim infectari, & ut ità dicam, singulari cum unoquoque illorum congredi certamine, nec ante finem facere unum aliquod oppugnandi, quàm illud vel planè exterminatum, vel certè potissima ex parte compressum, ac domitum videret. Digna sanctò virò sententia est, quam is in Homilia sexta in 1. Ep. ad Timotheum pronuntiavit; postquam enim maledicendi, & convitiandi pravam consuetudinem graviter in ea reprehenderat, ità demum concludit: *Millies jam hujusmodi monita dedimus, neque ea repetere unquam desistemus, modò aliquis profectus eveniat: & post pauca: nunquam eadem vobis repetere desinemus, donec penitus insinuentur cordibus vestris, atque in opus erumpant.*

Sancti isti, & Apostolici Prædicatores, quos ad dicendum nec propriæ laudis, nec privatæ utilitatis cupiditas, sed divinæ gloriæ, & animarum lucra exstimulabant,

id unum propositum habebant, eò ingenii, & eloquentiæ nervos contendebant omnes, ut animas ad Creatorem suum adducerent; neque incredibili suo zelo factum fati putabant, quamdiu ipsis oculis non cernerent animorum commutationem minimè dubiam, aut vulgarem. Sic D. Augustinum constat negotium sibi sumpsisse, abolendi morem celebrandorum conviviorum, quo die Martyrum anniversaria agebatur memoria; propterea, quòd ejusmodi convivia in commessationes denique, & intemperantiam abirent; morem hunc quantumvis inveteratum S. Doctor abrogavit, proponendo luculentas Divinæ Scripturæ sententias, Gulæ vitia damnantes, duòsque continuos dies etiam cum lacrymis populum cohortando, donec demum Auditorum videret expugnatos animos. Non erat tunc temporis metuendum, ne eàdem in Ecclesiâ pugnantes inter se doctrinæ traderentur; neque enim præter Episcopum alius sive Concionator, sive Doctor erat, nisi fortè Sacerdos aliquis ab Episcopo delectus, qui jubente ipso, atque ut plurimum præsentem, ex superiore loco verba faceret.

Concionis tempore omnibus, ac singulis, quamvis Ethnici essent, aditus ad Templum patebat; atque hinc erat illa Patrum in occultandis fidei arcanis dogmatibus circum-

circumspectio, ut de illis aut nihil admodum, aut subobscurè tantum loquerentur. Eadem causa fuit, cur sermonem non rarò Patres instituerent, qui ad Paganos ab errore ad sanam fidem adducendos spectaret, cujusmodi Sermones inter opera ipsorum multi extant. Quo tempore lectio sacra, instructioque habebatur, Auditores ordine confidebant, viris unum *Constit. Apost. l. 2. c. 57.* latus, alterum fœminis occupantibus, utque magis istæ ab illis remotæ essent, porticus templi, siquidem tales Ecclesia haberet, conscendebant. Principem in sedendo locum provectioris ætatis homines obtinebant; Parentes ante se tenebant liberos suos, nam hunc quoque tenellum gregem ad Ecclesiam admittebant, dummodo Baptismò initiatus esset; juniores natu, ubi scamna, & sedes occupata jam erant, pedibus innitebantur. Diaconorum erat, perpetuò invigilare, ut ordo hujusmodi diligenter observaretur; item cavere, ne quis strepitus excitaretur, ne dormitare quidam inciperent, aut vicino arridere levius, aut in aurem inutilia insurrare, aliterve oculis, & digitis annuere auderent; verbò, ut omnia modestè, & in silentio fierent, Diaconi curabant. In Africanis Ecclesiis populus omnis in pedes erectus instructiones publicas excipiebat, quemadmodum S. Augustinus author *Constit. Apost. l. 8. c. 11.* est, *Aug. de Catech. Rud. c. 13.*

est, qui tamen consuetudinem sedendi in Ecclesiis, quas ipse transmarinas vocat, receptam commendat.

Ut dicendi finis est factus, faceffere ex Ecclesia jubebantur, quibus assistere Sacrificio non licebat, *Audientes** inprimis, & Gentiles. Subinde orationibûs pro Catechumenis recitatis, isti quoque, simili modô Energumeni precibus antea Deo commendati, templô exire jubebantur; idem *Competentibus*** ac denique Poenitentibus fiebat.

* *Audientes* : isto nomine generatim interdum accipiebantur Energumeni, Poenitentes, & qui jam catechesi præviâ instructi Baptismum expetebant; siquidem omnibus istis audire Verbum Dei permissum erat. Aliàs verò, & hoc maximè loco per *Audientes* intelliguntur ii, qui in peccatis hærent impoenitentes, quos Auctor Ecclesiasticæ Hierarchiæ Cap. de Communione, impurissimum genus Energumenorum vocat, utpote qui à vitæ pristinâ dilapsi sanctitate, mores, & studia Dæmonum induerunt; quos proinde, etsi olim baptizatos, ante Catechumenos, & Energumenos, quorum videlicet corpora solum obsidebat dæmon, templo ejici à Diacono, moris erat, neque ad ullam rem divinam admitti, præterquam ad audiendarum Sacrarum scripturarum explanationem, quò tandem converterentur.

** *Competentes*, alio nomine φωτισόμενοι, hoc est illuminati appellabantur; eò quòd fidei doctrinâ jam satis eruditi, Baptismi gratiam simul expetebant, quemadmodum ex S. Augustino B. Isidorus vocem hanc explicat. L. 2. de Eccl. Officiis Cap. 21.

fiebat. Hunc in modum perpurgato Fi-
 delium cœtu, ac veluti zizaniis liberatô
 triticô, preces ordine fundi cœperunt
 pro universa Ecclesia, pro singulis Cleri-
 corum, & populi gradibus, pro omnis ge-
 neris afflictis hominibus, denique pro ini-
 micis, & persecutoribus. Diaconus, pro
 quonam orandum esset, prius admonebat
 populum, tum Episcopus orationem reci-
 tabat eo planè modô, qui hodiedum in
 die Parasceves solennis est. Nam in aliis
 per annum Missæ Sacrificiis preces illæ no-
 stro ævô supplentur orationibûs ante, &
 post concionem usitatis. Secundùm ista
 Episcopus alterâ vice salutem, & pacem
 omnibus impertiebat, populo respon-
 dente: *Et cum Spiritu tuo.* Tum Diaconus
 elatâ voce exclamabat: *Ne quis contra quem-*
piam. Ne quis in hypocrisi. Osculamini vos mutuo
osculô sanctô. Nec mora: ut quisque alte-
 ri vicinus erat, in signum perfectæ chari-
 tatis, quâ præsentés inter se jungebantur,
 osculum pacis eidem dabat, rursûmque
 ab eo accipiebat: Clerici quidem separa-
 tim, inter Laicos autem viri viris, & fœ-
 minis fœminæ, singuli singulis in suo or-
 dine, ac sexu, publicam hanc pacis, &
 concordiaë significationem mutuo sibi im-
 pendebant.

Const.

Apost. l.

8. c. 6.

Ec. 6.

Laodic.

c. 19.

Cypria.

Apolog. l.

cit. c. 11.

§ 12.

CAPUT VI.

Sacrificium, & Sacrificantium Vestes.

PRæmissis omnibus, quas hætenus exposui, dispositionibus, Sacrificium denique initium sumpsit. Diaconi à Subdiaconis adjuti, mappam unam supra altare, alteram supra abacum explicabant, altari vicinum, quem vulgò credentiam ex Italico idiomate nominamus; iidem vasa omnia sacra præparabant, intérque illa patenas præcipuè, & calices, quæ omnia, ut mundiora conservarentur, velò superimposito cooperiebant. Rebus ità ordinatis, Episcopus altari appropinquabat *splendidam vestem indurus*, uti loquitur Author Constitutionum Apostolicarum; quæ res argumento est, jam tum temporis peculiare habitus ad altaris obeunda ministeria in usu fuisse, etsi figurâ à profanis indumentis nihil differrent. *Casula* enim ætate Augustini vestimentum erat vulgare, & passim apud Laicos usitatum. *Dalmatica* inde à temporibus Valeriani Imperatoris adhibebatur; *Stola* nihil aliud erat, quàm pallium talare, ipsis adeò fœminis familiare, hanc Stolam nos cum Orario confundere cœpimus; erat autem *Orarium*, quo nomine Stola Sacerdotalis exprimenda esset, fascia quædam linea, urbanitatis causâ, ab hominibus decorante alios

Lib. 8.
c. 12.

August.
de civ.
Dei l. 22.
c. 8.

Thomas.
discip. p.
l. 1. 2.
c. 44.

alios studiosis gestari solita, ad sudorem à collo, vultuque detergendum. Denique *Manipulus* aliud non erat, quàm linteam, sive mantile brachio injectum, quò sic majore cum munditia sacræ mensæ inserviretur. *Alba* etiam, id est, tunica ex lino, vel lana candidi coloris, initiò quidem Clericorum non erat proprius habitus, sed aliis etiam communis; nam Vopisc. in Aurel. Authore Aurelianus Imperator donavit populo Romano *tunicas albas manicalas*, uti & Oraria, quibus narium pituita exciperetur. Sicuti autem, ex quo Clerici Albam ejusmodi perpetuò gestandi, consuetudinem invexerunt, Sacerdotibus commendatum fuit, ut aliam ipsi consimilem vestem in promptu haberent, eaque, ut nimirum candidior servaretur, nonnisi ad ministerium altaris uterentur, ità credere juvat, eosdem, cum Casulâ, & Dalmaticâ nunquam non induerentur, alias præterea ejusdem formæ vestes habuisse, uni Sacrificio ritè peragendo destinatas; quæ tamen & materiâ, & coloris splendore aliis id genus in populo usitatis vestibus essent superiores. Illud ante omnia sacri Canonum Presbyteris, ac Diaconis commendatum volebant, ne quis coram ministrare, aut operari sacris absque Orario auderet, cujus tamen usus, inferioris ordinis Clericis interdictus erat.

Vopisc.
in Aurel.

Hom.
Leon.
Pap. IV.
tom. 8.
conc.
pag. 34.

Conc.
Brac. 4.
cap. 3.
An. 675.

Conc.
Laod. c.
22. 23.

Id nimirum Ecclesia spectabat, ut sacrorum ministri exteriore etiam corporis cultu, habitûque, præclaram Laicis, honestissimamque opinionem functionum suarum imprimerent; ut oris, manuum, ac vestimentorum nitor, veluti radii quidam essent, sublucentis ex animo internæ puritatis, & innocentiae; ut denique Clerici omnes modestiâ suâ, gravitate, & in sermone, incessu, atque obtutûs moderatione reverentiam, & pietatem in plebe conciliarent. Profectò in exterioribus hisce exigendis tanta erat, tamque delicata Episcoporum vigilantia, ut S. Ambrosius certum hominem, etsi cæteroquin à sedulis officiis commendatum, inter Clericos cooptare noluerit, eâ solùm causâ, quòd *gestus ejus nimium dedeceret*. Alterum quoque, cùm in Clero jam reperisset, nunquam in sacris assistere sibi, ac ministrare passus est, eò quòd *insolentiore incessu oculos feriret*. Et comprobavit sanè eventus, non fefelisse S. Præsulem sententiam suam; nam ut ipsemet eodem loco narrat, uterque illorum ab Ecclesia recessit. Meminerint, qui ista legunt, Patres istos partim Græcos, partim Romanos, fuisse in summa morum elegantia educatos, scitæque urbanitatis sapientissimis præceptis à puero imbutos.

Ord.
Rom.

Episcopus, ubi ad aram venit, ex manibus

bus Diaconorum oblationes, quas isti viritim collegerant, excipiebat. In aliquibus tamen Ecclesiis usu receptum erat, ut Episcopus ipsemet à personis spectatioribus oblationes hujusmodi acciperet; tales Romæ erant Senatorii Ordinis utrius-^{Can.} que sexûs homines. Nam Christiani ad^{Apost.} unum omnes, Summi, infimique, Magistratus, atque adeò Principes ipsi divino officio intererant. Nihil Altari, præter panem & vinum, Sacrificii videlicet materiam, imponebatur; cæteram sive annonam, sive supellectilem sacram, ac denique quidquid ad Ecclesiarum usus à Fidelibus offerebatur, Diaconi in separat^{l. 3. c. 4.}is armariis asservabant. Primitiæ tamen frugum Altari imponebantur, sub finem Sacrificii benedicendæ.

Ad conficiendam Eucharistiam panis alius non adhibebatur, quàm qui à Fidelibus oblatus, & ab Episcopo benedictus esset; ex hoc pane benedicto quidem, at non consecratò, nonnihil absentibus mitti solebat, in signum videlicet mutux concordix, & communionis. Volebant Pastores, ut Christiani, quotquot aderant, vel certè ii omnes, qui communicaturi erant, nemine excepto, oblationem suam facerent; nimisque indignum videbatur, velle divites de pauperum oblationibus communionem suam accipere. Ipse etiam

Ordo Ro-
man.

Orat.
secret. in
Nativ.
S. Joen.

Episcopus pro se panem offerebat, erat-
que Romæ Subdiaconus, qui hanc ob rem
Oblationarius dictus fuit. Itaque panum
oblatorum tanta vis erat, ut meritò in non-
nullis Ecclesiæ Collectis, sive orationibus,
altaria muneribus cumulata dicantur. Cor-
porale autem, ut vocant, oblonga mappa
erat, à duobus Subdiaconis ad Altaris
utrumque latus protensa. Archidiaconi
erat, Altare, veluti sacram mensam, rectè
componere, panibus ordine collocatis, ca-
licèque appposito, in quo vinum ritè con-
secrandum erat; quòque certius consta-
ret, purum, ac defœcatum illud vinum
esse, argenteo in vase, cribri ad instar te-
rebrato, percolabatur.

Apoc. 8.
v. 3.
Ec.

Pane, & vino, ritè oblatis, Episcopus in-
censum quoque offerebat, symbolum vi-
delicet orationum, quas Fideles fundebant;
id quod in Apocalypsi expressum legimus,
ubi Angelum videre est, aureo thuribulò
instructum, hoc genus factorum aroma-
tum Divinæ Majestati adolere. Incensa-
bantur tunc, quemadmodum hodiedum
fieri solet, Altare, Oblata, Clerici, ac deni-
que populus. Cæterum incensa tum tem-
poris adhiberi solita, non qualiacunque
erant, sed ex pretiosissimis, quæ per ea
tempora haberi poterant, aromatis con-
fecta; & quidem tanto sumptu, atque ma-
gnificentia, ut Romana Ecclesia, & in Syria,
&

& in aliis Orientalibus provinciis, certos fundos possideret, qui nonnisi ad suppeditandos aromatum annuos proventus destinati erant. Offertorii durante tempore Psalmus aliquis decantabatur, ex quo præter versiculum unum, qui Psalmi illius antiphona esset, nihil aliud ad nos pervenit.

CAPUT VII.

Consecratio, & Communio.

Offertoriò finitò, Ecclesiæ fores claudantur, tantæque curâ à Diaconis, aut ab Ostiariis intra Ecclesiam excubantibus, clausæ tenebantur, ut ne Fidelibus quidem, siqui seriùs adventarent, nisi post sacram Communionem aperirentur. Alii ex Diaconis, templum ipsum, leni, ac suspensò gradu obeuntes, cavebant, ne quis minimo etiam seu strepitu, seu gestu, publicam pietatem interpelleret. Erat etiam inter ipsos, qui deditâ operâ puerorum gregi, proximè Episcopale solium consistenti, advigilaret; porrò matres admonebantur, ut infantes suos in brachia sublato apud sese tenerent. Hunc in modum tranquilla, & altum conticescens Fidelium multitudo, non sinè sacro quodam, plenòque reverentiæ, & religionis horrore audiebat Præfationem, & huic subnexam *Actionem*, quam nos *Canonem*

*Constit.
Apost. l.
8. c. 11.*

Constit.
Apost.
l. 8. c.
28.

appellamus ; Episcopus enim preces istas elatâ voce recitabat, populo ad eas, quemadmodum ad cæteras omnes respondente: *Amen*. Admodum prolixæ illæ orationes erant, & hodie dum sunt in pluribus Orientalibus Ecclesiis ; ex quibus Ecclesia Romana illas retinuit, quæ Sacrificio maximè propriæ, atque essentielles sunt. In aliquibus adjungebatur brevis narratio præcipuorum capitum, ad historiam Religionis universam pertinentium, ut nimirum grates Deo agerentur, de Universi creatione, de mundi post diluvium instauratione, de vocatione Abrahamæ, de beneficiis in populum Israëliticum collatis, de Incarnatione demum Verbi Divini, & humani generis per ipsum reparatione.

Ibid. c.
13.

Secundum Consecrationem Episcopus pro se primum divinam Synaxin sumebat, tum eam Presbyteris, Diaconis, & reliquo Clero ex ordine impertiebatur ; hos proximè consequebantur Ascetæ, aut Monasticæ vitæ cultores ; subinde Diaconissæ, Virgines, aliæque religiosæ scæminæ ; pueri demum, ac universus populus Sacris communicabant. Ad temporis faciendum compendium, in functione cæteroquin factis diuturnâ, Presbyteri complures, simul & semel divinam Eucharistiam distribuebant, & Diaconi itidem complures sacrum Calicem præbebant libandum. Utrique

que ad evitandam in tanta multitudine confusionem, sacram Communionem Lai-
cis eodem ordine dabant, quô priùs ab
ipsis Oblationes collegerant; ut adeò nemi-
nem locò se commovere necesse esset.
Viri sacram Hostiam fuismet manibùs,
fœminæ linteolìs ad id destinatis illam
excipiebant; quod ex sacris speciebus
superabat, parvulis distribuebatur; qui
verò non cōmunicârant, iis reliquiæ
panis benedicti, qui tamen consecratus
non esset, dabantur; indèque panis bene-
dictus originem sumpsit. Durante sacrâ
Communione Psalmus cantabatur, ex quo
sola ad posteros Antiphona pervenit. Jam
à quarto Christi sæculo infrequentior esse
cœpit Eucharistiæ usus; & Sanctus Chry-
sostomus de multis conqueritur, qui sa-
cris ità assistebant, ut sacrorum per Com-
munionem participes non fierent. Cæ-
terùm nonô sæculô, Satis habuêre Eccle-
siæ Antistites, ut quatuor saltem per an-
num vicibus, nimirum festô Nativitatis
Christi, Die Jovis sancto, & in solenni-
tate Paschatis, atque Pentecostes, divinæ
mensæ Christiani accumberent. Ex qui-
bus omnibus primum est conficere, bene-
longum fuisse Liturgiæ ordinem. Enim-
verò Christiani illorum temporum existi-
mabant, aliud se Dominicis diebus non
habere negotium, quàm ut Deo ritè fa-

*Ordo
Rom.*

L. 3.

Ep. 35.

mularentur. Divus Gregorius probaturus, quàm afflictâ valetudine uteretur, in una Epistolarum suarum asserit, ægrè se tres horas continuas pedibus posse insistere, quò Divino Officio interfit. Nilominus Canon Missæ idem prorsus rum temporis fuit, qui modò est, & sermones de eo non adeò prolixi inveniuntur.

CAPUT VIII.

*Cantus Ecclesiasticus, & Magnificen-
tia Divini Officii.*

Aug. l. 9.

Conf. c.

7.

Platon.

3. de

Republ.

Totum Officium Divinum cum cantu nunquam non peragebatur; de hoc sub prima jam Ecclesiæ tempora mentio fit; sed tamen credere fas est, progressu temporis, cum solutiora omnia habere inciperet Ecclesia in libertatem asserta, sacræ Psalmodiæ consuetudinem multò magis invaluisse; hanc in Occidentem à S. Ambrosio, Ecclesiarum Orientalium imitatione, introductam fuisse, S. Augustinus commemorat; & in libro Pontificali legimus, sub idem tempus morem hunc à Damaso Papa præscriptum fuisse. Jam verò cum antiquæ musicæ peritia, & ars per ea tempora floureret, in qua pro diversitate argumentorum, diversa item cantûs genera adhibebantur, nunc leniora, nunc magis concitata, nunc læta, nunc tristia, aliàs ad gravi-

gravitatem, aliàs ad dissolutionem, animi-
que leviores, atque immoderatos affectus
excitandos apposita; meritò existiman-
dum est, illud symphonix genus à Patri-
bus ad Ecclesiasticum usum traductum
fuisse, quod Majestati, & Sanctitati nostræ
Religionis quàm maximè congruebat; di-
ligentérque ipsos providisse, ne qua ad
Dei laudes, & divina mysteria celebranda
modulatio adhiberetur, quæ effœminatò,
mollíque sonò plùs justò demulcere ani-
mos, & pectora pravis affectionibùs per-
tentare posset. Non negaverim tamen,
Sanctum Augustinum nescio quid nimis *L. 10.
Confes.*
tenerum, & suave in cantu Occidentalium *c. 33.*
Ecclesiarum notasse, eamque ob rem tu-
tiores, magisque ad pietatem idoneum
duxisse morem, à S. Athanasio invec-
tum, qui psalmos à Lectore proferri curabat
tam modicâ vocis inflexione, ut recitare
magis illos, quàm cantare videretur. Di-
judicent Musices periti, num aliquod ve-
stigium antiqui illius concentûs in Cho-
rali, ut dicimus, seu pleno cantu, qui
nostro ævò in usu est, deprehendant;
nam, quæ vulgò figuræ musica à nobis
appellatur, nimis quàm certum est, eam
& à vetere plurimùm distare, & novitium
planè inventum esse. Denique quod at-
tinet, ad modum cantandi orationes, &
lectiones, facile quivis perspiciet, pau-
cissimis

cissimîs illum tonîs contineri, cò maximè fine adhiberi solitîs, ut pronunciantis vox firmior sustineatur, & periodorum insuper notetur diversitas.

Satis, opinor, quæ hucusque in medium allata sunt, perspicuum reddunt, Sanctissimos illos primorum sæculorum Episcopos admirabili judiciò, & sapientiâ in mores Ecclesiæ invexisse, quidquid intelligerent ad excitandos Fidelium sensus aptum esse, ut hâc veluti viâ in animos hominum quantumvis incultos, & rudes, præclara de Religione sensa introducerent. Age enim, ob oculos tibi pone Fideles, Romæ olim in Ecclesia Lateranensi congregatos, ad celebrandum pervigilium Paschatis, quo tempore Sanctus Leo Papa Ecclesiæ præfuit; quid, amabo te, in illa sacratissima nocte non usquequaque Splendidum, quid quæso, ad conciliandam devotionem non accommodum videas? Post novi ignis benedictionem, continuò cereorum, & lampadum numerus innumerabilis ità resplendebat, ut nox illa cum die quamlibet sereno certaret; discussis momentò tenebrîs, tanquam submoto sipariò, locus ille augustissimus magnifici ad instar theatri sese offerebat: omnia marmore, & picturîs collucebant: aderat Fidelium infinita propemodùm vis, miro silentiò, pulcherrimòque ordine

dine in certas classes pro ætatis, sexûs, & sacrorum ordinum varietate discreta. Inter cæteros jucundum oculis, piûmque spectaculum præbebat Candidatorum Baptismi novellus grex, eâ ipsâ nocte sacro latice tingendus; visebantur præterea, qui Ecclesiasticis pœnîs ritè perfuncti, biduô ante cum Deo, & Ecclesia in gratiam redierant. Quid dicam de sacræ supellectilis magnifico apparatu? de argenti fulgore, ex omni parte renitentis, de luce auri, ac gemmarum, quibus sacra vasa, maximè quæ ad altaris ministerium propius spectabant, distinguebantur; ut ista omnia oculos præsentium non tam ad sese convertebant, quàm intuentium perstringebant aciem? Adde noctis silentium, non alio sonitu, quàm Prophetiarum accuratâ prælectione, & versiculorum interposito cantu interpolatum, quæ ipsæ canendi, ac legendi vices, novam audientibus voluptatem afferebant. Quid inter hæc animus faceret, tam præclaris, ac venustis rerum imaginibûs blandè perstrictus? Quàm solidum, præsentemque fructum percepisse ipsum putamus, tot mediis ad novam attentionem arrectum, qui jam antea sacrarum literarum assiduâ commentatione ad excipiendam verbi Dei sementem optimè comparatus erat? quantam credimus

fuisse Diaconorum, ac reliquorum altari ministrantium modestiam, quàm decen-tem hominis exterioris conformationem, utpote qui omnes à tali tantòque Epi-
co selecti, sacrisque Ordinibus initiati, in ipsius, atque adeò Dei Optimi Maximi præsentiâ functiones suas obibant, quem pro sua singulari pietate propemodùm oculis aspectabilem habebant? Quis verò cogitatione assequatur, quanta ipsius Summi Pontificis majestas fuerit, cui excellens doctrina, mira facundia, zelus divinæ gloriæ, animi magnitudo, omnium denique virtutum decora tantam ubique nominis celebritatem, tantam venerationem conciliabant? Quàm pleno pietatis, ac reverentiæ sensu existimamus Sanctissimum Præsulem orationes suprà sacrum Fontem pronuntiâsse, quas ipse composuerat, & successores ipsius tanti fecere, ut earum exempla, per duodecim sæculorum spatia usque conservata, ad nos pervenerint? Sanè mirari nunc tandem desino; quî fieri potuerit, ut inter eas functiones Christiani corporum suorum necessitates planè obliviscerentur, & post solidæ diei jejunium, noctem, quæ festum Resurrectionis præcedebat, in Vigiliis, & precibus exigent, curâ & cogitatione sumendi cibi in crastinum penitus rejectâ.

CAPUT IX.

Solennitas Festorum, & Sacra Peregrinationes.

UBi primùm magno jejuniò ad finem perducto Paschatis solennissima dies illuxit, non modò non prohibitum, sed præscriptum insuper à sanctissimis quibusque Viris erat, ut corpora Fideles curarent sua. Quantumvis enim opportuna sint jejunia, ad mentem in cœlestia defigendam, & orationis, cui festi per annum dies præcipuè destinati erant, exercitia reddenda expeditiora; cautum tamen erat, ne quis Dominicis, Festisque diebus, nec per totam Quinquagesimam jejuniis vacaret. Quinquagesimæ nomine, secus ac nos solemus, non intelligebantur quinquaginta dies, qui Pascha proximè præcedunt; sed totidem alii, qui à Paschate ad Pentecosten usque fluunt. *Mo-* *Cassian.*
nachi quidem in Ægypto magnâ cautelâ *collat.*
utebantur, ne fortè modico illo consuetæ *21. de*
severitatis laxamentò, privarentur fructu *Remiss.*
meritorum, longâ in cibis abstinentiâ prius *Quinq.*
collectò; iidem tamen discrimen aliquod
inter utriusque generis festos nimirum, &
esuriales dies faciebant. Nam S. Pachomius, Divi Palæmonis Magistri sui præceptor, in die festo Paschatis herbas
Vit. S.
Pachom.
c. 8.
oleò conditas apparavit, quæ arido pani, fami-

8 Greg.
Dialog.
2. c. 1.

familiari aliàs Anachoretis cibo, interponerentur. Alius quidam S. Sacerdos, divino admonitu, festo item Paschatis die prandiolum Sancto Patri Benedicto attulit solitò lautius; & S. Antonius, ut aliud quoque lætitiæ signum ederet, in die Paschatis, & Pentecostes tunicam gestabat ex palmæ foliis contextam, quam à Divo Paulo Eremitarum Principe hæreditariam acceperat; Sanctus porro Athanasius Pallium humeris circumponebat, ab Antonio sibi relictum. In more nimirum Christiani tum temporis positum habebant, & constanter observabant, ut festis quibusque diebus, & vestibûs uterentur magis splendidis, & in victu naturæ plusculum indulgerent.

S. Leo
serm. 3.
de Quadrag.

Suus etiam honos proportionem servatâ Martyribus habitus fuit, redeunte quotannis Ipsorum memoriâ; his enim diebus convivia celebrabantur, quæ, quia in profanam hilaritatem ad extremum degenerabant, sæculò quartò aboleri necesse fuit. Magnus erat populi ad ejusmodi festa ritè agenda concursus. Nam cum aliàs privati quique, Pastori suo conjuncti, Dominicos ac festos dies, omnibus Ecclesiis communes celebrarent; in Martyrum anniversaria memoria ad pulvinaria Ipsorum frequentes, omniq̃ue ex parte Religionis causâ confluebant; quâ opportunitate

nitæ persæpè factum est, plures ut Episcopi uno in loco simul convenirent. S. Paulinus, ut ex hoc unico exemplo de cæteris judices, plures quàm viginti partim civitates, partim provincias Italiæ recenset, ex quibus habitatores viri unâ cum uxoribus, ac liberis suis catervatim singulis annis adventabant, ad festum S. Felicis quartô decimô Januarii celebrandum, nullâ frigidissimæ tempestatis habitâ ratione; atque hoc, in unius duntaxat honorem Confessoris, in sola civitate Nolana factum fuit. Quid nunc de reliquis Christiani orbis partibus dicemus? quid Romæ in festis SS. Hippolyti, Laurentii, & Apostolorum? quid Turone in festo S. Martini accidisse existimamus? ad quæ loca etiam ex longè diffitis regionibus, nulloque non per annum tempore, Fidelium pietas adibat; ex quo piarum Peregrinationum consuetudo nata est.

Et erat sanè hoc unum ex præcipuis administrandæ sensuum externorum operâ internæ devotionis. Etenim sacrorum cinerum, insignis cujusdam Sancti, sepulchri, ipsius carceris, catenarum, ac cæterorum Martyrii instrumentorum conspectus, multò vehementiùs animum commovebat, quàm si hujusmodi res ab absentibus solâ auditione acciperentur. His accedebant prodigia magno numerô ad sepul-

sepulcha Sanctorum patrata; ad quæ proinde visitanda ipsi adeò infideles, vitæ, & sanitatis naturaliamore ducebantur. Constat, inter primos libertatis Christianismo donatæ fructus illum extitisse, ut Sancta Helena curam in se ipsa susciperet, loca Hierosolymis, atque in universa Palæstina, sanctitate celebria, meritis honoribûs illustrandi. Ex quo tempore frequentissimæ ad illas partes fuere Peregrinationes; nec ex admodum difficiles, cum propter Imperii Romani summam amplitudinem, situmque percommodum, alluente illud omni ex parte mari Mediterraneò, tum propter vias spatiosissimas, quæ ad militum itinera, & vecturarum, atque commerciorum opportunitatem magnam quaquaversus patebant. Neque adeò operosum tunc erat, ex Hispania, Galliæve in Ægyptum, in Palæstinam, aut in Asiam proficisci.

Honorandi erant Martyres in eo ipso loco, in quo cruciatus, & necem pro Christo perpeffi fuerant; nondum enim per ea tempora mos ille invaluerat, dividendi Sanctorum Corporum, & aliò transferendi Reliquias. Narrat S. Gregorius Papa, *Epist. 30.* ad suam usque ætatem non alias Apostolorum Reliquias in extera loca missas fuisse, quàm linteola sepulchris ipsorum prius applicata; imò nostrò etiam ævò Sancti Petri,

Petri, & Primorum Successorum Corpora altissimè adhuc recondita jacent. Mira erat cujusque populi in conservandis Sanctorum suorum cineribus religio, & vigilantia; utpote in quibus certum singuli pignus tenebant tutelæ illius Sancti, & singularium de cœlo donorum, quæ in gratiam tam Sancti Depositi quælibet civitas, ac provincia sibi promittebat.

*Prudent.
Perislep.
passim.*

Sub idem tempus, quò Ecclesia tranquillitate fruebatur publicâ, videtur primum accuratè ordinatus fuisse anni Ecclesiastici cursus. Celebris illa quæstio, quonam die celebrandum Paschæ festum esset, non antè terminata fuit, quàm Generalis Nicææ Synodus haberetur; neque ullum ante hoc tempus Oecumenicum coactum fuit Concilium, aut cogi sub Imperatoribus Ethnicis tantâ Episcoporum frequentia potuit, quantam in Nicæna Synodo videre erat. Religiosè tunc servabantur statuta per annum tempora, impertiendi Catechumenis Baptismi, in Paschate solùm, & Pentecoste; id quod ex Epistola Sancti Leonis Papæ perspicere licet, condemnantis Episcoporum Siciliæ consuetudinem; qui in Epiphaniæ festo baptizare non dubitabant; in eadem Epistola S. Pontifex docet, quo spiritu acta Ecclesia Dei, varia per annum festa, diversasque anni Ecclesiastici partes instituerit, quò sic diversa vitæ,

Epist. 4.

vitæ, Redemptoris nostri mysteria, certo ordine, ac modò honorarentur.

Ad eandem Ecclesiæ ætatem referri debent publicæ illæ ceremoniæ, quibus solennia apud Fideles jejunia celebrabantur. Vacabatur iis diebûs ab omnibus negotiis: civitates, quantumvis hominibus frequentes, solitudinum adinstar pacatæ, & silentes erant; pars diei maxima à congregatis in templo Fidelibus, precationi, verbique Dei auscultationi dabatur; ex quo factum est, ut Officium Ecclesiasticum in feriis, quibus jejunatur, nunquam non aliorum dierum Officiò productius esset. Per illas ferias, neque Martyrum solennes memoriæ, neque nuptialia festa celebrabantur; tenuitque usque ad sæculum Christi novum consuetudo, diebus jejunio sacratis cessandi ab infesta armorum tractatione, quam cessationem Veteres *Treugam Dei* vocabant; imò ne arma quidem gestare, aut itineri, nisi præsens necessitas id postularet, se dare licebat.

CAPUT X.

Ecclesiasticæ Pœnitentiæ Ritus.

Pletatis illa exercitia, de quibus superiore capite actum fuit, fructus quidam erant pœnitentiæ, cui dies jejuniorum dicati erant; atque hæc causa est, cur

cur pœnitentia, siquam fortè aliqui promeriti essent, ad Quadragesimam differri solet. Ad hanc ritè præparaturi sese Christiani, post læta Natalis Christi, & Epiphaniæ festa, à Septuagesima ducebant exordium; tunc enim, quemadmodum hodièque fit, preces fundere incipiebant ad veniam peccatorum à Deo impetrandam, & ad pœnitentiam in peccatoribus excitandam; ad hunc unicè scopum tam Septuagesimæ, quàm Sexagesimæ universum Officium dirigitur. Sacra lectio è libro Genesis petita, Dei universorum procreatoris potentiam, justitiam, & severitatem ob oculos ponit. Videre illic est Adamum Paradisò terrestri exturbatum, orbem terrarum propter fœdissimos mores aquis confepultum, quatuor nefarias civitates cœlesti igne consumptas. Qui talibus propositis exemplis, atque Episcoporum insuper incensis cohortationibus commovebantur, ad Episcopum ipsum, aut ad Presbyteros huic ministerio destinatos, conferebant sese, & criminibus suis magno candore animi patefactis, quid ad ea expianda factò opus esset, ex Pastoribus animarum suarum discebant. Istorum enim erat dispicere, num, qui se reos ultrò fatebantur, ad pœnitentiam obeundam admitti mererentur; quis item pœnarum modus, quod tempus præscribenda essent;

denique an clam aliis, an publicè agenda pœnitentia; an è re communi Ecclesiæ foret, pœnitentem peccata sua palàm confiteri?

Multi pœnitentiam publicè peragebant, quorum tamen peccata in vulgus non constabant; plures etiam propter crimina aliqui atrocia, & nefanda secretò solùm pœnitentiam agebant; ut fœminæ propter adulteria maritis ignota, aliique, quorum si evulgarentur, patrata facinora, cum periculo capitalis pœnæ conjuncta erant. Cæterùm adeò familiaria tum temporis Fidelibus erant jejunia, preces, vigiliæ, cæteræque corporis divexationes, etiam solius pietatis instinctu suscepta, ut nemini valde metuendum esset, ne alii fortè, cùm pœnitentiam agi à quopiam viderent, in ejus agendæ causam curiosius inquirerent. Pœnitentiæ tempus pro diversa Ecclesiarum consuetudine aliàs longiori, aliàs breviori spatiò definitum erat, magnaque in Canonibus pœnitentialibus, qui ad nos pervenere, hac in re diversitasprehenditur; plerumque tamen, ut quisque Canon antiquissimus est, ità maximè severus esse dignoscitur. S. Basilii duos annos furto, septem fornicationi, undecim perjurio, quindecim adulterio, homicidio viginti, totam denique vitam Apostasiæ expiandæ præscriptos fuisse notavit. Qui-

*Epist. 3.
canonica
ad Am-
philoch.
c. 56. 58.
59. 61.
64. 73.*

Quibus pœnitentia publica indicta erat, Pontif. Rom.
 ii se Archi-Presbytero, aut Presbytero Pœnitentiariorum sistebant, à quo nomina pœnitentium scripto mandabantur. Subinde primâ die ineuntis Quadragesimæ ad Ecclesiæ portam comparebant pannosi, Sordidati, vestibûsque scissis, qui antiquorum, v. Tom. 1. p. 2. c. 14.
 quamdiu in luctu versarentur, habitus erat. Idem Ecclesiam ingressi, ex manibus Episcopi cinerem, quô caput, & cilicinam vestem, quâ corpus tegerent, accipiebant; tum in terram prostrati tam diu morabantur, quoad ab Episcopo, Clero, populoque universo preces pro iis de genibus persolutæ essent. His finitis Episcopus appositâ exhortatione admonebat pœnitentes, ejectionem se ipsos ab Ecclesia esse, quemadmodum Deus ipse è Paradiso Adamum propter prævaricationem exegit; caverent nihilominus despondere animum, sed potiùs ingenti in Dei misericordiam collocatâ fiduciâ, magnôque animo pœnas sibi dictatas accuratè subirent. Ad extremum etiam extra templum eliminabantur, clausis continuò templi foribûs; hoc in statu, qui versabantur pœnitentes, domi ferè se tenebant, precibus, & suspiriis vacantes. Diebus festis, & stationariis ad Ecclesiam veniebant, initiô quidem ante fores, deinde intra ipsam Ecclesiam consistentes, ut lectionibus sacris, & exhortationi-

Lib. Sacrament.

tionibus interessent; quibus absolutis ante preces sacrificio præmissas exeundum erat; progressu temporis ad orationem cum cæteris Fidelibus communiter faciendam in templo remanebant, sed tamen humi abjecti, quamdiu sacra precatio durabat; hoc etiam exacto tempore, in pedes erectis more cæterorum orationi operam dare permissum erat. Alius item modus erat, pœnitentes à reliqua Fidelium multitudine secernendi, sinistro nimirum latere, quod in Ecclesia occuparent, ipsis assignato. Erant igitur pœnitentium quatuor classes: prima *Plorantium*, secunda *Audientium*, tertia *Prostratorum*, extrema *Consistentium*; quadruplici hoc statu totum pœnitentiæ curriculum includebatur. Sic exempli gratiâ, qui voluntarii Homicidii reus erat, quadrienniô inter *Plorantes* versabatur: quo nomine ii intelligebantur, qui pro Ecclesiæ foribus non sub atrii porticu, sed sub dio, aëris inclementiæ expositi, orationis tempore stabant. Hic ille sacco indutus, cineréque capiti inspersô, barbâque, & capillis promissis, introeuntes in templum Fideles supplex rogabat, ut peccatoris miserti, Deum deprecarentur, veniâque peccati, quod ultrô manifestabat, sibi obtinerent. Quinquenniô subsequente idem pœnitens homicida, ad *Audientium* ordinem gradu factô, Ecclesiam intra-

S. Eligius
hom. 8.

S. Basil.
ubi sup.
c. 56.
Epist.
S. Greg.
Thaum.
cap. 1.

intrabat, instructionis audiendæ causâ; intra vestibulum tamen cum Catechumenis remanebat, unde ante publicarum precum initia exeundum erat. Postmodum tertiæ pœnitentium classi additus, unâ cum Fidelibus cæteris preces quidem persolvebat, sed eodem, quo antè, locò proximè portam occupatò, & corpore in terram prono, iterùmque cum Catechumenis templò exhibat. Septem annis in hoc statu expletis, ad quartum, & ultimum ordinem ascendebat, in quo quadriennii spatium durare jubebatur; toto hoc tempore non modò comprecationi, ut antea, intererat, sed arrecto etiam corpore, eodem, quò reliqui Fideles, situ adstabat; cæterum oblationem pro more facere, aut Communionem sacram sumere, adhuc prohibitum erat. Denique viginti annorum exactâ pœnitentiâ, sacrorum, id est, Eucharistiæ Communioni pœnitens restituebatur.

Eadem quindecim annorum cum proportionem distributio, iis observanda erat, à quibus commissum Adulterium publicâ pœnitentiâ expiari oportebat: quatuor anni inter Plorantes, quinque inter Audientes, quatuor inter Prostratos, duo denique inter Consistentes exigere debebant; ex his duobus exemplis in promptu est de cæteris arbitrari. Non tamen solius de-

curſu temporis tota pœnitentiæ ratio limitabatur; quin potius Epifcopi in profectum pœnitentium ſollicitè excubabant, ut temporis aliquid cæteroquin præſcripti vel imminuere, vel addere poſſent. Præcipua nempe, & ſolennis, quam hac in re ſequiebantur, ea erat regula, ut quantâ poſſent maximâ vigilantia, in proximorum procuranda ſalute elaborarent; nequaquam verò in contumacibus, quorum deſperata erat emendatio, tempus atque operam luderent. Nemo itaque Pœnitentium ex uno gradu ad alterum, niſi de Superioris voluntate, procedebat. Is, ubi finiendum pœnitentiæ tempus judicabat, exeunte Quadrageſimâ id facere ſolebat ut nimirum pœnitens feſto Paſchatis die divinis myſteriis frui inciperet.

*Pontif.
Rom.*

Ergò feriâ quintâ ſanctioris hebdomadæ ad fores Eccleſiæ ſiſtebant ſe Pœnitentes. Epifcopus, multâ prece ad Deum præmiſſâ, ingrediendi templum copiam ipsis denique faciebat, Archi-Diaconi præſertim rogatu, proponentis Antiftiti, eſſe hoc maximè tempus clementiæ in omnes expromendæ opportunum, planèque æquum videri; ut, quo tempore Eccleſia gregem ſuum recens baptizatorum novello foetu multiplicat, eodem quoque errantes, ac propè deperditas oviculas intra ſepta ſua recipiat. Idem Archi-Presbyter
flagi-

flagitabat, confirmans testimoniô suô, ità se gessisse Pœnitentes, ut veniâ, & admissione digni sint; Archi-Presbyteri enim munus erat, hujusmodi homines, quamdiu in Sacro luctu versabantur, diligenter examinare. His precibûs inductus Præsul, verba primùm ad Pœnitentes faciebat de misericordia divina, morûmque emendatione palàm omnibus imposterùm demonstrandâ, jubens præterea illos ad fidem suæ promissionis faciendam manus in sublime erigere. Ad extremum idem Episcopus spe bonâ de ipsorum integra conversione plenus, solennem iis absolutionem impertiebatur; quâ acceptâ continuò barbam, & caput attrondere, faccum, & cineres ponere, vitâmq; more cæterorum Fidelium rursùm inire Pœnitentes incipiebant. Sinè dubio multa in ejusmodi exterioribus ceremoniis pro locorum, ac temporum modo diversitas fuerit; univर्सæ tamen ad eundem finem collimabant, erântque sanè illustre argumentum, quô ipsi adeò innocentes, bonique Christiani edocerentur, quanta peccati enormitas, quantâque ab eodem sese expediendi difficultas esset.

*S. Elig.
hom. 8.
& 11.*

CAPUT XI.

Principes Christiani.

His Poenitentiae legibus nemo unus eximebatur, quantumvis illustri, summôque in loco positus, supra vulgus emineret. Principes Viri perinde, ac privati homines iisdem obnoxii erant; qua de re Theodosii Imperatoris insigne est ad omnem posteritatis memoriam exemplum. Primis quidem tribus Ecclesiae sæculis nemo ferè credebat fieri posse, ut Magnates, summique in sæculo Viri severae Christianismi Disciplinae, ac iugo colla aliquando subderent; difficileque erat, animô assequi, quâ tandem ratione Christiana humilitas, suique abnegatio cum summo imperio, inimicisque opibus stare, aut conciliari posset. Atque hæc causa erat, cur Tertulianus olim affirmârit, longè citiùs Christo nomen daturus fuisse Cæsares, si Cæsares simul, & Christiani esse nôssent: eundem propè in modum Origenes loquitur. Sed enim hoc quoque prodigium universo inspectante orbe terrarum patrare Deus voluit; eaque tam admirabili rerum conversione præcipuum secundi Ecclesiae statûs à primo discrimen continetur, utpote, quæ basis ac fundamentum erat publicæ

*Apolog.**c. 21.**Cont.**Cels. c. 8.*

blicæ libertatis in Ecclesia tunc stabilitæ, de qua hoc locô agimus.

Initiô statim conversionis Magni Constantini videre erat Jesu Christi Nomen, & crucis ipsius sacrosanctum signum in Labaro, & signis Romanorum militaribus luculenter expressa; quôdque ad eam diem supplicii maximè omnium infamis instrumentum fuerat, derepentè exornandis Regum diadematis adhibitum fuit. Quis porrò ejusdem Imperatoris adversus Patres Concilii Nicæni magnificam pietatem, quis honores illis habitos ignorat? Ille commeatum, ut ex longissimè dissitis immensi Imperii partibus ad Synodum venirent, suis impensîs comparavit; Ille toto Concilii durantis tempore sumptus ad eorum sustentationem necessarios suppeditavit; Ille ad suas sedes reversuros regiis planè muneribûs cumulatos ab se dimisit. Libellos supplices, quibus Episcoporum aliquot accusabantur, idem flammis cremari jussit, & Confessorum cicatrices, veluti præteritarum persecutionum gloriosa in Christi militibus vestigia exosculatus est. Jam in ipso Concilio frequentando quanta non edidit pientissimus Imperator Religionis, & Reverentiæ specimina? Nullo milite prætoriano stipatus, in Senatum Patrum se insinuavit, nec nisi annuenti-

*Euseb.
in vita
Constant.
c. 6. 7.
Ecc.
Socrat.
Hist. c. 1.
5. 38.*

bus Patribus sedem occupavit suam. Denique soluto cœtu, eosdem in palatio suo magnificô conviviô excepit, cui ipse quoque accumbere non dubitavit. Sanè tunc temporis, si quando aliàs, ipsis quodammodo oculis spectare licuit Christum Regem, reges in ipsos imperium suum exercentem.

Plus etiam honoris, & ornamenti Religioni nostræ Theodosius attulit insignibûs virtutum suarum exemplis. Sæpè is, & familiariter cum Deo per orationem agere, hujus Numen in gravissimis negotiis implorare, secundos armorum cursus illi uni in acceptis referre. Præcipiti aliquando irâ in populum Theſsalonicensem accensus, atrocius æquô supplicium de iisdem sumpsit; palmare fuit Imperatoris hac in re peccatum, palmaris etiam de peccato acta publicè pœnitentia.

Utrumque factum, ut Theodoretî, qui illud literis consignavit, verbis utar, dignum sanè est, quod eorum, qui hæc legent, utilitatis gratiâ narretur. Theſsalonicæ coortâ seditione, quidam civitatis primarii viri partim lapidibûs obruti, partim contumeliosè à populo accepti fuerunt. Qua re mox intellectâ, Imperator usque adeò vehemenri iracundiâ exarsit, ut in universos temerè, & crudeliter animadverti juberet, promiscuâ Innocentum,

ac

*Ex Theodoretî
Hist.
Eccles.
c. 16.
17. &
18.*

ac Reorum cæde. Hoc allato nuncio Ambrosius, ingressum Mediolanum Imperatorem, volentemque more solito in divinum intrare templum, ante vestibulum occurrens, gravi, & Apostolicâ oratione procedere ulterius vetuit. Imperator eâ re permotus, utpote qui in sacra educatus doctrina, sciret, quæ Sacerdotum, quæque Imperatorum essent officia, cum gemitu, & lacrymis in Regiam revertitur. Ibi mensibûs octo in luctu, & pœnitentia consumptis, in Natalitio Servatoris nostri festo iterum se Ambrosio sistit, utque vinculis se exsolvat, obtestatur, paratus pœnas omnes, quas medicinæ locô Sanctissimus Præsul imperaturus erat, opere ipso exequi. Tum Divus Ambrosius Legem ab Imperatore ferri jubet, frangendis iracundiæ motibus imprimè accomodam, atque à Theodosio manûs suæ subscriptione illico firmatam. Eâ lege irrita primùm declarantur suffragiâ, judiciâve, quæ in iracundia lata essent; tum à pronunciata sententia sive capitis, sive publicationis bonorum, triginta dierum intervallum statuitur, quibus elapsis, animoque ipsâ temporis morâ ad æquitatem revocatô, sententiæ illæ novo examini subjicerentur. His à Theodosio promptè gestis, Ambrosius ipsum vinculis injecti prius anathematis exemit; templum.

plúmque intrare demum ausus Imperator, humi prostratus Davidicum illud ingeminabat : *agglutinata est pavimento anima mea , vivifica me secundum verbum tuum ;* manibûs insuper capillos vellens , & frontem percutiens , ac guttis lacrymarum rigans pavementum , dari veniam sibi petebat. Hactenus Theodoretus , qui post alia , quæ ibidem refert , cùm Apostolicæ libertatis ab Ambrosio , tum Christianæ modestiæ , ac submissionis à Theodosio edita exempla , in hæc verba narrationem concludit : *tali , tantâque virtute , & Pontifex , & Imperator erant illustres. Nam utrumque ego admiror , illius quidem libertatem , hujus verò obedientiam : itémque fervoris flammæ illius , & hujus fidei puritatem.* Tantúmque abfuit , ut Imperator istam Ambrosii magnanimitatem acerbior ferret animo , ut ipsum solum pluris , quàm cæteros omnes Episcopos faceret , diceréque auditus fuerit : *solum novi Ambrosium dignum Episcopi nomine.* Nihilò minùs Augusta Theodosii conjux , à pietate , mirificâque in pauperes beneficentiâ commendatur. Tam Religiosi mores , & spiritus Christianis Principibus dignus , in universa quidem Theodosii familia perseveravit , nullibi tamen illustriùs , quàm in sancta Pulcheria Ipsius nepte promicuit. Ista annum ætatis agens quintum
supra

supra decimum, una cum duabus sororibus suis, votô Virginitatis ritè emissô, totam se Deo dicavit, & quod magis mirère, in ipsa palatii luce, ac frequentia Imperatoriæ aulæ persistens, adeò sese solitudini, pietati, sanctorumque operum assiduæ exercitationi dedit, ut Scriptores illorum temporum palatium illud monasterio, loco nimirum, quô sanctiorem nullum sciebant, conferre non dubitaverint.

In hac Schola Virtutum Pulcheria fratrem suum Theodosium institui curavit, qui eadem pietatis à sorore impressa vestigia sectatus, summô manè lectulo sese proripiebat, divinas laudes in consortio Sororum sacro cantu celebraturus; assiduus erat in orando Deo; in visitandis Ecclesiis frequens; in iisdem locupletandis mirum in modum munificus. Sæpè is inediâ corpus suum, quartâ præsertim, & sextâ feriis, afflictabat: Bibliothecam habebat sacris libris instructissimam; divinæ Scripturæ libros memoriter complectebatur omnes; cum Episcopis sic, quasi unus ex eorum numero foret, agebat; veneratione tamen insigni eosdem, atque adeò Christianos omnes virtute conspicuos, prosequabatur. Multorum Sanctorum Reliquias insigni pompâ transferri curavit; multorum nosocomiorum, & monasteriorum fundator, ac parens.

Ne-

Neque solum officiis Christianæ pietatis, verum etiam cæteris omnibus, quæ Imperatorem ornare solent, instituendum fratrem suum Pulcheria curavit. Excellentissimi Magistri liberalibus disciplinis, equestribus etiam, ac militaribus exercitiis ipsum imbuebant: ad frigoris, & caloris, ad famis, ac sitis ferenda incommoda inde à teneris annis assuefiebat. Præcepta porro urbanitatis, & decori, quæ in vestitu, in actione, & incessu teneret, eadem Pulcheria Theodosio tradebat; hanc Magistrâ didicit modum in risu tenere, nunc facilem, & amabilem sese, nunc terribilem singulis præbere, denique sui copiam mirâ animi moderatione omnibus facere. Hanc tam accuratâ culturâ Theodosius affectionum suarum, iræ præsertim dominus evasit, affabilis erga omnes, humanus, & ad commiserationis tenerum sensum proclivis.

Talis, tantusque Imperator junior fuit, etsi in purpura natus, & in Oriente vivens, sæculô fœdum in modum corruptô. Marcianus Imperator, qui de ipso Theodosio præclarè meritis, multoque rerum usu edoctus eidem successit, similia edidit pietatis, ac zeli in Religionem documenta, & quidem majori efficaciâ, & habilitate; neque aliô opus est ad ipsius comprobendam virtutem argumentô, quàm quòd Pul-

Pulcheriam sibi sponfam delegerit, eâ tamen conditione, ut Virginitatem in conjugio ambo colerent.

CAPUT XII.

Mores Clericorum.

DUm Principum sæcularium vita adeò insigni sanctitate florebat; pronum est judicare, longè integerrimos, sanctissimósque fuisse Episcoporum, & Cleri totius mores. Sed operæ tamen pretium erit, observare hoc locò mutationem nonnullis in rebus, quæ ad vitæ normam pertinent, in hoc secundo tranquillóque statu inductam. Itaque per id tempus cœpère Clerici exteriora quædam suæ professionis signa gestare; etsi re ipsâ habitûs ista diversitas, quod à Laicis secernebantur, non priùs admodum apparuit, quàm Barbari in Occidente rerum potiti sunt; tunc enim Saggis, & brevioris vestitu non minùs, quàm linguâ Barbarorum à Laicis assumptâ, soli Clerici vestitum Romanum, togam nimirum talarem perinde ac linguam, & leges Romanorum retinuère.

Complures ipsorum vitam in communi ducebant, Ecclesiæ Hierosolymitanæ imitatione, vitæ hujusmodi rationem tanquam perfectiorem complexi. Hi eodem

rectò

*Thomass.
Tom. 1.
lib. 2, c.
46. n.
VII.*

Thomass.
Tem. 1.
lib. 3.
c. 9.

tectō, & tricliniō, quoad ejus fieri poterat, communiter utebantur; proprium quidem certè possidebant nihil, non aliis quàm Ecclesiæ liberalitate subministratis redditibus victitantes; ut adeò Clericorum talis coetus unica quædam familia esset, cui Episcopus Capitis, & Patris locō præesset. Hujus instituti erant Clerici Sancti Eusebii Vercellensis, S. Martini, & S. Augustini, qui *Clerici Canonici* nominabantur, ad distinctionem ab aliis Clericis, qui etsi non tantâ religione ad Canonum normam vitam instituerent, nihilominus non desinebant ab Ecclesia utiliter adhiberi.

Qui in ejusmodi numerosa communitate non vivebant, non omnino tamen solitarii degebant, sed uno saltem, aut duobus sociis stipati. Presbyteri, quos animarum cura ruri tenebat, juniores Clericos apud se tenebant, ut morum ac scientiarum præceptis ipsos informarent, simulque idoneos vitæ suæ testes haberent. Quid? Episcopus ipse nunquam sinè Sacerdote quopiam, aut Diacono erat, qui noctu etiam in Antistitis conclavi somnum capiebat; quem proinde Græci *Syncellum*, Latini *Cellulanum*, id est, in eadem cella cum Episcopo, vel Patriarcha habitantem nominârunt: alio nomine *oculus Patriarchæ* appellabatur. Progressu temporis

poris Syncelli nomen, ac munus in dignitatem Ecclesiasticam abiit, uni Patriarchæ aut Episcopo secundam. De aula S. Gregorii Magni, Pontificis constat, eam non nisi ex Clericis, & Monachis compositam fuisse, durâtque in hunc diem servata consuetudo, ut domestici officiales Pontificum Clerici omnes sint.

Cæterum sive in communi, sive privatim Clerici viverent, nunquam tamen fas ipsi erat, iisdem in ædibus fœminas apud se habere. Sanè inter capita accusatorum adversus Paulum Samosatenum illud etiam erat, quòd secum haberet, comitésque sibi, quò quò iret, adjungeret duas personas sequioris sexûs, ætate, & formâ florentes, quòdque Presbyteris, ac Diaconis suis permittat, nonnullas ex eo genere fœminarum domi suæ tenere, quas græcè *οικονόμους*, id est, *subintroductas*, vel ut Rufinus vertit, *extraneas* vocabant. * Abusus iste latè vulgari cœpit, ex quo pax Ecclesiæ donata est; cùm priùs ex innocentissima quadam consuetudine ortum habuiss-

Vide Baron. ad Ann. 272. Concil. Antiochen.

* Aliàs specioso magis, quàm vero nomine *Agapete* dicebantur, quasi spirituali solùm charitate dilectæ; aiebant enim, qui ejusmodi fœminas in suis ædibus alebant, id facere se, ut suis virginibus patronus esset; cùm maritos, aut tutores non habeant, sæpe etiam parentibus, & fratribus destitutæ.

habuisset suum. Constat ex Evangeliorum sacro Codice, fuisse olim mulieres vitæ sanctimoniâ illustres, quæ Redemptorem nostrum, quocunque iter faceret, sequebantur, inservientes ipsi, & de facultatibus suis necessaria ad vitam subsidia suppeditantes. Porro S. Paulus testatur, cum cæteris Apostolis, tum Apostolorum principi Petro in more positum fuisse, quasdam ut fœminas Christianas peregrinationum suarum haberent comites. Tanta verò Apostolorum, & primorum discipulorum, quos Apostoli instituerant, sanctitas, tam insignis, omnibusque explorata vitæ ipsorum innocentia erat, nullus ut sinistrae suspicioni locus relinqueretur; tantâ etiam circumspeditione hac in re iidem utebantur, ut ne Ethnicorum quidem ulli, fœminarum illa societas scandalo esset; quod eò etiam facilius factu erat, si mulieres illæ, uti Sancto Clementi Alexandrino visum fuit, Apostolorum, & ipsorum discipulorum uxores fuerint, quas isti deinceps sororum locò habebant.

Matth.

27. v.

55.

Marci

15. v.

41.

Clem.

Alexand.

3. Strom.

prope

med.

At ubi Christianæ disciplinæ rigor mitescere sensim, & laxari cœpit, nihil proclivius erat, quàm ut charitatis obtentu licentia, & voluptas se se insinuarent; cumque Clericorum prisca vitæ severitas aliquantulum remisisset, horum vita sinistris homi-

hominum judiciis magis obnoxia esse cœpit. Sanè Concilii Antiocheni Patres, ubi de duabus fœminis agunt, quas Paulus Samosatensis apud se tenebat, disertè addunt, ipsum delicatè vivere, & gulæ intemperantiùs indulgere. Quare faciendum omnino Patres existimârunt, ut mali occasio omnis præcidatur, lege in omnes Clericos constituta, ut, qui conjugio antè illigati non essent, *Extraneas* domi suæ ne retinerent. Extranearum verò nomine mulieres omnes intelligebantur, quæ Clericis non essent sanguine conjunctissimæ; has Nicænum Concilium declaravit esse Matres, Sorores, & Amitas. * Quàm plurima in hanc rem à Conciliis, & Sanctis Patribus edita decreta, scriptique tractatus extant, quò abusus iste, & ut S. Hieronymus loquitur, *pestis Agapetarum*, nîmiùm quantum inveterata stirpitus evelletur. Imò si vel abesset suspicio omnis pravi conversationis, non videbatur ta-

Concil.
Nicæn.
Can. 3.
S. Elie-
rit, Can.
27.
S. Hiero-
nym. Ep.
22. ad
Eustoch.

O 2

men

* Nicæni Canon tertius ita habet: *Nec alicui omnino, qui in Clero est, licere subintroductam habere mulierem οὐκ ὀκνητὴν, nisi fortè aut Matrem, aut Sororem, aut Amitam, vel eas tantùm personas, quæ suspicionem effugiant.*

Eliberitani Canon. 27. est: *Episcopus, vel quilibet Clericus alius, aut Sororem, aut Filiam Virginem dicatam Deo, tantùm secum habeat, Extraneam verò nequaquam.*

men consultum esse, ut Ecclesiasticis viris cum altero sexu multum consuetudinis, & familiaritatis esset, ne pietatis quidem ac devotionis prætensâ specie; nec probatur, ut munuscula, & bellaria iidem reciperent, severæ masculæque virtuti inimica, atque ad mollitiem animis invendendam nimis quàm efficacia. Crebra munuscula, inquit S. Hieronymus, & sudariola, & fasciolas, & vestes ori applicatas, ac degustatos cibos, blandasque, & dulces literulas sanctus amor non habet.

Epist. ad
Nepot.

In universum tamen sua Ecclesiasticis per id tempus, eaque excellens vitæ integritas, & sanctimonia constabat; qui, ut homines essent, infirmitate etiam ipsi circumdati, neque affectionibus inordinatis omnino vacui, vitam nihilominus maxima ex parte continentissimam, ad cæterorum ædificationem agebant; quos proinde æquissimi quique rerum æstimatores, insigni passim reverentiâ, & honore colebant. Quamvis Episcopi tunc certum dignitatis gradum inter sæculares magistratus non obtinerent, propterea quòd privatorum hominum adinstar, nihil pompæ exterioris affectarent, non desinebant tamen pro sublimissimi statûs sui excellentia apud Magnates, ipsosque Principes in honore esse. Suprà jam demonstratum est, quantus à Constantino Magno Patri-

tribus Nicææ congregatis exhibitus fue- *Plura*
 rit honos. De Maximo Imperatore me- *exempla*
 moriæ proditum est, adhibitum ab ipso *vid. ap.*
 ad mensam fuisse Sanctum Martinum, cum *Thomass.*
 uno ex Presbyteris Sancti Episcopi, Im- *Tom. 2.*
 peratrice interea suismet manibus ad men- *lib. 3. c.*
 sam ministrante. *50. num.*
7. &c.

Cùm solerent eâ ætate Romani, viros *52.*
 in dignitate constitutos, diversis titulis ho-
 noris causâ condecorare, nunc *Illustres*,
 nunc *Gloriosos*, aliàs *Spectatos*, aut *Clarissimos*
 compellando, pro graduum, & dignita-
 tis, quâ quisque effulgebat, diversâ ra-
 tione; Episcoporum Ordini *Sancti*, aut
Beati prænomen inditum fuit; cui inter-
 dum *pii*, *religiosi*, *Deo chari*, aliâve similis
 honorifica vox accessit. Tituli hujusmo-
 di adeò Episcoporum erant proprii, ut in
 Judiciis etiam, ubi accusari quempiam ipso-
 rum, & condemnari contingeret, hono-
 rificâ illâ præfatione nominaretur; id
 quod in Concilio Ephesino contra Nesto-
 rium, & in Chalcedonensi contra Dio-
 scorum coacto, videre licuit. Etiam in
 hæresim lapsis tituli illi non denegaban-
 tur. S. Augustinus in Colloquio Cartha-
 ginensi, non dubitavit dicere: *Sanctissimus*
Emeritus, & *Sanctissimus Petilianus*, etsi am-
 bo Donatistarum errores tuerentur; ni-
 mirum offensione non vacâset, id genus
 titulis viros illos privare.

Vid. Ba-
ron. in
notis ad
Martyr.
10. Ja-
nuarii.

Papæ nomen, quod Patrem significat, cum testificatione tamen tenerioris cujusdam affectûs, diu admodum Episcopis omnibus in Ecclesia Latina commune erat, & hodie dum omnibus Ecclesiæ Græcæ Presbyteris tribuitur. Idem Episcopi passim pro Dominis colebantur; neque ulla frequentior, sæculis Christi quartô, & quintô, Literarum inscriptio occurrit, quàm hujusmodi: *Domino Sanctissimo, piissimo, summéque venerando N. Episcopo.* Usitatum etiam erat, uti infrà ostendi, prostrato ante eos humi corpore, pedes ipsorum deosculari. Et mirabimur adhuc, si honorum, qui adeò splendidi nobis videntur, ista significatio, Summo Pontifici, Episcoporum Episcopo delata fuerit, quem Fidelium multitudo singulari semper, ac præcipuo quodam cultu venerata est, quémque Episcopi ipsi parentis, & Papæ, id est, dulcissimi parentis locô habebant, perinde ac Pontifex ipsos tanquam fratres tractabat, & nostrô item ævô tractare solet? Habet enim hoc Ecclesia Romana, ut plûs, quàm cæteræ omnes Ecclesiæ, veterum consuetudinum apprimè retinens, & studiosa sit.

Vide Epist.
Innoc. I.
inter
Epist.
August.

Multum sanè ista sæcularium Potestatum adversus Episcopos Reverentia, ad conciliandum ipsis magnam auctoritatem valuit, quâ instructi, Viduarum, Orphanorum,

norum, & quorumcunque calamitosorum hominum patrocinia susciperent; præcipuè verò usi autoritate illâ sunt Episcopi, ad vitæ gratiam capitalium criminum reis impetrandam; non quasi zelû justitiæ minùs præditi essent, sed quia probè nôrant, hujusmodi zelum, quantum satis est ad coërcendos facinorosos, in sæcularibus Dominis minimè desiderari; cum illi interea animas omnium, sive Christiani essent, sive à nostris sacris adhuc remoti, Deo lucrificare studerent. Procul dubio enim efficax, & blandum ad poenitentiam, aut Baptismi susceptionem incitamentum erat, tanta Episcoporum erga miseros charitas; idémque studium clementiæ, & mansuetudinis, Ecclesiam Christi ipsis adeò Paganis mirificè commendabat.

In tanta luce honorum, publicæque, ac honestissimæ existimationis constituti Episcopi, Clericique omnes, paupertatem tamen sibi quàm maximè commendatam habebant. In Africa jubebantur Clerici, quantumvis Sacrarum Literarum cognitione præstantes, aut ruri opus facere, aut opificium aliquod domi exercere, quò victum sibi, & vestitum, sinè præjudicio tamen functionum suarum, compararent. Quæ lex ad Clericos inferiorum ordinum potius, quàm ad Diaconos, & Sacerdotes,

V. Ep.

54. Au-

gust ad

Macedon.

Concil.

IV.

Carth.

can. 51.

52.

v. The.

masi.

Tom. 3. fatiſ alioquin occupatos ſpectare videtur.
l. 3. c. 8. Suppetunt nihilominus exempla quorun-
num. 2. dam Episcoporum, qui Apoſtoli hac in
3. Sc. re conſilium, longiſſimis etiam retrò tem-
 poribus opere ipſo impleverunt. Sed un-
 decunque demum Clerici vitam ſuſtenta-
 rent ſuam, illud tamen curare debebant,
 ut frugalitatem ſemper, ac modeltiam
 Chriſtianam oſtenderent. Hinc eſt illa
 Canonum Eccleſiæ Africanæ lex, ut Epi-
 ſcopi victum mediocrem, & cæteram rem
 familiarem tenuem haberent. Accuratè
 hoc ab Auguſtino obſervatum fuit, Poſ-
 ſidio teſte; qui, cùm affirmet, Auguſti-
 num præter legumina, & herbas, inter-
 dum carnum, & vini aliquid, hoſpitum
 gratiâ menſæ inferri curâſſe, non obſcure
 nos docet, quàm vilis, parabilisque àt
 plurimùm fuerit Sanctiſſimi Præſulis victus.
Paulin. Sub eadem tempora D. Paulinus, opibûs
Epist. 1. propè immenſis ultro abjectis, ad quoti-
in fine, dianos uſus ligneas ſcutellas, & fictilia
 vaſa adhibebat. Sanctus Martinus aſello
 inſidens, & paupere lacernâ indutus,
 Diœceſim ſuam luſtrabat. Admirationi
 præterea erant, & ingenti ædificationi,
 propter inſignem abſtinentiam, & produ-
 cta jejunia, Lupus Trecentis, S. Germa-
 nus Antiſſiodoreniſis, & S. Hilarius Are-
 lateniſis, Epilcopi. De Sancto Epipha-
 nio Ticinenſi, Scriptores notant, nun-
 quam

quam ipsum balneò uti , nunquam coenare , nunquam aliis cibis , præter olera , & legumina vesci solitum fuisse. Inter Orientis Episcopos S. Basilius , præter panem sale conditum , comedebat nihil , frigidâ sitim levabat , unâque solùm tunicâ vestiebatur. Idem ferme institutum S. Gregorius Naziazenus tenuit. Divo Chrysostomo adversarii sui exprobrabant , & accusationis contra virum sanctissimum præcipuum caput in eo reponebant , quòd finè socio cibum caperet , vitâque ageret admodùm solitariam ; ipsèque Chrysostomus testatur , reprehensionem apud se incursum esse Antistitem , siquem *se-
ricis vestiri , multitudinem sequentium , & comi-
tantium habere , circa forum arroganter in-
cedere , equò vehi , domosque edificare cerneret ,
si jam , ubi commoretur , habeat.* Hujusmodi enim fuere , quæ jam sæculo uno ante Chrysostomi tempora , Paulo Samo-
satenfi vitio vertebantur ; hominem ipsum aiebant esse , qui lautè vivat , qui splendido amictu fulgeat , qui per urbem incedens , turbâ hominum præ se , & à tergo euntium stipatus , appareat , magisque ad fastum , ac morem consulare , quàm ad Episcopalem modestiam compositus sit. Et tamen Paulus iste Antiochiæ Episcopus erat , quæ urbs pro Metropoli Orientis , & inter cæteras orbis terræ , præ-

*Homil. 9.
in Epist.
ad Philip.*

Homil.
1. in
Epist. ad
Titum.
Similia
his vid.
bom. 9.
in Ep. ad
Philipp.

rogativâ tertia habebatur. Adeò verò jam
infueverant hominum oculi tantæ Episco-
porum modestiæ, ut quidam malevolo-
rum, aut imprudentium, iniquè crimi-
nandi ansam inde arriperent, si fortè
nonnullos observarent hac in re aliis dissi-
miles, populòque ornatiores. Quod si,
verba sunt ejusdem S. Chrysostomi, mo-
dicò, ac sobrio fruatur cibo Episcopus - - si la-
vantem viderit quispiam, plurima in eum intor-
quentur convitiolorum spicula. Indignus proinus ju-
dicatur, qui aspiciat solem: quandoquidem illa
gerit, quæ ille. Atque ille se lavat, inquit alius,
ut ego, comedit, bibit, vestimentis operitur, do-
mûs curam gerit, atque familiæ; cujus ergò rei
gratiâ ille mihi prælatus est? sed & famulos ha-
bet, qui illi ministrent, & asellò vehitur; cur
præesse mihi debet? vide quæso, quanta rerum ab-
surditas! hætenus Chrysostomus. Et Am-
mianus Marcellinus, etsi Gentilis esset,
isque antiquis superstitionibus suis mor-
dicus addictus, discrimen tamen animad-
vertit, quò sub finem sæculi quarti Pon-
tifex Romanus ab Episcopis reliquarum
Provinciarum exterioris corporis habitu
differebat. Quasi verò mirum, & inso-
lens foret, Episcopum Urbis, quæ mundi
Caput, & Domina erat, vehiculò, aut car-
pentò uti, quò expeditiùs amplissimæ Ur-
bis diversas regiones adiret; vestimentis
insuper melioribus indui, mensamque ali-
quan-

quantò lautiùs instruere, cui Summi quique Romani Imperii Proceres accumbere possent. Utcunque tamen ista se habeant, illud in comperto est, eo ipso tempore floruisse in Provinciis Episcopos, tantâ in victu parsimoniâ, tantâ paupertate in vestitu, tantâ vultûs modestiâ conspicuos, ut meritò iis virtutibus Deo juxtâ, & hominibus sese commendarent; id quod idem ille Scriptor, quantumvis Ethnicus, attestatur. Imò ex allatis suprâ exemplis perspicuum fit, etiam celeberrimarum urbium Antistites eâ simplicitatis, & moderationis laude insignes fuisse; ut alios præteream, quorum res gestæ à nobis lectæ non sunt, & fortasse ne literis quidem magna ex parte consignatæ.

CAPUT XIII.

Ecclesiæ Opes.

ADmirabiliorem hanc Episcoporum modestiam reddit magnitudo divitiarum, quibus Ecclesiæ circumfluebant, & quas inter præcipuos libertatis fructus numerare licet. Tantùm non fidem superabunt, quæ hac de re dicere ingredior, etsi certis argumentis comprobata sint. Vitæ omnes Romanorum Pontificum ab exordio sæculi quarti, & Pontifi-

tificatu S. Sylvestri, usque ad finem noni sæculi, plenæ sunt largitionibus, quibus Ecclesias Romæ existentes, non modò Pontifices, atque Imperatores, verùm etiam privati quidam homines dotârunt; nec vasa solùm aurea, argenteaque donata fuere, sed integræ etiam domus in Urbe, & extra illam prædia, & possessiones, partim in finibus Italiæ, partim in aliis Romani Imperii provinciis adjectæ sunt. Satis hîc loci, abundèque fecero, si, quæ unus Constantinus magnificâ pietate in Ecclesias profudit, dona ac munera, ex Anastasio Bibliothecario referam, qui ea ex antiquis documentis, suâ ætate adhuc extantibus congesta, ab injuria temporis vindicavit.

Affirmat ille, Constantinum complures Basilicas partim ædificasse, partim dotasse. Principem inter eas locum sibi vendicat Basilica Lateranensis, à suo Fundatore *Constantiniana* dicta; in hanc hujusmodi dona Imperator contulit. Tabernaculum ex argento ductili bis mille, & viginti quinque librarum; in ejus anteriore parte figura extabat Salvatoris sellæ insidentis, alta quinque pedes, & viginti supra centum libras gravis. Circumpositæ visebantur duodecim Apostolorum Statuæ, quarum singulæ quinque item pedum altitudinem, & gravitatem librarum nonaginta

ginta habebant , cum coronis argenti purissimi. In averſa Tabernaculi parte , alia Salvatoris imago erat in throno ſedentis , alta quinque pedes , & librarum quadraginta ſupra centum , quam circumſtabant Angeli quatuor ejusdem altitudinis , ſinguli centum , & quindecim librarum , ex argento conflati , & pretioſis diſtincti lapidibus. Additæ præterea coronæ quatuor cum Delphinis viginti ex auro puriſſimo , quarum quælibet quindecim pondo gravis erat. Coronarum nomine hîc intelliguntur totidem circuli , qui candelabra in orbem diſpoſita ſuſtinebant ; Delphini verò ab Anaſtaſio , aliisque mediî ævi Scriptoribus , nominantur ornamenta majorum Lychnuchorum , qui lychnos , ſive lucernas portabant. His accedeſſere Altaria ſeptem ex argento , ſingula ducentarum librarum ; Patenæ aureæ ſeptem , ſingulæ librarum triginta ; Calices aurei quadraginta unilibres , quingenti verò argentei bilibres : Candelabra , ſive lampades (Anaſtaſius Phara , vel Pharocantharos nominat) univerſim centum , & ſexaginta , quorum quadraginta quinque libras triginta , reliqua viginti pondo ſingula habebant ; plura ejusmodi vaſa libens hîc prætereo. In Baptiſterio fons ipſe ſacer , ſive Labrum Baptiſmale ex lapide Porphyretiſco factum , & argento undique coopertum erat,

erat, cujus pondus ad ter mille, & octo libras ascendebat. Fonti lampas imminēbat ex auro purissimo librarum triginta, in qua ducentæ libræ balsami in die Paschatis consumebantur. Ponē fontem sacrum Agnus aureus stabat triginta librarum, aquas fundens; ad dexteram Agni, Salvatoris imago prostabat ex argento purissimo, quinque pedes alta, librarum centum, & septuaginta; ad sinistram porrò B. Joannes Baptista intentō in Christum digittō titulum exhibebat: *Ecce Agnus Dei, ecce, quē tollit peccatum mundi*; Statua hæc ex argento centum pondo gravis erat. Cervi quoque argentei septem fundentes aquam, singuli octoginta librarum; denique thuribulum aureum decem librarum, gemmīs pretiosis quadraginta, & duabus illustratum. Quid multa? subductis accuratè calculis omnium donorum, quæ cū Basilicæ, tum Baptisterio Constantinus obtulit, universa ad sexcentas septuaginta octo libras auri, argenti verò pondo novendecim millia, sexcenta, & septuaginta tria ascendant. Cū verò libra Romana duodecim solum uncias contineat, pondus illud auri, & argenti, marcas auri mille, & septendecim, marcarum autem argenti undetriginta millia supra quingentas efficit; ut adeo, si marca auri in nostrate moneta æstimeretur trecentis Francis, sive libris Gallicis,

marca

marca verò argenti libris Gallicis triginta, universum pretium auri, & argenti, quod vocant intrinsecum, non computatâ artis æstimatione, complectatur circiter duodecies centena millia librarum Francicarum. Præter hæc dona eidem Basilicæ, & Baptisterio collata à Constantino fuere ædificia urbana, & prædia (Anastasius *Massas* vocat, quæ etiam *Mansi* nominantur) ex quibus tredecies mille, nongenti, & triginta quatuor Solidi aurei pro annuis redditibus percipiebantur, qui, Solido aureo non pluris, quàm sex Libris Francicæ monetæ æstimatò, facilè superant summam octoginta millium Librarum Francicarum in annuos proventus attributarum. Atque hæc omnia in unam Lateranensem Ecclesiam, unius Beneficentiæ Imperatoris collata fuerunt.

Idem septem alias Romæ exædificavit Ecclesias; S. Petri Principis Apostolorum, S. Pauli, S. Crucis Hierosolymitanæ, S. Agnetis, S. Laurentii, SS. Petri & Marcellini; alias verò à S. Silvestro Papâ exstructas, amplissimis donis locupletavit. Extra Urbem etiam templa molitus est Ostiæ, Albani, Capuæ, & Neapoli. Universim autem, quæ sacris hisce ædibus donò dedit, vasa aurea, argenteaque, ea mille trecentas, & quinquaginta novem marcas auri, & uncias quatuor, argenti porro mar-

marcas duodecies mille, quadringentas, & triginta septem conficiunt, quarum intrinsecus valor, rationibûs obiter subductis, septingenta supra octoginta millia marcarum, pretium exæquat. Præterea annui proventus, quibus Ecclesias illas instruxit, ad septendecim millia, septingentos, & septendecim solidos aureos, id est, ad summam centenis millibus librarum Francicarum majorem ascendunt. Aromata verò diversi generis, quæ ex possessionibus Ecclesiarum in Ægypto, & Oriente ad eas pertinentibus, quot annis submittenda erant, eorum pretiô, quod illâ ætate multò, quàm nunc majus erat, ad nostri duntaxat ævi rationes computato, superabant tamen summam viginti millium Francorum. Sic, exempli causâ, Basilica S. Petri in Urbe, proprias Antiochiæ ædes, & in ejusdem vicinia fundos suos habebat; Tharsi item in Ciliciâ, Alexandriæ, totâque in Ægypto, atque adeò in Provincia Euphrathæa certa bona, prædiâque possidebat, ex quibus nonnulla pro annuo canone certam mensuram olei Nardini, Balsami, Storacis, Cinnamomi, Croci, aliâque id genus odorifera, & pretiosa aromata, suffimento in thuribulis, & flammæ in lampadibus nutriendæ, suppeditare debent. Adde his Ecclesias ab eodem Constantino, & S. Helenâ

lenâ matre ipsius Hierosolymis, Bethle-
 hemi, & alibi passim in terra sancta ædi-
 ficatas; adde Basilicam duodecim Apo-
 stolorum, aliâsque Constantinopoli ere-
 ctas, postquam Urbem istam, & secun-
 dam Romam à fundamentis extruxerat;
 adde regia planè dona, quibus Ecclesias
 per totum Imperium excitatas ditavit,
 adde ad extremum munera, & bona, quæ
 Constantini in Imperio successores, quæ
 Provinciarum Præsides, aliique summi
 Viri, ac Dynastæ Christum secuti, quæ
 sanctæ, & nobiles Matronæ, ut Paula, Me-
 lania, aliæque complures, ex opulentis-
 simis voluntariè pauperes factæ, in ornan-
 dam Dei domum, & familiam conges-
 serunt, quæque ipsi quoque Episcopi mi-
 rificè auxerunt; quorum sancta erat æmu-
 latio, ut suam quisque Ecclesiam quàm
 splendidissimè, copiosissimèque instructam
 haberet. His omnibus veluti sub uno
 conspectu positis, arbitrari per se ipse qui-
 vis potest, quantas necesse sit fuisse opes
 Ecclesiarum in celebrioribus, & primariis
 urbibus, quæ Metropoles erant tam in-
 signium Romani Imperii Provinciarum,
 ut eadem nostrâ tempestate pro amplissi-
 mis Regnis haberentur. Profectò Ale-
 xandrinæ Ecclesiæ propemodùm immen-
 sas constat fuisse divitias, tempore S. Joan-
 nis, cognomentò Eleemosynarii, qui reddi-

Vid.

Euseb. in

vita

Const.

l. 3. c.

34. 35.

Ec.

Vita S.
Gregorii
per Jo.
Diac. l.
2. c. 55.

tus illius tam ingentes, tantâ fide, & sanctimoniâ erogavit. Constat item ex Epistolis S. Gregorii, quantum negotii sanctissimo Pontifici facefferit administratio Patrimoniorum Ecclesiæ Romanæ, quaquaversum per Siciliam, Hispaniam, Galliâque patentium; quàm sollicitè curandum fuerit, ut servi, & mancipia, possessionibus illis colendis addiçti, benè tractarentur, utque annui redditus in pauperum cujusvis provinciæ, unde ea bona suppetebant, levamentum, & sustentationem adhiberentur. Nec ista cuiquam incredibilia videri possunt, nisi qui Romanæ Historiæ planè rudis sit, nesciatque, tantam tunc temporis fuisse Romanæ Monarchiæ amplitudinem, tantas hominum etiam privatorum opes, ut familiare his esset, amicis suis integros pagos unâ cum habitatoribus testamentô transcribere. Præterea maximi per idem illud tempus constituti redditus erant, conservandis, ornandisque falsorum Numinum delubris; singulis etiam annis pecuniæ vis ingens in sacrificia, ludos, aliósque impiæ Religionis ritus profunde batur; quare in promptu erat, partem aliquam reddituum tam malè collocatorum, in dotem, atque ornamenta Ecclesiarum derivare: sed tamen inter præcipuos, ut loqui solemus, fundos, quibus Ecclesiæ tunc locu-

ff. de
Instr.

locupletabantur, bona illa numerari debent, quæ persecutionum olim sæviente æstu, Christianis per summam injuriam erepta, & Fisco addicta fuerant.

Bonorum Ecclesiæ tam ingentium dominium, ac procuratio tota penes Episcopos erat; ità enim disertè Concilium Antiochenum statuit: *Episcopus habeat rerum Ecclesiæ potestatem, ut eas in omnes egenes dispenseret, cum multa cautione, & timore.* Can. 25.
Sed enim tantum aberat, ut eà potestate, multum afficerentur SS. illi Antistites, ut permolestam sibi potiùs eam accidere significarent, nihilque magis haberent in optatis, quàm ut redirent aurea illa, & beata tempora, quibus Fidelium charitas tantum in dies singulos stipis, & oblationum afferebat, quantum levandis pauperum, Clericorum, & Ecclesiarum necessitatibus sufficiebat. Hinc sæpè Augustinus fundos Ecclesiæ suæ omnes, civibus Hipponensibus ultrò offerebat, eà solum lege, ac conditione, ut cum illis curam etiam susciperent sustentandi egenos, & Ecclesiis, harumque Ministris pro
In vit. S. Aug.
spiciendi, *sed nunquam id Laici suscipere voluerunt,* inquit Possidius. c. 13.
D. Chrysostomus Christianis exprobrabat, ipsorum fordibùs, & inclementiâ coactos fuisse Antistites, ad providendum Ecclesiis de certis, stabilibusque bonis, ne fortè Virgines,

Viduæ, & Pauperculorum greges fame contabescerent, si, quod in primitiva Ecclesia in usu erat, solis Oblationibus, & eleemosynis, pro cuiusque libitu factis, vitandam ipsis esset: *Nunc agros*, verba hæc sunt S. Chrysostomi, domos, locationes edificiorum, vehicula, equos, mulos, multiæque alia huiusmodi propter vos, & vestram crudelitatem Ecclesia possidet. Oportebat etiam hunc Ecclesiæ thesaurum vos retinere, ac Ecclesiam non parvos ex vestra devotione consequi fructus. Modò autem duo quædam mala committuntur; nam vos, quasi nihil dare debeatis, nihil confertis, & Dei Sacerdotes à Sacerdotio aliena pertractant. Et post pauca: non libenter ad hanc se deformitatem (curandi sæcularia, & terrena) immiserunt Episcopi, qui desiderabant fructus ex vestra devotione sic acquirere, ut orationibus solum possent attendere. Nunc verò coëgistis eos illorum, qui sæcularia gerunt negotia, curam, & administrationes imitari: unde & universa commiscantur, atque turbantur. Denique ait: non audistis, quia ne quidem hæc pecunias, quæ absque labore fuerunt collectæ, distribuendas putaverunt Apostoli. Modò autem Procuratores, Dispensatores. redacti sunt Episcopi ob istarum rerum curam, & sollicitudinem. Cùmque oporteat eos animarum curam vestrarum habere, hoc prætermisso, illa sollicitè curant, quæ publicanis, quæstoribus, atque villicis

licis curanda sunt. Nihilominus viam aliquam, & rationem inivêre SS. Præsules, expediendi se tam molestâ rerum terrenarum procuratione. Initiô quidem Archidiaconis, tum Oeconomis ad hanc unicè functionem destinatis, provinciam illam imposuêre; útque negotia etiam illa, quæ ad pietatem pertinent, leviùs ferrent, à Principibus Christianis Defensores, & Advocatos obtinuerunt, qui stabili sede in quavis urbe commorantes, rem Ecclesiæ, pauperùmque patrocinia magnâ charitate ac fide tuerentur.

CAPUT XIV.

Hospitalia.

Bonorum Ecclesiæ pars bene magna fundandis, & conservandis Hospitalibus domibus insumpta fuit; nam sub illud tempus exstrui huiusmodi ædes cœperunt. Græci quidem, & Romani Politicen suam usque eò elimaverant, ut otiosos homines, benèque valentes, ac robustos mendicos à finibus suis exigèrent; nusquam tamen legere est, publicâ quâdam sanctione pauperibus illis prospectum fuisse, aut subventum, qui ad publica servitia per corporis, & membrorum infirmitatem inhabiles erant, Imò

P 3

passim

passim existimabatur præstare, ut miserabiles hujusmodi personæ vitam potius citò finirent, quàm ut eam longiùs producendo, sibi juxtà, & aliis oneri essent; quâ re factum est, ut, qui inter pauperes cæteris animosiores erant, sibimet ipsis violentas manus inferrent. Longè aliter, ac meliùs hâc de re Christiani sentiebant. Hi enim animarum præprimis salutem sistentes, nullam istarum, quantumvis miserabili in corpore habitaret, negligendam putabant; & ut quisque mendicorum humanâ ope maximè destitutus erat, ità præ cæteris singulari curâ, & charitate dignus habebatur. Jam verò juvandi illos nulla expeditior erat via, quàm ut communi omnes hospitio, & victu exciperentur. Ergo ubi primùm Ecclesiæ licuit esse à Tyrannis securæ, diversi generis domicilia misericordiæ fundari cœpta sunt: ea nos universè *Hospitalia* dicimus; at Græci suis singula vocabulis efferebant.

Domus, in qua parvuli adhuc lactentes nutriebantur, siue Expositi essent, seu quâ aliâ de causa ibidem educarentur, *Brephotrophium* vocabatur: Domus verò, in qua pupilli degebant, *Orphanotrophium*. In qua ægroti curabantur, *Nosocomium*: in qua peregrini, & in itinere versantes refocillabantur, *Xenodochium* appellata fuit, atque hoc postremum ædium genus in Latino sermo-

sermone propriè *Hospitale*, vel domus *Hospitalitatis* nominatur. *Gerontocomium* erat, ubi senibus : *Prochotrophium*, ubi omnis generis egenis receptus dabatur, Hujusmodi ædes charitatis in amplis, lautisque urbibus excitari solebant, quas inter Alexandrinum *Hospitale* in Historiis præcipuè celebratur. Domiciliorum istorum procuratio Diaconis commissa erat, quibus tamen ut plurimum Sacerdos aliquis præficiébatur. Sanctissimi quique Episcopi neque laboribus, neque impensis parcebant ullis, quò pia hæc opera tuerentur, atque proveherent. Iisdem cordi erat pauperes sepelire, & captivos redimere, à barbaris in servitutem abductos; horum enim, sub occasum Romani Imperii, frequentissimæ erant incursiones, & plagia. Gemino huic misericordiæ operi ita vacabant Episcopi, ut ipsa adeò Ecclesiarum sacra vasa vendere non dubitarent, quò litrum captivis, & demortuis loculum compararent; adeò duplici huic pietatis officio, tanquam privilegiò speciali insignito, cætera posthabebant omnia. Eâ de re illustre in paucis extat S. Exuperii Episcopi Tolosatis exemplum, qui misericordiæ in defunctos, & captivos studiò, adeò sese, atque Ecclesiam suam spoliavit, ut Divinissimum Christi Corpus in canistro, sanguinem verò Sacrosanctum

S. Hieronym. ad Rustic.

S. Greg.
in Dia-
log.

in vitreo calice gestaret. De S. Paulino in vulgus notum est, ipsum rebus omnibus divenditis, ad extremum se ipsum servituti addixisse, ut viduæ cujusdam filium in libertatem assereret. Hunc in modum Ecclesiarum ingentes thesauri, & pretiosa metalla, quibus sacræ ædes fulgebant, totidem veluti pia Deposita erant, quæ publicâ quâdam ingruente calamitate, pestilentia inquam, fame, & his similibus, continuò tanquam oblatâ, bene illa erogandi, præclarâ opportunitate, ad communium levamenta malorum impenderentur. Nimirum conservandis vivis templis S. Spiritûs, templa ipsa, & templorum opes præstò erant. Etiam illa mancipia, quæ intra fines Romani Imperii servitutem serviebant, maximè si Christiana essent, & dominos haberent Gentiles, aut Judæos, Ecclesiarum bonis redimi solebant.

Joan.
Diac. in
vita S.
Greg.
l. 4. c.
43.

CAPUT XV.

Monasteria.

Sub hæc demum tempora, cum tranquilla Ecclesiæ, & stabilis affulset libertas, Monasteria exorta fuere. Quamdiu enim Tyrannorum vexationibus infesta erant omnia, nullibi Fideles, præterquam in desertis locis, tutum per-fugium inveniebant: quare ad vastas soli-tudi-

tudines, præcipuè in finibus Ægypti fitas, multi secesserunt; quorum quidem nonnulli, quod reliquum erat vitæ, ibidem transegerunt, ut S. Paulus, qui primus Eremitarum habetur. S. Antonius, qui vitam initiò Asceticam haud procul à patrio solo aliquamdiu egit, subinde in Ere-
mum abdidit sese, ubi remotus à pericu-
lis, ac tentationibus, quas ferere hominum consuetudo, & frequentia poterat, majori
& libertate, & securitate ad pietatem se
exerceret. Princeps is fuit, qui ejusdem
vitæ sectatores in Eremo congregatos, ad
vitæ communis societatem in solitudine
colendam traduceret. Isti enim verò non
ampliùs Ascetæ simpliciter nominabantur,
etsi vitam reverà Asceticam viverent, sed
partim *Monachi*, quòd solitariè agerent,
partim *Eremitæ* à locis, quæ habitabant,
vocari cœpère. Qui in communi vive-
bant, *Cœnobitæ* nominabantur: *Anachoretæ*
autem, qui, posteaquam in communita-
te diu vixerant, ibique perdomare, & fran-
gere appetitiones suas didicerant, in inte-
riora denique solitudinis concedebant.
Quanquam & Cœnobitæ admodum soli-
tarii erant; quippe qui præter alios ejus-
dem instituti socios, mortalium videbant
neminem, semoti multorum itinere die-
rum à locis cultis, & habitatis, ævumque
transigentes in terra deserta, & invia, & in-

aquosa, ad quam proinde frigida aliis ex locis afferenda erat. Quid? hi ipsi nunquam interdiu, sed vespere duntaxat, noctūque, cū ad comprecationem conveniendum erat, inter se revisebant, diem, quā longa est, agere soliti intra Cellularum angustias, quas singuli, binive incolebant, labori manuum intenti, silentiūque religiosi custodes. Denique Cellulae ipsae satis magnō intervallō sejunctae erant; siquidem in vastissimis illis solitudinibus nunquam deesse spatium poterat, quamlibet multis, intēque sese longiūs diffitis tuguriolis excitandis.

Non erat Sanctis Antonio, Hilarioni, Pachomio, aliisque horum discipulis, & imitatoribus propositum, ut novum vitae genus, illōque, quod Majores ipsorum sectati fuerant, perfectius instituerent. Id solum spectabant, ut Evangelicae perfectionis disciplinam, quam de die in diem magis defluere animadvertēbant, in ea puritate, quā ipsam à suis Patribus, veluti sacrum Depositum, traditam accepere, diligenter, ac fideliter conservatum irent. Eam ob causam prototypi locō ante oculos sibi statuebant Ascetas Antecessores suos. Itā Cassiano teste, qui in Ægypto Monasticen excolebant, imitandos sibi sumebant Divi Marci Discipulos, qui intra suburbia Alexandriae commorantes, domi se tenebant,

Cass. 2.
instit. c.
5. & 18.
coll. 5.

bant, precibus, sacrarum literarum commentationi, & manuum labori vacantes, neque, nisi nocte appetente, cibum capere soliti. Ad hæc primitivam Ecclesiam Hierosolymis quondam florentem, Apostolorum item, & Prophetarum exempla, quæ pro vitæ norma haberent, sibi proponebant. Non aucupabantur popularem admirationem, vitæ insolitæ, ac præter modum austæræ ostentatione; quin potiùs id unicè, ac seriò agebant, ut vitam ducerent *S. Basil.*
verè, & genuinè Christianam. Liquet hoc *Reg. fus.*
ex omnibus S. Basilii regulis, quæ aliud *N. 21.*
nihil sunt, quàm compendium totius doctrinæ moralis Evangelicæ, cunctis Fidelibus à Christo Domino propositæ. Sic v. g. de habitu loquens, contentum, ait, vivere debere Christianum iis vestimentis, quæ ratio decori, & corporis à frigore, cæterâque aëris intemperie defendendi necessitas exigat, atque hoc ipsum, ut quàm minimâ curâ, & sollicitudine fiat, elaborandum. Idem jubet unam tantùm vestem à singulis adhiberi, quæ noctes, ac dies usui sit; quod sanè in regione, ubi Sanctus degebat, factu proclive erat. Verbò, pauca in iis regulis continentur, quæ Monachis peculiaria planè sint.

Quædam nihilominus erant ipsis omnino propria: ut, quòd Matrimonio, & rerum terrenarum dominio renunciare, quòd

quod conuentionem hominum, etiam Christianorum, atque adeo Consanguineo-

Cass. In- rum vitare tenebantur. De cætero erant
lit. 5. hujusmodi monasticæ vitæ cultores boni
c. 12. ac probi Laici, suo labore, & industriâ vi-
§ 16. ctum quæritantes, silentii, ac secessûs per-
§ 6. studiosi, vitiis singillatim extirpandis in-
cap. 7. tenti, ut, posteaquam veluti in agone con-
1. Cor. tendentes legitimè certâssent, ad eam de-
9. v. 25. nique animi puritatem eniterentur, quæ
2. Tim. ipsos Dei, & rerum divinarum aspectu dig-
2. v. 5. nos efficeret. His principiis omnes il-
 lorum piæ exercitationes regebantur: Je-
 juniorum assiduitate, primò, ac præcipuo
 locò gulæ vitium, & intemperantiam op-
 pugnabant; tum ejus præfidiò anteverte-
 re impuras tentationes, spiritumque suum,
 veluti positâ carnis mole sibi redditum,
 atque ad divina speculanda magis ido-
 neum, perficere laborabant. Modum ta-
 men in jejunando sic tenebant, ut vires
 labori necessarias conservarent; somnò
 item modicò ità fruebantur, ut tamen va-
 letudini ea res fraudi ne esset; sanè hæc
 vitæ methodo morbis, & adversâ valetu-
 dine superiores, ad seram senectutem sani
 ac vegeti perveniebant. Quàm plurimos
 in Vitis Patrum invenias nonagenarios,
 plures centenariis proximos, & nonnul-
 los centenariis majores. Inter Ægyptios
 præ-

præsertim, temperantiæ in victu præclara
 exempla animadvertere licet; ex his sa-
 pientiæ famâ præstantissimi quique, post
 maturam deliberationem longo rerum usu *Cass.
Coll. 2.
c. 19.*
 comprobata, victûs sui rationem in eos
 veluti cancellos redegerant, ut singuli
 ipsorum quotidie post Nonam duobus pa-
 nibus vescerentur, qui ambo duodecim
 unciarum pondus non excederent, frigi-
 dâ insuper sitim levantes. Præsens reme-
 dium contra luxuriæ, & avaritiæ tentationes
 solitudo erat, cujus ope ipsæ adeò rerum
 imagines, quibus exstimulari vitia illa so-
 lent, quantum quidem homini fas est, ex
 animis eliminabantur. Eidem avaritiæ
 bellum indicebant diligentî studiô sum-
 mæ paupertatis, fidelique, & constanti ani-
 mi inductione, nihil unquam proprium
 possidendi, verum id modò, quod ad vi-
 tæ propriæ sustentationem necesse foret,
 retinendi, reliquâ parte in egenos distri- *De Mor.
Eccles. 1.
c. 67.*
 butâ. Tam ingentes porrò erant hujus-
 modi Eleemosynæ, ut, sancto Augustino
 referente, naves interdum integras iisdem
 onerari contigerit. Iracundiam, turbu-
 lentum, & familiare nimium hominibus
 malum, silentii frœnò, & vitæ socialis usu
 coercerant; hæc enim vita singulos obli-
 gabat, ut alter alterius onera portare af-
 fuesceret. Denique Socordiam assiduo
 labo-

labore, tristitiam precibus, & psalmorum cantu, vanitatem, & elationem obedientiâ, & mortificatione domabant.

*Cass.
Coll. 24.
de Mor-
tific. c. 3.
&c.*

Erant tunc inter Monachos, qui agriculturam exercerent, & Operarum adinstar messis, aut vindemiæ tempore, suos Dominis labores elocarent. Verùm perfectiores inter illos, plùs justò distrahi animum hoc genere laboris animadvertentes, delitescere in cellis suis malebant, & stóreas, calathósque, sive canistra ex junco, & sparto contexere; propterea quòd hâc ratione animus à meditatione sacrarum Scripturarum non avocaretur, sed facultas relinqueretur, mente ad cœlum identidem emigrandi. Nemo tamen unus erat, qui ab exercitiis, ut dicere solemus, corporalibus penitùs vacaret, aut libris saltem describendis non occuparetur. Cæterùm in studia literarum pauci admodùm incumbabant, multi ne legere quidem sciebant. Neque tamen ea res obstabat, quin virtutis splendore maximam sibi venerationem, non modò ad vulgus, sed ad summos quosque viros utriùsque ordinis, & statûs, sive laicis, sive Sacerdotalis, & Episcopalis conciliarent; ut adeò ex Monachis non rarò sanctissimi quique, & Ecclesiasticis muneribus præ cæteris apti viri, ad Ecclesiarum, & Episcopatum gubernacula evocati fuerint. Tunc enim verò

ex umbra in lucem prodibant, Monasterium cum civitate commutantes, & in frequentia hominum, more cæterorum Clericorum agentes. Nondum quidem per ea tempora solennium votorum nuncupatio usitata invenitur; nihilo tamen minùs grande etiam tum nefas putabatur, si Monachus, seu animi levitate, seu quâ aliâ causâ abstractus, solitariae vitæ Institutô, ac veluti portu relicto, in sæculi pelagus sese referret. Hujusmodi transfuga poenitentiae Ecclesiasticae subijciebatur; in bonis verò caducis aliam poenam non subibat præter notam, labemque nomini suo eâ statûs permutatione inustam.

Tanta verò Monasticae vitæ erat, tamque latè celebrata Sanctitas, brevissimi ut spatiô temporis per Orientem universum plura non solum Monachorum, verum etiam Monasteriorum millia effloruerint. Qui solam S. Pachomii regulam sectabantur, ad quinquaginta millia erant, per diversa quidem domicilia distributi, unius tamen Archi-Mandritæ imperio subjecti, & quot annis ad celebrandum Pascha convenire soliti. Facillimum porrò erat ejusmodi Monasteria fundare. Neque enim hominis ullius aut permissione, aut subsidio opus erat, ut liceret caduca omnia abjicere, in loca inhospita secedere, pauper-culas casas ex ligno, & arundine ibidem reper-

V. Cass.
Coll. 17.
21.

v. Chry-
sostom.
Homil.
14. in
ep. 1. ad
Timoth.

S. Aug.
de Mor.
Eccl. 1.
c. 67.

S. Hie-
ronym.
præfat.
in Reg.
S. Pa-
chom.

AE.
Conf. 5.
can.
535.

repertis exstruere, vitamque in silentio, & labore degere; non modò sine ullius mortalium incommodo, sed etiam magnò rei communis compendiò, propter éleemosynarum, quæ ex desertis, uti suprâ demonstravi, submittebantur, copiosam largitionem, usquè adeò Monasteriorum numerus crevit, ut ex desertis locis in cultas regiones, & confinia civitatum, novæ ac religiosæ coloniae deducerentur. Et sanè iniquum videbatur, fertilissimas mundi, ac lætissimas plagas, cujusmodi Italia, Sicilia, & Græcia sunt, tam piorum Cœtuum fructu, atque exemplò privare. Cæterùm Instituti sui usquè retinentes Monachi, his etiam in regionibus perinde, ac si in Eremo degerent, clausuram, & silentium studiosè observabant. Jam qui viciniore urbi alicui vivebant, ad publicam Ecclesiam ipsi quoque recipiebant sese, Episcopalis instructionis, & divinorum mysteriorum futuri participes; locum tamen, quemadmodum virgines, ac viduæ, in Ecclesia certum, atque à reliqua multitudine sejunctum habebant. Nihil tamen ea res impedivit, quò minùs intra religiosa etiam septa, Oratoria haberent, in quibus statò quoque tempore comprecationi operam darent. Qui verò longius ab urbibus aberant, nonnullos è suo numero Sacerdotes habebant, qui divinis ritè

ritè operari, & Sacramenta impertiri cæteris possent; & progrediente tempore consultius visum fuit, ut in unoquoque Monasterio unus saltem Presbyter, cum uno, aut duobus Diaconis versaretur, qui Abbatis insuper dignitate sæpè fulgebat. Hâc ratione, nullâ foràs prodeundi necessitate compulsi, in Monasteriis quasi mortui in sepulchris delitescabant, id quod splendidæ excusationis locò obtendebat vaserimus Hæresiarcha Eutyches, cùm Patrum Concilii Chalcedonensis ora reveritus, sistere se sacro illi Senatui non auderet.

Monacharum etiam domicilia in Ere-
mis erant, ubi personæ sequioris sexûs
commorabantur, adeò vicinæ virorum
Monasteriis, ut mutuum inde auxilium ha-
berent, simulque adeò ab illis sejunctæ,
nullus ut periculo, aut suspitioni relin-
queretur locus. Monachi ejusmodi San-
ctimonialibus ædículas exstruebant, aliis-
que in operibus, quæ majorem afferebant
defatigationem, præstò illis erant; vicis-
sim Sanctimoniales Monachis vestes con-
suere, aliâque id genus obsequia exhibe-
re solebant, quæ tamen commercia chari-
tatis nonnisi à senioribus quibusdam exer-
cebantur, quibus solis ad hoc delectis,
Sanctimonialium habitationi appropinqua-
re licebat. In urbibus etiam complures

hujusmodi Parthenones fundabantur, in quibus consecratæ Deo Virgines, quæ in privatis antea ædibus vivebant, ad communis vitæ societatem colligebantur.

Episcopi, qui communis vitæ usum in Clerum suum invexerunt, exemplum ejus rei à vita Monastica sumpsere, ad ejusque normam, quantum per vitæ, ut vocant, activæ occupationes liceret, suorum disciplinam accommodarunt. Hinc est, quod istiusmodi Communitates non raro Monasteria nominata fuerint: imò processu temporis utrumque nomen confundi, ac permisceri cœpit. Sæculò Christi quintò, Episcoporum, & Presbyterorum in Galliis, & Occidente pars maxima, vitæ monasticæ Institutum juxta, & habitum amplexi erant. Sanctus Gregorius Magnus, posteaquam ex Monasterii latebris, in quas, sæculi pompâ valere jussâ, sese abdiderat, in lucem orbis terrarum eductus fuit, vitam nihilominus monasticam pro se ipse constanter coluit, & Monachis sanctimoniâ longè clarissimis palatium suum complevit, ex quibus Episcopos sanè multos, magnique nominis, Augustinum præcipuè, aliòsque Angliæ Apostolos, creavit.

Vitæ monasticæ princeps usus is erat, ut ad majorem perfectionem ejus adimiculò eluctarentur, cum animæ primigenio

V. Tho-
mass.
verb.

Monast.

Joann.

Diac. l.

2 c. 11.

§ 12.

nio innocentiae flore adhuc candentes, tum reversi ad Deum peccatores, quibus propositum erat, contractas sordes voluntariis poenae eluere. Ea causa fuit, cur in Monasteria cujuslibet conditionis, ac ætatis personæ admitterentur; parvuli quidem, ultrò à parentibus oblato, ut mundanis periculis lubrica ipsorum ætas maturè eximeretur; senes item, qui vitæ finem, ac veluti extremum actum sanctè obire desiderabant; denique matrimoniis illigati, quorum uxores in eandem vitæ rationem suâ ex parte ineundam conspiciant. Diversis hujusmodi classibus, diversæ item regulæ, à S. Fructuoso Braccarenfi Archiepiscopo, conscriptæ leguntur. Alii verò, qui per aliquot, aut plures annos ex Canonum formula poenitentiam agere de suis criminibus debebant, multò sanè commodius in Monasterio aliquo præstare id poterant, ubi nempe exempla communitatis novum stimulum, & seniorum blanda alloquia haud parùm solatii afferre poenitentibus possent; quàm si iidem in turba hominum, aliisque Fidelibus permixti, vitam austeram, & à communi consuetudine abhorrentem, vivere vellent. Hunc in modum Monasteria, aliàs carceris, aliàs exilii locò esse coeperunt, quibus persæpè summi quidam Viri conclusi fuerunt, Poenitentiae causâ, quem-

quemadmodum in Gallia sub Regibus primæ, & secundæ stirpis (Merovingorum, & Carolingorum) & in Oriente post sæculum Christi sextum accidisse comperimus.

CAPUT XVI.

Instituti Monastici cum vita primorum Christianorum comparatio.

EX Monasteriorum hætenus descripta ratione luculenter, ac propè ad oculum patuit Dei Providentia, curaque planè singularis conservandi in Ecclesia sua usque ad consummationem sæculi, non modo puritatem in doctrina fidei, sed etiam in exercitatione virtutum perennem sanctitatem. Qui enim reflectere animum volet ad ea, quæ de veterum Christianorum disciplina in secunda hujus operis parte dicta à nobis sunt, illaque conferre cum Instituto S. Benedicti, & cum disciplina Monasteriorum, quæ hodiedum rectè constituta sunt, ex facili, opinor, intelliget, parùm inter utrumque vitæ genus interesse discriminis.

Dixeram eo loco, Christianos antiquiores negotium Religionis, ac pietatis, principe loco habuisse, cæteris omnibus rebus caducis eidem subesse, & famulari jussis; quid verò aliud Monachi faciunt, qui mundo nuncium remisere, quò majori

iori libertate *unum* illud *necessarium* curent, & quibus eam ob rem *Religiosorum* inditum nomen fuit, quod in nascente Ecclesia bonis omnibus Christianis commune erat? iidem Monachi, Ascetæ, & Virgines, personæ *Devotæ* nominabantur, quô vocabulo toti Deo dicati, & mancipati intelligebantur.

Veteres illi Christiani sæpè partim communiter, partim privatim orationes ad Deum fundebant, eâque assiduitate ad consuetudinem orandi finè intermissione, quoad mortalibus licet, quàm proximè accedebant; atque hæc ipsa orandi Dei ratio, & sacra Psalmodia nullibi meliùs ordinata, nullibi exactiùs observata notatur, quàm in Monasteriis, in quibus ea sæculis facilè duodecim elapsis, nihil à prima sui institutione, quam S. Benedicto debet, degeneravit. Cum porrò curis omnibus Monastici Viri vacui sint, quæ ab hoc sacro penso avocare ipsos possent, nihil mirum est, in eodem ritè persolvendo cæteris religiosiores eos fuisse; vulgòque existimatur, ab iisdem Officium Ecclesiasticum in eam formam redactum, & concinnatum fuisse, quæ inde à longissimo tempore ab universa Ecclesia in usum deducta fuit. Illud profectò extra dubitationem est, Divinum Officium à S. Benedicto ità distributum fuisse, ut singulis

Thomass.

1. parte

l. 2. c. 6.

7.8. v. 2.

hebdo-

hebdomadis Psalterium absolveretur. A Monachis etiam addita sunt Canonico Officio *Prima, & Completorium*, quæ initio privatae solum preces erant in quavis familia Christiana, aut communitate religiosa, ad diei cuiusque initium, & finem Deo sacrandum recitari solitæ; quarum proinde stabilem, & publicum usum Cassianus affirmat novum esse, suoque primum ævô introductum. In hisce omnibus eadem Canonico-
 rum cum Monachis disciplina fuit; imò

S. Infit. Canonici, si eorum principia spectes, *4. 6.* Regulares erant omnes. Præterea sæpè antiqui Christiani ad divinam mensam accedebant, sæpè item Monachi; Discipulos

S. Basil. S. Apollonii quotidie accessisse Ruffinus
Epist. author est. Diu quoque antiquissimum
189. ad morem retinere, tenendi apud se sacram
Cæsar. Eucharistiam, quam ipsi sibi, cum Sacer-
Pater. dotis copia non esset, impertirentur.

Veteres Christiani toti erant in legen-
Reg. S. dis sacris libris. Idem in Regula S. Benedi-
Bened. cti commendatur, Quadragesimæ præfer-
c. 48. tim tempore, & Dominicis quibusque die-
 bus, ut eo tempore lectio succedat operi-
 manuum, quod cæterorum per hebdoma-
 dam dierum partem magnam occupabat,
 & cuius nostro in ævo vestigia quædam
 extant, etsi fateri necesse sit, genus istud
 monasticarum exercitationum minùs, quàm
 cætera, fuisse conservatum. Silentii cu-
 stodia,

stodia, quemadmodum suprà dicebam, necessaria erat peccatis linguæ tam frequentibus inter homines, quàm à sacra Scriptura reprehensis, sedulò fugiendis, qualia sunt: obtrectiones, falsæ delationes, verba illiberaliter jocosa, & histrionica, colloquia demum vana, quæ ad *Ad Epb.* rem non pertinent. Et animadvertere licuit, *s. v. 4.* disciplinam eorum Monasteriorum magis adhuc vigere, in quibus silentii major ratio, & cura habetur. Patrum, & Fratrum appellatio, pro cuiusque ætate, ac conditione, Fidelibus initiô communis erat; iidemque Præsulibus, & universis, qui authoritate in eos pollebant, magnâ submissione morem gerere, arctissimo inter se nexu charitatis conjungi, hospitalitatis in peregrinos, & in egenos misericordiæ officia colere, solenne habebant; quorum nihil non in Monasteriis frequentari hodièque videmus.

CAPUT XVII.

Monastici Habitûs, cultûsque exterioris à communi usu diversitas, ejusque rei causa.

ERit fortasse, qui contra dicta proximè superiori capite, ista obiiciat. Si ità est, ut tu inquis, si Monasticæ vitæ sectatoribus aliud nihil propositum erat, quàm vitam ejusmodi instituere,

tuere, quæ bonum Christianum condecet;
cur tam singularia in speciem affectârunt?
cur tam multa à reliquorum Fidelium con-
suetudine aliena præferunt? quorsum
ista in rebus mediis, atque indifferentibus,
à communi more facta secessio? quorsum
Habitûs, vitæque totius exterioris ratio
in victu, in somno, in habitatione adeò
à cæteris hominibus diversa, ut inter
Christianos totidem novas, ac diversas
nationes videre tibi videaris, quot extant
hodie varii generis Religiosi Ordines?
quò tandem spectat multiplex illa Regu-
larum differentia in rebus, nullâ cætero-
quin Dei lege seu imperatis, seu prohi-
bitis, quibus alii ab aliis Ordinibus discre-
pant? Nónne ista studiò excogitata ab iis-
dem videri possunt, ut multitudinis in se
oculis, animisque conversis, vulgi plau-
sum, ac liberalitatem, suique reverentiam
compararent? Hæc sunt, atque his affinia,
quæ complures taciti secum animò volu-
tant, quæque nonnulli palàm etiam jacta-
re non verentur nimis quàm temerè, &
per summam antiquitatis ignorationem.
Qui enim deditâ operâ dispicere hanc in
Religiosis Ordinibus exterioris cultûs di-
versitatem volet, nihil in his moribus no-
vum, & insolitum, sed potiùs residuæ an-
tiquitatis luculentam imaginem ibidem
animadvertet, à Monasticis ad hæc usquẽ
tem-

tempora quàm fidelissimè conservatam ; dum interea cæterorum mores hominum stupendum in modum mutatos , atque innovatos videmus.

Agè enim , ut à vestimentis exordiamur , jubet suos Alumnos S. Benedictus unâ tunicâ cum cucullo , & scapulari veste , pro manuum labore contentos esse. Tunica hujusmodi sinè pallio , multò antè vestimenti genus erat infimæ plebi usitatum , quam proinde plebem Poëta *Tunicatum Popellum* nominat.

Vilia vendentem Tunicato scruta Popello. Cu- Horat.
cullus item capitis tegmen erat oblongum , l. 1. Od.
& acuminatum , ab agricolis , & pauperibus gestari solitum ; quod subsecutis sæculis commune incepit esse cujuscunque conditionis hominibus ; nam & de Mævio Lib. 10.
servo Martialis ait : Epigr.

Pullo Mævius alget in cucullo. 76. v. ult.
Et de Mannejo , qui non modò ingenuus erat , sed etiam pro Equite se venditabat , idem canit :

Illinc cucullò prospicit caput rectus.
Cùmque tegmen hoc capitis ad arcenda Lib. 5.
frigora peropportunum esset , illius usus Epigr.
ex eo tempore ità conservatus fuit , ut non- 14.
nisi duo abhinc sæcula cessârît. Imò Clerici quoque , & literati Viri , atque adeò nobiles , ac proceres , diversi generis capitia , sive cucullos gestabant. Porro Sca-

pulare à Sancto Benedicto præscriptum fuit, cum labori, manuúmque operi insistendum erat; & est sanè hujus vestimenti ingens commoditas, cum ad scapulas in sustinendo onere muniendas, tum ad anteriorem tunicæ partem mundam, sartámque conservandam. Patet igitur, non alias S. Patriarcham filiis suis imperâsse vestes, quàm quæ pauperibus regionis illius communes forent, à quibus illæ nullâ propemodùm re differebant, nisi quòd ejusdem omnes figuræ, ac modi essent; id quod planè necessarium erat, ut à Monachis omnibus indiscriminatim adhiberi possent. Nemini verò mirum videatur, si sæculorum omnino duodecim intervallo in Habitu Religiosorum S. Benedicti, quædam in colore, & formâ introducta fuerit diversitas, pro Regionum videlicet, ac Reformationum varietate. Quantum ad alios Religiosos Ordines inde à quingentis, sexcentisve annis institutos; isti quoque vestimentorum illud genus retinuerunt, quod initiò fundati Ordinis sui, in usu esse intelligebant. Horum major pars à vestibus lincis abstinet, quæ res nobis oppidò aspera, & dura videtur; verùm lineæ supellestilis usus longè post Divi Benedicti tempora primùm invaluit; imò nostrâ etiam ætate nondum in Polonia communis omnibus est; in Turcia quoque

que universa sinè stragulis lineis dormitur corpore semivestito. Et tamen priùs etiam, quàm lintheamina insterni lectis, alitèrque ad vestienda corpora applicari solerent, familiare hominibus erat, vestibûs omnino positis somnum capere, uti hodiedum in Italia fieri affolet. Hæc causa erat, cur lege sancitum in Monasteriis fuerit, ut cum vestitu quisque suo, ac ne cingulô quidem lumbis detractô, quieti se daret.

Jam ad victum quod attinet, suprà jam demonstravi, non modò sapientissimos quosque Gentilium leguminibus, & pisciculis victitasse, lectione insuper ad mensam adhibitâ; verùm etiam Christianos probavi ad cætera Ecclesiæ universæ solennia jejunia, multa alia privatâ pietate addidisse, multasque sub initium, ac finem epularum, persolvere preces. Nihil ergò novi, nihil à communi usu remotum S. Benedictus suis præscripsit, quin potius *Reg. S.* paternâ planè indulgentiâ erga eosdem *Bened. 1. c.* usus fuit, ubi duo fercula cocta, & vini *39. &c.* nonnihil ipsis permisit. Manducandi, & *49.* dormiendi tempora æqualiter omnibus definita erant, & usque ad postremum hoc sæculum observata fuere; nonâ, aut decimâ horâ matutinâ, ut hodièque opifices solent, prandebatur; sub horam porrò sextam vespertinam cœnare mos erat;

erat ; ex legibus politicis , quæ de componendo vesperi igne , & claudendis fabricarum ferrariorum officinis tractant, colligere licet, nocturnæ quietis tempora ab hora octava vespertina usque ad quartam matutinam numerari solita fuisse ; quæ sanè certissima regula est , dimidium noctis accuratè metiendi , præterquam quòd ista temporis distributione servatâ , quàm minima diei pars somnò deperdatur.

c. 22.

Dormitorium nullo cellarum interposito patens erat, omnibûsque commune, quemadmodum in regulis S. Benedicti adnotatur, illudque planè demonstrabat vitæ communis perfectam rationem ; nam in communitate vivere, si propriè loqui velimus, nihil aliud est, quàm eodem conclavi ad nocturnam quietem, eadèmq; mensâ ad famem depellendam uti. Magis etiam hâc ratione paupertatis decus elucet, & quælibet virtus veluti in tuto ibidem versatur. Etenim Superior nullò negotiò observare omnia, & unico obtutu, siquid usquam citrà modestiæ leges admitti contingeret, speculari potest ; maxime cùm ejusdem regulæ jussu, Dormitorium lampade accensâ nunquam non illustratum, lectulique ex culcitra straminea, & stragulò compositi, in propatulo esse debuerint. Mos iste dormiendi, in domibus Hospitalibus retentus est, quem pro-

profectò constat fuisse antiquissimum, & primis Christianis familiarem; nam Auditor Recognitionum proponit nobis S. Petrum unà cum tredecim discipulis suis eodem in conclavi cubantem; huc etiam pertinet syncellorum, de quibus suprà, Institutum, ad hanc dormiendi consuetudinem proximè accedens. Nihilò fermè minor cellarum antiquitas erat. Quamquam, ut verè dicam, qui primè deserta loca inhabitabant Cœnobitæ, non tam cellas, quàm casas, sive tuguriola singuli habebant inter se discreta, & Carthusiensium, ac Camaldulensium cellis, sive ædificulis haud absimilia. In Monasteriis tamen, ubi clausura strictior erat, angustiorque, cubicula hodiernis similia erant, cuiusmodi olim in antiquis ædibus mancipiorum visebantur; quod enim pauperibus, infimæque conditionis hominibus proprium erat, id suos in mores Monachi, Christianæ humilitatis ergò, invexere. Cellulæ porrò istæ ad laborandum, ad legendum, & ad privatim orandum Deum aptæ erant.

Denique videor mihi in Monasteriis invenire adhuc vestigia quædam veteris architecturæ, quâ Romanarum ædium partes antiquitus ordinari solebant, qualémque Vitruvius, & Palladius nobis describunt. Ecclesia, quæ in monasticis ædificiis primum semper, & anteriorem locum occu-

occupabat, ut nempe sæcularibus etiam accessus ad easdem pateret, successisse videtur primæ, sive anticæ domuum antiquarum parti, quam Romani *Atrium* vocabant; hinc in aliud Atrium pergebatur, porticibus desuper clausis circumdatum, quod ex græco *Peristylum* appellabatur; secundum hoc Atrium Monasterii partem illam præsentat, in quam ex Ecclesia intrabatur, & quæ propriè Monasterii claustrum nominatur, ex quo in cæteras Religiosi ædificii partes introitus patet, cujusmodi sunt Capitulum, Refectorium, quorum illud antiquis Exedra, istud verò Triclinium dicebatur; demum hortus extremum plerumque Monasterii locum obtinet, id quod in antiquis ædificiis pariter usuveniebat.

Utcunque ista habeant, illud certum, exploratumque est, sanctos Viros, regularum Monasticarum Conditores, nec novitatis aliquid in Religionem nostram inducere, nec à reliquo cœtu Fidelium exoticâ vitæ ratione discedere cum suis voluisse. Nam ea, quæ in Monasteriis extraordinaria videntur esse, non tam Monachis ipsis, quam reliquis hominibus, qui à priscis illis moribus defecere, tribuenda sunt; perinde ac antiquissima ædificia singularia haberi cœperunt, propterea, quod ea sola temporum injuriis superiora, plurimorum spatiò sæculorum ætatem

tem tulerint ; utque sapientissimus quisque Architectus ædificia ex antiquitate residua, præcipuo studiô inspicere , & contemplari solet , probè guarus , non aliunde artem suam postremis hîc temporibus denuo suscitata fuisse , quàm ex antiquorum ædificiorum , veluti excellentium prototyporum , propositâ ad imitandum formâ ; ità optimi quique Christiani , ut viva , & spirantia veræ virtutis exempla condiscant , haud perfunctoriè observare debent , quæ in Monasteriis regulari observantiâ florentibus , recepta usu vident. Haud equidem me fugit , pauca illorum superesse , quibus ipsa temporis diuturnitas , ut fit in humanis rebus , remissionis , & laxamenti aliquid non attulerit ; sed nimirum pauca etiam , atque adeò nulla hodie ex antiquitate remansere ædificia , quæ vitium fecerint omnino nullum ; imò quàm plurima eorum videas adeò male habita , ut præter rudera , & parietinas nihil supersit ; & tamen qui has ipsas ruinas attentâ curâ inspicere , qui fragmenta etiam exigua tam pretiosæ antiquitatis , veluti membra quædam , & articulos elegantissimi quondam corporis , investigare velit , eaque cum iis , quæ hanc in rem ab idoneis authoribus scripta leguntur , conferre , & comparare , inveniet denique , atque extundet ex his reliquiis totius veteris stru-

cturæ

Æturæ symmetriam , occultumque artificium , & sensum Scriptorum , qui de hoc argumento differuerunt , assequetur. Haud absimili modò plurimum utilitatis afferet, diligenter inquirere in exercitationes Monasticas , maximè si ad eas accedat studium Regularum , ab Auctoribus sacrorum Ordinum præscriptarum ; lectio item Canonum , Evangeliorum , & Vitarum Sanctorum , quibus nulla Ecclesiæ ætas vacua fuit. Interea fateamur necesse est, in Monasteriis , veluti in totidem Gazophylaciis , totius retro antiquitatis affervari thesauros. Hinc eruti maxima ex parte sunt manuscripti Codices , quorum ad instaurandas humaniores artes ingens usus fuit ; hinc Patrum opera , & Conciliorum Canones in lucem protracti ; hinc demum ex Monumentis antiquarum in Monasteriis consuetudinum , varia indies deteguntur , quæ ad illustrandam Ecclesiasticam antiquitatem , doctè curiosis hominibus , jucundè , mirificèque serviunt. Ad extremum perfectionis Evangelicæ exacta observatio in Monasteriis , uti aqua in fonte diligenter custodito , pura ac defœcata usquè permansit ; cùm interim eadem olim tam sancta disciplina , per sæculi cœnosas paludes decurrens , semper magis magisque inquinaretur , quâ de re postrema hujus dissertationis parte agendum erit.

P A R S I V.

Antiquæ, & severioris inter Christianos Disciplina relaxatio.

EXtremo locò pertractandum mihi hoc Argumentum superest; quòd existimem, id à me deprecari narrationis ordinem, atque contextum, ut, veterum Christianorum expositis hucusque moribùs, ad extremum potissimas afferam causas illius differentiae, quæ inter nostros, primorùmque Fidelium mores intercedit. Tanta verò est Christianorum recentiorum à prisca illa vitæ disciplina diversitas, ut plures haud dubiè descriptionem hanc illis narrationibus similem arbitraturi sint, quas reduces ex longissimè diffitis regionibus viatores, de Indorum, aut Chinensium moribus, vitæque institutis proferre solent. Rudiores autem ægrè admodum portentosam hanc diversitatem sibi persuaderi sinent, cujus originem, causasque, literatis quidem planè perspicuas, ipsi per ingenii hebetudinem non assequuntur. Generatim igitur, quâ viâ, & ratione, ista morum laxitas incrementum sumpserit, edocebo.

CAPUT I.

*Mali hujus inde à quarto Christi sæculo
diversæ causæ.*

EX quo semel Constantinus M. Christianam Religionem publicè complexus est, ac defendendam, modisque omnibus proferendam suscepit; certatim ad eam suscipiendam populorum studia conspiravêre, fuitque illud maximè tempus, quò Prophetarum de Christi Ecclesia luculentæ vaticinationes ad litteram, ut ajunt, impletæ sunt. *Erit in novissimis diebus præparatus mons Domûs Domini in vertice montium, & elevabitur super colles; & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent: venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus.* Hactenus disertis verbis Propheta Isaias. Nimirum quotidiana Gentilibus ante oculos obversabantur, longèque celeberrima prodigia, quæ ad Martyrum sepulchra edebantur; his adde morum sanctitatem, quâ Christianorum plerique effulgebant; adde Religionis Orthodoxæ invictum robur, quæ in maximis, frequentissimisque trium omnino sæculorum jactationibus, atque procellis, adeo-

Isa. 2.
v. 2. &
3.

adeò nihil imminuta, aut labefactata fuit, ut ab ipsis potiùs damnis, ac cædibus vires sumeret novas, radicésque in dies ageret altiores. Ex altera item parte, sapientiorum inter Ethnicos Philosophorum vocibus, editisque libris, jam pridem explosa erat hominum in pluribus Diis adorandis stultitia, & Poëtarum de ortu, & natura Deorum commenta usque adeò exhibilabantur, ut plerique, qui ingenio valerent, fidem illis omnem abnuerent, neque, nisi politicis adducti rationibus, ab imperita multitudine credi talia paterentur. Facile igitur, ac perlubenter ab ea Religione descivere Gentiles, quæ publicâ Principum protectione, & Sapientium judiciis, veluti gemino fulcrò, destituta, sponte quasi suâ in casum inclinabat. Ergò Ethnicorum complures Christo se adjunxere; alii verò falsæ libertatis, morumque majoris licentiæ spe sibi propositâ, nulli penitus Religioni sese addicebant; ne videlicet, aut intellectum obsequio fidei subiicere, aut vitæ antea actæ dissolutionem, artésque ditescendi iniquas, unâ cum malè partis abjicere cogerentur.

Quare Gentilium per ea tempora duplex ferè genus duntaxat reliquum fuit, alterum eorum, qui solam consuetudinem pro vitæ normâ sequentes, haud aliò, quàm sensuum magisterio, rerumque ex-

teriorum imaginibus ducebantur ; hi de rudi vulgo omnes, ac fæce hominum erant. Alterum verò genus eorum erat, quos singulares appellamus, suique judicii plus æquò tenaces ; hi, noxiâ ingenii subtilitate dicam, an obstinatione abrepti ? Paganismum cæcâ quâdam antiquitatis reverentiâ defendere, & allegoricis interpretationibus, quibus Philosophorum nonnulli suæ sectæ putidas fabellas exornabant, à communi invidia vindicare conabantur. Isti omnes Platonici eorum temporum erant, longè tamen à Platonis, veterumque Academicorum, qui Platonem secuti fuerant, sapientiâ, & doctrinæ soliditate remoti. Etenim omissis cæteris, ea solum, quæ in tota Platonis doctrina levissima erant, maximèque infirma, sibi decernebant, atque hæc ipsa cum Pythagoræ placitis, & Ægyptiorum-mysteriis commiscentes, novum sectæ genus procuderant, quæ tota magicis artibus, tanquam fundamentò nitebatur, & obtentu debiti spiritibus bonis, ac malis cultûs, omne genus superstitionum probabat. Talis erat Juliani Apostatæ religio, cujus dogmata in Apulejo, Porphyrio, & Jambico videre licet. Pauci tamen Gentilium erant, qui in tam perplexas subtilitates induere se vellent, magisque in dies Idololatria evilescebat.

In tanta multitudine hominum, ad Christi castra turmatim convolantium, fieri vix potuit, quin aliqui eorum humanis duntaxat rationibus pelliecti adreperent; hujusmodi rationes erant, spes augendæ sub Christianis Principibus fortunæ, ac rei familiaris; studium gratificandi consanguineis, & familiaribus; Dominorum, qui Christiana Sacra jam complexi erant, reverentia, & metus; denique omnia illa vanissima motiva, ac momenta, quæ hodie dum mortales ad hypocrisin inducere solent. Quanquam, qui isto ad terrena respectu ad Christianos transibant, intra Catechumenorum ordinem plerumque consistebant; cùmque severior ipsis videretur morum apud Christianos disciplina, quàm ut illi submittere sese auderent, Baptismi susceptionem, quàm poterant longissimè, nec rarò usque ad mortis articulum extrahebant; quò sic pœnitentiæ in Ecclesia palàm subeundæ periculò liberi, pristinae vitæ infelicem licentiam impunè continuarent. Alii contrà baptizari se curabant, quin tamen seriò ad Deum, & sanam fidem conversi essent; quosdam levissimos homines attraxit curiositas propius inspiciendi Christianorum mysteria, nullis aliis, præterquam Christianis, manifestari solita; nonnullos superstitiosa cupiditas invitavit, quâ stimulante diversi

*V. Aug.
de Cate-
chiz. c.*

17.

*Cyroll.
Hieros.
pro Ca-
tech.*

generis ritibus initiari, & quidquid in quacunque Secta, vel Religione sacrosanctum habebatur, experiri ipsi, partemque inde aliquam sibi præcerpere cupiebant, nullo inter Deum, & Deos, inter Religionem, & superstitionem habito discrimine. Quantâcunque verò Episcopi in examinandis fidei candidatis curâ, & providentiâ uterentur, nihilominus, quia homines denique etiam ipsi erant, non poterant non interdum simulatione hominum, fucôque factô circumveniri.

Vel ex iis ipsis, qui citra hypocrisin, atque ex animo nomen Christo dederant, complures à primo fervore sensim remittebant. Sublato per ea tempora Martyrii metu, mors ipsa longiùs, quàm aliàs, distare & abesse videbatur. Sanè si olim sopitis ad perbreve tempus Tyrannorum persecutionibûs, Christianorum, qui tunc vivebant, fervor usquè adeò intepuerat, ut Divus Cyprianus occasionem inde arripuerit, exprobrandi Fidelibus nimiam remissionem; quid arbitramur consecutis pòst temporibus factum fuisse, cùm Ecclesia stabili pace frueretur, nec solùm periculô vacaret, Christianum esse, sed honori idipsum duceretur? Interea Principes, & Magistratus ad fidem recens conversi, non cessabant Christianè vivere, etsi bona sua, & honorifica officia retinerent;

hâc

*S. Cyp.
de lapsis.*

hâc re animadversâ, cæteri Fideles inferioris notæ pedetentim honores, divitias, vitæque commoditates non amplius, ut prius fecerant, horrere, & aversari cœperunt; cõque factum, ut deliciarum amor, avaritia, & ambitio rursus exacuerentur, ac veluti è somno excitatæ in animis Fidelium evigilarent. Nimirum mundus, etiam ex quo Christianus factus est, non desit esse mundus. Discrimen tunc fieri cœptum est inter Christianos, & sanctos, ac devotos, quæ tamen olim pro synonymis habebantur. Sæpè Divus Chrysostomus conqueri auditus est, propterea, quòd Auditores sui ad excusandam bonorum terrenorum nimiam aviditatem, ac lucri immoderatam sitim, dicere solerent, non esse se Monachos, sed Matrimonii implicitos, alendæ familiæ onus sustinere; quasi verò qui Romæ, & Corinthi olim vivebant Christiani, quòsque Apostolus ad æmulanda charismata meliora, id est, ad perfectissimam vitæ rationem exhortabatur, & Sanctos nominat, connubiis ipsi quoque juncti non fuissent, vitamque, si exteriora spectes, communem ac popularem non egissent.

Nimirum naturæ nostræ corruptio inficit omnia, & depravat. Quod in Officio divino, & functionibus sacris, sensibus blandiebatur, eò ad dissolutionem plures ab-

Origen.
contra
Celsum,

uti cœperunt. Publicæ hilaritates in Dominicis diebus, item celebriora per annum festa, nonnunquam sobrietatis, & modestiæ Christianæ limites ita egrediebantur, ut quartô jam Christi sæculô, id quod suprâ commemoravi, necessum fuerit, abolere morem celebrandi convivia in festis Sanctorum Martyrum, prohibiti- que Clerici ad nuptialia festa intervenire. Probè nimirum Origenes animadverterat, quàm difficile sit, gaudia illa, quæ sensibûs percipiuntur externis, cum internis, ac spiritualibus conciliare. Mancipium enim est corpus nostrum, cui si in victu, in somno, cæterisque vitæ commoditatibus satisfacere studeas, continuò lascivire incipit, insolentiûsque exultare. Nam spiritui, & libertatem adimit ad cœlestia evolandî, & vires ad resistendum temptationibus infringit, ac debilitat; nec diu mens humana dominium in corpus retinere valet, nisi asperè illud duritèrque tractet, ac veluti flagellô armata, rebellî mancipio identidem immineat. Loquor hîc de temporibus, quæ inpræsentiarum describenda sumpsi, atque in illis minimos quosque defectus notatum eo, ut in ipsa laxatæ disciplinæ primordia, ac veluti fontes totius mali digitum intendam; nequam tamen animus est, hâc ipsâ rerum enarratione quicquam detrahere de illis lau-

laudibus, quibus Ecclesiæ mores generatim suprà commendavi, quorum disciplina si unquam aliàs, hoc ipso tempore maximè viguit; Cleri præsertim mira tunc sanctitas erat.

Etsi planè fateri cogor, non defuisse inter Ecclesiæ Antistites, qui plùs justò titillari animum sinerent, honoris, & venerationis, quâ passim excipiebantur, rarâ, publicâque significatione, quique de abusu ingentium Ecclesiæ bonorum, quorum administratio penes ipsos erat, interdum postularentur. Liqueat istud ex accusationibus, contra Dioscorum, & Ibas in Concilio Chalcedonensi factis. Crediderim tamen inter Episcopos Orthodoxos neminem ferme repertum, cui talia ex vero obiici potuerint. Sed quoniam sui quoque Christianis, cœterisque hæreticis Sacerdotes, sui Episcopi erant, istorum inquieti, ac turbidi mores reliquis etiam obfuere, deque debitâ Sacerdotali Ordini reverentiâ non parùm decerpserunt. Pessimî cùm apud Ethnicos, tum apud Fideles haud satis eruditos, exempli erat, videre homines tam verendis, augustisque titulis conspicuos, contra alios sui ordinis & statûs viros palàm grassari, voce juxtâ, & calamô mutuis sese calumniis discerpere, in Principum aulas, animosque se insinuare, ad captanda videlicet factionis

AE. 3.
S. 10.

suæ patrocinia; nihil enim istorum omnium ab hæreticis tunc prætermisum fuit. Vidisses Anachoretas falsò zelò exstimulatos, ex suis antris in confertum populum, lautàsque urbes proflire, moliri seditio- nes, omnia per vim inauditam agere, ac miscere. In Oriente præsertim id genus turbæ fervebant, ubi animi hominum naturâ suâ præfervidi, & in susceptis semel consiliis præ aliis constantes, atque obfirmati, simul atque inordinatâ quadam affectione magis inflammantur, in extrema omnia præcipientes ruunt. Hâc viâ reverentia adversus personas Religionis ministerio dicatas, quòdque hinc planè consequitur, erga ipsam Religionem imminuta est.

Ad hæc Gentilium fucatæ virtutes debilibus, & pusillis offendiculo erant. Etenim non deerant inter illos, qui moraliter bene, ac rectè viverent, qui in promissis fideles, à fraudibus, & sordibus alienissimi, æquitatem colerent, omnesque leges societatis humanæ, ac civilis observarent; id unum sufficere homini existimantes, ut rationem quisque ducem sequeretur, non implicando se omnibus, ac singulis questionibus, quas inter se Christiani agitant. Perinde ac si Christiani non id agerent, ac profiterentur, ut Rationem, eamque supremam, Verbum inquam Incarnatum,

natum, sequerentur. Hi mundani Sapientes fidem interpretabantur, animi præoccupati levitatem esse; corporum verò afflictationem, exactam continentiam, spectaculorum, & profanarum oblectationum fugam pro superstitionibus habebant. Tametsi verò Christianismus per ea tempora Religio dominans esset, Imperatore ipso eandem amplexò; Gentilium tamen numerus adeò frequens adhucdum erat, ut impediri neutiquam possent, quin voce, simulque editis libris, ac publicis in Concionibus dogmata sua venditare pergerent. Erant istæ quædam quasi reliquiæ præscæ Philosophorum libertatis, quâ hæretici in rem suam naviter abuti sciebant.

*V. Aug.
contra
advers.
leg. &
proph.*

Ex altera parte Infidelium cætera multitudo semper magis magisque in deteriora prolabebatur. Quidquid vitiorum initiò promulgati Evangelii regnâsse in mundo superius adnotavi, id omne adhuc impunè dominabatur. Exceptis iis, quos modò commemoravi, paucis Philosophis, aliisque, quorum in vetere instituto retinendo pertinacius, & Atheismo magis addictum erat ingenium, nemo ferè unns Græcos inter, & Romanos reliquus erat, cujus probitas, & virtus cæterorum malitiam exæquaret, aggeremque veluti obiceret exundanti licentiæ. Sub eadem

tem.

tempora accidit, ut orbis Imperium, ac summa potestas in Occidente corrueret; nam in Oriente Imperium ipsum tamdiu solum stetit, quamdiu armorum vi impugnatum non fuit. Nulla tunc amplius militum disciplina, nulla Ducum auctoritas, nulla Consiliorum exequendorum ratio, nulla in gerendis negotiis peritia, usus rerum nullus erat; in juvenibus fortitudo, prudentia in senibus, in universis patriæ, ac boni publici amor exoleverat; ad privatas quisque voluptates, & lucra intentus erat: omnia proditione, ac perfidiâ gerebantur. Romani luxu, otioque fracti, atque effœminati, quò se à Barbaris defenderent, Barbaros alios stipendiis alebant suis; cæterum deliciis immerfi noxiam delicatioris vitæ elegantiam, cui solidi nihil suberat, affectabant. Quid multa? criminum, & abominationum ipsorum completâ mensurâ, justissimus Arbiter Deus supplicium denique de impiis sumpsit, à S. Joanne in Apocalypsi multò jam antè prædictum. Urbs, orbis caput, iterum ac sæpius à Barbaris occupata, & expilata fuit, vindicatus innumerabilium Martyrum sanguis, quò Roma se ingurgitârat; demum Occidentis Imperium in prædam cessit populis Septentrionalibus, qui supra ejusdem rudera, nova regna exædificârunt.

V. Amm.
Marcell.
lib. 14.

Apoc. 13.
& 18.

Cùm

Cùm itaque in medio tam pravæ, corruptissimæque Nationis (Romanos eorum temporum intelligo) Christiani viverent: fieri vix potuit, quin virtuti eorum labis aliquid aspergeretur, ipsique à pristinis, sanctissimisque moribus sensim defluerent; maximè cùm ab Infidelibus non amplius, uti olim persecutionum tempore, divisi ac separati degerent, nec jam ab ipsorum insectationibus, sed magis à familiaritate, & blanditiis eorum cavendum esset. Nemo proinde miretur, si à sæculo Christi quarto, vitia Christianis exprobrata à Patribus fuisse legat. S. Augustinus apertè, liberèque de illis Ethnicos præmonere non dubitavit, qui Christo dedere se cogitabant; ut ea propiùs subinde inspecta, minori recens conversis admirationi, & scandalo essent: *multos visurus* Aug. de es, ità Augustinus, quorum perversæ turbæ Catech. corporaliter implent Ecclesias, ebriosos, avaros, fraudatores, aleatores, adulatores, fornicatores, remedia sacrilega sibi alligantes, præcantoribus, vel quarumlibet impiarum artium divinatoribus deditos; animadversurus etiam es, quòd illæ turbæ per dies festos Christianorum impleant Ecclesias, quæ implent & theatra per dies solennes Paganorum, & tamen omnes istos adhuc pro Christianis haberi, imò ab ipsomet Deo veluti paleam usque ad tempus ventilationis sustineri,

Demo-
rib. Ec-
cles. c.
34.

neri, Sanctus Doctor affirmat. Idem ubi contra Manichæos disputat, ingenuè fatetur, in tanta copia populorum, non deesse Professores nominis Christiani, nec professionis suæ vim aut scientes, aut exhibentes qui vel in ipsa vera Religione superstiriosi sunt, vel ità libidinibus dediti, ut obliti sint, quid promiserint DEO. In eandem sententiam

Aug. ubi
supra.

persæpè aliàs Sanctus Doctor loquitur in libris suis contra Donatistas scriptis, ubi luculenter demonstrat, zizania in agro Ecclesiæ, cum electo frumento permixta esse debere usque ad tempus messis, ad diem inquam extremi iudicii; sed iuvat Sanctum ipsum suis verbis loquentem audire: Nunc vos, inquit, illud moneo, ut aliquando Ecclesiæ Catholicæ maledicere desinatis, vituperando mores hominum, quos & ipsa condemnat, & quos quotidie tanquam malos filios corrigere studet, qui autem voluntate malâ in pristinis vitiis perseverant, aut etiam addunt graviora prioribus, in agro quidem Domini sinuntur esse, & cum bonis semini-

Chrys. in
Matth.
Hom. 61.

bus crescere; sed veniet tempus, quo zizania separentur. Haud absimilia hujus inter Christianos remissionis argumenta, in Chrysostomo, aliisque Patribus legere est.

Quorsum igitur, inquires, poenitentiae publicæ, quorsum excommunicationes in Ecclesia etiam tum usitatæ? ut à vitiis ni-
mirum

mirum Ecclesia multis quidem, sed non planè omnibus perpurgaretur. Ad imponendam enim publicè pœnitentiam, peccatorem oportebat aut petere illam, aut certè acceptare; quare necessarium erat, ut peccatum quisque suum confiteretur, sive spontaneâ sui denunciatione, sive aliorum delationibus acquiescendo. Porro excommunicationem quod attinet, ista in eos duntaxat fulminabatur, qui, quanquam seu propriâ confessione, seu judiciali probatione, seu publicâ demum facti evidentiâ convicti criminis erant, pœnam nihilominus expiando crimini propositam subire detrectabant. Accidit, quòd Episcopi, quâ erant prudentiâ, & in subjectos charitate præditi, non nisi lentè, ac perægrè ultima hujusmodi malorum remedia adhibere solerent. Priùs enim peccatorem de crimine convictum, nec tamen facti pœnitentem, de præsentì, maximòque animæ periculo admonebant, útque eò se expedire non tardaret, instabant, neque precibus, lacrymis, comminationibus, ut cor durum emollirent, parcebant ullis, ad Deum eriam conversi, gemitus suos, totiùsque Ecclesiæ ad id congregatæ comprecationes convertendo homini impendebant; síque moras usque necderet obstinatus peccator, non continuò animum despondebant, quin potius

*Const.**Apost. 8.**c. 41*

potiùs patientiam, longanimitatem Patris misericordiarum imitati, errantes, donec in viam redirent, diu admodum expectabant, ac præstolabantur. Ad extremum ubi omnia hæc, sola ex charitate veluti deprompta leniora jacula, effectu frustrata videbant, tum verò ultimum, tristissimūque anathematis fulmen coacti vibrabant, animi dolore nihilo minori, quàm quò piissimus quidam parens, ut filii vitam servet, filii brachium suismet manibùs à corpore amputare cogitur.

Cæterum quorum occulta manebant crimina, sive quòd naturâ suâ ejusmodi essent, ut soli Deo paterent, sive quòd probari idoneis testibùs non possent, ii enim verò remediis illis Ecclesiasticis sanari non poterant; nec aditu ad Ecclesias, nec Sacramentorum communione, siquidem sacrilego ore contingere illa non metuerent, interdici occultis hisce peccatoribus fas erat. Quamdiu persecutionum æstus tenuit, non deerant certa argumenta, quibus paleæ à tritico, & ab auro scoria in igne illo persecutionum secerneretur; at ubi publicarum vexationum conquievit furor, facilè erat perpetuâ ad mortem usquè simulatione, & hypocrisi suos reatus occultare. Interea tam flagitiosi, debilesque Christiani, multum Ecclesiæ Dei malis sermonibùs, plus etiam pravis exemplis suis nocce-

nocebant, domi præsertim, & privatis in familiis. Liberos enim suos oscitanter, & perfunctoriè institutos, ad Baptismum nihilominus adducebant. Constat autem quantorum malorum primis illis sæculis fons, & origo esset domesticæ instructionis neglectus; quemadmodum per ea tempora baptizatos recens parvulos publicâ catechesi erudiri solitos fuisse, nusquam legimus.

CAPUT II.

Barbarorum irruptiones, & corrupti mores.

Nihilo minùs Ecclesiæ Christi Barbarorum incursiones, & illata Imperio Romano vastitas, quàm Romanorum per ea tempora inquinati mores fraudi fuère. Evangelium etenim, utpote suprema regula omnis recti, & rationis, ex æquo reiicit affectiones omnes, ac defectus sanæ rationi oppositos. Neque stupidi, neque astuti, ac versipelles, neque feroces, neque languidi, remissique animi, cùm in huiusmodi vitiis persistunt, esse veri Christiani possunt; nec minùs crudelitas, & ferocia, quàm luxus atque mollities, severæ, castæque Religioni adversantur, perindèque cum pietate, quàm cum iustitia, & qualibet honesti

*Micro-
nys. in
Isa. c. 5.
in fine.*

sti normâ bella, & hostilis agendi modus pugnant. Multum igitur Ecclesia Dei passa est eâ rerum omnium perturbatione, cum Barbaricæ gentes è Borealibus plagis effusæ, universum Imperium veluti facto impetu inundârunt. S. Hieronymus, aliique, quorum ætas in ea tempora incidit, non uno in loco rerum adeò miserabilem statum deplorant. Et sanèurgens necessitas, & cura, vitam, & fortunas conservandi, cum aut impetu expugnata civitas aliqua esset, aut hostium direptioni tota Regio pateret; sollicitudo item servitutem à se, & vim ab uxoribus abstinendi, nimium vehementes sunt aculei, quibus ad negligenda spiritualia sollicitantur mortales; nec nisi perfectæ, planèque heroicæ virtutis opus est, inter corporum cædes, & carnificinam, inter horrorem sanguinolentæ victoriæ animò sibi constare. Adhuc supersunt Divi Basilii, & antiquiores S. Gregorii Thaumaturgi literæ, quibus Ecclesiasticæ poenæ iis dictantur, quos Barbarorum in Cappadociam factæ irruptiones, in diversa crimina præcipientes egerunt.

*Possid. in
vita S.
Aug. c.
28.*

Quo tempore Vandali totam latè Africam depopulatum ibant, nihil ità Sanctum Augustinum afflixit, quàm animorum pericula, & interitus, quemadmodum Possidius in ipsius vita refert: *Hanc ferocissi-*

mana

nam hostium grassationem, & vastationem, ille homo Dei . . . non ut ceteri homines, sentiebat, & cogitabat; sed aliùs, & profundius ea considerans, in his animarum præcipue vel pericula, vel mortes prævidens . . . amarissimam, & lugubrem præ ceteris, suæ senectutis jam pænè extremam ducebat, ac tolerabat vitam. Videbat enim . . . Ecclesias Sacerdotibus, ac Ministris destitutas, virginésque, & quosque continentes ubique dissipatos, & in his alios defecisse tormentis, alios gladiò interemptos esse, alios in captivitate perditâ animi, & corporis integritate ac fide, malo more, ac duro hostibus deservire. Cernebat enim hymnos Dei, & laudes de Ecclesiis deperisse, ædificia Ecclesiarum quàm plurimis locis ignibus concremata esse. . . . Sacrificia, & Sacramenta divina, vel non quæri, vel quærenti, qui tradat, non faciliè reperiri . . . ipsosque Ecclesiarum Præpositos, & Clericos, qui fortè Dei beneficiò, vel Barbarorum manus non incurrerant, vel evaserant, rebus omnibus exspoliatos, atque nudatos mendicare, nec eis omnibus ad omnia, quibus fulciendi essent, subveniri posse. Faciliè ex hoc uno exemplo quisque æstimaverit, quid aliis, multoque amplioribus Provinciis, Hispaniæ, videlicet, Galliæ, & Illyrico factum fuerit. Quis verò in hac temporum calamitate modus, quæ via relicta erat, erudiendi populos, Presbyteros, & Doctores formando? quâ ratione visitare gregem suum

sacri Pastores , aut cogere Concilia poterant , vacuis Episcoporum sedibus ex-
plendis , tuendæque disciplinæ idonea !
Profectò habet Ecclesia , cur in omnibus
suis orationibus pacem , & tranquillitatem
à Deo publicam exposcat , tanquam fun-
damentum , cui universa Religionis exer-
citia necessariò innituntur.

Non equidem negaverim, Barbaros etiam
ipsos ad fidem conversos fuisse ; nam
Franci ex Gentilibus Christiani , Gothi,
& Longobardi ex Arianis Catholici facti
sunt ; sed tamen iidem diu admodum Bar-
bari permansere. Barbariem hìc nomino
illam animi dispositionem , quâ occupati
homines , non rationis usu , sed affectio-
num impetu , & consuetudinis æstu quo-
dam , ac torrente agi se , abripique sinunt.
Quanta verò solius etiam consuetudinis
esse vis , & efficacia soleat , exemplò suo
luculenter ostendunt Iroci, sive Iroques ,
aliisque Americæ populi , quos Barbaros
appellamus. Vix ulla nobis cognita Na-
tio est , ab animi perturbationibus perin-
de , atque illi , libera , & immunis ; man-
sueti sunt , continentes , & patientes , ut
nemo suprà : colunt justitiam , grati ad-
versus benefactores existunt : sua facile
largiuntur , exercent hospitalitatem. Et
tamen ad hanc usque diem laboratum est ,
& prope incassum labor omnis cecidit ,

ut in veros Christianos formarentur, iis solum exceptis, qui inde à pueritia sua Parentum oculis subducti, interque Christianos educati fuere. Atqui his populis nec ingenium, nec animus deest ad eas res, quibus à puero assueverunt, tractandas; ut verò novas rerum ideas animis admittant, induci, & condocesieri neutiquam possunt. Non capiunt illi, Deum Universi Creatorem, omniumque sub sole Nationum ex æquo Dominum esse: non intelligunt necessitatem unius solummodo Religionis, per totum orbem terrarum communiter omnibus amplectendæ: quid sibi velit spes, & expectatio futuræ vitæ, in qua bona solum spiritualia promittuntur, non percipiunt; longè verò minùs abstrusiora fidei nostræ Mysteria assequuntur. Ista quamdiu exponi sibi audiunt, arrectis quidem auribus, pacatòque animò adstant, ut crederes, admirabili consensu, annutùque omnia illis probari; at ubi dicendi finem feceris, nihil te ipsis persuasisse comperies. Siquis eorum Baptisma interdum expetat, id ferè sit præsentis alicujus commodi, ac lucelli propositâ spe, atque ad obtinenda nescio quæ crepundia, quibus mirificè tenentur; hujusmodi munusculorum aliquid ubi primùm impetrârunt, continuò obligatæ Christo fidei immemores, cum suis

popularibus ad genium redeunt, pristinamque consuetudinem, mactandi hostes suos, & humanis carnibus vescendi. Aliud Barbarum genus est longè stupidissimum, uti Nigritæ, & Cafri, in quibus nec sensa ulla Religionis, nec aditum ad ea duris ingeniis instillanda invenias; adeò isti nihil percipiunt, nisi quod manibus, sensibusque externis usurpari possit. Omnes istos, in homines antè convertas, oportet, quàm Christianos efficias.

Nequaquam eò dicta hæc velim, ut Francos, aliósque populos Romanorum victores, in eodem planè statu versatos fuisse existimem; illud solum contendo, quod extra controversiam est, nullâ ipsos literaturâ, nullô liberali, ingenuoque studiò excultos, nec agriculturæ, nec aliis honestis artibus, aut opificiis addictos olim fuisse, sed prædationibus, cædibusque unicè intentos, ut adeò solus ipsorum conspectus Romanis horrore esset. Præterea in illorum moribus, omnique vitæ ratione plurimum levitatis, & inconstantiae inerat, quæ Barbarorum præcipua, maximèque propria videtur esse nota: nam rationis primus fructus est constantia, & in consiliis omnibus, actionibusque æqualitas. Sanè humano more non vivit, qui habenas pravis appetitionibus suis laxans,

xans , rerum externarum , quæ in horas mutantur , impressiones temerè sequitur. Nemo prudens negaverit , inter primos Francorum Christianos Reges , non modò discriminis , verùm etiam oppositionis plurimum fuisse. Clodovæus cum suis liberis ex una parte zelum , & venerationem erga res fidei præseferibat insignem ; idem tamen ab injustitiæ , & crudelitatis labe non excusatur. Gunthramnus Rex optimus , quem Ecclesia Sanctorum catalogo inseruit , inter multa , & præclara pietatis opera , suos etiam manes , ac nævos habuit ; denique Dagobertus tot cœnobiorum pientissimus conditor , vitiis item insignis fuit. Non deerant quidem tunc Episcopi sanctimoniâ , & libertate Apostolicâ præstantes ; verùm hi ipsi inter multa mala , quod minus erat , eligendum putantes , Principes Christianos quantumvis imperfectos , ac in morum disciplina solutos potiùs , quàm Paganos Ecclesiæ persecutores , & juratos hostes sustinere malebant. Quàm verò parum fiderent Barbaris ad fidem conversis , inde liquet , quòd duorum circiter sæculorum spatiò , nullos fermè præter Romanos , ad Clericalem Statum evectos legimus ; id quod ex eorum nominibus intelligere licet.

*Marty-
rol. Rom.
28.*

Mart.

CAPUT III.

Romanorum cum Barbaris permixtio.

Processo temporis Romani cum Barbaris sensim, & pedetentim in unam nationem coiere; quemadmodum verò in colorum permixtione accidit, ut de suo uterque aliquid amittat, & ex utroque tertius color existat, qui priores omnino delet; ità Barbari usu, & consuetudine cum Romanis mansuefacti, & eruditi fuerunt; Romani verò rudiores, magisque agrestes effecti; ut adeò jam inde à Sexto Ecclesiæ sæculo ingentem morum in Occidente inclinationem observare liceat. In pervolvendis Historicis Poëtis, aliisque profanis Scriptoribus longè tunc minus, atque olim, operæ ponebatur. Verebantur nimirum, ne hujusmodi libros lectitando, ad alia, quæ directè ad Religionem non pertinent, animus avocaretur, quem uni huic negotio intentum volebant; cum tamen hæc ipsa profana studia, Religioni nequaquam inutilia sint, imò verò perquam opportuna, ad cognitionem antiquitatis conservandam. Qui enim hisce præsiidiis destituti sunt, facilè supposita, illustribusque Auctorum Ecclesiasticorum nominibus insignita

nita volumina pro genuinis admittunt ,
nimiùmque se credulos præbent ad om-
ne genus miraculorum , unde unde illa
afferantur , complectendum. Miraculo-
rum , quæ ab Apostolis , & ipsorum Dis-
cipulis maximò numerò patrata diceban-
tur , quæque indies ad Martyrum sepul-
chra edebantur , tam celebris , & constans
fama percrebuerat , ut ejusmodi prodigia
non ampliùs accurato examini subiiceren-
tur ; & ut quæque historia miraculis , iis-
que præter morem stupendis , maximè re-
ferta erat , ità lectu jucundissima habebatur.

Verùm hanc in moribus , & eruditione
barbariem abundè compensârunt rara pie-
tas , aliarùmque solidarum virtutum orna-
menta. Tota morum disciplina , quam in
tertia hujus Operis parte exposui , ad de-
cimum usquè Christi sæculum duravit.
Nunquam Christiani , intérque istos , Prin-
cipes ipsi ac Reges , in psalmodia divina
magis assidui , nunquam ad observanda
Ecclesiastica jejunia , ad dies festos ritè
agendos , denique ad omnia Religionis
exercitia ferventiores fuère , quàm his ,
de quibus nunc ago , temporibus. Vidis-
ses sacros Antistites admirabili Vitæ inte-
gritate conspicuos , orationi juxtà , & lu-
cis animarum unicè intentos ; testes hu-
jus rei appello Apostolicos illos Viros ,
quorum operâ , & prædicatione in Gallia

Belgica, in Germania, aliisque ad Septentrionem longius porrectis Provinciis, Christi fides plantata fuit.

Episcoporum etiam authoritas cum die creſcebat ; nam præter Sacerdotii dignitatem , vitæque ſanctimoniam , ſingularis peritia in negotiis pertractandis , & in populos amor , ac propenſio paſſim ipſos commendabant. Tempore barbaricarum irruptionum , ac vaſtationum perſæpè accidit , ut exultanti , ferocientique Barbaro Victori unus aliquis Episcoporum , veluti aggerem , murumque ſeſe obijciens , civitatem ſibi creditam , vel cum periculo proprii capitis à direptione vindicaret. Sic Roma contra Attilam à S. Leone Papa deſenſa fuit ; ſic Trece à S. Lupo , Aurelianum à S. Aniano ſervata ; ex adverſo S. Deſiderius Lingoniensis , & S. Nicafius Rhemenſis , Episcopi pro grege ſuo Vandalorum ferrò occubuerunt. Poſtquam ad noſtra ſæcra Ethnici Principes tranſiſſere , Episcopos adhibuere ſibi à conſiliis , fidiſſimòsque experti ſunt Miniſtros. Neque ad alium finem ſanctiſſimi Paſtores , & ſuâ authoritate , & Eccleſiarum ſuarum opibùs utebantur , quàm ut pauperum inopiæ , publicis que utilitatibus ſervirent. Legantur in Anaſtaſio admiranda opera , quæ à S. Gregorio cæteri Summi Pontifices uſque ad Caroli M. tempora moliri ſunt ,

sunt, partim in reparandis Romæ ruinis, partim in Ecclesiis, Xenodochiis, imò viis etiam publicis, & aquæ ductibus exstruendis, partim denique in universa Italia à Longobardorum furore, & avaritiâ Græcorum vindicandâ. Legantur S. Amulsi, S. Eligii, S. Audoëni, S. Leodegarii acta, & res præclare gestæ aliorum Præfulum, qui ad publica negotia adhibiti fuere; & facile constabit, adeò nihil politicis rebus Christianismum officere, ut illis potius pro solidissimo fundamento serviat; nullâ enim re facilius, arctiusque mortales ad mutuam inter se ferendam opem conjunguntur, quàm Religionis vinculo.

Tanta Episcoporum, & Abbatum existimatio, atque authoritas, sensim sinè sensu temporali etiam jurisdictione, & sæculari potestate confirmata fuit, Dominique, ac Principes evaserunt Viri Ecclesiastici, cum iisdem juribus, atque oneribus, quæ Laici, aut sæculares Domini habebant; nam ad suppetias militares tuendæ rei communi submittendas, & non rarò ad easdem in campum educendas obligabantur. Satis quidem tum temporis nationes inter se permixtæ erant, ut nullo amplius habito respectu, ex Barbaris perinde, atque ex Romanis Clerici possent creari; difficile tamen factu erat, ut qui ex Barbaris eò evecti erant, mores suos omnino dediscerent.

CAPUT IV.

*Mores Christianorum Orientalium post
saeculum quartum.*

ETiam in Oriente, etsi aliis ex causis, laxata fuit Fidelium disciplina. Plurimum in animis hominum valere haereses ibidem grassantes, quarum impetu multorum ab imis fundamentis labefacta fuit fides. Suos ex una parte Nestorius, suos Eutyches ex altera parte, vel potius Dioscorus, Sectatores maximò numero habebant. Disputationum nullus erat finis, caëque in contentiones, & seditiones saepenumero erumpebant. Clerici, & Coenobitæ, uti cæteris zelò præstabant, ità animis magis incendebantur. Anachoretæ quidem hæretici, ubi semel inconsiderato æstu abrepti, ex antris suis in civitates se retulerant, Dei, & Religionis, ut ipsi quidem existimabant, acturi causam, nullum violentiæ genus à se alienum putârunt. Perspectæ sunt cruditis funestæ tragœdiæ, ab inimicis Chalcedonensis Concilii, in Ægypto, & Syria editæ. Imperatores Christiani, ut autoritate suâ tantis malis obviam irent, majus malum patnaverunt. Nam cum ipsorum fuisset, Ecclesiæ sanctiones, & decreta executioni solum mandanda curare, pœnis de

de rebellibus , & seditiosis in tempore sumptis ; longius provecti , quàm per statum liceret , argumenta fidei ipsi cognoscere , & ad componendas de Religione controversias Edicta promulgare , viamque pacificandi omnia , inire non dubitârunt periculi plenissimam. Subinde Episcoporum timidâ conniventia freti ac suffulti , dum Ecclesiasticam disciplinam rectè ordinare student , eandem penitus evertunt , nullâ aliâ relictâ regulâ , quàm quæ Imperatorum ex voluntate fluxisset.

Licet autem Imperium adhuc regeret sese , ac sustentaret ; illud tamen neque Romanorum amplius , nisi ex nomine , neque Græcorum , nisi ex linguæ Græcæ usu , dici poterat. Thraces , Illyrici , Isauri , Armeni , Persæ , Scythæ , Sarmatæ , Bulgari , Russi , denique Barbarorum omnis generis colluvies , Imperium re ipsâ obtinebat. Inde est , cur nulla propemodum Natio tam corruptis moribus fuisse à Scriptoribus dicatur , qualis Græcorum erat extremis illis temporibus. Vitia isti quidem Majorum suorum habebant , sed virtutibus ipsorum , elegantia morum , & scientiarum laude carebant. Hi tamen omnes Christiani tunc erant , iidemque ad nostra usque tempora priscæ Religionis exteriorum cultum magnô studiô conservabant.

Non poterant isti non frequenter , & fami-

familiariter agere cum Mahometanis, ex quo isti rerum in Oriente potiti sunt; imò quàm plurimi ipsorum Mahometanis in Ægypto, & Syria subditi erant, quin eâ re cessarent Christiani esse. Nam Musulmanni, ità nominantur impurissimi Mahometis affectuæ, victoriis suis, & armorum secundo cursu religionem falsi Prophetæ ita stabiliverunt, ut in Provinciis, ubi Christiana Religio convaluerat, minimè istam abolerent. Insulsior etiam Mahometis doctrina erat, quàm ut ab hominibus, veræ fidei cognitione jam imbutis, admitteretur. Exigebat enim à suis sectatoribus, ut à Deo missum se crederent, cum tamen hanc suâ Missionem, nec Prophetiæ cujusdam præviæ, nec miraculi ullius efficaciam, ac ne ratiocinando quidem, sed solâ, simplicique suâ asseveratione persuadere aliis conaretur. Invenit tamen Impostor ille stultissimæ sectæ discipulos, tum quia ad Arabes se convertit, homines perinde stolidos, & obesæ naris, ac ipse Mahometes erat; tum quia prosperâ in bello fortunâ usus, spolia & prædas liberaliter cum suis divisit; barbaram adeò sectam horrebant Christiani, multoque antè servire Musulmannis coacti sunt, quàm ut socialiter cum iisdem vivere in animum inducerent.

Ad extremum tamen, usu ipso horrorem

rem leniente, iisdem assueverunt; & intra ducentorum annorum spatium, corroboratâ, sub Calipharum Abasidarum regimine, Musulmannorum potestate, minùs odiosa videri Christianis cœpit ipsorum secta, utpote qui tot annorum lapsu rudes effecti, longâque servitute fracti jam erant. Satis tum temporis Mahometismi origo habebat antiquitatis, ut fabulas suas, atque ineptissimarum rerum farraginem in Alcorano contentam, involvere tenebris, & verò illustrare etiam posset. Nam in Alcorano illo, tertio quoque verbo repetitum Dei nomen, ad fucum indoctis faciendum mirificè valuit. Ubique Pseudo-Propheta ille unum Deum prædicat, & fugiendam hortatur idololatriam. Judicii extremi, Inferni, & Paradisi Mystéria proponit; de Moyse, de Prophetis, de Apostolis, & Martyribus perhonorificè loquitur; ipsum adeò Redemptorem nostrum summis laudibûs extollit. Ex alia parte multas Mahometani, exteriores Christianismi functiones imitantur. Septies in die laudem Deo Christiani dicunt; Mahometani quinque vicibûs Deum precantur. Illi jejunium quadraginta dierum, isti dierum undetriginta observant, quibus nonnisi vespere, quemadmodum eo tempore Christiani solebant, cibum capiunt. Christiani Dominicum diem, Ma-

ho-

hometani feriam sextam celebrant. Nos ad Ecclesias orationis, sacrae lectionis, & Sacerdotalis institutionis causâ convenimus; isti quoque in fanis suis utcunque orant, Alcoranum ibidem legunt, & Doctorum suorum audiunt exhortationes; peregrinationes item pietatis causâ instituunt ad terram, quam ipsi sanctam arbitrantur, & ad sepulchra eorum, quos pro Martyribus habent. Multi præterea sunt, & munifici in eroganda stipe, numerumque Xenodochiorum fundarunt bene magnum. Ne Religiosorum quidem aliquam apud eos speciem desideres, qui in communi viventes, horribilem in sua corpora exercent carnificinam. Nullum enim externæ severitatis genus est, quod homines, quamlibet verâ virtute vacui, sive vanitate, sive lucri cupidine imitari non valeant; ut verò domi delitescere in silentio, & manuum labore velint, nisi Christiani sint, consequi non poterunt.

Solent non rarò homines in sinu Christianæ Religionis educati, cum exterarum regiones obeunt, non parùm commoveri animis, ac sollicitari, ubi hanc Religionem veluti larvam, virtutesque Infidelium, merè humanas, ac naturales intuentur; imò persæpè ad suos redeunt in fide nutantes, & ad quidlibet in materia Religionis credendum dispositi. Quantam igitur

tur existimamus miseris illis Christianis obortam fuisse tentationem, qui in ditio-
ne Turcarum nati, vitam ibidem exigere
omnem debebant; qui sub durissimo ipso-
rum jugo ferme semper ingemiscebant,
neque aliâ ratione fortunas suas in tuto
collocare se posse intelligebant, quàm
Majorum suorum ejurata fide. Mirandum
sanè est, non omnes planè perversos fuis-
se, & ad defectionem à fide traductos;
ingénsque numerus Fidelium, qui univer-
so in Oriente post mille annos remansit,
insigni argumentò, & Evangelii vim, &
Mahometismi demonstrat infirmitatem.

Illi etiam Christianorum, qui sub Im-
peratorum Orientis dominio permansère,
saltem ex commercio cum Mahometanis,
usûque cum hæreticis, quibus Orientalis
Ecclesia scatebat, facilè labis aliquid con-
trahere poterant. Fama est Leonem Im-
peratorem, Iconoclastarum caput, à Ju-
dæis, & Saracenis, qui Mahometani Ara-
bes erant, seductum fuisse, ac depravatum.
Michaël II. cognomentò Balbus, pro Se-
mi-Judæo habitus fuit, Michaël III. cum
aliis eorundem scelerum fociis, Religionis
nostræ augustos ritus, atque adeò tremen-
dum Altaris Sacrificium, sacrilegâ petu-
lantiâ per jocum imitari non erubuit.
Non longè post istum, alium animadverto
Imperatorem annis, & judiciò immatu-
rum,

rum, Alexandrum, inquam, Leonis Philosophi Filium, qui in Christianismum impiis vocibûs apertè grassari, & idololatriam anhelare veritus non est. His omnibus attentè perpensis, subit animum suspicari, primos inter Nationes fuisse Græcos, apud quos morum licentia, vitæque libertas initium sumpserit. Nihil tamen istâ opinione detractum cupio compluribus sanctitate insignibus viris, partim in dignitate constitutis, partim privatam vitam agentibus. Nam ad summam rei quod attinet, Christiana Religio, toto hoc durante tempore, per universum Græcorum Imperium magnificè conservata fuit. Celebres Doctores, summi Antistites, Anachoretæ sanctissimi, multoque plures Martyrum, qui ad defendendum sacrarum imaginum honorem, vitam profudère, Ecclesiam illam illustrabant.

CAPUT V.

*Mores Fidelium in Occidente à Sacula
Christi decimo.*

Religionis causa in Occidente integratum, salvæque erat; de fide nulli dubitatio inciderat; nullæ hæreses extabant; ignorantia tamen, & barbaries incrementum sumebant. Mirâ quidem ope, & operâ Carolus M. elaboraverat, ut huma-

humaniorum studia literarum, & Ecclesiastica disciplinæ observantiam, scædum in modum collapsam, denuò erigeret; sed qui Carolo successere in regno, nequaquam summi Viri consilia profecuti sunt, eoque factum, ut Ecclesia, & res politicæ brevi pejore, quàm olim, loco esse inciperent. Equidem in Saxonia, in Bavaria, totâque reliqua Germania disseminata jam erat Christi fides; verùm ad eandem in Gente bellicosâ, indomitâque asserendam, Carolus M. fidei prædicationem ferrò, & suppliciis defendere coactus fuit. Multorum igitur initio ad Christum conversiones, metu potiùs, quàm liberâ voluntate fuerunt expressæ; qui cùm per eorum temporum iniquitatem instrui non possent, quantum ipsis necessarium erat, ut Religio, veluti in novellis agris recens plantata, radices satis altas ageret; credere juvat plurimum inscitix, & ad res divinas tarditatis in animis hominum relictum fuisse; atque hæc fortasse non postrema causa est, cur schismata, & hæreses tam facilem aditum in universo Septentrione invenerint. Continua post Ludovicum Pium civilia, & intestina bella ignorantiam, & morum dissolutionem in partes Regni Francici, alioqui maximè sanas revocarunt, accedente ad cæteras miseras Normannorum Gentilium irruptione, & vastitate ab omni par-

te illatâ. Hungari etiam ipsi Gentiles Italiam infestârunt; Saraceni diu admodum Italiæ finibus metuendi, Apulejam denique, & Siciliam occupârunt, præter Hispaniam, quam ante centum jam annos, & ampliùs sibi subjecerant. Hunc in modum, quidquid ex Romanis moribus, & urbanitate reliquum, progressu temporis abolitum fuit.

Ferenda utcunque erat Politices, artium, & humaniorum disciplinarum jactura; nisi cum his Religionis etiam causa conjuncta fuisset. Verùm ista finè studio, & institutione, quæ fidei, ac morum præcepta conservat, stare diu non potest. Imò Deus ipse, qui Ecclesiam suam nunquam destituit, singulari providentiâ curavit, ut in summa temporum caligine Doctores nihilominus satîs illuminati, Virique sanctitate illustres existerent, quorum vita cæteris exemplo esset. Offerrunt se in Sæculo Christi decimo S. Dunstanus in Anglia, in Galliis S. Odo, Abbas Cluniacensis cum primis suis successoribus, in Italia S. Romualdus, atque hujus discipulus S. Bonifacius M., S. Adalbertus Pragensis, & ipse Martyr, idémque Slavorum, atque Hungarorum Apostolus, S. Udalricus Augustanus Episcopus, aliique præterea, qui verbô, exemplis, & miraculis cum sanæ doctrinæ, tum disciplinæ Ecclesia-

clesiasticæ traditionem tuiti sunt. Sub eadem tempora, Laicos etiam, atque adeò summos Viros, ac Principes observare licuit sanctitate claros, cujusmodi fuere S. Geraldus Comes Aureliacensis, S. Stephanus Rex Hungariæ, & hujus filius S. Emericus, Robertus Hugonis Capeti Francorum Regis Filius, & in Regno Successor, SS. Henricus Imperator, & Cune-gundis ipsius conjux.

In Sanctis his Henrico inquam, & Stephano duarum Nationum recens ad fidem traductarum, animadvertere licet prævias ad virtutem dispositiones, quibus instructi erant populi, quos Romani Barbaros appellabant; erant illi ad æquitatem, ad ingenuitatem, ad castitatem propensi, voluptatum, & commodorum corporis contemptores, pauperum verò, & justitiæ peramantes. Tantâ gravitare, candore animi, & magnanimitate præditi homines, ubi semel Evangelium degustârunt, derepentè illud toto pectore ita complexi sunt, ut neque difficultatibus ullis avelli se ab eodem paterentur, neque ad ejusdem lenienda severiora præcepta, benignæ interpretationis aliquid subtiliter excogitare vellent. Inferior quidem ipsorum indoles fuit Græcis, & Romanis antiquioribus, si constantiam in agendo, judicii-que maturitatem spectes; verùm hæc ipsa

T 3

res

res eò valuit, ut iidem simulationis, & hypocrisis vitio minùs essent obnoxii. Cæterùm præcipua damna, quæ decimò illò Sæculò ignorantia invexit, ista ferè erant, quòd Doctorum, & Sanctorum, de quibus paulò superiùs egi, major indies raritas, & infrequentia esse cœperit; quòd Fides, etsi, quantum ad substantiam pertinet, inconcussa semper manserit, multis tamen & magnis adminiculis exterioribus privata fuerit; denique quòd apud multos Christianissimos haud aliud ferme fuerit, quàm pars quædam morum cujusque Nationis, quæ solis propemodùm externis ceremoniis, quibus nec falsæ Religionēs carent, constare videbatur.

Fatendum nihilominùs est, in hac ipsa temporum nocte, Evangelii divinam planè virtutem, & efficaciam mirum in modum eluxisse. Quantumvis enim ignorantia mundus involveretur, omnes tamen etiam rudes mulierculæ agnoscebant, & adorabant unum, ac verum Deum, universorum Conditorem, & humani generis Reparatorem Christum Jesum; omnes Judicium, vitamque nunquam finiendam credebant. Hæc nostræ fidei, morumque disciplinæ altissima dogmata ab omnibus pro certis, exploratisque habebantur; cum è contrario apud veteres Græcos, vel cum florentissimus esset ipsorum status, sapientissi-

entissimi quique inter eos, disputandi, & altercandi de hujusmodi veritatibus finem nullum facerent.

Libenter quidem concesserim, multorum vitam cum his ipsis fidei præceptis parùm consensisse; licèt enim nemo unus eorum aliquod in dubium revocaret, pauci tamen erant, qui ex iisdem in suos usus salutares elicerent consecutiones, multoque minor eorum suppetebat numerus, qui, quod animò, verbisque confiterentur, factis item, & moribùs exprimerent. Nihilo tamen minùs Evangelica morum disciplina non destitit, magna quædam etiam in malis Christianis commoda producere. Multum enim mali per eam impeditum fuit; populi immanitate plùs aliis efferati, multùm de sua crudelitate remiserunt, magisque tractabiles, & mansueti evasère. Si à peccatis non temperabant omnes, eorum quidam certè pœnitentiâ, & dolore compungebantur, & vel pœnis Ecclesiasticis ipsi se submittebant, vel saltem vitam suam damnabant, & averfabantur. Denique Christianismi professio illud maximè utilitatis orbi attulit, ut humanitatis, pudicitix, & honestatis quandam quasi auram omnibus afflârit, quam frustra ab alia quacunque Religione expectes.

CAPUT VI.

Oppositio morum ejus temporis ab instituto primorum Christianorum.

IN sæculi decimi perturbato, præposteróque cursu, quærenda nobis est origo maximæ laxitatis, quæ in Ecclesiasticam disciplinam, & mores Christianorum introducta fuit, & perverso illo tempore amplissimè dilatata. Nulli enim mores cum instituto primitivæ Ecclesiæ perinde pugnarunt, atque illi, qui ea tempestate in Italia, in Francia, ac propè in universa Europa impunè dominabantur. Primi illi Christiani egregiè imbuti erant Divinæ Legis cognitione, utque eandem perfectius condiscerent, lectionis, atque piæ commentationis assiduitate procurabant; nihilò minor animis charitas, quàm ingeniis sacra eruditio inerat; ejus nexu communiter animabantur omnes, interque sese fraternè consentiebant. Contrà verò infelice illo sæculo ignorantia, & dissensio passim invaluerant. Laicorum quàm plurimi ne Characteres quidem nôrant, librisque fermè destituti erant. Siqui fortè Principum, aut nobilium virorum antiquum aliquem codicem inter cimelia sua reconditum habebant, eundem, quod latino sermone conscriptus esset, cujus tunc
usus

usus exoleverat, neutiquam intelligebant: nam in vernacula lingua nulla tunc volumina conscribi solebant. Neque nisi in latino idiomate Officium Divinum, & publicæ in Ecclesiis sacrarum litterarum lectiones peragebantur, quarum insuper expositio admodum infrequens per ea tempora fuit; rarò etiam pro concione dicere auditi sunt. Sæculares verò Domini intra Castella quisque abditi, satìs habebant, aut in vicino quodam Monasterio Divinæ rei interesse, aut Missam duntaxat privatam, à Sacellanis celebratam, domi suæ audire, ubi ad Civitatem Episcopalem adire integrum non erat. Sæpè enim per crebra bella, ea præsertim, quæ cum Episcopis sæculares gerebant, eòdem accedere non licebat. Nihilò melius reliqua multitudo Fidelium instituta erat, si paucos cives excipias, qui urbes habitabant, præstantibus Episcopis instructas. Jam in densissimis tenebris incredibile profus videri posset, quousque hominum levissimorum credulitas progressa fuerit, nisi ejus rei expressa, luculentæque adhuc in antiquissimis, ut vocant, Legendis, extarent vestigia.

Sacerdotes, & reliqui de Clero, aut armis ipsi correptis tueri se, & hostiles impetus undequaque ingruentes, à se propulsare cogeantur, quò Ecclesiæ possessiones,

fiones, quibus ipsi victitabant, vindicarent; aut durâ egestate compulsi, ad humilia nimis, atque indigna ministeria abii cere se debebant; aut denique provincias obire, ab Episcoporum, aut Dynastarum quopiam victum emendicaturi. Inter has rei familiaris angustias, & publicas calamitates, quænam ipsis studiorum opportunitas, quis modus suppetebat tuendæ morum æquabilitatis, vitæque pro gradûs sui ratione rectè componendæ? Sanè extra Ecclesias aliquot Cathedrales, atque Monasteria, locus relictus erat omnino nullus, in quo literarum studia, & Christianæ legis exacta observatio, veluti continuâ Traditione servata, propagarentur. Cluniacenses præcipuè Monachi plurimum hac in re per ea tempora elaborârunt.

Inscitia hæc, & indigentia fecêre, ut non jam ampliùs Ecclesiarum damnis commoti Clerici, ad sua potiùs lucra respectarent, ac privatis solùm negotiis curas intenderent suas. Inde Simoniacalues adeò vulgari ccepta. Concubinatus etiam invaluit, pèrque summam temeritatem, ac impudentiam, modis omnibus assertus fuit. Rudes isti, imperitique Ecclesiastici, qui ministerium suum haud aliter, atque opificium tractabant, nec jam in communi, sed seorsim ab aliis vivebant, neque

litc-

literis, neque precationi sacræ, sed curandæ, augendæque rei operam sedulò nava-
bant; non intelligentes sacri Cælibatûs
gravissimas causas, legem istam Continen-
tiæ pro jugo habebant, ac tyrannide nulli
ferendâ. Hinc rabies illa, & furor incre-
dibilis exarsit, quô in Gregorium VII.
Pontificem Maximum, aliósque scanda-
lis hujusmodi extirpandis intentos, de-
bacchati fuère.

Bonorum ingentium splendor, quibus
Ecclesiæ abundabant, vehementer Princi-
pum, ac Dominorum sæcularium animos
solicitabant, quibus ad vim inferendam
nunquam non in promptu sua arma erant.
Sæpè Episcopatus ab hominibus alia omnia
promeritis, violentè usurpabantur; sæpè
ex vicinioribus Dynastis unus, filium suum
natu minorem intrusit, quò filii nomine
Ecclesiam spoliaret. Nec ipsa adeò Roma
his malis immunis fuit; vicinos præfer-
tim Regulos, ac Tyrannos habuit infestos;
intrâque Sæculum illud decimum, conti-
nuæ propemodùm erant Pontificum, Sum-
mæ, & Apostolicæ Sedis intrusiones, atque
expulsiones, in qua tamen ad id usque
temporis morum disciplina quàm purissi-
ma permanserat. Rara item cogeantur
Concilia, propter bella, aut potius latro-
cinia publica, & passim usitata, vix ut ex
una civitate in aliam tutus esset comnea-
tus.

Ut

Ut aliquantulum respirare tot inter mala liceret, induciæ demum faciendæ erant, quæ *Trega*, sive *Treva Dei* nominabantur; quâ voce cessatio ab omni vi, hostilique aggressione intelligebatur, sive certis per hebdomadam diebus, sive adversus certas personas observanda. *Trega* hujusmodi, complurium autoritate Conciliorum, atque anathematis insuper propositâ comminatione sancita fuit. Tanta etiam tum vis Religionis fuit, quam in animos mortalium exercuit, quantumvis efferati, atque indomiti hi essent, convulsisque socialis vitæ repagulis omnia per vim, ac violentiam agerentur. Hoc quoque tempus illud est, quò Excommunicationis frequens facta mentio fuit, in percussores Clericorum latæ. Nam prioribus sæculis, cum solâ Fidelium reverentiâ tuti satis, ac defensi essent Clerici, vix ad pœnæ genus animadvertere unquam licuit; consecutis verò mediis Ecclesiæ temporibus, cum atrocissimis passim injuriis, & insultibus Ecclesiastici paterent, extremis item remediis utendum fuit.

*Extra-
vag. de
Trev. &
pac.*

CAPUT VII.

Ecclesiarum inopia.

Normannorum populatione, aliisque internecinis bellis Temples, & Monasteria maximam partem everfa, diru-

dirutæque fuerunt; quæque ex iisdem supererant, omni curâ destituta, veluti sponte suâ in ruinam inclinare permittentur, falsâ nimirum persuasione, Fidelium animis passim infidente, fore, ut annus à Christo nato millesimus orbi universo supremus illucescat. Hæc causa est, cur antiquissima etiam templa, quæ hodie extant, vix ultra quingentos, sexcentosve annos, natales referant suos, Quo tempore instaurari, atque à fundamentis novæ condi Ecclesiæ rursus cœptæ sunt, forma quidem veterum ædificiorum retenta, atque expressa iterum fuit, magnificentiam tamen veterem, sacræque suppellectilis pretiosum apparatus imitari, aut revocare non licuit. Etsi enim permagnis tunc quoque Ecclesiastici bonis instructi essent, Ecclesiæ tamen non cessabant, & egere, & malè administrari; propterea quòd bona illa in titulos multorum beneficiorum, veluti in totidem rivos divisa essent, quorum annui proventus à Possessoribus quàm plurimis ità curabantur, ac si privata eorum bona forent, quàm minima proventuum parte ad usus, atque impensas publicas erogatâ. Episcopi, ad quos reddituum illorum pars maxima pertinebat, propter sæculares Dominatus, quibus sub id tempus instrui cœperant, non poterant non aliorum more Principum

pum numerosam alere familiam, aulamque, & apparatus suæ dignitati congruentem comparare. Quid? militum manipulos suis non rarò stipendiis in promptu habere cgebantur. Ut adeò, si vel zelò animarum antecessoribus suis pares essent, tamen in faciendis impensis ad Ecclesiarum cum fundamenta, tum ornamenta longè impares Majoribus fuissent suis, qui & parcissimè pro se victitabant, & universæ Dioceseos Ecclesiastica bona soli administrabant; præterquam quòd ipsa illa priscae magnificentiae veluti nobilis idea cum tempore deperdita fuerit. Non parum erat calamitosis illis temporibus, secto ex lapide Tempia moliri, cupreisque columnis altare concludere; ex eadem materia cruces, & candelabra formabantur, aurò, & argentò faciendis sacris calicibus reservatò; quanquam ne isti quidem, nisi in opulentioribus Ecclesiis aurei, argenteique essent; atque ad hæc tempora prohibitio illa referri debet, adhibendi in sacrificio calices ex vitro, cornu, ligno, cupròve factos, stanneorum calicium permissò usu. Reliquiariæ demum thecæ sæpenumero ligneæ duntaxat erant. Ex quibus eorum temporum miserrimum, egentissimùmque statum facilè quivis arbitretur.

Cont.

Chalced.

Anno

787.

Tribur.

895. c.

18.

Rhem. de

Consec.

Dist. 1.

c. 45.

Cæterùm quantumlibet egentes tunc

Eccle-

Ecclesiæ essent, satis tamen ornatas, magnificæque instructas fuisse, fatendum est, si cum profanis ædificiis comparentur, siue civium privatas domos spectes, ex ligno duntaxat ædificatas, siue Magnatum, ac Dynastarum palatia. Extant eorum adhuc reliquiæ quædam, ex quibus discrimen illud satis liquidò apparet. Sæculares illi Domini non nisi Castella, Turresque sibi extruebant, in quibus fabricandis firmitatis, ac securitatis solummodò habita ratio est, cæteris Architecturæ ornamentis Templorum ædificationi reservatis; ad quæ locupletanda gemmas etiam suas, & pretiosissima quæque iidem conferebant; id quod partim ex thesauris antiquorum Monasteriorum, partim ex Testamentis, Codicillis, aliisque id genus antiquis chartis videre est. Robertus Rex pietatis causâ Angeriacum* peregrinatus, Sacræ Ædi concham auream triginta librarum dono dedit; aliis item Ecclesiis bene multis Calices, Reliquiarias Thecas, diversi generis vasa, atque ornamenta dedit, præterquam quòd *Capellam*, ut vocant, *Regiam*, id est, instrumentum sacerdotale haberet, in paucis pretiosum, ac splendidum, quod is, quò quò iter dirigeret, secum deferri curabat. Sub eadem temporâ Gnesnensis in Polonia Ecclesia, à Bohem-

* Gallicè S. Jean. d' Angely Oppidum Aquitanix,

Baron.
ad An.
1036.
N. III.

hemis expilata fuit, ac per sacrilegam rapinam inde ablata Crux aurea trecentarum librarum; Christi è Cruce pendentis simulacrum librarum facilè nongentarum; denique tres tabulæ primarii altaris, ex auro purissimo gemmis ornatae, præter alia innumera ornamenta in vasis, & sacra supellectili; & hoc quidem in Regno illo, quod sanè inter cætera Europæ Regna opulentissimum non est.

Sed enim parùm proderat, abundare Ecclesias, nisi elegantiae quoque, & munditiei cura accederet, quam tamen ejus sæculi rusticitas, ac veluti depravatus quidam gustus excludebant. Eadem Ecclesiarum inopia fecit, ut Clericorum, quorum non omnino necessaria videbatur ad sacras functiones opera, numerus contraheretur, atque adeò penitus tolleretur; hujus generis erant Ostiarii, Acolythi; brevique res eò rediit, vix ut præter Sacerdotes, alii inferiorum Ordinum Clerici superessent, quorum quilibet suo gradui peculiare obiret ministerium; quare functiones hujusmodi sacrae, aut penitus intermissæ, aut à Laicis ministris, famulisque curari coeptæ fuerunt. Ac ne ordo quidem, qualem olim Fideles pro sexûs, & ætatis discrimine in Ecclesia sacrosanctum observabant, in sacris coetibus ultra custoditus fuit; quin potius depositâ Ec-
clesia-

clesiastici statûs reverentiâ, veluti perrup-
to aggere, Laicorum, & fœminarum tur-
mæ, in loca templorum secretiora, pro-
ximè Sanctuarium ipsum temerè se infun-
debant; neque tum laboratum ampliùs
fuit, ut in locis à strepitu remotis, tem-
pla exstruerentur, vacuûmque circumqua-
que relinqueretur spatium, ad supplica-
tiones commodiùs deducendas; nimium
enim tantâ templorum laxitate civitatibus
detrahi credebatur. Ergò pietatis summa
in Ecclesiarum, atque Altarium repone-
batur numero, quin de iisdem lautè, ac
magnificè instruendis, multum solliciti Fi-
deles essent.

Et fuit sanè tempus illud, cùm sacello-
rum domesticorum augeri supra modum
numerus cœpit. Constantinus M. post
conversionem suam unum in palatio suo
Oratorium, unum item templum, vel po-
tiùs Tabernaculum portatile habebat, quod
castra semper, atque exercitum sequebatur.
Tenuère morem hunc subsequenti Constan-
tinum Christiani Reges, & erat imprimis
celebris Caroli M. Capella. Is, ut erat pro-
pè assiduè in itinere detentus, voluit sem-
per deportari secum Reliquias, sacrum or-
natum, & quidquid ad rem divinam fa-
ciendam necessarium erat, unâ cum nume-
roso, selectoque Clericorum cœtu. Qua-
re nihilo minore apparatu in ipsius Capel-
la,

Euseb. in
vita Con-
stant.
Sozom. l.
1, c. 8.

la, quàm in quacunque Cathedrali Ecclesia, Divinum Officium peragebatur. Caroli Exemplum Successores ipsius imitandum putârunt; hos porro, uti aliis in rebus omnibus, ita in isthac quoque secuti sunt Principes, ac Reguli, qui in Carolingicæ Domûs ruinis suam dignitatem inædificârunt. Cùm verò quilibet Regulorum hujusmodi, quibus Europa omnis quàm brevissimò temporis intervallò abundare cœpit, intra castelli sui munimenta clausus, ac defensus, vicinos suos bellò appeteret, quilibet etiam ipsorum intra arcis suæ ambitum peculiare sacellum sibi depoposcit; ne, quo tempore per tumultus bellicos aliò concedere non licebat, Officii Divini, & Missæ fructu carendum esset. Ergò aliàs necessitate, aliàs desidiâ adducti, ab Ecclesiis publicis abstinuere; nec nullam eâ in re partem sibi vendicabat ambitio, & aliorum despicientia; ne videlicet mixti ultimæ plebeculæ quisquiliis summi viri cernerentur, sed ut potius sacellanos in famulatio suo numerarent. Persæpè sæculò Christi nono labente, conqueri Patres auditi sunt, quòd Ecclesiæ à copiosis viris, atque Magnatibus deserantur; legéque sancitum fuit, ut solennioribus saltem festis eòdem isti quoque se conferrent. Secundùm illa tempora Altaria portatilia, sacella domestica, & privata

Concil.

Ticin.

Anno

855. c. 4.

Theo.

culp.

can. 45.

46.

tæ

tæ Missæ usquē adeò multiplicata sunt, ut sensim majores Ecclesiæ à solis civibus, & vulgo, nequaquam verò ab honoratioribus ullis frequentarentur; quæque antè publicis templis offerri à Dominis solebant, ea isti in privatorum suorum facellorum usus erogabant; cùmque per ipsorum absentiam multum de Officii Ecclesiastici splendore deperiret, dubitare non licet, quin ipsorum etiam Ecclesiasticorum hominum fervor intespuerit.

Nullum tamen incommodum, quæ magnò numero tanta Ecclesiarum indigentia procreavit, molestius, graviusque erat, quàm pauperum neglectus, & solitudo. Quî enim consuli huic turbæ à Clericis poterat, quibus etiam ipsis cum fame luctandum erat? Aut undenam conquirere pias eleemosynas vacabat, cùm latrociniiis, & populationibus intuta essent omnia? Xenodochia profectò nisi in opulentis urbibus exstrui, conservarique non possunt, utque admissi ibidem egeni sollicitè, ac bene tractentur, hominibus opus est prudentiâ, charitate, cæterisque ad gubernandum aptis dotibus abundè ornatis. Atqui nihil ferme istorum per ea tempora reperire erat. Ipsa adeò commercia sublata erant, quorum ope id, quod uni regioni natura negat, importatis in eam ex alia abundantiore provincia

mercibus suppletur, ac veluti exæquatur. Progressu temporis tamen à Primoribus, ac civibus opulentiorum urbium diversi generis Hospitalia, intérque ista duæ præsertim Hospitalium novæ classes, leprosis, & peregrinis excipiendis, fundata fuere; quorum major pars post tempora S. Ludovici primùm erecta fuit. Habes hîc, amice Lector, præcipuos effectus, quos sæculi illius decimi depravatus genius produxit. Quæ qui enucleatiùs persequi singula velit, historiam universam calamitosi illius ævi conscribere necesse habeat; sed nobis ad scopum huic operi præfixum sufficiat, summa rerum capita attigisse.

CAPUT VIII.

Initium Reformationis à S. Petro Damiano susceptæ.

SÆculò Christi undecimo exeunte, disciplina Ecclesiæ, probique mores erigere iterum caput, ac reflorescere incepterunt, zelò, & curâ S. Petri Damiani, Summis Pontificibus Leone IX. Alexandro II. Gregorio VII. & Urbano II. authoritate, quâ pollebant, Apostolicâ summâque, sancti Viri consilia promoventibus. Educatus is fuerat inter Monachos *Nigros*, ut vocabantur, Cluniacenses, qui vitam monasticam ad statum pristinæ
pu-

puritati admodum affinem veluti postliminio revocaverunt. Magis etiam eliminata Monastici instituti perfectio fuit, operâ Monachorum Candidorum Cisterciensium, qui ad exordium sæculi duodecimi natales suos referunt. Itaque Petrus Damiani, quique eodem, quò ille, spiritu afflaci erant, sancti, & summi Pontifices, Incontinentiæ, ac Simonia, quæ geminæ pestes Clerum eâ ætate miserandum in modum infecerant, magnis animis bellum indixere, utque augustum hunc Ordinem, ac statum in veterem, ac primævum splendorem assererent, vitam restituerunt Canonico- rum in communi viventium, qui eam ob rem *Canonici Regulares* dicti fuerunt, quò sic à cæteris, in veterno suo, & priori laxitate persistentibus, secernerentur. Canonico- rum Regularium vita parùm à monastica distabat; totaque propemodum differentia in eo sita erat, quòd Clerici omnes ii essent, ad ministeria Ecclesiarum destinati, ex quibus proinde Pastores, & Episcopi maxima ex parte creabantur. Totâ igitur hæc pietatis, & exercitationis virtutum Christianarum instauratio ad solos ferme Clericos, ac Monachos pertinebat; & revera plurimùm etiam ad communem Christianismi utilitatem intererat, utrumque hunc statum ad veterem formam refingi.

Divus Petrus Damiani, & plerique illorum temporum sancti Viri, ad internam animorum culturam, quæ solidis virtutibus exercetur, corporis etiam afflictationes, atque asperitates adjungere, quibus ævi nostri delicati mores ægrè admodum insuescere sustinent. Sed credere juvat, divinitus ipsis injectam eam mentem fuisse, quâ novam hanc vitæ rationem stabilirent, ad morbos eorum temporum opportunis veluti medicamentis curandos. Agendum ipsis, ac decertandum erat cum natione tam perversa, & refractaria, ut ad eam salubriter commovendam, rerum externarum, quæ sensus corporis graviter ferirent, veluti arietes admovendi essent. Parùm enim exhortando, parùm ratiocinando proficiebatur apud homines rudes, barbaros, cædibus, & rapinis assuetos. Imò ne quidem utcunque severa pœnitentiæ, & austeritatis opera quidquam effecissent, in populo duris militiæ laboribus innutrito, loricaque, & armis nunquam non onerato. At ubi videbant isti S. Bonifacium Divi Romualdi Discipulum, frigidissimas regiones nudis pedibus peragrantem; ubi S. Dominicum intuebantur, cognomento Loricatum, dirissimâ verberatione tergo-ra, totumque corpus cruentantem, intelligebant illi denique, seriò rem agere Sanctos istos, verèque Deum amare, ac peccata

cata toto pectore detestari. Nihilo majorem animis religionem injecisset orationis internæ, ac mentalis usus, imò hanc ne percepissent quidem inculti, efferatiquæ homines, nisi moveri etiam labia, & in psalmos decantandos solvi linguas persentiscerent. Tunc primùm diligi à Sanctis hisce proximum animadvertabant, cùm eosdem cernerent, voluntarias pro ipsius salute pœnas ultrò sibi infligere, suppliciaque de se sumere, quæ ex Canonum placitis subeunda peccatoribus erant, si ad eadem perferenda vires, atque otium non defecissent. Ergò sub id tempus pœnitentiæ Ecclesiasticæ redintegrata consuetudo est, & quamvis ejus obeundæ spatium contrahi tunc cœperit, non pluribus verbi causâ ad expiandum homicidium quàm septem annis præfinitis; quia tamen, ut erant tum tempora, qui homicidia triginta, ac totidem cùm adulteria, tum perjuria commiserat, pœnitentiam per aliquot sæcula extrahere debuisset, ideo Indulgentiæ certorum annorum impertiri cœptæ sunt, quarum in aliquot Bullis Pontificiis mentio fit. Pœnarum iste, & pietatis exterior, ac terrificus apparatus crudos peccatorum animos denique conciliavit, atque emolliit, ut majori quàm antea docilitate, faciles Sacerdotibus, ac Religiosis Viris præberent aures, quippe quo-

rum vita admirationi erat, multique eâ ratione permoti, ad meliorem se frugem recepere. Cæterum prolixior psalmodia, flagrorum, & catenarum ferrearum, ac reliquorum usus instrumentorum, quibus macerari caro solet, nequaquam recens eorum temporum inventum erat. Plura jam olim hujusmodi severitatis exempla edita fuisse, Theodoretus in Historia sua religiosa demonstrat; unusque Simeon Stylites sufficere abundè potest, ad quodcunque genus poenarum, quamlibet atrocium autoritate suâ, & exemplò commendandum. In Regula S. Columbani, qui proximè finem sexti sæculi floruit, maxima pars erratorum, quæ Monachi admitterent, flagellorum certò numero præscriptis ictibus castigata fuit. Psalmodiæ porro tempus in eadem regula nunc brevius, nunc prolixius erat, pro noctium videlicet inæqualitate, quæ in ea regione, ubi Sanctus is degebat, multoque magis in Hibernia, unde advenerat, tam varia, & multiplex est, ut interdum noctes hyemali tempore inciderent, quibus dimidium Psalterium absolveretur. Subinde Sanctos bene multos videre erat, voluntariis flagris in se animadvertentes; plures etiam, qui pro sua privata pietate totum in dies singulos Davidis Psalterium recitarent. Flagellationum ille mos in abusum denique

que pertractus fuit ab Hæreticis, qui cā *Annal.*
 re Flagellantes appellabantur, quique in Ita- *Eccles.*
 lia sæculō Christiano tertio decimo pro- *Anno*
 diere; hi enim devotionis præcipuum ca- *1260*
 put in publica verberatione situm esse con-
 tendebant.

Psalmodiæ longioris studiō temporibus, de quibus hic agimus, Officiorum Ecclesiasticorum crebrior numerus introductus fuisse videtur. Nam à Cluniacensibus Officium Defunctorum constitutum, *p. Daur.*
 & S. Petri Damiani ætate Officium parvum *lib. 6.*
 B. V. inchoatum fuit, quod subinde Lai- *p. 32.*
 cis omnibus, qui legere scirent, familia-
 re, & usitatum esse cœpit. Rosarii por-
 rò, aut Coronæ B. V. usus, adjuvandæ
 rudium pietati excogitatus fuit. Jam in-
 de à prioribus Ecclesiæ sæculis solitarios
 quosdam, five Anachoretas accepimus,
 singulis diebus orationum certum, & op-
 pidò magnum numerum, devotionis ergò
 persolvere solitos fuisse. De quodam S.
 Paulo Libyco Sozomenus in hunc modum
 scribit: *veluti quoddam tributum habens imposi-* *In Histor.*
tum, trecentas orationes unoquoque die reddebat; *Eccles.*
& ne numero fortè delinqueret, trecentos lapides *tripar.*
ponebat, & singulis orationibus (finitis) lapidem *L. VIII.*
mittebat in sinum; expensis verò lapidibus, ora- *c. 1.*
tionibus sciebat esse completas. Consecutis post
 temporibus, adhibita sunt grana precato-
 ria filo inserta; quorum usus apud Orien-
 tales

tales populos æquè, ac apud nos receptus est. Religiosis, qui legendi rudes erant, ut Templarii, & fratres Conversi Cistercienses, locò singularum Officii Divini Horarum, certus numerus Orationum Dominicarum, quas recitarent, imperatus erat. Ad extremum S. Dominicus *Rosarium* instituit, centum, & quinquaginta salutationibus Angelicis contextum, quò rudes Psalterii locò uterentur; ex Rosario postmodum Corona Virginis originem duxit.

CAPUT IX.

Cruciata.

SUſceptæ ſæculò Chriſti undecimò Cruciatæ, ſanctum procul dubio expeditionum genus erant, planèque neceſſarium ad comprimendam Infidelium audaciam, ſecundòſque armorum curſus inhibendos. Eò præcipuè valuerunt, ut & Italia ab Infidelium continuis direptionibus præſervaretur, & Sicilia, ac demum Hiſpania ab iſſis occupata, barbaris hoſtibùs liberaretur. Cæterùm tam modus, ac ratio ejusmodi expeditiones gerendi præpoſtera, quàm fortuna ut plurimum adverſa fuit; damnorum verò, quæ inde accepta ſunt, longè maximum fuit diſciplinæ remiſſio. Ad eam uſquè diem perſiſta-

perstabat pœnitentiæ Ecclesiasticæ usus, nec nisi rarò, atque ad breve tempus ejusdem vel condonatio, vel potiùs contractio fiebat. At ex eo tempore Indulgentia Plenaria introducta est, omnimoda, inquam, relaxatio quarumvis pœnarum Canonicarum, quas quisque peccando commeritus fuisset, si modò peregrinationem ad Terram Sanctam suscipere in animum induceret.

Nihilominùs Cruciatas hujusmodi non tam simplicem, meràmque pœnarum omnium condonationem, sive Indulgentiam, quàm unius pœnæ cum altera permutationem esse volebant. Et revera peregrinationes, ad loca populorum communi pietate celebrata, qualia erant Roma, Compostella, Turones, ac præcipuè Hierosolyma, multò jam antè inter Pœnitentiæ genera numerabantur. Etenim sæculò Ecclesiæ nonò motas fuisse querelas constat de abusu non uno, qui in easdem etiam tum irrepserrat; & aliquantò priùs conditæ leges fuerant, ad coërcendos vagos quosdam, & inertes homines, qui pœnitentiæ obtentu regiones obibant nudis corporibus, ferròque, & catenis ad universorum terrorem onusti. Hunc in modum à pristino ritù obeundæ pœnitentiæ pedetentim discessum est, quam domi, & in secessu fieri solitam, suprà commemo-

ravi.

Conc.
Cabil.
II. Anno
813.
Capitu-
lum
Aquis-
granense
Anno
787. c.
78.

ravi. Sed tamen, qui ità vel soli, vel cum selecta piorum peregrinorum manu iter hujusmodi inibant, magis aberant à periculo, seu dissipandi animum, seu in ea ipsa peccata, quæ expiatum ibant, relabendi.

Longè aliter se res habebat in Cruciatibus. His enim qui nomen dederant, ii catervatim, ac sæpè exercitiis in morem proficiscebantur, proptereaque id genus militares, ut sic dicam, peregrinationes haud opportunum satis ad deflenda peccata remedium erant. Quomodo enim in tanta rerum undequaque in sensus incurrentium varietate, animus secum habitaret, spiritumque compunctionis teneret integrum? Sanè in longis itineribus ad eorum levandam molestiam, libenter captamus blanda colloquia, longosque, & familiares sermones miscemus; & qui minùs quàm cæteri sapiunt, cæteris esse solent loquaciores. Præterea sollicitudo procurandi victûs, & diversorii, ac diversi, ut in itinere fieri amat, repentinique casus animum aliò avocant; facileque in cibo, potu, & somno capiendis, plusculum nobis indulgemus, ad insuetæ fatigationis lenienda incommoda. Jam ipsa itineris ratio non una semper, nec æquabilis esse poterat. Adde his tot regionum, quæ in profectione ad Terram sanctam peragrandæ

grandæ erant, diversos mores; adde questuum occasiones ex tanta geniorum, morum, atque linguarum diversitate identidem pullulantes; adde blandissima illicia voluptatis, ac dissolutionis, quæ & Provinciæ naturâ suâ lætissimæ, & consuetudo cum nationibus fœdum in modum depravatis afferebant. Profectò qui eorum temporum historias literis prodiderunt, fidem faciunt, Crucigerorum exercitus militari licentiâ non modò reliquis exercitibus pares, sed etiam superiores fuisse, ac vitiorum omne genus, quæ partim ex sua quisque patria attulerat, partim in exteris terris addidicerat, ibidem regnâsse. Quid multa? siquid votivæ illæ peregrinationes valuerunt ad castiganda peccata, castigatio hæc non tam Christianorum, qui expeditiones illas susceperant, quàm Infidelium, & Schismaticorum, contra quos susceptæ erant, peccata vindicabat, utpote quos hoc veluti atroci flagellò Justitia mulctari voluit.

Quod ad Cruciatorum commilitones, sive Crucigeros attinet, ejusmodi peregrinatio illis non tam pœnitentiæ, quàm oblectationi erat. Non vacabat quidem molestiæ, & doloris aliquo sensu, ad longum tempus patriam, familiam, charosque omnes deserere, sumptusque facere tanto itineri necessarios; sed tamen, ut
erant

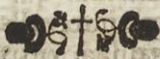
erant persæpè homines clarò locò nati, venationi insuper, pugnis, ac cædibus assueti, non poterant ipsi non præsentem fructum voluptatis percipere, ubi videbant in profectionem militarem conversas esse varias corporis asperitates, ac poenas, peccatis suis alioqui injungendas; cujusmodi erant jejunia, prolixæ preces, & quod per id tempus insignis poenæ locò imperabatur, abstinencia ab armorum, & equorum tractatione. Aliis porrò infimæ fortunæ hominibus, qui ruri vitam transigebant suam, parum certè molestiæ labor ille creare poterat, & qualis demum cunque is esset, locorum, ac rerum novâ indies obiectâ sensibus veluti scenâ, haud parùm leniebatur.

Ratio etiam, & via inita fuit, Indulgentiarum hujusmodi participes reddendi eos, qui expeditioni sacræ non interebant, dummodo eleemosynarum aliquid ad impensas sacri belli sublevandas erogarent. Neque ulla hominum conditio reliqua fuit, quæ satisfacere pro poenis criminum suorum non posset, quamvis Canoniam illam, & veterem poenitentiam non subiret. Etenim qui per egestatem largiri stipem non poterant, iis jejunia aliquot, aut peregrinationes minùs molestæ imponebantur. Hunc in modum satisfactio pro peccatis præstanda, merè arbitra-

ria

ria incepit esse, Canonésque Pœnitentiales, cum in usum non ampliùs deducerentur, citò oblivioni fuere dati; & præcipua Pœnitentiæ difficultas non alia fuit, quàm Confessionis necessitas.

Magnò semper numerò Crucigeris associabantur Episcopi, Sacerdotes, ac Monachi; quorum nonnullos zelus Religionis minimè fucatus, alios verò libertatis amor allexit. Licere enim sibi tunc putabant, arma non modò gestare, sed etiam contra Infideles exercere. Atque hinc proclive est judicare, quantum laxamenti in disciplinam Ecclesiæ tanta licentia invexerit, præcipuè quòd ea conjuncta esset cum inveterata longissimi temporis ignorantia. Ipsi Summi Pontifices, tametsi cæteroquin optimè animati, zeloque flagrantes, nonnulla ex hujusmodi malis ferre, & concoquere taciti cogebantur. Nimirum ut summa rei non periret, dissimulanda erat privatorum quorundam dissolutio; connivendúmque Ducibus, qui Religionis causam strenuè promovebant, etsi eandem flagitiis suis commacularent.

CAPUT X.

Sana doctrina, sanctorumque exemplorum perpetuis temporibus conservata successio.

Qualicumque tandem modo, & à quibuscunque personis Ecclesia Dei pro temporum diversa ratione gubernaretur; sive Episcopi per se ipsi gregi suo advigilarent, sive Sacerdotes ab Episcopis, aut Romanis Pontificibus ad id destinati, eam curam sibi sumerent; sive sæculares illi Presbyteri, sive Regulares essent, sive ordinarii Pastores, sive aliunde accersiti Missionarii; una tamen Religio, unum idémque sanæ doctrinæ veluti corpus permansit. Sua usquè fidei, eaque summa puritas, sua item præcipuis doctrinæ moralis capitibus firmitas constitit. In eo consentiebant ad unum omnes, Dei legem observandam esse, prout illa à Traditione, & autoritate Veterum explicabatur, sanctosque Viros, quos Ecclesia publico, atque solenni ritu veneratur, pro vitæ regula ante oculos omnibus esse ponendos.

Deus ipse per intervalla temporum non destitit Ecclesiæ suæ viros submittere minimè vulgari sanctitate conspicuos, qui & dogmatum fidei servarent puritatem, &

conso-

conspicitam in hominum animis pietatem veluti admotis stimulis excitarent. Quantum, Deum immortalem ! quàmque per omnia summus Vir Sanctus Bernardus erat? Qui in se uno collegerat Prophetarum zelum, luculentis prodigiis comprobatum, doctrinam, atque eloquentiam Maximorum Ecclesiæ Doctorum, ac mortificationem denique, vitæque austeritatem perfectissimis Anachoretis parem. Multum etiam haud dubiè Innocentio II. cæterisque eorum temporum nomine, ac re Summis Pontificibus debemus, multum item Magistro Sententiarum, Div. Thomæ Aquin., aliisque, qui Theologiam in eam formam ac methodum, quam hodie Scholasticam vocamus, rede gere. Sanctus Franciscus Assisias, quàm insigne, omniumque in oculis positum mundo exemplum edidit Evangelicæ perfectionis, ad literam, ut ajunt, observatæ, colendo humilitatem, ac mortificationem primis illis Apostolorum temporibus planè dignam? Ite de sæculo in sæculum, de progenie in progeniem, conservata à Deo O. M. in Ecclesia fuit non modò castæ, puræque doctrinæ, sed exercitationis etiam virtutum Traditio.

Dicamus igitur, quod res est. Jesus Christus idem hodie est, qui heri fuit, idemque erit omnium decursu sæculorum. Frustra degeneres, & improbi Christiani

inde à longo retrò tempore levare, atque infringere conantur eam, quæ hæcenus perpetuò servata fuit, antiquitatis, & exemplorum, quibus Sancti præluxere nobis, reverentiam; falsò statuentes, atque in vulgus jactantes, homines primis illis Ecclesiæ sæculis longè diversæ à nobis naturæ fuisse, corpora ipsos habuisse robustiora nostris, & jejuniis, aliisque asperitatibus ferendis longè aptiora; animos verò indolémque gessisse magis docilem, atque ad virtutum quarumcunque exercitationes multò paratiorum. His tu hominibus si dicas, sanctos Petrum, & Paulum vitam duxisse pauperem, laboribusque, & ærumnis obstitam; continuò respondebunt: atqui hi Apostoli erant. Si urgeas, sanctos Antonium, Martinum &c. in divexando, multisque modis excruciansdo corpore insignes fuisse; isti quoque, reponent: Sanctorum è genere erant. Si porrò instes, sanctum Augustinum Clericos suos ad vitam in communi agendam instituisse, vitamque, etsi Episcopus esset, planam nihilominus, ac simplicem egisse; istud quidem, inquit, temporibus illis aptè congruebat. Diceres gravissima illa nomina Sanctitatis, Antiquitatis, & Primitivæ Ecclesiæ, totidem legitimos titulos esse exceptionum, quibus nostræ ætatis Christiani ab usu poenitentiae, à voluptatum sæcu-

saeculi, ac turpis lucri fugâ, ab obligatione demum vitae Clericalis ad cæterorum ædificationem rectè instituendæ, eximi se putant. Adeò illi omnia sibi objecta solvere, ac dissilare videntur solâ temporum distinctione.

CAPUT XI.

*Quinam abusus, & quatenus tolerari
Fuerint.*

NOn nego abusus aliquot, qui altas jam radices egerant, ab Ecclesia dissimulatos fuisse, exspectante interim opportunitatem, commodumque tempus, eos denique extirpandi; illud etiam concesserim, propter duritiam cordis humani, nonnunquam laxamenti aliquid in veteri, & severiore disciplina permixtum fuisse; ut cum data copia est, diebus esurialibus horam refectionis anticipandi, præterque istam coenulæ quidquam, Collationem vocamus, sumendi; cum item poenitentiae, aut satisfactionis de peccatis injungendæ modus, ac mensura Confessorum prudenti arbitrio relicta; cum Indulgentiarum thesauri frequentius imperiti; cum Monasticorum institutorum complurimum temperata severitas fuit. Sapienter nimirum existimabatur, Religiosos

etſi intra regularum ſuarum modum perfectos, multò tamen in Religioſo ſtatu quàm in ſæculo futuros eſſe meliores, longèque præſtare, lenire aliquantulum jejuniorum moleſtias, quàm, ut eadem penitus aboleantur, permittere. Cæterum non eſt, cur quisquam ex iſta Eccleſiæ indulgentia jure concludat, planiorem noſtra hâc tempeſtate, magiſque expeditam ad cælum viam eſſe factam, nòſque Majoribus noſtris hac in re longè feliciores judicandos; aut Pontifices, & Episcopos extremorum temporum, plus Prædeceſſoribus ſuis ſapere voluiſſe.

Sufficit attentè perlegere Conſtitutiones, Canonésve Eccleſiaſticos, in quibus remiſſionis aliquid, & gratiæ conceſſum fuit; & liquidò apparebit, nunquam ad ejusmodi conceſſiones Eccleſiam niſi dolentem, ac propè reluctantem, induci ſe denique paſſam eſſe. Accedit, quòd plura ex iis, quæ nunc laxiùs fiunt, ſolo uſu, & conſuetudine introducta fuerint; dum interim Eccleſia mirificò ſtudiò hætenus conſervavit certas formulas, quibus antiqua, ſeveriòrque diſciplina hominibus identidem in memoriam revocetur; hujusmodi ſunt conſuetudo ante menſam cantandi Nonam, aut Veſperas in feriis Jejunii (ut appareat, cœnæ, non prandii locò refectionem illam eſſe) item formulæ omnes

Ordi-

Ordinationum, & cæterarum functionum in Ecclesia publicarum, quæ quasi totidem publicæ contestationes sunt, sæpius per annum iteratæ, ad præpediendam omnem contra antiquas leges præscriptionem.

Aliqui tamen abusus ab Ecclesia semper proscripti, ac damnati fuere: hujus generis sunt ludi inhonesti, qui per summam impietatem, atque impudentiam in ipsis adeò Ecclesiis editi, à Concilio Basileensi demum prohibiti fuerunt; profanæ item hilaritates in festis Sanctorum, quarum reliquias nostrò quoque avò cernimus in festis S. Martini, SS. trium Regum, & quo die in pagis SS. Ecclesiæ Patronorum anniversaria recolitur memoria; antecineraliū denique dierum licentia, quæ haud alio sanè ex fonte manare potuit, quàm ex imminentis horrore Quadragesimalis Jejunii. An verò

Conc.
Basil.
sess. 21.
c. 11.
Synod.
Wigornensis.
anno
1140.
cap. IV.

timere olim, atque existimare poterant Apostoli, & Apostolorum Discipuli, futurum aliquando, ut adeò sancta præparatio ad Paschalem solennitatem, in occasionem licentiæ, atque intemperantiæ vertatur?

Nunquam non sancti, ac genuini Christiani contra hujusmodi abusus pugnam sibi existimârunt. Constat sancti Caroli Borromæi quanta contentio fuerit in iis extripandis, quantòque is labore, & constantiâ spiritum antiquæ disciplinæ re-

vocare ad usum allaborârit, vel in minutissimis Religionis nostræ partibus. Neque aliò collimant Tridentinum Oecumenicum, & complura Provincialia Concilia; eundemque finem sibi propositum habent tot ac tantæ Reformationes Religiosorum Ordinum, abhinc sæculo uno, pauloque ulterius susceptæ, ut videlicet ad primævam institutionem suam revo-centur. Profectò ferre sancta Theresia non poterat, ut discretionis prætextu quorundam zelo modus poneretur, Sanctos primorum temporum imitari cupientium. Hoc discretionis genere depravari mundum sancta, & sapiens Virgo querebatur, planè, & asseveranter affirmans. homines ævi sui, quod nostro tantum non confine, ac proximè superius erat, capaces esse virtutum omnium, quæ primitivam Ecclesiam illustrârunt; eamque in rem S. Petri de Alcantara vitam refert, cujus ipsamet oculata erat testis.

CAPUT XII.

Usus presentis Dissertationis.

TAntis autoritatibus, ac testimoniis innixus, operæ pretium facturum me putavi, si, quales fuerint, omninoque esse debeant Christianorum mores, universo terrarum orbi ante oculos pone-

ponerem. Nihil in toto hoc opere à me commemoratum fuit, quod Viris literatis non perspectum, atque ex libris, quos ipsi manibus terunt, acceptum non sit; imò multa à me prætermissa fuisse iidem facile animadvertent. Sunt tamen inter hæcenus descripta, complura facta, quæ cæteræ Fidelium multitudini haud satis cognita, ad eorum tamen ædificationem non parum momenti habent. Intelligent isti nimirum, nequaquam Religionem Christianam ad meras consuetudines, ac veluti formulas quasdam exterioris cultûs arctandam esse, neque tam paucis, quàm ipso- rum pars magna crediderit, exercitationibus, atque officiis includendam. Hujusmodi sunt, precatiunculas aliquas manè, ac vesperi recitare, Dominicis diebus Sacro uni privato interesse, Quadragesimam non nisi ciborum discrimine à reliquis anni partibus distinguere, & ab ejusdem observatione levibus de causis sese eximere, ad divina Sacramenta perrarò, ac sensu pietatis tam exiguo accedere, ut ob eam causam solennissima per annum festa præ aliis diebus ingrata, molestaque accidant. De reliquo mundanis curis, aut sensuum, corporumque oblectamentis ità vacare, ut nemo Gentilium suprà. Non est ista professio Christianorum, quales hucusque adumbrare conatus sum, genuina forma, atque imago.

Fortasse etiam nonnulli eorum, qui Reformationis obtentu ultro sese à nobis segregârunt, ista ex dissertatione agnoscent, malè fundatum esse schisma suum, secessionemque à reliquo corpore; neque Primitivam Ecclesiam ejusmodi esse, qualem ipsi sibi animò effingunt; longèque alia, ac diversa esse Catholicorum dogmata, ac principia ab iis, quæ passim ipsis proponi solent.

Denique sperare ausim, morum adeò sanctorum contemplatione, nonnihil commotum iri quorundam animos, qui temerè nimium, ac cœco impetu veram Religionem cum falsis confundunt, quas aut error, aut pseudopolitia mundo invexit. Siquis horum ex numero animum advertere, ac reflectere cogitationem volet ad incredibilem morum commutationem, quam in universis nationibus Evangelica Lex effecit, atque reputare secum, quantum nullo non tempore veri, probique Christiani à quibuscunque Infidelibus diversi, quantum iisdem superiores fuerint, næ is planè perspiciet, solidioribus opinione suâ fundamentis Christianam fidem inniti, omninoque credi oportere, non nisi maximorum efficaciam prodigiorum eandem in orbe constabilitam fuisse; nam si miraculis tantam rerum conversionem accidisse, id enim verò miraculum esset

imp 2 X. cæte-

cæteris omnibus magis incredibile. Prodigiorum ejusmodi tanta vis, ac ſplendor erat, ut non niſi multò poſt in dubium, ac controverſiam vocare illa, nonnullis in mentem venerit. Ut enim de iis duntaxat loquar, quæ nobis luculenter conſtant, haud multò ampliùs, quàm duobus abhinc ſæculis Itali quidam fuere, ingeniò illi quidem præſtantes, & indolis experrectæ, verùm in materiâ Religionis admodùm peregrini, qui offenſi nonnullis abuſibus, qui in eorum oculos incurrebant, hanc credendi, opinandique licentiam introduxerunt. Iſti enim verò antiquorum ex Græcis, Latinisque Scriptorum elegantia capti, legibusque politicis, quas ex illis hauſerant, ac vivendi ratione uſquè adedò deliniti, ac prope fascinati tenebantur, ut præter illa vetera nihil aliud propemodùm ſine ſtomacho, rædióque legerent, admitterentque; idque eò ab illis factum eſt libentiùs, quòd veterum illa præcepta cum depravata mortalium natura, moribusque multitudinis meliùs utique, & commodiùs, quàm Chriſtianorum leges conciliari poſſe intelligerent.

Hoc ipſum malum recentiores hæreſes confirmârunt, latiùsque propagârunt. Illæ de fundamentis noſtræ fidei tam frequentes controverſiæ, fidem ipſam in multorum animis labefactârunt, aut planè everterunt;

qui tamen ob rationes nescio quas terrenas, Catholicos se extimâ specie profiteri non desiêrunt. Ad hæc inter Heterodoxos longè major est illorum numerus, qui nullâ amplius autoritate coërciti, ex pravis suis principiis extrema omnia concluderunt, eoque demum delapsi sunt, vix ut ipsi sciant, quid credere tandem oporteat; sed Religionem haud aliter, quàm Politices partem aliquam considerent. Tam pestilens, & infelix doctrina nullô negotiô fundi latius cœpit. Juniores enim natu homines, ubi inaudiêrunt vel à parentibus, vel ab aliis, quos ipsi cordatos, & sapientes existimant, Religionem Catholicam impiè, ac petulanter traduci, & verò etiam seriò, asseverantérque proscindi, tanquam nullis nixam solidis fundamentis, continuò laxioribus illis placitis adhæserunt, utpote quæ pravis affectionibus suis magis congruere, & favere intelligerent. Neque nullum ea in re locum vanitas, & arrogantia habent; hæc enim ratione supra rude vulgus eminere se levissimi homines putant, & acutiùs cernere, quàm boni illi, nimiumque simplices, ac creduli superiorum sæculorum Christiani fecerint. Adde, nihil otiosis, inertibusque animis accidere commodius posse, quàm ut abjectâ procul curâ rem tanti momenti, qualis Religio est, altiùs investigandi, in
dubiis

dubiis de Religione persistant, aut temerè de iisdem, nullòque præmissò maturo examine sententiam ferant. Verùm dicant isti, per me licet, sentiántque, quod volent; contraria tamen exempla, factaque toto hoc libro in medium allata, inconcussa semper stabunt, & verum usquè manebit, quod sæpè Origenes in libris contra Celsum inculcat, mundum universum à JESU Christo reformatum, ac virtutibus ad ea usquè tempora penitus ignotis, cumulatū fuisse.

Utriusque Partis Conclusio.

HAbes pie, & erudite Lector, hanc in Dissertationem contracta, quæ de Christianorum moribus, Vitæque interiori Oeconomia dicenda existimavi; habes etiam exteriorem disciplinam ac veluti vultum ipsum Fidelium Novi Testamenti, suis coloribus adumbratum. Ostendendam in ea sumpsi eorum vitam, quorum conversatio in cœlis est, & qui, cum adhuc in carne vivant, neutiquam tamen secundum carnem vivunt, sed spiritu ambulant. Vita hæc tota spiritualis, & supra corruptæ naturæ leges assurgens, planèque cœlestis, proprius effectus, ac veluti genuinus partus est gratiæ JESU Christi. Ego me felicem sanè reputaverim,

rim, si opusculi hujus lectione permoti Christianorum nonnulli, aliquando tandem incipiant veram, sinceramque animis ideam effingere vitæ illius, quæ & sanæ rationi, & perfectioni Christianæ consentanea sit: sique simul ad eam moribus, operæque ipso exprimendam studia sua converterint. Hunc ego laboris mei fructum ubi consecutus fuero, æquò sanè animò feram, cum diversa hominum de tota hac lucubratione judicia, tum defectus, quos in eadem apprehendi fortasse contigerit.

FINIS.

INDEX LIBELLI.

PARS I.

C *Apud unicam.* Ecclesia Christi Hierosolymitana. Fol. 2

PARS II.

Ecclesia Christi persecutionibus exagitata, 10

Caput I. Gentilium ante suam conversionem status. 10

Caput II. Institutio ad Fidem, & Baptismus. 18

Caput III. Vita novorum Christianorum, & speciatim precandi ratio. 21

Caput IV. Studium Sacrarum Scripturarum. 26

Caput V. Officia, opificia, & consuetæ occupationes Christianorum. 31

Caput VI. Jejunia Christianorum. 35

Caput VII. Convivia Christianorum. 38

Caput VIII. Modestia, & gravitas Christianorum. 42

Caput IX. Connubia Christianorum. 50

Caput X. Concordia Christianorum. 52

Caput XI. Christianorum cœtus, & Liturgia. 59

Caput XII. Occultatio Mysteriorum fidei. 59

Caput

Caput XIII. Odiorum in Christianos cau- sæ.	62
Caput XIV. Persecutiones, Judiciorum for- ma, & supplicia de Christianis sum- pta.	
Caput XV. Carceres Christianorum.	85
Caput XVI. Cura sacrarum Reliquiarum. Item de Confessoribus.	89
Caput XVII. Excommunicationis, & Pœ- nitentiarum usus.	92
Caput XVIII. Ascetæ, Virgines, Viduæ, Dia- conissæ.	98
Caput XIX. Pauperum Cura.	103
Caput XX. Hospitalitas Christianorum.	108
Caput XXI. Infirmi, & Sepulturæ Christia- norum.	111
Caput XXII. Episcopi, Presbyteri, cum re- liquo Clero.	118
Caput XXIII. Christianorum primis tribus Ecclesiæ sæculis Prudentia, atque Pa- tientia.	129

PARS III.

Ecclesia Christi in libertatem asserta. 237.

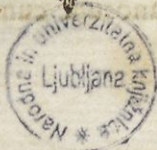
Caput I. Prævium examen, cæteraque ad Baptismum præparatio.	138
Caput II. Ecclesiarum Christianarum Forma, & Ornatus.	143
Caput III. Religionis exterior apparatus, ejusque necessitas.	157
Caput IV. Liturgiæ Ordo.	160
Caput	

Caput V. Conciones.	164
Caput VI. Sacrificiū, & Sacrificantium Vestes.	174
Caput VII. Consecratio, & Communio.	179
Caput VIII. Cantus Ecclesiasticus, & Magnificētia Divini Officii.	182
Caput IX. Solennitas Festorum, & factæ Peregrinationes.	187
Caput X. Ecclesiasticæ Pœnitentiæ ritus.	192
Caput XI. Principes Christiani.	200
Caput XII. Mores Clericorum.	207
Caput XIII. Ecclesiæ Opes.	219
Caput XIV. Hospitalia.	229
Caput XV. Monasteria.	232
Caput XVI. Instituti Monastici cum vita primorum Christianorum comparatio.	244.
Caput XVII. Monastici Habitûs, cultûsque exterioris à communi usu diversitas, ejûsque rei causa.	

PARS IV.

Antiquæ, & severioris inter Christianos disciplinæ relaxatio.	257
Caput I. Mali hujus inde à quarto Christi sæculo diversæ causæ,	258
Caput II. Barbarorum irruptiones, & corrupti mores.	273
Caput III. Romanorum cum Barbaris permixtio.	280
Caput	

<i>Caput IV.</i> Mores Christianorum Orientalium post sæculum quartum.	184
<i>Caput V.</i> Mores Fidelium in Occidente à sæculo Christi decimo.	290
<i>Caput VI.</i> Oppositio morum ejus temporis ab Instituto primorum Christianorum.	296
<i>Caput VII.</i> Ecclesiarum Inopia.	300
<i>Caput VIII.</i> Initium Reformationis à S. Petro Damiano susceptæ.	308
<i>Caput IX.</i> Cruciatae.	314
<i>Caput X.</i> Sanæ doctrinæ, sanctorumque exemplorum perpetuis temporibus conservata successio.	320
<i>Caput XI</i> Quinam abusus, & quatenus tolerati fuerint.	
<i>Caput XII.</i> Usus præsentis dissertationis.	326
Utriusque Partis Conclusio.	331

ata-
184
ce à
290
oris
um.
296
300
Pe-
308
314
que
bus
320
to-

nis.
326
331

